

Pekingin julistus ja toimintaohjelma

SISÄLLYSLUETTELO

OSA I

PEKINGIN JULISTUS

OSA II

TOIMINTAOHJELMA

1. TEHTÄVÄMME
2. MAAILMAN TILANNE
3. KESKEISET ONGELMA-ALUEET
4. STRATEGISET TAVOITTEET JA TOIMET

- A. Naiset ja köyhyys
- B. Naisten kasvatusta ja koulutus
- C. Naiset ja terveys
- D. Naisiin kohdistuva väkivalta
- E. Naiset ja aseelliset konfliktit
- F. Naiset ja talous
- G. Naiset vallankäytössä ja päätöksenteossa
- H. Institutionaaliset mekanismit naisten aseman edistämiseksi
- I. Naisten ihmisoikeudet
- J. Naiset ja tiedotusvälineet
- K. Naiset ja ympäristö
- L. Tytöt

5. INSTITUTIONAALISET JÄRJESTELYT

- A. Kansallinen taso
- B. Osa-alueellinen/alueellinen taso
- C. Kansainvälinen taso

6. TALOUDELLISET JÄRJESTELYT

- A. Kansallinen taso
- B. Alueellinen taso
- C. Kansainvälinen taso

Viitteet

OSA I

PEKINGIN JULISTUS

Hyväksytyt neljännessä naisten asemaa käsittelevässä maailmankonferenssissa 15. syyskuuta 1995

1. Me neljanteen naisten asemaa käsittelevään maailmankonferenssiin osallistuvat hallitukset
2. olemme kokoontuneet tänne Pekingiin syyskuussa 1995, Yhdistyneiden Kansakuntien perustamisen 50-vuotisjuhluvuonna,
3. vakaasti päättäneinä edistää tasa-arvoa, kehitystä ja rauhaa kaikille maailman naisille ja koko ihmiskunnan yhteiseksi eduksi;
4. tunnustamme kaikkien maailman naisten oikeuden puhua omasta puolestaan; otamme huomioon naisten, heidän rooliensa ja olosuhteidensa moninaisuuden, kunnioitamme niitä naisia, jotka ovat raivanneet tietä, ja olemme saaneet innoitusta maailman nuorison piirissä elävästä toivosta;
5. näemme, että naisten asema on eräiltä tärkeiltä osin kohentunut viime vuosikymmenen aikana, mutta kehitys on ollut epätasaista, naisten ja miesten eriarvoisuus jatkuu sitkeästi ja suuria esteitä on vielä jäljellä, mistä on vakavia seurauksia kaikkien ihmisten hyvinvoinnille;
6. näemme myös, että tilannetta pahentaa kasvava köyhyys, jonka syyt ovat niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla ja jonka vaikutukset näkyvät maailman ihmisten enemmistön, erityisesti naisten ja lasten elämässä;
7. ryhdymme varauksetta poistamaan näitä rajoituksia ja esteitä ja siten edistämään entistä tehokkaammin naisten asemaa ja vaikutusvaltaa kaikkialla maailmassa, ja olemme yhtä mieltä siitä, että tämä vaatii pikaisia ja päättäväisiä toimia toivon, yhteistyön ja solidaarisuuden hengessä sekä nyt heti että lähestyessämme uutta vuosituhatta.

Vahvistamme uudelleen sitoutumisemme

8. naisten ja miesten tasavertaisiin oikeuksiin ja myötäsyttyiseen ihmisarvoon sekä muihin päämääriin ja periaatteisiin, jotka sisältyvät Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjaan, Yleismaailmalliseen ihmisoikeuksien julistukseen sekä muihin ihmisoikeusasiakirjoihin, erityisesti naisten oikeuksien ja lasten oikeuksien yleissopimukseen samoin kuin julistukseen naisiin kohdistuvan väkivallan lopettamiseksi ja julistukseen oikeudesta kehitykseen;
9. takaamaan naisten ja tyttöjen ihmisoikeuksien täyden toteuttamisen luovuttamattomana, kiinteänä ja erottamattomana osana ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kokonaisuutta;
10. siihen yksimielisyyteen ja edistykseen, joka saatiin aikaan aiemmissa Yhdistyneiden Kansakuntien maailmankonferensseissa ja huippukokouksissa - naisten aseman edistämiseksi Nairobissa 1985, lasten oikeuksista New Yorkissa 1990, ympäristöstä ja kehityksestä Rio de Janeirossa 1992, ihmisoikeuksista Wienissä 1993, väestökysymyksistä ja kehityksestä Kairossa 1994 sekä sosiaalisesta kehityksestä Kööpenhaminassa 1995 - tasa-arvon, kehityksen ja rauhan saavuttamiseksi;
11. toteuttamaan Nairobien strategiat naisten aseman edistämiseksi rajoituksitta ja tehokkaasti;
12. edistämään naisten vaikutusvaltaa ja asemaa - ajatuksen-, omantunnon-, uskonnon- ja mielipiteenvapaus mukaanlukien - ja siten tukemaan niiden moraalisten, eettisten, henkisten ja älyllisten tarpeiden tyydyttämistä, joita naisilla ja miehillä on yksilöinä tai yhdessä muiden kanssa, sekä siten takaamaan heille mahdollisuudet toteuttaa kaikkia potentiaalisia kykyjään yhteiskunnassa ja tehdä elämästään sellainen kuin toivovat.

Olemme vakuuttuneita siitä, että

13. naisten vaikutusvallan lisääminen ja heidän täysi ja tasavertainen osallistumisensa kaikilla yhteiskunnan aloilla, päätöksentekoprosessit ja vallankäyttö mukaanlukien, on välttämätöntä tasa-arvon, kehityksen ja rauhan saavuttamiseksi;

14. naisten oikeudet ovat ihmisoikeuksia;

15. tasavertaiset oikeudet ja mahdollisuudet sekä voimavarojen saanti, perhevelvollisuuksien tasavertainen jakaminen miesten ja naisten kesken sekä sopusointuinen kumppanuus heidän välillään ovat ratkaisevan tärkeitä heidän omalle ja heidän perheidensä hyvinvoinnille sekä demokratian vakiintumiselle;

16. köyhyyden poistaminen perustuu vakaaseen talouskasvuun, sosiaaliseen kehitykseen, ympäristönsuojeluun ja yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen, vaatii naisten osallistumista taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen kehitykseen sekä naisten ja miesten yhtäläisiä mahdollisuuksia ja täyttä ja tasavertaista osallistumista ihmiskeskeiseen kestävään kehitykseen antavina ja saavina osapuolina;

17. naisten vaikutusvallan lisäämisen perusta on se, että selkeästi tunnustetaan ja vahvistetaan kaikkien naisten oikeus hallita kaikin puolin omaa terveyttään ja nimenomaan omaa hedelmällisyyttään;

18. paikallinen, kansallinen, alueellinen ja maailmanlaajuinen rauha on saavutettavissa ja liittyy erottamattomasti naisten aseman edistämiseen, sillä naiset ovat perustava voima, jota tarvitaan johtajuuteen, ristiriitojen ratkaisemiseen ja kestäväen rauhan rakentamiseen kaikilla tasoilla;

19. on välttämätöntä, että naiset ovat täysin mukana, kun suunnitellaan, toteutetaan ja valvotaan tehokasta, järkiperäistä ja sukupuolisensitiivistä politiikkaa ja ohjelmia - kehityspolitiikka ja kehitysohjelmat mukaan lukien - jotka edistävät naisten vaikutusmahdollisuuksia ja parantavat heidän asemaansa;

20. kansalaisyhteiskunnan kaikkien ryhmittymien - erityisesti naisryhmien ja -verkostojen sekä muiden kansalaisjärjestöjen ja paikallisryhmien - osallistuminen ja panos, täysin kunnioittaen niiden riippumattomuutta, on välttämätöntä tämän toimintaohjelman tehokkaalle toteuttamiselle ja seurannalle yhteistyössä hallitusten kanssa;

21. tämän toimintaohjelman toteuttaminen vaatii hallitusten ja kansainvälisen yhteisön sitoutumista. Sitoutumalla toimimaan kansallisesti ja kansainvälisesti myös tässä konferenssissa tehtyjen päätösten toteuttamiseksi hallitukset ja kansainvälinen yhteisö tunnustavat, että tärkeysjärjestyksessä etusijalle on asetettava naisten vaikutusvallan ja aseman edistäminen.

Olemme vakaasti päättäneet

22. tehostaa ponnisteluja ja toimia Nairobissa naisten aseman edistämistä tavoitteiden saavuttamiseksi tämän vuosisadan loppuun mennessä;

23. varmistaa, että naiset ja tytöt voivat täysin nauttia kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista ja toimia kaikin keinoin näiden oikeuksien ja vapauksien loukkauksia vastaan;

24. ryhtyy kaikkiin tarpeellisiin toimiin kaiken naisten ja tyttöjen syrjinnän eliminoimiseksi sekä esteiden poistamiseksi sukupuolten välisen tasa-arvon ja naisten aseman ja vaikutusvallan edistämisen tieltä;

25. kannustaa miehiä osallistumaan täysipainoisesti kaikkeen toimintaan tasa-arvon edistämiseksi;

26. edistää naisten taloudellista itsenäisyyttä - mukaanlukien ansiotyö - ja poistaa heidän harteiltaan köyhyyden itsepintainen ja kasvava taakka paneutuen sen rakenteellisiin syihin, muuttaen talouden rakenteita ja varmistaen kaikille naisille kehityksen elintärkeinä vaikuttajina tasavertaisen osuutensa tuotantoresursseista, mahdollisuuksista ja julkisista palveluista, muistaen myös maaseudun naiset;

27. edistää ihmiskeskeistä kestävää kehitystä, mukaanlukien vakaa taloudellinen kasvu, järjestämällä tytöille ja naisille peruskoulutus sekä mahdollisuudet elinikäiseen oppimiseen, luku- ja kirjoitustaidon hankkimiseen ja perusterveydenhoitoon;

28. ryhtyä erityistoimiin taataksemme rauhan naisten aseman edistämiseksi ja tunnustaen sen johtavan aseman, joka naisilla on ollut rauhanliikkeessä, ponnistella kohti yleistä ja täydellistä, tiukan ja tehokkaan kansainvälisen valvonnan alla tapahtuvaa aseidenriisuntaa sekä tukea neuvotteluja yleismaailmallisen, multilateraalisen ja tehokkaasti valvottavissa olevan täydellisen ydinkoekieltosopimuksen solmimiseksi viipymättä, sillä se edistää ydinaseriisuntaa ja ehkäisee ydinaseiden leviämistä;

29. estää ja eliminoida kaikkinaisen naiseen ja tyttöihin kohdistuvan väkivallan;

30. taata naisille ja miehille tasavertaiset mahdollisuudet ja tasavertaisen kohtelun koulutuksessa ja terveydenhoidossa sekä parantaa naisten seksuaaliterveyttä samoin kuin koulutusta;

31. edistää ja suojella naisten ja tyttöjen kaikkia ihmisoikeuksia;

32. tehostaa ponnisteluja kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien turvaamiseksi kaikille naisille ja tytöille, joiden vaikutusvallan ja aseman edistämisen tiellä on monenlaisia heidän rodustaan, iästään, etnisestä taustastaan, kulttuuristaan, uskonnostaan tai vammaisuudestaan taikka alkuperäisväestöön kuulumisesta johtuvia esteitä;

33. taata kansainvälisen oikeuden - myös humanitaarisen oikeuden - säädösten noudattamisen erityisesti naisten ja tyttöjen suojelemiseksi;

34. kehittää kaikenikäisten naisten ja tyttöjen kaikkia potentiaalisia valmiuksia, taata heidän täysi ja tasavertainen osallistumisensa paremman maailman rakentamiseen kaikille sekä vahvistaa heidän osuuttaan kehitysprosessissa.

Olemme vakaasti päättäneet

35. varmistaa naisille tasavertaisen osuutensa taloudellisista voimavaroista, mukaanlukien maa, lainat, tiede ja tekniikka, ammattikoulutus, informaatio, viestintä ja markkinat, keinoina naisten ja tyttöjen aseman edistämiseksi ja heidän vaikutusvaltansa lisäämiseksi, sekä muun muassa kansainvälisen yhteistyön keinoin vahvistaa heidän kapasiteettiaan käyttäen hyväkseen näiden resurssien antamia mahdollisuuksia;

36. taata tämän toimintaohjelman menestys, mikä vaatii hallitusten, kansainvälisten organisaatioiden ja instituutioiden lujaa sitoutumista kaikilla tasoilla. Olemme syvästi vakuuttuneita siitä, että talouskehitys, sosiaalinen kehitys ja ympäristönsuojelu ovat toisistaan riippuvaisia ja toisiaan tukevia kestävä kehityksen osatekijöitä, joiden avulla voidaan parantaa kaikkien ihmisten elämänlaatua. Kestävän kehityksen välttämätön perusta on oikeudenmukainen sosiaalinen kehitys, joka tunnustaa, että köyhien ja erityisesti köyhyydessä elävien naisten vaikutusvallan lisääminen auttaa heitä käyttämään ympäristöresursseja kestävämmiin. Tunnustamme myös, että laajapohjainen ja vakaa talouskasvu kestävä kehityksen yhteydessä on välttämätöntä sosiaalisen kehityksen ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ylläpitämiseksi.

Tämän toimintaohjelman onnistuminen vaatii myös, että

- tarkoitukseen varataan riittävästi varoja niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla;
- kehitysmaille osoitetaan uusia varoja entisten lisäksi kaikista mahdollisista rahoituslähteistä, mukaanlukien multilateraaliset ja bilateraaliset rahoituslähteet sekä yksityiset, naisten aseman edistämiseksi toimivat rahastot ja rahoittajat;
- osoitetaan rahoitusta vahvistamaan kansallisten, alueellisten ja kansainvälisten instituutioiden toimintakapasiteettia;
- kaikki kansalliset, alueelliset ja kansainväliset elimet sitoutuvat naisten ja miesten tasavertaisiin oikeuksiin, velvollisuuksiin ja mahdollisuuksiin sekä heidän tasavertaiseen osallistumiseensa kaikkeen päätöksentekoon;
- perustetaan tai vahvistetaan kaikilla tasoilla sellaisia mekanismeja, joiden kautta instituutiot ja päätöksentekijät tekevät tiliä maailman naisille;

37. taata tämän toimintaohjelman onnistumisen myös siirtymätalouksissa, joissa tarvitaan jatkuvaa kansainvälistä yhteistyötä ja apua.

38. Täten me, hallitukset, hyväksymme seuraavan toimintaohjelman ja sitoudumme panemaan sen täytäntöön ja ottamaan sukupuolinäkökulman huomioon kaikessa toiminnassamme ja kaikissa ohjelmissamme. Me

kehotamme Yhdistyneet Kansakunnat -järjestelmää, alueellisia ja kansainvälisiä rahoituslaitoksia, muita asiaankuuluvia alueellisia ja kansainvälisiä instituutioita sekä kaikkia naisia ja miehiä samoin kuin kansalaisjärjestöjä - niiden riippumattomuutta kunnioittaen - ja koko kansalaisyhteiskuntaa yhteistyössä hallitusten kanssa täysin sitoutumaan tämän toimintaohjelman täytäntöönpanoon ja antamaan siihen täyden panoksensa.

OSA II

TOIMINTAOHJELMA

Hyväksytty neljännessä naisten asemaa käsittelevässä maailmankonferenssissa 15. syyskuuta 1995.

1. luku

TEHTÄVÄMME

1. Tämä asiakirja on suunnitelma naisten vaikutusvallan lisäämiseksi. Tarkoituksena on vauhdittaa Nairobien naisten aseman edistämistästrategioiden toimeenpanoa ja raivata kaikki ne esteet, jotka yksityisessä ja julkisessa elämässä jarruttavat naisten täysipainoista ja tasavertaista osallistumista päätöksentekoon taloudessa ja politiikassa sekä koko yhteiskunta- ja kulttuurielämässä. Tämä edellyttää, että hyväksytään ja vakiinnutetaan periaate vallan ja vastuun jakamisesta miesten ja naisten kesken niin kotona, työpaikoilla kuin laajemmin kansallisissa ja kansainvälisissä yhteisöissäkin.

Naisten ja miesten välisessä tasa-arvossa on kysymys ihmisoikeuksista ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden edellytyksistä. Ilman niitä eivät tasa-arvo, kehitys ja rauha voi toteutua. Naisten ja miesten tasavertaisuuteen perustuva uusi kumppanuus on myös ihmiskeskeisen kestävä kehityksen edellytys. Naisten ja miesten on sitouduttava tekemään yhdessä kestävä ja pitkälle tulevaisuuteen ulottuvaa työtä sen hyväksi, että he itse, heidän lapsensa ja koko yhteiskunta pystyvät kohtaamaan 21. vuosisadan haasteet.

2. Tässä toimintaohjelmassa vahvistetaan uudelleen se peruseriaate, joka esitettiin maailman ihmisoikeuskonferenssin hyväksymässä Wienin julistuksessa ja toimintaohjelmassa² ja jonka mukaan naisten ja tyttölasten ihmisoikeudet ovat erottamaton, olennainen ja jakamaton osa yleismaailmallisia ihmisoikeuksia. Koska tällä ohjelmalla pyritään toimintaan, sen tavoitteena on varmistaa ja turvata naisille mahdollisuus nauttia rajoituksitta kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista kaikissa elämänsä vaiheissa.

3. Tämä toimintaohjelma korostaa sitä, että naisilla on yhteisiä huolenaiheita, joihin voidaan puuttua vain yhteistyössä ja kumppaneina miesten kanssa sukupuolten välisen tasa-arvon saavuttamiseksi kaikkialla maailmassa. Tämä toimintaohjelma kunnioittaa ja arvostaa naisten tilanteiden ja olosuhteiden moninaisuutta ja on tietoinen siitä, että jotkut naiset kohtaavat aivan erityisiä esteitä oman vaikutusvaltansa vahvistamisen tiellä.

4. Tämä toimintaohjelma vaatii pikaisia yhteistoimia kaikilta, jotta saadaan aikaan ihmisoikeuksiin ja perusvapauksiin pohjaava rauha, oikeudenmukainen ja inhimillinen maailma sekä tasavertaisuus kaikkien, kaikenikäisten ja eri oloissa elävien ihmisten kesken. Yhteiskunnallisen kehityksen ja oikeudenmukaisuuden ylläpitämiseksi tarvitaan laajapohjaista ja kestävä talouskasvua, joka noudattaa kestävä kehityksen periaatteita.

5. Tämän toimintaohjelman onnistuminen vaatii sekä hallitusten että kansainvälisten järjestöjen ja instituutioiden voimakasta sitoutumista kaikilla tasoilla. Sitä varten on saatava käyttöön riittävästi varoja niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla. Kehitysmaille on osoitettava uusia varoja entisten lisäksi kaikista mahdollisista rahoituslähteistä, mukaan lukien multilateraalit, bilateraalit ja yksityiset naisten aseman edistämiseksi toimivat lähteet. Lisäksi tarvitaan rahoitusta vahvistamaan kansallisten, alueellisten ja kansainvälisten instituutioiden toimintaedellytyksiä. Kaikissa kansallisissa, alueellisissa ja kansainvälisissä elimissä ja päätöksentekoprosesseissa on myös sitouduttava naisten ja miesten tasavertaisuuteen oikeuksiin, velvollisuuksiin, mahdollisuuksiin ja tasavertaiseen osallistumiseen sekä perustettava tai vahvistettava mekanismeja, joiden kautta toteutuu niiden velvollisuus tehdä tiliä maailman naisille.

2. luku

MAAILMAN TILANNE

6. Neljäs naisten asemaa käsittelevä maailmankonferenssi ajoittuu tilanteeseen, jossa ihmiskunta on astumassa uudelle vuosituhannele.

7. Tämä toimintaohjelma vahvistaa naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen³ ja perustuu Nairobien strategiaihin naisten aseman edistämiseksi sekä YK:n talous- ja sosiaalineuvoston ja yleiskokouksen

hyväksymiin tätä asiaa koskeviin päätöslauselmiin. Toimintaohjelmaan on koottu tärkeimmät toimenpiteet, jotka on toteutettava seuraavien viiden vuoden aikana.

8. Tämä toimintaohjelma tunnustaa maailman lasten huippukokouksessa, YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssissa, ihmisoikeuksien maailmankonferenssissa, kansainvälisessä väestö- ja kehityskonferenssissa sekä maailman sosiaalisen kehityksen huippukokouksessa tehtyjen päätösten suuren merkityksen. Ne esittävät tarkoin harkittuja lähestymistapoja ja sitoumuksia kestäväen kehityksen ja kansainvälisen yhteistyön edistämiseksi sekä YK:n roolin vahvistamiseksi siinä tarkoituksessa kysymyksissä.

Samalla tavoin ovat myös useat muut konferenssit, kuten kestäväää kehitystä pienissä kehittyvissä saarivaltioissa käsitellyt konferenssi, kansainvälinen ravitsemuskonferenssi, perusterveydenhoitoa käsitellyt kansainvälinen konferenssi ja maailmankonferenssi koulutuksesta kaikille, tarkastelleet kehitystä ja ihmisoikeuksia kukin omasta näkökulmastaan kiinnittäen samalla painokkaasti huomiota naisten ja tyttöjen rooliin. Lisäksi ovat myös YK:n alkuperäiskansojen⁴, perheen⁵ ja suvaitsevaisuuden⁶ teemavuodet sekä Geneven julistus maaseudun naisten puolesta⁷ ja julistus naisiin kohdistuvan väkivallan eliminoimisesta⁸ korostaneet naisten tasavertaisuuden ja vaikutusvallan merkitystä.

9. Tämän toimintaohjelman tavoite on kaikkien naisten vaikutusvallan lisääminen ja se on täysin YK:n peruskirjan ja kansainvälisen oikeuden tarkoitukseen ja periaatteiden mukainen. Jotta kaikki naiset voisivat käyttää valtaa tasavertaisesti, heidän on saatava täydet ihmisoikeudet ja perusvapaudet kaikkialla. Vaikka kansalliset ja alueelliset erityispiirteet sekä erilaiset historialliset, kulttuuriset ja uskonnolliset taustat onkin otettava huomioon, valtioiden velvollisuus on edistää ja turvata kaikkia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia poliittisesta, taloudellisesta ja kulttuurisesta järjestelmästä riippumatta.⁹

Tämän toimintaohjelman toimeenpano on jokaisen valtion ehdoton velvollisuus. Se vaatii kansallisen lainsäädännön, strategioiden, menettelytapojen, ohjelmien ja kehitysprioriteettien muokkaamista kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien mukaisiksi. Yksittäisten ihmisten ja heidän yhteisöjensä erilaisia uskonnollisia ja eettisiä arvoja, kulttuuritaustoja ja filosofisia vakaumuksia on kunnioitettava ja niiden merkitys on otettava huomioon siten, että se edistää naisten mahdollisuuksia nauttia täysin ihmisoikeuksistaan. Vain näin saavutamme tasa-arvon, kehityksen ja rauhan.

10. Nairobissa vuonna 1985 järjestetyn YK:n naisten vuosikymmenen saavutuksia tarkastelleen ja arvioineen maailmankonferenssin "Tasa-arvo, kehitys ja rauha" sekä naisten aseman edistämistästrategioiden hyväksymisen jälkeen maailmassa on tapahtunut syviä poliittisia, taloudellisia, yhteiskunnallisia ja kulttuurisia muutoksia, jotka ovat vaikuttaneet naisiin sekä myönteisesti että kielteisesti.

Maailman ihmisoikeuskonferenssissa tunnustettiin, että naisten ja tyttölasten ihmisoikeudet ovat yleismaailmallisten ihmisoikeuksien erottamaton, olennainen ja jakamaton osa. Naisten täysi ja tasavertainen osallistuminen politiikkaan, kansalaistoimintaan sekä taloudelliseen, yhteiskunnalliseen ja kulttuurielämään kansallisella, alueellisella ja kansainvälisellä tasolla sekä kaikenlaisen sukupuoleen perustuvan syrjinnän poistaminen ovat kansainvälisen yhteisön tavoitteissa etusijalla.

Maailman ihmisoikeuskonferenssi vahvisti uudelleen kaikkien valtioiden vakaan sitoumuksen täyttää velvollisuutensa, jotka koskevat kaikkien maailman ihmisten kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien maailmanlaajuisia kunnioittamista, noudattamista ja turvaamista YK:n peruskirjan, muiden ihmisoikeusasiakirjojen ja kansainvälisen lainsäädännön mukaisesti. Näiden oikeuksien ja vapauksien yleismaailmallinen luonne on täysin kiistaton.

11. Kylmän sodan päättyminen on johtanut kansainvälisiin muutoksiin ja supervaltojen välisen kilpailun vähenemiseen. Maailmanlaajuisen aseellisen konfliktin uhka on pienentynyt, kansainväliset suhteet ovat parantuneet ja kansakuntien välisen rauhan toteutumismahdollisuudet ovat parantuneet. Vaikka maailmanlaajuisen konfliktin uhka onkin pienentynyt, sodat, aseelliset konfliktit, kolonialismi ja muu vieras ylivalta tai vieraan vallan miehitys, sisällissodat ja terrorismi vaivaavat yhä monia alueita maailmassa. Naisten ihmisoikeuksia loukataan törkeästi etenkin aseellisten konfliktien aikana. Naisia murhataan, kidutetaan ja raiskataan systemaattisesti, heidät saatetaan väkisin raskaaksi ja pakotetaan abortteihin varsinkin etnisten puhdistuksien yhteydessä.

12. Rauhan ja turvallisuuden säilyttäminen koko maailmassa sekä alueellisilla ja paikallisilla tasoilla sekä hyökkäystoimien ja etnisten puhdistusten ehkäiseminen ja aseellisten konfliktien sovittelu ovat ratkaisevan tärkeitä, jotta naisten ja tyttöjen oikeudet voidaan turvata ja heihin kohdistuva väkivalta ja heidän käyttämisensä sodankäynnin välineinä saadaan loppumaan.

13. Ylenmääräiset varustelukustannukset, kuten maailmanlaajuiset sotilasmenot ja asekauppa sekä investoiminen asetuotantoon ja -hankintoihin, ovat kaventaneet sosiaaliseen kehitykseen käytettävissä olevia voimavaroja. Velkataakka ja muut talousvaikeudet ovat saaneet monet kehitysmaat suostumaan rakenteelliseen sopeuttamispolitiikkaan. Kaiken lisäksi on rakennesopeutusohjelmia, jotka on suunniteltu ja toteutettu huonosti, joten niistä on ollut haittaa sosiaaliselle kehitykselle. Köyhyydessä elävien määrä on kasvanut suhteettomasti useimmissa kehitysmaissa ja varsinkin pahasti velkaantuneissa maissa viime vuosikymmenen aikana.

14. Tässä yhteydessä on korostettava kehityksen sosiaalista ulottuvuutta. Kiihtyvä talouskasvu ei sinänsä kohenna väestön elämänlaatua, vaikka se onkin sosiaalisen kehityksen kannalta tärkeää. Joissakin tapauksissa saattaa syntyä olosuhteita, jotka pahentavat sosiaalista eriarvoisuutta ja syrjäytymistä. Siksi onkin välttämätöntä etsiä uusia vaihtoehtoja, jotka varmistavat sen, että kaikki yhteiskunnan jäsenet hyötyvät talouskasvusta, jonka on perustuttava kaikki kehityksen ulottuvuudet - kasvun, naisten ja miesten tasavertaisuuden, yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden, luonnonsuojelun, kestävyuden, solidaarisuuden, osallistumisen, rauhan ja ihmisoikeuksien kunnioittamisen - kattavaan kokonaisvaltaiseen lähestymistapaan.

15. Maailmanlaajuinen demokratisoitumiskehitys on avannut poliittisen osallistumisen mahdollisuuksia monissa maissa, mutta vielä ei ole päästy siihen, että naiset voisivat yleisesti osallistua nimenomaan politiikan avainkysymyksistä päättämiseen täysivaltaisina ja tasavertaisina kumppaneina miesten kanssa. Etelä-Afrikassa harjoitettu laillistettu rasismi - apartheid - on lopetettu, ja maassa on tapahtunut rauhanomainen ja demokraattinen vallansiirto. Keski- ja Itä-Euroopassa siirtyminen edustukselliseen demokratiaan on ollut nopeaa ja tuottanut monenlaisia kokemuksia - kunkin maan erityisolosuhteista riippuen. Vaikka siirtyminen on ollut enimmäkseen rauhanomaista, aseelliset konfliktit ovat vaikeuttaneet tätä prosessia joissakin maissa ja johtaneet vakaviin ihmisoikeusloukkauksiin.

16. Laajalle levinnyt taloudellinen lama sekä poliittiset levottomuudet eräillä alueilla ovat aiheuttaneet takaiskuja kehitykselle monissa maissa. Tämän seurauksena sanoinkuvaamaton köyhyys on laajentunut entisestään. Ylivoimainen enemmistö maailman miljardista äärimmäisessä köyhyydessä elävästä ihmisestä on naisia. Kiivas muutos- ja sopeutusprosessi kaikilla aloilla on johtanut myös työttömyyden kasvuun ja alityöllisyyteen, mikä kohdistuu erityisesti naisiin. Rakennesopeutusohjelmia ei juuri ole suunniteltu niin, että niiden kielteiset vaikutukset haavoittuviin ja huono-osaisiin ryhmiin tai naisiin jäisivät mahdollisimman pieniksi, eikä niiden myönteisiä vaikutuksia ole suunnattu näille ryhmille estämällä heidän syrjäytymisensä talous- ja yhteiskuntaelämästä.

Multilateraalisten kauppaneuvottelujen Uruguayn kierroksen loppuasiakirjassa¹⁰ korostettiin kansallisten talouksien lisääntyvää riippuvuutta toisistaan sekä kaupan liberalisoimisen ja avoimille, dynaamisille markkinoille pääsyn merkitystä. Joillakin alueilla on myös käytetty erittäin paljon varoja sotilasmenoihin. Vaikka jotkut maat ovatkin lisänneet virallista kehitysapuaan, sen määrä on kuitenkin yleisesti laskenut viime aikoina.

17. Maailmassa on absoluuttista köyhyyttä ja köyhyyden naisistumista, työttömyyttä ja jatkuvaa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Ympäristön tila on yhä haavoittuvampi ja puolet ihmiskunnasta suljetaan yleisesti päätöksistä tekevien ja valtaa käyttävien instituutioiden ulkopuolelle. Siksi tarve jatkaa ponnisteluja kohti kehitystä, rauhaa ja turvallisuutta sekä ihmiskeskeisen kestävä kehityksen varmistamiseksi on entistä suurempi. Tämä ei voi onnistua, jos puolet ihmiskunnasta eli naiset eivät ole siinä mukana. Hallitusten ja kansojen kesken tarvitaan uusi kansainvälisen yhteistyön aikakausi, jonka on perustuttava kumppanuuden henkeen sekä oikeudenmukaiseen kansainväliseen taloudelliseen ja sosiaaliseen ympäristöön. Naisten ja miesten välisessä suhteessa on tapahduttava radikaali muutos täyteen ja tasavertaiseen kumppanuuteen. Vain näin maailma kykenee kohtaamaan 21. vuosisadan haasteet.

18. Kansainvälisen talouden viime aikojen muutokset ovat usein vaikuttaneet suhteettoman ankarasti naisiin ja lapsiin, joiden enemmistö asuu kehitysmaissa. Raskaasta ulkomaanvelasta kärsivissä valtioissa rakennesopeutusohjelmat, vaikka olisivatkin ajan pitkään hyödyksi, ovat johtaneet sosiaalimenojen leikkauksiin ja siten vaikeuttaneet naisten elämää etenkin Afrikassa ja vähiten kehittyneissä maissa. Tilanne on vielä pahentunut, kun vastuu sosiaalisista peruspalveluista on siirtynyt hallituksilta naisille.

19. Useiden kehittyneiden ja kehitysmaiden talouslama ja rakennesopeutus siirtymätalouksissa ovat huonontaneet suhteettoman paljon naisten työllisyyttä. Monesti naisilla ei ole muita vaihtoehtoja kuin tilapäistyö ilman työsuhteturvaa, työ vaarallisissa työolosuhteissa, turvaton kotona tapahtuva tuotanto tai työttömyys. Monet naiset tulevat työmarkkinoille alipalkattuihin ja aliarvostettuihin töihin kohentaakseen perheensä tuloja - toiset taas lähtevät siirtotyöläisiksi samasta syystä. Tämä on kasvattanut naisten kokonaistyötaakkaa, koska heidän muut velvollisuutensa eivät ole vähentyneet.

20. Talouspolitiikkaa suunniteltaessa ei naisia ja tyttöjä, eikä varsinkaan köyhydessä eläviä, yleensä oteta huomioon sen paremmin makro- kuin mikrotasollakaan - ei myöskään rakennesopeutusohjelmissa. Niin absoluuttinen kuin suhteellinenkin köyhyys on lisääntynyt ja köyhydessä elävien naisten määrä on kasvanut useimmilla alueilla. Monet kaupunkilaisnaiset elävät köyhydessä, mutta maalla ja syrjäseuduilla asuvien naisten ahdinko ansaitsee erityishuomiota näiden alueiden taloudellisen pysähtyneisyyden takia. Kehitysmaiden maaseudun naisten enemmistö kärsii yhä taloudellisesta alikehittyneisyydestä ja yhteiskunnallisesta syrjäytymisestä. Näin on usein niissäkin maissa, joiden kansalliset indikaattorit ovat osoittaneet kohentumista.

21. Naiset ovat avainasemassa niin taloudessa yleensä kuin myös taistelussa köyhyyttä vastaan. He tekevät palkallista ja palkatonta työtä kodeissa, yhteisöissä ja työpaikoilla. Yhä useampi nainen on saavuttanut taloudellisen itsenäisyyden palkkatyön avulla.

22. Nainen on perheenpäänä neljänneksessä kaikista maailman kotitalouksista, ja naisten tuloista ovat riippuvaisia lukemattomat muut kotitaloudet, vaikka niihin kuuluisikin myös miehiä. Naisten varassa olevat kotitaloudet ovat usein kaikkein köyhimpiä, mikä johtuu palkkasyrjinnästä, työmarkkinoiden ammatillisesta eriytymisestä ja muista sukupuoleen perustuvista esteistä. Perheiden hajoaminen, maaltamuutto, siirtolaisuus, sodat ja evakkoon joutuminen lisäävät kaikki naisten ylläpitämien kotitalouksien määrää.

23. Naiset tiedostavat että rauha ja turvallisuus on taloudellisen ja yhteiskunnallisen edistyksen edellytys, ja he vakiinnuttavat koko ajan asemaansa ihmiskunnan rauhanliikkeen keskeisinä aktivisteina moninaisissa rooleissa. Naisten on voitava osallistua rajoituksitta päätöksentekoon, konfliktien ennaltaehkäisyyn ja ratkaisemiseen sekä kaikkiin muihin rauhanaloitteisiin kestävän rauhan saavuttamiseksi.

24. Uskonnot, hengellisyys ja vakaumukset ovat miljoonien naisten ja miesten elämän keskeisiä asioita ja vaikuttavat heidän elämäntapaansa ja tulevaisuudentoiveisiinsa. Ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaus on luovuttamaton oikeus, josta kaikkien on voitava nauttia. Se tarkoittaa vapautta valita uskontonsa tai vakaumuksensa ja harjoittaa sitä joko yksin tai yhdessä muiden kanssa, julkisesti tai yksityisesti sekä julistaa uskontoaan tai vakaumustaan niin palvonnan, riittien, muun harjoittamisen kuin opettamisenkin muodossa. Jotta tasa-arvo, kehitys ja rauha toteutuvat, näitä oikeuksia ja vapauksia on kunnioitettava rajoituksitta. Uskonto, ajatukset, omatunto ja vakaumus saattavat ja voivat tyydyttää naisten ja miesten moraalisia, eettisiä ja hengellisiä tarpeita ja auttaa heitä antamaan täyden panoksensa yhteiskunnassa. On kuitenkin myönnettävä, että kaikenlainen ekstremismi saattaa vahingoittaa naisia ja johtaa väkivaltaan ja syrjintään.

25. Neljännen naisten asemaa käsittelevän maailmankonferenssin tulisi antaa lisävauhtia sille prosessille, joka alkoi virallisesti vuonna 1975, jonka YK:n yleiskokous oli julistanut kansainväliseksi naistenvuodeksi. Tuo vuosi oli käännekohta nostaessaan naisasian esille. YK:n naisten vuosikymmen (1976-1985) oli maailmanlaajuinen ponnistus naisten aseman ja oikeuksien tutkimiseksi ja naisten saamiseksi mukaan päätöksentekoon kaikilla tasoilla. Vuonna 1979 YK:n yleiskokous hyväksyi naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen, joka tuli voimaan vuonna 1981 ja loi maailmanlaajuisen standardin sille, mitä naisten ja miesten välisellä tasa-arvolla tarkoitetaan. Vuonna 1985 Nairobissa pidetyssä YK:n naisten vuosikymmenen tuloksia arvioineessa maailmankonferenssissa "Tasa-arvo, kehitys ja rauha" hyväksyttiin naisten aseman edistämisstrategia vuoteen 2000. Naisten ja miesten tasa-arvo on edistynyt merkittävästi. Useat hallitukset ovat säätäneet naisten ja miesten välistä tasa-arvoa edistäviä lakeja sekä luoneet kansallisia koneistoja sukupuolinäkökulman ulottamiseksi kaikille yhteiskunnan alueille. Kansainväliset elimet ovat myös kiinnittäneet entistä enemmän huomiota naisten asemaan ja rooleihin.

26. Kansalaisjärjestöjen, erityisesti naisjärjestöjen ja feministiryhmien kasvava voima on muodostunut muutoksentehtäväksi. Kansalaisjärjestöt ovat olleet merkittäviä esitaistelijoita muutettaessa lainsäädäntöä ja mekanismeja naisten aseman parantamiseksi sekä toimineet liikkeellepanijoina uusia kehitysmenetelmiä haettaessa. Hallitukset ovat yhä yleisemmin tunnustaneet kansalaisjärjestöjen tärkeän roolin ja niiden toiminnan merkityksen kehitykselle, mutta silti joidenkin maiden hallitukset rajoittavat yhä kansalaisjärjestöjen toimintaa. Naiset ovat järjestötoiminnallaan osallistuneet ja vaikuttaneet voimakkaasti yhteisössään, kansallisella, alueellisella ja maailmanlaajuisella tasolla sekä kansainvälisissä keskusteluissa.

27. Vuoden 1975 jälkeen on karttunut tietoa naisten ja miesten asemasta, mikä tukee osaltaan toimintaa naisten ja miesten välisen tasa-arvon edistämiseksi. Naisten ja miesten välisessä suhteessa on tapahtunut merkittäviä muutoksia monissa maissa - varsinkin siellä, missä naisten koulutus ja heidän osallistumisensa palkkatyöhön on lisääntynyt huomattavasti. Sukupuolieriytynyt raja palkkatyön ja kotityön välillä on hiljalleen ylittymässä, kun naiset ovat alkaneet päästä aiemmin miesvaltaisille aloille ja miehet ovat alkaneet hyväksyä enemmän vastuuta lastenhoidosta ja muista kotitöistä. Naisten roolit ovat kuitenkin muuttuneet enemmän ja nopeammin kuin

miesten. Monissa maissa ei vielä kukaan tunnusteta, että erot naisten ja miesten saavutuksissa ja toiminnassa johtuvat yhteiskunnan luomista sukupuolirooleista eivätkä muuttumattomista biologisista eroavaisuuksista.

28. Nairobin konferenssista on kulunut kymmenen vuotta, eikä naisten ja miesten tasa-arvo ole toteutunut vielä kukaan. Keskimäärin vain kymmenen prosenttia maailman kaikista vaaleilla valituista lainsäätäjistä on naisia, ja naiset ovat yhä aliedustettuina useimmissa kansallisissa ja kansainvälisissä hallintorakenteissa, niin julkisissa kuin yksityisissäkin. Yhdistyneet Kansakunnat ei ole tässä poikkeus. Vielä 50 vuotta perustamisensa jälkeenkin YK kieltää itseltään naisten johtajuuden suomat edut antaessaan naisten olla aliedustettuina päätöksentekotasolla niin sihteeristöissä kuin erityisjärjestöissäkin.

29. Naisten rooli perheissä on ratkaisevan tärkeä. Perhe on yhteiskunnan perusyksikkö, ja sitä on sellaisena vahvistettava. Sillä on oikeus laajaan suojeluun ja tukeen. Eri kulttuurisissa, poliittisissa ja yhteiskunnallisissa järjestelmissä perhe esiintyy monissa eri muodoissa. Perheenjäsenten oikeuksia, kykyjä ja tehtäviä on kunnioitettava. Naiset antavat valtavan panoksen perheen hyvinvoinnille ja yhteiskunnan kehitykselle, mutta sen täyttää merkitystä ei vielä kukaan tunnusteta tai oteta huomioon. Äitiyden yhteiskunnallinen merkitys sekä vanhempien rooli perheessä ja lasten kasvatuksessa on tunnustettava. Vanhempien, naisten ja miesten sekä koko yhteiskunnan on kannettava osansa lasten kasvattamisen vastuusta. Äitiys, vanhemmuus tai naisten rooli suvunjatkajina ei saa olla syrjinnän peruste eikä rajoittaa naisten yhteiskunnallista osallistumista. On myös tunnustettava, että monissa maissa naisilla on usein tärkeä rooli muiden perheenjäsenten hoitajina.

30. Vaikka maailman väestönkasvu onkin hidastumassa, se on silti absoluuttisesti mitattuna kaikkien aikojen korkeimmalla tasolla, ja vuosittainen lisäys hipoo 86 miljoonaa ihmistä. Kaksi muuta keskeistä väestötrendiä on vaikuttanut merkittävästi perheensääsiin riippuvuussuhteisiin. 45-50 % useiden kehitysmaiden väestöstä on alle 15-vuotiaita, kun taas teollistuneissa maissa sekä vanhusten lukumäärä että heidän osuutensa koko väestöstä kasvaa koko ajan. YK:n ennusteiden mukaan 72 % yli 60-vuotiaista elää vuoteen 2025 mennessä kehitysmaissa, ja yli puolet heistä on naisia. Naiset vastaavat suhteettoman usein lasten, sairaiden ja vanhusten hoidosta, mikä johtuu eriarvoisuudesta sekä palkallisen ja palkattoman työn epäsuhtaisesta jakautumisesta naisten ja miesten kesken.

31. Useat naiset kohtaavat aivan erityisiä, sukupuolen lisäksi monen monituisista erilaisista tekijöistä johtuvia esteitä, jotka usein ajavat heidät eristyneisyyteen tai syrjäytymiseen. Heiltä muun muassa kielletään ihmisoikeudet, tilaisuus tai lupa perus- ja ammattikoulutukseen, työhön, asuntoon ja taloudelliseen itsenäisyyteen, ja heidät suljetaan päätöksenteon ulkopuolelle. Näiltä naisilta evätään usein pääsy mukaan yhteisönsä kehittämisen valtavirtaan.

32. Kuluneen vuosikymmen aikana on myös aiempaa laajemmin tunnustettu alkuperäisväestöön kuuluvien naisten erilaiset intressit ja huolenaiheet. Heidän identiteettinsä, kulttuuritraditionsa ja yhteisömuotonsa rikastavat ja vahvistavat niitä yhteisöjä, joissa he elävät. Alkuperäisväestön naiset kohtaavat usein esteitä niin naisina kuin alkuperäisyhteisöjen jäseninäkin.

33. Viestintä on viimeisen 20 vuoden aikana kasvanut räjähdysmäisesti kautta maailman. Tietotekniikka sekä satelliitti- ja kaapelitelevisiojärjestelmät ovat kehittyneet, joten informaation maailmanlaajuinen saatavuus kasvaa ja laajenee koko ajan, luo naisille uusia mahdollisuuksia osallistua viestintään ja joukkotiedotukseen sekä parantaa mahdollisuuksia levittää informaatiota naisista. Maailmanlaajuisia viestintäverkkoja on kuitenkin käytetty stereotyyppisten ja alentavien naiskuvien levittämiseen kapea-alaisten kaupallisten ja kulutusta lisäävien tarkoituksien edistämiseksi. Niin kauan kun naiset eivät ole tasavertaisesti mukana viestinnän ja joukkotiedotusvälineiden tekniikassa ja päätöksenteossa sekä myös taiteissa, heistä annetaan väärä kuva ja tietoisuus heidän elämänsä realiteeteista pysyy puutteellisena. Joukkoviestimet sopivat erinomaisesti naisten aseman sekä naisten ja miesten tasa-arvon edistämiseen, jos ne esittävät naiset ja miehet ilman stereotyyppioita, monimuotoisesti, tasapainoisesti sekä ihmisarvoa kunnioittaen.

34. Jokaisen ihmisen elämää koskettava, yhä jatkuva ympäristön turmeltuminen vaikuttaa usein suorimmin naisiin. Naisten terveyttä ja toimeentuloa uhkaavat saastuminen, myrkyjätteet, laajamittaiset metsänhakuut, aavikoituminen, kuivuus sekä maaperän, rannikoiden ja merien luonnonvarojen ryöstökäyttö. Ne ovat aiheuttaneet ympäristöperäisiä terveysongelmia naisille ja tytöille ja jopa kuolemantapauksia. Eniten tämä vaikuttaa maaseudun ja alkuperäisväestön naisiin, joiden elanto ja päivittäinen toimeentulo on suoraan riippuvainen kestävästä ekosysteemeistä.

35. Köyhyys ja ympäristön turmeltuminen liittyvät läheisesti toisiinsa. Vaikka köyhyyskin osaltaan rasittaa ympäristöä, maailman ympäristön jatkuvan turmeltumisen tärkein syy on kulutus- ja tuotantomallien

kestämättömyys erityisesti teollisuusmaissa, mikä on erittäin huolestuttavaa ja vain pahentaa köyhyyttä ja tasapainottomuutta.

36. Maailmanlaajuiset trendit ovat muuttaneet syvästi perheiden selviytymisstrategioita ja rakenteita. Maaltamuutto on lisääntynyt huomattavasti kaikkialla. Kaupunkilaisväestön on ennustettu saavuttavan 57 %:n osuuden koko maailman väestöstä vuoteen 2000 mennessä. Maailmassa on arviolta 125 miljoonaa siirtolaista, pakolaista ja evakkoa - puolet heistä kehitysmaissa. Tämä ihmisten valtaisa liikkuminen vaikuttaa syvästi perherakenteisiin ja hyvinvointiin sekä kohdistuu naisiin ja miehiin eri tavoilla, johtuen usein jopa naisten seksuaaliseen hyväksikäyttöön.

37. Maailman terveysjärjestön WHO:n arvioiden mukaan immuunikatotapausten (AIDS) kumulatiivinen määrä oli vuoden 1995 alussa 4,5 miljoonaa. Arviolta 19,5 miljoonaa miestä, naista ja lasta on saanut HI-viruksen sen ilmaantumisen jälkeen, ja vielä 20 miljoonan on ennustettu saavan tartunnan ennen vuosikymmenen loppua. Näistä uusista tapauksissa naisten riski on kaksi kertaa suurempi kuin miesten. AIDS-pandemian alkuvaiheissa tartunnan saaneita naisia ei ollut paljon - nyt heitä on kuitenkin noin 8 miljoonaa. Nuoret naiset ja teinitytöt ovat erityisen haavoittuvia. Arvioiden mukaan yli 13 miljoonaa naista saa tartunnan ja 4 miljoonaa naista ehtii kuolla AIDSiin liittyviin sairauksiin ennen vuotta 2000. Lisäksi uusia sukupuolitautiltapauksia ilmenee noin 250 miljoonaa joka vuosi. Sukupuolitaudit - HIV/AIDS mukaan lukien - lisääntyvät hälyttävää tahtia naisten ja tyttöjen keskuudessa varsinkin kehitysmaissa.

38. Vuodesta 1975 lähtien on kerätty tähdellistä kokemusta ja tietoa naisten asemasta ja elinoloista. Useimmissa maissa naisten jokapäiväistä elämää ja tulevaisuudenpyrkimyksiä rajoittavat läpi elämän syrjivät asenteet, epäoikeudenmukaiset yhteiskunta- ja talousrakenteet sekä voimavarojen puute, joten he eivät pääse osallistumaan rajoituksitta ja tasavertaisina. Useissa maissa lapsen sukupuoli valitaan ennen syntymää, tyttölasten kuolleisuus on poikalasten kuolleisuutta suurempi ja koulutyttöjen osuus on poikien osuutta pienempi; tämä viittaa siihen, että poikien suosiminen rajoittaa tyttöjen ruoan, koulutuksen ja terveydenhoidon saantia ja jopa heidän mahdollisuuttaan elää. Naisten syrjintä alkaa jo ennen syntymää, ja siihen on puututtava siitä lähtien.

39. Tämän päivän tyttölapsi on huomisen nainen. Tyttöjen taidot, ideat ja energia ovat korvaamattomia, jotta tasa-arvo, kehitys ja rauha täysin saavutetaan. Jotta tyttö voi täysin kehittää valmiuksiaan, hänen on saatava kasvaa ympäristössä, joka antaa hänelle mahdollisuuden toteuttaa itseään, tyydyttää elossapysymiseen, turvallisuuteen ja kehitykseen liittyvät henkiset, älylliset ja aineelliset tarpeensa sekä turvaa hänen tasavertaiset oikeutensa. Koska naisista on tullut miesten tasavertaisia kumppaneita kaikissa elämän ja kehityksen vaiheissa, nyt on aika tunnustaa tyttöjen ihmisarvo ja taata heidän täydet ihmisoikeutensa ja perusvapautensa. Näihin kuuluvat myös oikeudet, jotka on taattu lapsen oikeuksien yleissopimuksessa¹¹, joka on kiireesti ratifioitava kaikkialla.

Eri puolilta maailmaa löytyy kuitenkin todisteita siitä, että tyttöjen syrjintä ja heihin kohdistuva väkivalta alkaa jo ennen syntymää ja jatkuu laantumatta läpi elämän. He saavat usein vähemmän ravintoa, fyysistä ja psyykkistä terveydenhoitoa ja koulutusta kuin pojat, ja heillä on poikia vähemmän lapsuuteen ja nuoruuteen kuuluvia oikeuksia, mahdollisuuksia ja etuja. He joutuvat monesti kokemaan erilaista seksuaalista ja taloudellista riistoa sekä pedofiliaa ja heitä pakotetaan prostituutioon. Mahdollisesti myös heidän elimiään ja kudoksiaan kaupataan; he joutuvat väkivallan ja haitallisten käytäntöjen kohteeksi, tyttövauvoja surmataan ja tyttösiikiöitä abortoidaan; he joutuvat kokemaan inestistä, naisten sukupuolielinten silpomista sekä lapsi- ja varhaisavioliittoja.

40. Puolet maailman väestöstä on alle 25-vuotiaita ja suurin osa maailman nuorisosta - yli 85 prosenttia - asuu kehitysmaissa. Toimintamallien laatijoiden on tunnustettava näiden väestökijöiden vaikutukset ja ryhdyttävä erityistoimiin sen varmistamiseksi, että nuoret naiset saavat kaikki ne elämäntaidot, joita tarvitaan aktiivisessa ja tehokkaassa osallistumisessa yhteiskunnalliseen, kulttuuriseen, poliittiseen ja taloudelliseen päätöksentekoon kaikilla tasoilla. On ratkaisevan tärkeää, että kansainvälinen yhteisö uudelleen osoittaa sitoutuvansa tulevaisuuteen - sitoutuu innostamaan naisten ja miesten uuden sukupolven tekemään yhdessä työtä oikeudenmukaisemman yhteiskunnan hyväksi. Tämän uuden johtajasukupolven on hyväksyttävä ja tuettava sellaista maailmaa, jossa yksikään lapsi ei joudu kokemaan epäoikeudenmukaisuutta, sortoa tai eriarvoisuutta ja joka sallii jokaisen lapsen vapaasti kehittää omia lahjojaan. Siksi naisten ja miesten tasa-arvon periaatteen on sisällyttävä sosiaalistamisprosessiin.

3. luku

KESKEISET ONGELMA-ALUEET

41. Naisten aseman edistäminen sekä naisten ja miesten välisen tasa-arvon saavuttaminen ovat ihmisoikeuskysymyksiä ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ehtoja, eikä niitä tule pitää erillisenä naisasiana. Ne ovat ainoa tapa rakentaa kestävä kehitys periaatteita noudattava, oikeudenmukainen ja kehittynyt yhteiskunta. Naisten vaikutusvallan lisääminen sekä naisten ja miesten tasa-arvo ovat välttämättömiä edellytyksiä poliittisen, yhteiskunnallisen, taloudellisen, kulttuurisen ja ympäristön turvallisuuden saavuttamiseksi kaikille kansoille.

42. Useimpia Nairobin strategioissa asetettuja tavoitteita ei ole saavutettu. Naisten vaikutusvallan lisäämisen tiellä on yhä esteitä - huolimatta hallitusten, kansalaisjärjestöjen sekä naisten ja miesten ponnistuksista kaikkialla maailmassa. Monissa osissa maailmaa on yhä vakavia poliittisia, taloudellisia ja ekologisia kriisejä kuten sotia, aseellisia konflikteja, siirtomaavaltaa ja muuta vieraan vallan ylivaltaa tai miehityksiä, sisällissotia ja terrorismia. Nämä olosuhteet - yhdistettyinä systemaattiseen tai tosiasialliseen syrjintään, kaikille naisille kuuluvien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien loukkauksiin ja niiden suojelun laiminlyömiseen, heidän kansalais-, kulttuuri-, taloudellisten, poliittisten ja sosiaalisten oikeuksiensa loukkauksiin, mukaan lukien oikeus kehitykseen, samoin kuin syvään juurtuneisiin ennakkoluuloisiin asenteisiin naisia ja tyttöjä kohtaan - ovat vain osa niistä esteistä, joita on kohdattu Nairobissa vuonna 1985 järjestetyn YK:n naisten vuosikymmenen saavutuksia tarkastelleen ja arvioineen maailmankonferenssin "Tasa-arvo, kehitys ja rauha" jälkeen.

43. Nairobin konferenssin jälkeistä kehitystä arvioitaessa nousee esiin tiettyjä avainkysymyksiä, jotka vaativat kiireellisiä toimenpiteitä. Kaikkien asianosaisten on keskitettävä toimintansa ja voimansa niihin strategisiin tavoitteisiin, jotka koskevat näitä keskeisiä, toisistaan riippuvaisia ja tärkeitä ongelma-alueita. Kaikille ongelma-alueille on kehitettävä mekanismeja, joiden kautta toteutuu velvollisuus tehdä tiliä maailman naisille.

44. Tämän saavuttamiseksi esitämme hallituksille, kansainväliselle yhteisölle ja kansalaisyhteiskunnalle, johon kuuluvat myös kansalaisjärjestöt ja yksityissektori, vetoamuksen ryhtyä strategiaan toimiin seuraavilla keskeisillä ongelma-alueilla:

- Köyhyys, joka rasittaa naisia hellittämättä ja koko ajan vain kasvaa,
- Eriarvoisuus koulutuksessa ja siihen pääsyssä sekä koulutuksen riittämättömyys,
- Eriarvoisuus terveydenhoidossa ja siihen liittyvissä palveluissa, näiden palvelujen riittämättömyys sekä eriarvoiset mahdollisuudet saada niitä,
- Naisiin kohdistuva väkivalta,
- Aseellisten ja muiden konfliktien vaikutukset naisiin, mukaan lukien ne, jotka elävät vieraan vallan miehittämällä alueella,
- Eriarvoisuus talousrakenteissa ja -politiikassa, kaikessa tuotannossa ja resurssien saannissa,
- Naisten ja miesten eriarvoisuus vallanjaossa ja päätöksenteossa kaikilla tasoilla,
- Naisten aseman edistämiseksi perustettujen mekanismien riittämättömyys kaikilla tasoilla,
- Naisten ihmisoikeuksien kunnioittamisen, edistämisen ja turvaamisen laiminlyöminen,
- Naisia koskevat stereotyyppit sekä naisten eriarvoiset mahdollisuudet hyötyä viestintäjärjestelmistä ja päästä käyttämään niitä - varsinkin joukkoviestimiä,
- Sukupuolten eriarvoisuus luonnonvarojen hallinnassa ja ympäristönsuojelussa,
- Tyttöjen sitkeä syrjintä ja heidän oikeuksiensa loukkaaminen.

4. luku

STRATEGISET TAVOITTEET JA TOIMET

A. Naiset ja köyhyys

47. Maailmassa on nykyisin yli miljardi ihmistä - suurin osa heistä naisia - jotka elävät sietämättömän köyhyyden oloissa, useimmiten kehitysmaissa. Köyhyyteen on monia - myös rakenteellisia - syitä ja se on moniulotteinen ja mutkikas ilmiö, jonka juuret ulottuvat niin kansalliselle kuin kansainvälisellekin tasolle. Talouden maailmanlaajuistuminen ja valtioiden kasvava riippuvuus toisistaan luo haasteita ja mahdollisuuksia talouskasvulle ja kehitykselle, mutta synnyttää myös riskejä ja epävarmuutta maailmantalouden tulevaisuuden suhteen.

Epävakaata talousilmasto on tuonut mukanaan taloudellisten rakenteiden uudelleenjärjestelyjä sekä useissa maissa myös hallitsemattoman ulkomaanvelkaongelman ja rakennesopeutusohjelmat. Lisäksi kaikenlaiset konfliktit, väestöliikehdintä ja ympäristön turmeltuminen ovat heikentäneet hallitusten kykyä huolehtia väestönsä

perustarpeista. Maailmantalouden muutokset muuttavat perusteellisesti myös sosiaalisen kehityksen parametreja kaikissa maissa. Yksi merkittävä trendi on ollut naisten köyhyyden lisääntyminen. Sen laajuus vaihtelee alueittain ja myös eriarvoisuus vallan jakautumisessa sukupuolten kesken kasvattaa sitä paljon. Siirtolaisuus ja perherakenteiden muuttuminen sen mukana on kasvattanut naisten taakkaa, varsinkin jos heillä on useita huollettavia.

Makrotason talouspolitiikkaa on arvioitava uudelleen ja muokattava vastaamaan näitä trendejä. Nämä toimet keskittyvät lähes yksinomaan viralliselle sektorille. Niillä saattaa olla taipumus tukahduttaa naisten aloitteellisuutta eivätkä ne yleensä ota huomioon, että ne vaikuttavat eri tavoin naisten ja miesten elämään. Siksi on ratkaisevan tärkeää, että toimintaa ja ohjelmia mahdollisimman laajasti arvioidaan ja analysoidaan sukupuolinäkökulmasta, jotta strategiat köyhyyden poistamiseksi onnistuisivat.

Köyhyyden poistamiseksi ja kestävä kehityksen saavuttamiseksi naisten ja miesten on voitava osallistua rajoituksitta ja yhdenvertaisina makrotaloudellisten yhteiskunnallisten toimintamallien ja strategioiden kehittämiseen. Köyhyyttä ei voida poistaa pelkästään köyhyydenvastaisilla ohjelmilla - vaaditaan myös demokraattista osallistumista ja muutoksia talusrakenteissa, jotta kaikille naisille voidaan turvata tilaisuus saada resursseja, mahdollisuuksia ja julkisia palveluja.

Köyhyydellä on monet kasvot: tulot ja tuotantoresurssit eivät riitä turvaamaan kestävä toimeentuloa; nälkä ja aliravitsemus; huono terveys; koulutuksen ja muiden peruspalvelujen puuttuminen tai riittämättömyys; kuolevuuden kasvu ja vakavat sairaudet; kodittomuus ja puutteelliset asunnot; epäterveellinen ympäristö sekä sosiaalinen syrjintä ja syrjäytyminen yhteiskunnan ulkopuolelle jne. Köyhyydelle on myös luonteensa puolesta, että köyhät eivät osallistu päätöksentekoon kansalais-, yhteiskunta- ja kulttuurielämässä. Köyhyyttä on kaikissa maissa - massaköyhyytenä useissa kehitysmaissa ja köyhyyspesäkkeinä vaurauden keskellä kehittyneissä maissa, mikä voi johtua laman aiheuttamasta toimeentulon menetyksestä, katastrofista tai konfliktista. Lisäksi esiintyy pienipalkkaisten köyhyyttä sekä perheiden sekä sosiaalisten instituutioiden ja turvaverkkojen ulkopuolelle pudonneiden ihmisten kertakaikkista ahdinkoa.

48. Köyhyydessä elävien naisten määrä on kasvanut kuluneen vuosikymmenen aikana suhteettomasti miehiin verrattuna, etenkin kehitysmaissa. Köyhyyden naisistuminen on viime aikoina muodostunut vakavaksi ongelmaksi myös siirtymätalouksissa, mikä johtuu suoraan poliittisista, taloudellisista ja yhteiskunnallisista muutosprosesseista. Taloudellisten tekijöiden lisäksi tähän ovat syynä myös sosiaalisten sukupuoliroolien järkkymättömyys, naisten pieni osuus vallasta, koulutuksesta ja tuotantoresursseista sekä muut perheiden turvattomuutta aiheuttavat tekijät. Ongelmaa pahentaa myös se, ettei sukupuolinäkökulmaa ole otettu huomioon kaikissa talousanalyyseissä ja suunnitelmissa köyhyyden rakenteellisten syiden poistamiseksi.

49. Naiset antavat panoksensa talouteen ja köyhyyden vastaiseen taisteluun sekä palkallisella että palkattomalla työllään niin kotona, yhteisöissä kuin työpaikoillakin. Heidän voimansa ja vaikutusvaltansa lisääminen on ratkaisevan tärkeä tekijä köyhyyden poistamisessa.

50. Vaikka köyhyys vaikuttaakin kotitalouksiin kokonaisuutena, naiset joutuvat kantamaan suhteettoman suuren taakan yrittäessään huolehtia kotitalouden tarpeista ja tuotannosta yhä niukemmissa oloissa. Tämä on seurausta siitä, miten työ ja kotitalouden hyvinvointiin liittyvä vastuu jakautuu sukupuolen mukaan. Maaseudun naisten köyhyys lisääntyy erityisen nopeasti.

51. Naisten köyhyys liittyy suoraan siihen, että heillä ei ole taloudellisia tilaisuuksia ja omaa määräysvaltaa eikä mahdollisuutta saada taloudellisia voimavaroja - lainoja, maaomaisuutta tai perintöjä - ja osallistua päätöksentekoprosessiin. Köyhyys voi myös ajaa naiset tilanteisiin, joissa he joutuvat seksuaalisen hyväksikäytön kohteiksi.

52. Liian monen maan sosiaaliturvajärjestelmä unohtaa köyhyydessä elävien naisten erityistilanteet, ja nykyisin vallitsee myös suuntaus leikata näiden järjestelmien tarjoamia palveluja. Naisten riski vajota köyhyyteen on suurempi kuin miesten - erityisesti ikääntyneiden naisten niissä maissa, joiden sosiaaliturvajärjestelmä perustuu keskeytyksittä jatkuneen ansiotyön periaatteeseen. Joissakin tapauksissa naiset eivät täytä tätä vaatimusta, koska heidän työsuhteissaan on ollut palkallisen ja palkattoman työn epäsuhtaisesta jakautumisesta johtuvia katkoksia. Lisäksi iäkkäiden naisten mahdollisuudet palata työelämään ovat erittäin heikot.

53. Useissa kehittyneissä maissa naisten ja miesten perus- ja ammattikoulutustaso on sama, ja niissä on käytössä syrjinnän vastaisia järjestelmiä. Viime vuosikymmenen taloudelliset muutokset ovat kuitenkin joillakin aloilla lisänneet huomattavasti joko naisten työttömyyttä tai heidän työsuhteidensa epävarmuutta. Naisten osuus

köyhistä on tämän vuoksi kasvanut. Niissäkin maissa, joissa koulun aloittavien tyttöjen osuus on suuri, koulunkäynnin katkeaminen ennen tutkinnon suorittamista johtaa erittäin heikkoon asemaan työmarkkinoilla.

54. Siirtymätalousmaissa ja muissa perinpohjaisia poliittisia, taloudellisia ja yhteiskunnallisia muutoksia läpikäyvissä maissa tapahtuneet muutokset ovat usein johtaneet naisten tulojen pienenemiseen tai loppumiseen kokonaan.

55. Naisten tuotantokapasiteettia on varsinkin kehitysmaissa lisättävä antamalla heille mahdollisuus saada käyttöönsä pääomaa, resursseja, lainoja, teknologiaa, informaatiota, teknistä apua ja koulutusta, jotta heidän tulonsa kasvavat ja heidän ravitsemuksensa, koulutuksensa ja terveydenhoitonsa taso samoin kuin heidän asemansa kotitalouksissa paranee. Naisten tuotantopotentiaalin vapauttaminen on avaintekijä köyhyyskierteen katkaisemiseksi, jotta naiset saavat täyden osansa kehityksen eduista ja oman työnsä hedelmistä.

56. Kestävä kehitys sekä jatkuva ja kestävä talouskehitys ovat mahdollisia ainoastaan parantamalla naisten taloudellista, yhteiskunnallista, poliittista, juridista ja kulttuurista asemaa. Kestävän kehityksen välttämätön perusta on oikeudenmukainen yhteiskunnallinen kehitys, joka tunnustaa köyhien - etenkin naisten - vaikutusvaltaistamisen merkityksen ympäristöressurssien kestäväälle käytölle.

57. Jotta sukupuolten tasa-arvoon ja naisten aseman parantamiseen tähtäävä politiikka ja toimenpiteet voivat tuottaa tulosta, niiden on perustuttava sukupuolinäkökulman soveltamiseen kaikessa yhteiskunnan eri aloja koskevassa politiikassa sekä riittävää institutionaalista ja taloudellista tukea saavien positiivisten toimien toteuttamiseen kaikilla tasoilla.

Strateginen tavoite A.1

Tutkia, hyväksyä ja toteuttaa makrotaloudellisia toimintamalleja ja kehitysstrategioita, jotka ottavat huomioon köyhien naisten tarpeet ja ponnistelut

Toimenpiteet

58. Hallitusten on

- a. tarkistettava ja muokattava makrotaloudellisia ja yhteiskunnallisia toimintamalleja tämän toimintaohjelman tavoitteiden saavuttamiseksi; naisten on voitava osallistua tähän työhön rajoituksitta ja yhdenvertaisesti;
- b. analysoitava sukupuolinäkökulmasta katsoen toimintamallien ja -ohjelmien vaikutuksia köyhyyteen, eriarvoisuuteen ja erityisesti naisiin - mukaan lukien makrotaloudelliseen vakauteen, rakennesopeutukseen, ulkomaanvelkaongelmiin, verotukseen, sijoituksiin, työllisyyteen, markkinoihin ja muihin keskeisiin talussektoreihin liittyvät toimintamallit ja -ohjelmat; arvioitava niiden vaikutus perheiden hyvinvointiin ja olosuhteisiin sekä sopeutettava ne edistämään asianmukaisesti tuotantovälineiden, varallisuuden, mahdollisuuksien, tulojen ja palvelujen tasavertaisempaa jakamista;
- c. tavoiteltava ja toteutettava järkevää ja vakaata makrotalous- ja alakohtaista politiikkaa, jonka suunnitteluun ja valvontaan naiset osallistuvat rajoituksitta ja tasavertaisina ja joka kannustaa laajapohjaiseen, kestävään talouskasvuun, puuttuu köyhyyden rakenteellisiin syihin sekä pyrkii köyhyyden ja sukupuoleen perustuvan eriarvoisuuden poistamiseen ihmiskeskeisen kestävä kehityksen yleisissä puitteissa;
- d. järjestettävä ja kohdistettava julkisten menojen jakautuminen uudelleen tavalla, joka edistää naisten taloudellisia mahdollisuuksia ja tilaisuutta saada tasavertaisesti käyttöönsä tuotantoresursseja sekä huolehtii naisten - varsinkin köyhien - perustarpeista saada sosiaaliturvaa, terveydenhoitoa ja koulutusta;
- e. kehitettävä maa- ja kalataloutta ja järjestettävä tarpeen mukaan tarvittavaa rahoitusta, teknistä apua ja työvoimaa, jotta saadaan asianmukaisesti turvattua kotitalouksien ja koko kansan elintarvikehuolto ja -omavaraisuus;
- f. kehitettävä toimintamalleja ja ohjelmia, jotka edistävät ruoan tasavertaista jakamista kotitalouksissa;
- g. rakennettava riittäviä turvaverkkoja sekä vahvistettava sosiaalipolitiikkaan olennaisena osana kuuluvia valtion ja yhteisöjen turvajärjestelmiä, jotta köyhyydessä elävät naiset selviytyvät epäsuotuisissa taloudellisissa oloissa ja säilyttävät toimeentulonsa, omaisuutensa ja tulonsa kriisitilanteissa;
- h. luotava talousmalleja, joilla on myönteinen vaikutus naistyöntekijöiden työllisyyteen ja tuloihin niin julkisella kuin yksityissektorilla sekä otettava käyttöön naisten työttömyyttä ja erityisesti heidän pitkäaikaistyöttömyyttään torjuvia erityistoimia;

- i. luotava ja toteutettava tarpeen mukaan erityisiä talous-, yhteiskunta-, sosiaali- ja maatalouspoliittisia sekä muita vastaavia toimintamalleja naisten varassa olevien kotitalouksien tukemiseksi;
- j. kehitettävä ja toteutettava köyhyyden vastaisia ohjelmia, myös työllisyysohjelmia, sekä asianmukaisia hinnoittelu- ja jakelumekanismeja, jotta köyhien naisten ruoansaaanti paranee;
- k. taattava, että kaikkien siirtolaisnaisten - myös siirtotyöläisnaisten - ihmisoikeudet toteutuvat ja suojeltava heitä väkivallalta ja riistolta; ryhdyttävä toimiin, jotka lisäävät laillisesti rekisteröityjen siirtolaisnaisten vaikutusvaltaa sekä antavat heille mahdollisuuden osallistua tuottavaan työhön, kun heidän taitonsa, ulkomailla hankkimansa koulutus ja tutkinnot tunnustetaan ja hyväksytään ja he voivat siten integroitua työvoimaan;
- l. toimittava köyhien ja sosiaalisesti syrjäytyneiden naisten saamiseksi tai palauttamiseksi tuottavaan työhön ja talouden valtavirtaan; varmistettava, että maansisäisillä siirtolaisilla on täydet taloudelliset mahdollisuudet ja että siirtolais- ja pakolaisnaisten pätevyys ja taidot tunnustetaan;
- m. järjestettävä naisille kohtuuhintaisia asuntoja ja mahdollisuuksia saada käyttöönsä maata poistamalla tähän liittyvät esteet; keskityttävä erityisesti köyhyydessä elävien ja naispuolisten perheenhuoltajien tarpeiden tyydyttämiseen;
- n. parannettava maa- ja kalataloustuottajanaisten (mukaan lukien erityisesti kotitarveviljelijät ja -tuottajat maaseudulla) mahdollisuuksia saada taloudellisia, teknisiä ja markkinointipalveluja sekä maatalousneuvontaa; annettava naisille mahdollisuus saada ja hallita maata sekä päästä osalliseksi asianmukaisesta infrastruktuurista ja teknologiasta, jotta naisten tulot kasvavat ja kotitalouksien elintarvikehuolto turvataan varsinkin maaseudulla sekä soveltuvin tavoin kannustettava tuottajaosuuskuntien kehittämistä;
- o. luotava sosiaaliturvajärjestelmiä (mikäli niitä ei vielä ole) tai tutkittava kohtelevatko ne naisia ja miehiä yksilöinä yhdenvertaisesti kaikissa elämänvaiheissa;
- p. taattava ilmaiset tai edulliset oikeuspalvelut - myös oikeuslukutaito - jotka on suunniteltu niin, että ne ovat myös köyhien naisten saatavilla;
- q. edistettävä erityisesti alkuperäisväestöön kuuluvia naisia koskevia toimintamalleja ja ohjelmia, joihin näiden naisten on saatava osallistua rajoituksitta ja jotka kunnioittavat heidän kulttuurinsa monimuotoisuutta ja luovat tilaisuuksia ja valinnanmahdollisuuksia kehitysprosessissa heitä uhkaavan köyhyyden poistamiseksi.

59. Multilateraalisten rahoitus- ja kehitysinstituutioiden - ml. Maailmanpankki, Kansainvälinen valuuttarahasto ja alueelliset kehitysrahoituslaitokset - sekä bilateraalista kehitysyhteistyötä harjoittavien on

- a. annettava panoksensa maailman sosiaalisen kehityksen huippukokouksessa tehtyjen sitoumusten mukaisesti köyhyyden poistamiseksi ja köyhyydessä elävien naisten auttamiseksi. Sitä varten on saatava käyttöön uusia varoja entisten lisäksi, niitä on saatava riittävästi, niiden saanti pitää voida ennakoida ja käytettävissä olevista rahoituslähteistä ja -mekanismeista on saatava maksimaalinen hyöty;
- b. vahvistettava ja tehostettava analyttistä kapasiteettia niin, että sukupuolienäkökulma tulee järjestelmällisesti mukaan lainoitusohjelmien suunnitteluun ja toteuttamiseen, rakennesopeutus- ja taloudelliset elvytysohjelmat mukaan lukien;
- c. löydettävä ulkomaanvelkaongelmiin tehokkaita, kehitystä tukevia ja kestäviä ratkaisuja, jotka auttavat kehitystä ja naisten asemaa edistävien ohjelmien ja projektien rahoitusta mm. toteuttamalla viipymättä Pariisin klubin joulukuussa 1994 hyväksymät velan anteeksiannon ehdot, jotka koostuvat velanalennuksista, - ml. anteeksianto tai velanhoidon helpottaminen muulla tavoin - ja kehitettävä tekniikkoja, joilla velkoja vakautetaan ja joita sovelletaan tämän toimintaohjelman prioriteettien mukaisten sosiaalisten kehitysohjelmien ja -hankkeiden toteuttamiseen;
- d. kehotettava kansainvälisiä rahoituslaitoksia tutkimaan innovatiivisia tapoja auttaa köyhimpiä, raskaan multilateraalisen velan rasittamia maita selviytymään velkataakastaan;
- e. varmistettava, että rakennesopeutusohjelmista aiheutuu mahdollisimman vähän haittaa haavoittuville ja huono-osaisille väestönosille ja yhteisöille, sekä turvattava näiden ryhmien ohjelmista saama hyöty ehkäisemällä niiden taloudellinen ja sosiaalinen syrjäytyminen. On turvattava näiden ryhmien osuus varoista ja taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta toiminnasta sekä mahdollisuus valvoa niitä sekä lisättävä tasa-arvoisuutta ja vähennettävä taloudellista eriarvoisuutta;
- f. arvioitava rakennesopeutusohjelmien sosiaaliset vaikutukset sukupuolierot tunnistavilla tutkimuksilla ja muilla asianmukaisilla metodeilla, jotta haittoja voidaan vähentää ja saadaan enemmän hyötyä eivätkä siirtymiskulut koidu suhteettoman raskaiksi naisille; täydennettävä sopeutuslainoitus korotetuilla, sosiaaliseen kehitykseen kohdennetuilla lainoilla;
- g. luotava sellainen elinympäristö, joka suo naisille mahdollisuudet rakentaa itselleen kestävä toimeentulo ja pitää sitä yllä.

60. Kansallisten ja kansainvälisten kansalaisjärjestöjen sekä naisryhmien on

- a. saatava kaikki kehitysprosessin osapuolet - ml. akateemiset instituutiot, kansalaisjärjestöt, ruohonjuuritason ja naisten ryhmät - tehostamaan köyhyyden poistamiseksi tarkoitettuja ohjelmia, jotka on suunnattu auttamaan kaikkein köyhimpiä ja huono-osaisimpia naisia, kuten maaseudun ja alkuperäisväestöjen naisia, perheensä toimeentulosta huolehtivia naisia, nuoria ja vanhoja naisia, pakolais- ja siirtolais- sekä vammaisnaisia; kuitenkin on muistettava, että ensisijainen vastuu sosiaalisesta kehityksestä kuuluu hallituksille;
- b. ryhdyttävä lobbaamaan, perustettava tarvittavia valvontamekanismeja ja ryhdyttävä kaikkiin niihin toimiin, joita tässä toimintaohjelmassa esitettyjen köyhyyden poistamista koskevien suositusten toimeenpanon turvaaminen vaatii ja jotka tähtäävät valtioiden ja yksityissektorin tilintekovelvollisuuden ja läpinäkyvyyden varmistamiseen;
- c. sisällytettävä toimintaansa naiset ja heidän monenlaiset tarpeensa sekä huomattava, että nuorisojärjestöt osallistuvat kehitysohjelmiin koko ajan tehokkaammin;
- d. osallistuttava yhteistyössä hallitusten ja yksityissektorin kanssa sellaisen kokonaisvaltaisen kansallisen terveys-, koulutus- ja sosiaalipalveluja parantavan strategian kehittämiseen, joka tuo nämä palvelut rajoituksitta köyhyydessä eläville tytöille ja kaikenikäisille naisille; hankittava rahoitusta, joka turvaa mahdollisuudet sukupuolinäkökulman huomioonottaviin palveluihin ja auttaa ulottamaan tällaiset palvelut myös niihin maaseudun ja syrjäseutujen osiin, joita valtion instituutiot eivät kata;
- e. osallistuttava yhteistyössä hallitusten, työnantajien ja muiden työmarkkinaosapuolten sekä muiden asianosaisten kanssa kehittämään koulutus- ja uudelleen koulutuspolitiikkaa sellaiseksi, että naiset pystyvät hankkimaan kaikki uusien vaatimusten edellyttämät laajat taidot;
- f. turvattava naisten oikeus saada rajoituksitta ja tasavertaisesti taloudellisia voimavaroja - tähän kuuluvat myös oikeus perintöön, omistaa maata ja muuta omaisuutta, lainoihin, luonnonvaroihin ja asianmukaiseen teknologiaan.

Strateginen tavoite A.2

Muuttaa lait ja hallintokäytännöt takaamaan naisten tasavertaiset oikeudet ja tasavertaisen varainsaannin

Toimenpiteet

61. Hallitusten on

- a. taattava ilmaiset tai edulliset oikeuspalvelut, ml. oikeuslukutaito, jotka on suunniteltu niin, että ne ovat myös köyhien naisten saatavilla;
- b. uudistettava lainsäädäntöä ja hallintoa niin, että naiset saavat täydet ja tasavertaiset mahdollisuudet saada osansa taloudellisista voimavaroista - mukaan lukien oikeus perintöön, omistaa maata ja muuta omaisuutta, saada lainoja, luonnonvaroja ja tarkoituksenmukaista teknologiaa;
- c. harkittava Maailman työjärjestön ILO:n yleissopimuksen n:o 169 ratifioimista osana pyrkimyksiään edistää ja suojella alkuperäiskansojen oikeuksia.

Strateginen tavoite A.3

Luoda naisille mahdollisuus käyttää pankkipalveluja, säästää ja saada luottoa

Toimenpiteet

62. Hallitusten on

- a. parannettava maaseudun, syrjäseutujen ja kaupunkien naisten, myös naisryttäjien, mahdollisuuksia saada rahoituspalveluja vahvistamalla virallisten pankkien ja epävirallisten luotonantojärjestöjen välisiä yhteyksiä - tähän kuuluvat myös lainsäädännöllinen tuki, naisten koulutus sekä välitason luottolaitosten institutionaalinen vahvistaminen, jotta ne voivat saada lisää pääomia ja niiden lainanantomahdollisuudet paranevat;
- b. kannustettava rahalaitosten ja kansalaisjärjestöjen yhteydenpitoa ja tuettava innovatiivista lainanantoa - myös sellaista, joka kytkee lainat yhteen naisten palvelujen ja koulutuksen kanssa sekä luo lainansaantimahdollisuuksia myös maaseudun naisille.

63. Liikepankkien, erikoistuneiden rahalaitosten ja yksityissektorin on menettelytapojaan tutkiessaan

- a. sovellettava sellaisia lainoitus- ja säästämismenetelmiä, jotka tavoittavat tehokkaasti köyhyydessä elävät naiset (myös nuoret) ja ovat innovatiivisia toimituskulujen pienentämisessä ja riskien arvioimisessa;
- b. avattava uusia lainansaantikanavia niille naisille, myös nuorille, joilla ei ole perinteisiä vakuuksia;
- c. yksinkertaistettava pankkikäytäntöä esimerkiksi alentamalla minimitalletuksen rajaa ja muita pankkitilin avaamisen ehtoja;
- d. taattava naisasiakkaiden osallistuminen lainoja ja rahoituspalveluja tarjoavien laitosten päätöksentekoon sekä mahdollisuuksien mukaan avattava heille mahdollisuus myös osakkuuteen;

64. Multi- ja bilateraalisten kehitysyhteistyöorganisaatioiden on tuettava pienituloisia pien- ja mikroportaan yrittäjä- ja tuottajanaisia palvelevia rahoituslaitoksia hankkimalla niille pääomaa ja/tai varoja niin viralliselta kuin epäviralliseltakin sektorilta.

65. Hallitusten ja multilateraalisten rahalaitosten on tarpeen vaatiessa

tuettava instituutioita, joiden rahoitus- ja jälleenrahoitustoiminta sekä institutionaalinen kehitys saavuttaa tulosvaatimusten mukaisesti suuret määrät pienituloisia naisia ja miehiä tavalla, joka edistää omavaraisuutta.

66. Kansainvälisten järjestöjen on

lisättävä sellaisten ohjelmien ja hankkeiden rahoitusta, jotka on suunniteltu edistämään huono-osaisten ja köyhien naisten kestävä ja heille tuloja tuottavaa yritystoimintaa.

Strateginen tavoite A.4

Kehittää sukupuolierot huomioonottavia tutkimusmenetelmiä ja tutkimusta, jonka avulla voidaan puuttua köyhyyden naisistumiseen

Toimenpiteet

67. Hallitusten, hallitustenvälisten järjestöjen, akateemisten instituutioiden ja tutkimuslaitosten sekä yksityissektorin on

- a. kehitettävä käsitteellisiä ja käytännön menettelelytapoja, jotka sisällyttävät sukupuolinäkökulman kaikkeen talouden päätöksentekoon, myös rakennesopeutussuunnitteluun ja -ohjelmiin;
- b. sovellettava näitä menetelmiä sukupuolivaikutusanalyyseihin tekemiseen kaikista toimintasuunnitelmista ja -ohjelmista (myös rakennesopeutusohjelmista) sekä levitettävä tietoa näistä tutkimustuloksista.

68. Kansallisten ja kansainvälisten tilasto-organisaatioiden on

- a. kerättävä sukupuolen- ja iänmukaisesti eriytettyä tietoa köyhyydestä ja kaikesta taloudellisesta toiminnasta sekä kehitettävä kvalitatiivisia ja kvantitatiivisia tilastointimenetelmiä, jotka helpottavat taloudellisten suoritusten arviointia sukupuolinäkökulmasta;
- b. kehitettävä sopivia tilastointimenetelmiä, jotka tunnustavat ja tekevät näkyväksi naisten työn - myös heidän panoksensa palkattomalla ja kotitaloussektorilla - koko laajuudessaan ja kaikki heidän kansantalouteen antamansa panokset sekä tutkittava naisten palkattoman työn yhteyttä heidän köyhyyteensä sekä suojattomuuteensa köyhyyttä vastaan.

B. Naisten kasvatus ja koulutus

69. Kasvatus ja koulutus on ihmisoikeus ja välttämätön keino tasa-arvon, kehityksen ja rauhan saavuttamiseksi. Syrjimätön koulutus hyödyttää niin tyttöjä kuin poikiakin ja edistää siten tasavertaisuutta naisten ja miesten välisissä suhteissa. Tasa-arvoiset mahdollisuudet suorittaa tutkintoja ja pätevoityä on välttämätöntä, jos haluamme, että useammista naisista tulee muutoksenkijöitä. Naisten luku- ja kirjoitustaito parantaa perheiden terveyttä, ravitsemusta ja kasvatusta perheissä sekä lisää naisten osallistumista yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Tyttöjen ja naisten kasvatukseen ja koulutukseen investoiminen tuottaa poikkeuksellisen merkittäviä sosiaalisia ja taloudellisia tuloksia, ja se on osoittautunut yhdeksi parhaista keinoista saada aikaan kestävä kehitys sekä kestävä ja jatkuvaa talouskasvua.

70. Alueellisella tasolla tytöt ja pojat ovat jo saaneet yhtäläiset mahdollisuudet saada ala-asteen koulutusta, paitsi joissakin osissa Afrikkaa - varsinkin Saharan eteläpuolella - sekä Keski- ja Etelä-Aasiassa, missä koulutuspalvelujen saanti on vielä puutteellista. Keskiasteen koulutuksessakin on tapahtunut edistystä - tyttöjen ja poikien tasavertaiset mahdollisuudet on saavutettu joissakin maissa. Tyttöjen ja naisten määrä korkeakouluissa on lisääntynyt huomattavasti ja monissa maissa myös yksityiskoulut ovat osaltaan parantaneet koulutusmahdollisuuksia eri tasoilla. Siitä huolimatta yli viisi vuotta sen jälkeen, kun Koulutusta kaikille - maailmankonferenssi (Jomtien, Thaimaa, 1990) hyväksyi "Koulutusta kaikille" -julistuksen ja toimintapuitteet oppimisen perustarpeiden tyydyttämiseksi¹², noin sata miljoonaa lasta - joista ainakin 60 miljoonaa on tyttöjä - jää vieläkin vaille peruskoulutusta ja yli kaksi kolmannesta maailman 960 miljoonasta luku- ja kirjoitustaidottomasta aikuisesta on naisia. Useimpien kehitysmaiden ja etenkin Saharan eteläpuolisen Afrikan ja arabimaiden luku- ja kirjoitustaidottomien suuri määrä on yhä vakava naisten aseman edistämisen ja kehityksen este.

71. Tyttöjen syrjintä koulutukseen pääsyssä on yhä sinnikästä monilla alueilla. Sen taustalla vaikuttavat totunnaiset asenteet, alaikäisten avioliitot ja raskaudet, puutteellinen ja sukupuolen kannalta puolueellinen opetus- ja koulutusmateriaali, seksuaalinen häirintä sekä asianmukaisten, fyysisesti ja muuten helppopääsyisten opetustilojen puute. Tyttöjen ja nuorten naisten oletetaan selviytyvän niin koulunkäyntiin kuin kotitöihinkin liittyvistä velvollisuuksistaan, mikä johtaa usein huonoon koulumenestykseen ja opiskelun ennenaikaiseen keskeyttämiseen. Tämän seuraukset tuntuvat pitkään naisten elämässä monella tavoin.

72. Naisten syrjinnän ja naisten ja miesten eriarvoisuuden syiden poistamista auttaisi suuresti sellaisen kasvatus- ja elinympäristön luominen, missä naisia ja miehiä, tyttöjä ja poikia kohdellaan tasavertaisina ja kannustetaan kehittämään kaikkia lahjojaan, missä heidän ajatuksen-, omantunnon-, uskonnon- ja vakaumuksenvapauttaan kunnioitetaan ja missä kasvatus tukee vapautumista kaavamaisista nais- ja miesrooleista.

73. Naisilla on oltava mahdollisuudet hankkia jatkuvasti uusia tietoja ja taitoja nuoruudessa hankittujen lisäksi. Tämä elinikäisen oppimisen konsepti sisältää niin oppilaitoksissa kuin muuallakin hankitut tiedot ja taidot - vapaaehtoistoiminta, palkaton työ ja perimätieto mukaan lukien.

74. Opetussuunnitelmat ja -materiaalit ovat yhä pitkälti sukupuolen kannalta puolueellisia eivätkä ne useinkaan ota huomioon tyttöjen ja naisten erityistarpeita. Tämä vahvistaa naisten ja miesten perinteisiä rooleja, jotka sulkevat naisilta mahdollisuuden täysipainoiseen ja tasavertaiseen kumppanuuteen yhteiskunnassa. Kasvattajat eivät millään tasolla ota sukupuolta tarpeeksi huomioon, mikä vahvistaa olemassaolevaa naisten ja miesten välillä vallitsevaa eriarvoisuutta, lisää syrjintää ja heikentää tyttöjen itsetuntoa. Suvunjatkamiseen ja seksuaalisuuteen liittyvän terveyskasvatuksen puute vaikuttaa syvästi niin naisiin kuin miehiinkin.

75. Luonnontieteiden opetussuunnitelmat ovat sukupuolen kannalta erityisen epätasapuolisia. Näiden aineiden oppikirjat eivät kosketa tyttöjen ja naisten päivittäistä kokemuspiiriä eivätkä esittele tiedenaisten saavutuksia. Tytöt jäävät monesti kokonaan ilman peruskoulutusta matematiikassa, luonnontieteissä ja tekniikassa eli aineissa, joista saatua tietoa soveltamalla he voisivat parantaa jokapäiväistä elämäänsä ja mahdollisuuksiaan saada työtä. Korkeampi tieteellinen ja tekninen koulutus valmentaa naisia omaksuma aktiivisen roolin maansa teknologian ja teollisuuden kehittämisessä, mikä vaatii ammatillisen ja teknisen koulutuksen monipuolistamista. Teknologia muuttaa nopeasti maailmaa ja vaikuttaa myös kehitysmaihin. Onkin tähdellistä, että naiset eivät ainoastaan hyödy teknologiasta vaan myös osallistuvat tähän prosessiin suunnittelusta alkaen sen kaikissa vaiheissa soveltamiseen, valvontaan ja arviointiin saakka.

76. Tyttöjen ja naisten pääsy ja mahdollisuus pysyä mukana kaikilla koulutustasoilla - korkeakouluopinnot ja kaikki akateemiset alat mukaan lukien - on yksi niistä tekijöistä, jotka auttavat heitä jatkuvasti edistymään ammateissaan. Silti on edelleen havaittavissa, että tytöt ovat yhä keskittyneet opiskelemaan vain tiettyjä harvoja aloja.

77. Joukkoviestimet ovat tehokkaita kasvatus- ja valistusvälineitä, joita kouluttajat ja kasvattajat sekä julkiset ja yksityiset instituutiot voivat käyttää naisten aseman ja kehityksen edistämiseksi. Tietokoneistetuista kasvatus- ja informaatiojärjestelmistä on tulossa tärkeitä tekijöitä oppimisessa ja tiedon levittämisessä. Varsinkin televisio vaikuttaa suuresti nuoriin ja kykenee siksi muokkaamaan tyttöjen ja naisten arvoja, asenteita ja tietoisuutta niin myönteisesti kuin kielteisestikin. Tämän vuoksi on välttämätöntä opettaa kriittistä arviointia ja taitoja analysoida näkemäänsä.

78. Koulutukseen ja erityisesti tyttöjen ja naisten koulutukseen kohdistetut resurssit ovat useissa maissa riittämättömiä, ja niitä on jopa supistettu entisestään esimerkiksi rakennesopeutuspolitiikan ja -ohjelmien takia. Tällaisista resursseista tinkiminen haittaa inhimillistä kehitystä ja etenkin naisten kehitystä pitkälle tulevaisuuteen.

79. Puuttuessaan eriarvoisuuteen koulutuksessa ja koulutusmahdollisuuksien riittämättömyyteen hallitusten ja muiden instituutioiden on huolehdittava, että sukupuolinäkökulma otetaan tehokkaasti ja näkyvästi huomioon kaikessa toiminnassa ja kaikissa ohjelmissa, eikä päätöksiä tehdä ennen kuin niiden vaikutukset sekä naisiin että miehiin on erikseen tutkittu.

Strateginen tavoite B.1

Turvata tasavertainen pääsy koulutukseen

Toimenpiteet

80. Hallitusten on

- a. edistettävä tasavertaista pääsyä koulutukseen poistamalla kaikilta tasoilta sukupuoleen, rotuun, kieleen, uskontoon, kansalliseen alkuperään, ikään tai vammaisuuteen ja mihin tahansa muuhun syyhyn perustuva syrjintä sekä harkittava epäkohtia poistavien käytäntöjen luomista soveltuvin tavoin;
- b. toteutettava vuoteen 2000 mennessä kaikille pääsy perusopetukseen ja turvattava vähintään 80 prosentille peruskouluikäisistä lapsista mahdollisuus käydä koulu loppuun; poistettava vuoteen 2005 mennessä sukupuolten välinen kuilu perus- ja keskiasteen koulutuksessa; toteutettava yleinen perusasteen koulutus kaikissa maissa ennen vuotta 2015;
- c. poistettava sukupuolten eriarvoisuus korkeakouluopintojen kaikilta aloilta takaamalla naisille tasavertaiset mahdollisuudet urakehitykseen, koulutukseen, apurahoihin ja stipendeihin sekä soveltamalla tarvittaessa positiivisia erityistoimia;
- d. luotava sukupuolen huomioonottava koulutusjärjestelmä, jotta voitaisiin varmistaa tasavertaiset koulutusmahdollisuudet naisille sekä heidän täysi ja yhdenvertainen osallistumisensa opetushallintoon ja sen päätöksentekoon;
- e. järjestettävä - yhteistyössä vanhempien, kansalaisjärjestöjen, nuorisojärjestöjen, yhteisöjen ja yksityissektorin kanssa - nuorille naisille akateemista ja teknistä koulutusta, urasuunnittelua, johtamis- ja sosiaalisia taitoja sekä työkokemusta, jotta heille tulee valmiuksia osallistua täysimittaisesti yhteiskunnalliseen toimintaan;
- f. lisättävä opiskelun aloittavien ja sen loppuun saattavien tyttöjen määrää osoittamalla riittävästi budjettivaroja, hankkimalla sille vanhempien ja yhteisön tuki sekä järjestämällä kampanjoita, joustavia lukujärjestyksiä, kannustusta, apurahoja ja muita keinoja, jotka pienentävät tyttöjen koulunkäynnistä perheille koituvia kuluja ja parantavat vanhempien mahdollisuuksia laskea tytöt kouluun; kumoamalla kaikki uskontoon, rotuun tai kulttuuriin perustuvat syrjivät lait ja säädökset on varmistettava, että naisten ja tyttöjen omantunnon- ja uskonnonvapautta kunnioitetaan oppilaitoksissa;
- g. edistettävä sellaisia koulutusoloja, jotka eivät estä raskaana olevien teini-ikäisten ja nuorten äitien koulunkäyntiä sekä järjestettävä soveltuvin tavoin edullisia ja riittävän lähellä olevia lastenhoitiloja sekä sellaista valmennusta vanhemmuuteen, joka kannustaa omista lapsistaan tai sisaruksistaan huolehtivia kouluikäisiä palaamaan kouluun, jatkamaan koulunkäyntiä ja saattamaan sen päätökseen;
- h. parannettava koulutuksen laatua ja naisten ja miesten tasavertaisia pääsymahdollisuuksia, jotta taataan kaikenikäisten naisten mahdollisuus hankkia ne tiedot, kyvyt, pätevyudet, taidot ja eettiset arvot, joita he tarvitsevat kehittyäkseen ja osallistuakseen täysimittaisesti sosiaaliseen, taloudelliseen ja poliittiseen kehitysprosessiin;
- i. järjestettävä asiantuntijoiden antamaa tasa-arvoista ja sukupuolierot huomioonottavaa opinto- ja ammatinvalinnanohjausta, joka kannustaa tyttöjä hakeutumaan uranäkymiään laajentaviin akateemisiin ja teknisiin opintoihin;
- j. kehotettava ratifioimaan taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus¹³, mikäli niin ei vielä ole tehty.

Strateginen tavoite B.2

Poistaa naisten luku- ja kirjoitustaidottomuus

Toimenpiteet

81. Hallitusten, kansallisten, alueellisten ja kansainvälisten elinten, multi- ja bilateraalista avustustyötä harjoittavien organisaatioiden sekä kansalaisjärjestöjen on

- a. vähennettävä naisten luku- ja kirjoitustaidottomuus vähintään puoleen vuoden 1990 tasosta keskittyen erityisesti maaseudun naisiin sekä siirtolais-, pakolais-, evakko- ja vammaisnaisiin;
- b. järjestettävä vuoteen 2000 mennessä kaikille tytöille pääsy ala-asteen koulutukseen ja pyrittävä takaamaan, että tytöt käyvät sen loppuun tasa-arvoisesti poikien kanssa;
- c. poistettava sukupuolten välinen kuilu perus- ja toiminnallisessa luku- ja kirjoitustaidossa Jomtienin "Koulutusta kaikille" -julistuksen suositusten mukaisesti;
- d. kavennettava eriarvoisuutta kehittyneiden ja kehitysmaiden välillä;
- e. kannustettava aikuisten ja perheiden opintoja kaikkien ihmisten täyden luku- ja kirjoitustaidon saavuttamiseksi;
- f. edistettävä luku- ja kirjoitustaidon lisäksi myös elämäntaitoja ja tieteellistä ja teknistä tietoutta sekä tehtävä työtä luku- ja kirjoitustaidon määritelmän laajentamiseksi nykyisten tavoitteiden ja kriteerien mukaisesti.

Strateginen tavoite B.3

Parantaa naisten mahdollisuuksia päästä ammattikoulutukseen, opiskelemaan tieteitä ja teknologiaa sekä jatkamaan opintojaan

Toimenpiteet

82. Hallitusten on yhdessä työnantajien, työntekijöiden, ammattiliittojen, kansainvälisten organisaatioiden, kansalaisjärjestöjen (ml. nais- ja nuorisojärjestöt) ja koululaitosten kanssa

- a. kehitettävä ja toteutettava naisiin - etenkin nuoriin ja työelämään palaaviin naisiin - kohdistuvaa koulutus- ja uudelleen koulutuspolitiikkaa, jotta he saavat muuttuvassa sosioekonomisessa ympäristössä vaadittavat, heidän työllistymismahdollisuuksiaan parantavat taidot;
- b. annettava tunnustusta myös tyttöjen ja naisten vapaamuotoisille koulutusmahdollisuuksille kasvatusjärjestelmässä;
- c. tiedotettava tytöille ja naisille ammattikoulutuksen, tieteiden ja teknologian koulutusohjelmien sekä jatkokoulutusohjelmien saatavuudesta ja eduista;
- d. suunniteltava naistyöttömille koulutusohjelmia, jotka antavat heille työllisyysnäkyviä avoimia ja laajentavaa uutta tietoa ja uusia taitoja, itsensä työllistäminen ja yrittäjätaitojen kehittäminen mukaan lukien;
- e. monipuolistettava ammatillista ja teknistä koulutusta sekä parannettava tyttöjen ja naisten mahdollisuuksia päästä opiskelemaan ja suorittaa loppuun ammatilliset ja muut opintonsa luonnontieteiden, matematiikan, teknisten tieteiden, ympäristötieteiden ja -teknologian, informaatioteknologian, korkean teknologian ja johtamistaidon kaltaisilla aloilla;
- f. vahvistettava naisten keskeistä roolia elintarvike- ja maataloustieteellisessä tutkimuksessa sekä neuvonta- ja koulutusohjelmissa;
- g. kannustettava opetussuunnitelmien ja oppimateriaalien muokkaamista, tukea-antavan koulutusympäristön luomista sekä ryhdyttävä myönteisiin, naisten ja miesten koulutusta ja ammatinvalinnanmahdollisuuksia kaikilla ei-perinteisillä aloilla edistäviin toimiin - mukaan lukien monitieteelliset kurssit, jotka lisäävät luonnontieteiden ja matematiikanopettajien tietoisuutta tieteiden ja teknologian merkityksestä naisille;
- h. kehitettävä opetussuunnitelmia ja oppimateriaaleja sekä suunniteltava ja toteutettava myönteisiä toimia, jotka takaavat naisille paremmat mahdollisuudet päästä ja osallistua teknisille ja tieteellisille aloille - varsinkin aloille, joilla heitä ei vielä ole tai joilla he ovat aliedustettuina;
- i. kehitettävä toimintaa ja ohjelmia, jotka kannustavat naisia osallistumaan kaikenlaisiin oppisopimusohjelmiin;
- j. lisättävä maa- ja kalataloudessa, teollisuudessa, liike-elämässä sekä taide- ja käsityöaloilla toimivien naisten teknistä, johtamistaidon ja maatalousneuvonnan sekä markkinoinnin koulutusta, joka parantaa tulonhankkimismahdollisuuksia, naisten osallistumista taloudelliseen päätöksentekoon - varsinkin ruohonjuuritasolla naisjärjestöjen kautta - sekä heidän panostaan tuotannossa, markkinoinnissa, kaupassa, tieteessä ja teknologiassa;
- k. taattava vähän tai ei lainkaan koulutetuille aikuisille naisille, vammaisnaisille sekä laillisille pakolais-, siirtolais- ja evakkonaisille mahdollisuus laadukkaaseen koulutukseen kaikilla sopivilla tasoilla, jotta heidän työnsaantimahdollisuutensa paranisivat.

Strateginen tavoite B.4

Poistaa syrjintä koulutuksesta

Toimenpiteet

83. Hallitusten, koulutusviranomaisten sekä muiden koulutus- ja akateemisten instituutioiden on

- a. laadittava yksityiskohtaiset suositukset kaikkien sukupuolistereotyyppioitten karsimiseksi opetussuunnitelmista, oppikirjoista ja opetusvälineistä kaikilla tasoilla sekä opettajainkoulutuksesta yhteistyössä kaikkien asianosaisten, kustantajien, opettajien, viranomaisten ja vanhempainjärjestöjen kanssa;
- b. kehitettävä opettajille ja kouluttajille koulutusohjelmia ja opetusmateriaalia, jotka lisäävät tietoisuutta naisten ja miesten asemasta, rooleista ja panoksesta perheissä (niin kuin ne edellä kappaleessa 29 määriteltiin) ja yhteiskunnassa; edistettävä tässä yhteydessä tasa-arvoa, yhteistyötä, molemminpuolista kunnioitusta ja vastuunjakoa tyttöjen ja poikien välillä esikoulutasolta lähtien sekä erityisesti kehitettävä koulutusmoduuleja, jotka takaavat, että pojat oppivat ne välttämättömät taidot, joita he tarvitsevat huolehtiakseen omista päivittäisistä tarpeistaan sekä ottaakseen osansa vastuusta kotitalouden ja huollettavien hoitamisessa;
- c. kehitettävä opettajille ja kouluttajille koulutusohjelmia ja opetusmateriaalia, jotka lisäävät heidän tietoisuuttaan omasta roolistaan koulutusprosessissa ja tarjoavat heille tehokkaita sukupuolierot huomioonottavia opetusstrategioita;
- d. taattava naisopettajille ja -professoreille samat mahdollisuudet ja tasavertainen asema miesten kanssa, koska on tärkeää että naisopettajia on kaikilla tasoilla, jotta tytöt kiinnostuisivat koulunkäynnistä ja eivätkä keskeyttäisi sitä;
- e. aloitettava ja edistettävä koulutusta rauhanomaiseen konfliktinratkaisuun;
- f. lisättävä naisten osuutta koulutuspoliittisessa suunnittelussa ja päätöksenteossa, erityisesti naisopettajien osuutta kaikilla koulutustasoilla ja varsinkin sellaisilla akateemisilla aloilla, jotka ovat perinteisesti miesvaltaisia (kuten luonnontieteet ja teknologia);
- g. tuettava ja kehitettävä sukupuolierot huomioonottavaa tutkimusta (gender-research) sekä opintoja kaikilla koulutustasoilla, varsinkin yliopistojen ja korkeakoulujen jatkokoulutuksessa, ja sovellettava niitä opetussuunnitelmien (myös akateemisten), oppikirjojen ja opetusvälineiden kehittämiseen sekä opettajainkoulutukseen;
- h. kehitettävä kaikille naisille johtamiskoulutusta ja -mahdollisuuksia, jotka kannustavat heitä omaksumaan johtajanrooleja kansalaisyhteiskunnassa niin opiskelijoina kuin aikuisinakin;
- i. kehitettävä yhteistyössä etenkin joukkoviestimien kanssa asianmukaisia, monikielisyuden huomioonottavia koulutus- ja tiedotusohjelmia, jotka saavat yleisön - varsinkin vanhemmat - tiedostamaan, mikä merkitys tytöille ja pojille on sillä, että he saavat opetusta, jossa kumpaakaan sukupuolta ei syrjitä ja sillä, että perhevelvollisuudet jaetaan tasapuolisesti;
- j. kehitettävä ihmisoikeuskasvatusohjelmia, jotka sisällyttävät sukupuolinäkökulman kaikille koulutustasoille ja kannustettava etenkin korkeakouluja sisällyttämään Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksissa määriteltyjen naisten ihmisoikeuksien opiskelu ja tutkiminen varsinkin oikeus- ja yhteiskuntatieteiden perus- ja jatkokoulutusohjelmiin;
- k. raivattava sellaiset säädökset tai sosiaaliset esteet - siellä, missä niitä on - joiden takia sukupuolielämään ja suvunjakamiseen liittyviä asioita ei voida käsitellä naisten terveyskasvatuksessa kouluopetuksessa;
- l. kannustettava vanhempien ohjauksessa ja tukemana sekä yhteistyössä koulujen ja kouluttajien kanssa koulutusohjelmien laatimista tytöille ja pojille sekä sellaisten molemmille tarkoitettujen palvelujen luomista, jotka saavat heidät tiedostamaan velvollisuutensa ja auttavat heitä ottamaan niistä vastuun. Samalla on muistettava tällaisen valistuksen ja palvelujen merkitys henkilökohtaiselle kehitykselle ja itsetunnolle sekä kiire ehkäistä ei-toivottuja raskauksia, sukupuolitautien (erityisesti HIV/AIDS) leviämistä samoin kuin seksuaalista väkivaltaa ja riistoa;
- m. järjestettävä helppopääsyisiä virkistys- ja liikuntatiloja, luotava ja kehitettävä tytöille ja kaikenikäisille naisille sukupuolierot huomioonottavia ohjelmia kouluissa ja yhteisissä toimintatiloissa sekä tuettava naisten aseman edistämistä urheilun ja liikunnan eri aloilla, myös valmennuksessa, harjoittelussa ja hallinnossa sekä osanottajina kansallisella, alueellisella ja kansainvälisellä tasolla;
- n. tunnustettava alkuperäiskansojen naisten ja tyttöjen oikeus koulutukseen ja tuettava sitä; tuotava koulutukseen monikulttuurinen lähestymistapa, joka reagoi herkästi alkuperäiskansojen naisten tarpeisiin, toiveisiin ja kulttuureihin esimerkiksi kehittämällä asianmukaisia koulutusohjelmia, opetussuunnitelmia ja -välineitä - mahdollisimman pitkälti alkuperäiskansojen omilla kielillä - sekä huolehdittava, että alkuperäiskansojen naisilla on mahdollisuudet osallistua näihin prosesseihin;
- o. tunnustettava alkuperäiskansojen naisten taiteellinen, hengellinen ja kulttuuritoiminta ja kunnioitettava sitä;

- p. taattava, että sukupuolten tasa-arvoa sekä kulttuurista, uskonnollista ja muuta monimuotoisuutta kunnioitetaan oppilaitoksissa;
- q. edistettävä maaseudun naisten ja naisviljelijöiden kasvatus-, koulutus- ja muita tarvittavia ohjelmia käyttäen edullista ja tarkoituksenmukaista tekniikkaa sekä joukkoviestimiä - esimerkiksi radio-ohjelmia, kasetteja ja liikkuvaa neuvontaa;
- r. tarjottava erityisesti maaseudun naisille vapaamuotoista koulutusta, joka auttaa heitä parantamaan terveyttään ja mahdollisuuksiaan ryhtyä pienyrittäjiksi tai maanviljelijöiksi sekä käyttää täysin laillisia oikeuksiaan;
- s. poistettava kaikki esteet raskaana olevien teinityttöjen ja nuorten äitien koulunkäynnin tieltä sekä tuettava tarvittaessa lastenhoidon ja muiden tukipalvelujen järjestämistä.

Strateginen tavoite B.5

Järjestää koulutusuudistuksiin riittävästi varoja ja valvoa niiden toimeenpanoa

Toimenpiteet

84. Hallitusten on

- a. varattava koulutukseen riittävät määrärahat sekä tarvittaessa siirrettävä varoja koulutussektorin sisällä niin, että turvataan peruskoulutukseen tarvittavat lisävarat;
- b. perustettava asianmukaisille tasoille mekanismit, jotka valvovat koulutusuudistusten toteuttamista ja keskeisten ministeriöiden toimia sekä perustettava teknisenavun ohjelmia huolehtimaan seurannassa ilmoitulleiden puutteiden korjaamisesta tarpeen mukaan.

85. Hallitusten sekä yksityisten ja julkisten laitosten, säätiöiden, tutkimusinstituuttien ja kansalaisjärjestöjen on soveltuvin tavoin

- a. aina tarpeen vaatiessa hankittava yksityisiltä ja julkisilta instituutioilta, säätiöiltä, tutkimusinstituuteilta ja kansalaisjärjestöiltä lisää varoja, joilla autetaan tasa-arvoisesti niin tyttöjä ja naisia kuin poikia ja miehiäkin saattamaan opintonsa päätökseen ja kohdistettava tämä erityisesti niihin, joihin palvelut ulottuvat huonoimmin;
- b. järjestettävä rahoitusta erityisohjelmille, esim. matematiikka-, luonnontiede- ja tietotekniikkaohjelmille, jotka edistävät kaikkien tyttöjen ja naisten mahdollisuuksia;

86. Multilateraalisten kehitysinstituutioiden, ml. Maailmanpankki, alueelliset kehitysrahoituslaitokset sekä bilateraalista kehitysyhteistyötä harjoittavat instituutiot ja säätiöt, on

- a. harkittava lisärahoituksen antamista tyttöjen ja naisten koulutukseen ja priorisoitava se kehitysapuohjelmissa;
- b. harkittava työskentelyä yhdessä vastaanottavien hallitusten kanssa sen varmistamiseksi, että rakennesopeutusohjelmat ja talouselvytysohjelmat - myös lainoitus- ja stabilisointiohjelmat - säilyttävät naisten koulutukseen kohdistettavat varat entisellä tasolla tai lisäävät niitä;

87. Kansainvälisten ja hallitustenvälisten organisaatioiden, varsinkin YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö

Unescon on maailmanlaajuisella tasolla

- a. arvioitava saavutettua edistystä käyttämällä kansallisten, alueellisten ja kansainvälisten elinten kehittämisiä koulutusindikaattoreita sekä kiirehdittävä hallituksia toiminnallaan poistamaan erot naisten ja miesten sekä tyttöjen ja poikien koulutusmahdollisuuksien välillä ja saavutetuissa tuloksissa kaikilla aloilla, etenkin peruskoulutus- sekä luku- ja kirjoitustaito-ohjelmissa;
- b. pyydettäessä annettava kehitysmaille teknistä apua vahvistamaan niiden kykyä valvoa, miten koulutuksessa, tutkimuksessa sekä saavutuksissa kaikilla aloilla - etenkin peruskoulutuksessa ja luku- ja kirjoitustaidottomuuden poistamisessa - naisten ja miesten välillä vallitsevan kuilun poistaminen edistyy;
- c. järjestettävä kansainvälinen naisten ja tyttöjen oikeutta koulutukseen edistävä kampanja;
- d. kohdistettava merkittävä osa varoistaan naisten ja tyttöjen peruskoulutukseen.

Strateginen tavoite B.6

Edistää tyttöjen ja naisten elinikäistä oppimista

Toimenpiteet

88. Hallitusten, oppilaitosten ja yhteisöjen on

- a. varmistettava, että naisille ja tytöille on tarjolla laaja valikoima kasvatus- ja koulutusohjelmia, jotka ohjaavat kartuttamaan jatkuvasti niitä tietoja ja taitoja, joita tarvitaan elämään yhteiskunnassa ja yhteisössä aktiivisesti osallistuvina, panoksensa antavina ja etuja nauttivina jäseninä ja kansalaisina;
- b. tuettava lastenhoito- ja muiden palvelujen järjestämistä, jotta äidit voivat jatkaa opintojaan;
- c. luotava elinikäiseen oppimiseen tähtääviä joustavia koulutus- ja uudelleenkoulutusohjelmia, jotka suosivat naisten mahdollisuuksia hankkia koulutusta elämänsä eri vaiheissa muiden toimiensa ohella.

C. Naiset ja terveys

89. Naisilla on oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta fyysisestä ja psyykkisestä terveydestä. Tämä oikeus on elintärkeä heidän elämälleen, hyvinvoinnilleen ja mahdollisuuksilleen osallistua kaikilla julkisen ja yksityiselämän aloilla. Terveys tarkoittaa täydellistä fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia - ei pelkästään sitä, että ei ole sairas tai vammainen. Naisten terveyteen kuuluu heidän psyykkinen, sosiaalinen ja fyysinen hyvinvointinsa, ja siihen vaikuttavat ratkaisevasti biologisten tekijöiden lisäksi myös sosiaaliset, poliittiset ja taloudelliset tekijät.

Enemmistö naisista ei kuitenkaan pääse osalliseksi terveydestä ja hyvinvoinnista. Suuri este parhaan mahdollisen terveyden saavuttamisen tiellä naisten elämässä on eriarvoisuus niin naisten ja miesten kuin eri maantieteellisillä alueilla asuvien, eri sosiaaliluokkiin kuuluvien sekä eri alkuperäiskansojen ja etnisten ryhmien naisten kesken. Naiset ovat korostaneet kansallisissa ja kansainvälisissä yhteyksissä, että tasa-arvo - myös perhevelvollisuuksien jakamisessa - sekä kehitys ja rauha ovat perusedellytykset sille, että naiset voivat nauttia parhaasta mahdollisesta terveydestä läpi koko elämänsä.

90. Naisilla on erilaiset ja eriarvoiset mahdollisuudet saada perusterveydenhoitoa, kuten esimerkiksi lastentautien, aliravitsemuksen, anemian, ripulitautien, tartuntatautien, malarian ja muiden trooppisten tautien sekä tuberkuloosin ennaltaehkäisyyn ja hoitoon tarvittavia palveluja. Heillä ei myöskään ole tasavertaisia mahdollisuuksia turvata, edistää ja ylläpitää terveyttään. Monissa kehitysmaissa myös hätäsynnytysavun puute on erityinen ongelma.

Terveyspolitiikka ja -ohjelmat säilyttävät usein sukupuolistereotyyppioita eivätkä ota huomioon sosioekonomista eriarvoisuutta tai muita naisten välisiä eroavaisuuksia. Ne saattavat sivuuttaa sen, että naisilla ei aina ole oikeutta päättää omasta terveydestään. Naisten terveyteen vaikuttaa myös se, että terveydenhoitojärjestelmä saattaa suosia miehiä eikä tarjoa riittäviä ja tarkoituksenmukaisia lääkintä- ja hoitopalveluja naisille.

91. Monissa maissa, etenkin kehitysmaissa ja varsinkin vähiten kehittyneissä maissa, terveydenhoidon julkisten määrärahojen leikkaukset - joskus myös rakennesopeutus - huonontavat julkisia terveydenhoitojärjestelmiä. Terveydenhoidon saatavuutta heikentää vielä entisestään se, että palveluja yksityistetään ilman asianmukaisia takeita siitä, että ilmaista tai kohtuuhintaista hoitoa on kaikkien saatavilla. Tämä asiointi ei pelkästään vaikuta suoraan naisten ja tyttöjen terveyteen vaan langettaa naisille myös suhteettoman suuren vastuun, koska heidän monia roolejaan niin perheessä kuin yhteiskunnassakin ei useinkaan tunnusteta, joten he eivät saa tarvitsemaansa sosiaalista, henkistä ja taloudellista tukea.

92. Naisten oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydestä on turvattava takaamalla heidän tasa-arvoisuutensa miesten kanssa. Naisten terveydentilaan vaikuttavat pitkälti samat tekijät kuin miesten, mutta he kokevat ne eri lailla. Köyhyys ja taloudellinen riippuvuus on yleistä naisten keskuudessa, naiset ja tytöt kokevat väkivaltaa ja kielteisiä asenteita, rotu- ja muuta syrjintää, heillä ei ole täyttä valtaa päättää omasta seksuaalikäyttäytymisestään, eivätkä he pääse vaikuttamaan päätöksentekoon. Kaikki tämä on yhteiskunnallista todellisuutta, joka haittaa naisten ja tyttöjen terveyttä.

Kotitalouksissa on pulaa ruoasta ja tytöt ja naiset saavat siitä pienemmän osan, puhdasta vettä ja polttoainetta ei ole riittävästi ja viemärointi puuttuu etenkin maaseudulla ja köyhissä kaupunginosissa ja lisäksi asuinolosuhteet ovat heikot. Kaikki tämä ylikuormittaa naisia ja heidän perheitään sekä heikentää heidän terveyttään. Hyvä

terveys on tuottavan ja tyydyttävän elämän edellytys, joten oikeus hallita kaikkea terveyteensä liittyvää - varsinkin hedelmällisyyttään - on kaikkien naisten vaikutusvallan lisäämisen perusta.

93. Usein poikien suosimisesta johtuva tyttöjen syrjintä ruoan ja terveydenhoitopalvelujen saannissa vaarantaa heidän nykyisen ja tulevan terveytensä ja hyvinvointinsa. Vakavia terveysriskejä aiheuttavat olosuhteet, jotka pakottavat tyttöjä varhaisiin avioliittoihin, raskauksiin ja synnytyksiin sekä alistumaan sellaisiin vahingollisiin tapoihin kuin sukuelinten silpominen. Teini-ikäiset tytöt tarvitsevat kypsyessään välttämättömiä terveys- ja ravitsemuspalveluja, mutta usein niitä ei ole saatavilla. Murrosikäisille tarkoitettua neuvontaa sekä sukupuolielämään ja suvunjatkamiseen liittyvää terveyskasvatusta ja palveluja ei ole tai ne ovat yhä riittämättömiä, eikä nuorten naisten oikeutta yksityisyyteen, luottamuksellisuuteen, kunnioitukseen ja tietoiseen suostumukseen usein oteta huomioon.

Kasvatvat tytöt ovat niin biologisesti kuin psykososiaalisestikin poikia alttiimpia sukupuoliselle riistolle, väkivallalle ja prostituutiolle sekä suojaamattomien ja ennen aikaisten sukupuolisuhteiden seurauksille. Suuntaus kohti aikaisia seksuaalisuhteita valistuksen ja palvelujen puuttuessa lisää ei-toivottujen ja ennen aikaisten raskauksien, HIV-tartuntojen ja muiden sukupuolitautien sekä vaarallisten aborttien riskiä. Varhaiset synnytykset ovat yhä edelleen este naisten koulutuksellisen, taloudellisen ja sosiaalisen aseman parantamiselle kaikkialla maailmassa. Kaiken kaikkiaan varhaiset avioliitot ja raskaudet kaventavat nuorten naisten koulutus- ja työllistymismahdollisuuksia ja siten todennäköisesti heikentävät pitkään heidän ja heidän lastensa elämänlaatua. Nuoria miehiä ei useinkaan opeteta kunnioittamaan naisten itsemääräämisoikeutta eikä jakamaan naisten kanssa sukupuolielämään ja suvunjatkamiseen liittyvää vastuuta.

94. Seksuaaliterveys*) tarkoittaa täydellistä fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia - ei pelkästään sitä, että sairautta tai vammoja ei ole - kaikissa suvunjatkamiseen liittyvissä toiminnoissa ja prosesseissa. Seksuaaliterveys merkitsee sitä, että ihmisillä on mahdollisuus tyydyttävään ja turvalliseen sukupuolielämään, heillä on kyky jatkaa sukuaan sekä vapaus päättää, käyttävätkö he tätä kykyään ja jos käyttävät, niin milloin ja kuinka usein. Tämä tarkoittaa sitä, että naisilla ja miehillä on oikeus saada valistusta sekä saada käyttöönsä turvallisia, tehokkaita, kohtuuhintaisia ja hyväksyttäviä perhesuunnittelumenetelmiä sekä muita valitsemiaan laillisia keinoja hedelmällisyyden säätelyyn. Heillä on myös oikeus saada asianmukaista terveydenhoitoa, joka takaa naisille turvallisen raskausajan ja synnytyksen sekä pariskunnille parhaat mahdolliset edellytykset saada terve lapsi.

Edellä esitetystä seksuaaliterveyden määritelmästä seuraa, että seksuaaliterveydenhoito tarkoittaa kaikkien niiden menetelmien, teknikoiden ja palvelujen kokonaisuutta, jotka edistävät seksuaaliterveyttä ja hyvinvointia ehkäisemällä ja ratkaisemalla suvunjatkamiseen liittyviä ongelmia. Seksuaaliterveydenhoidon tarkoituksena on elämän ja ihmissuhteiden rikastuttaminen eikä pelkkä suvunjatkamiseen ja sukupuolitauteihin liittyvä neuvonta ja hoito.

*) Tässä tekstissä on "reproductive health" ja usein esiintyvä yhdistetty "sexual and reproductive health" käännetty seksuaaliterveys-käsitteellä ja sen johdannaisilla, koska sen on katsottu vastaavan ko. englanninkielisen käsitteen sisältöä siitä näkökulmasta, josta asiasta keskusteltiin Pekingin konferenssissa, paremmin kuin Kairon väestö- ja kehityskonferenssin toimintaohjelman suomennoksessa käytetty "lisääntymisterveys".

95. Suvunjatkamisoikeudet (reproductive rights) sisältävät edellä esitetyn määritelmän mukaisesti tiettyjä ihmisoikeuksia, jotka on jo tunnustettu kansallisessa lainsäädännössä, kansainvälisissä ihmisoikeusasiakirjoissa ja muissa yksimielisesti hyväksytyissä asiakirjoissa. Nämä oikeudet pohjautuvat siihen, että tunnustetaan kaikkien pariskuntien ja yksilöiden perusoikeus päättää vapaasti ja vastuullisesti lastensa lukumäärästä ja siitä, milloin ja millaisin välein he ne hankkivat, sekä oikeus saada tietoa ja keinoja päätöksensä toteuttamiseksi sekä oikeus parhaaseen mahdolliseen seksuaaliterveyteen.

Ihmisoikeusasiakirjojen mukaan tämä sisältää myös oikeuden päättää suvunjatkamisesta joutumatta syrjinnän, pakkokeinojen tai väkivallan uhreiksi. Tätä oikeutta käyttäessään yksilöiden ja pariskuntien on otettava huomioon nykyisten ja tulevien lastensa tarpeet sekä velvollisuutensa yhteisöään kohtaan. Valtiovallan ja yhteisöjen seksuaaliterveyspolitiikan ja -ohjelmien perustana on oltava se, että ne kannustavat kaikkia ihmisiä näiden oikeuksien vastuulliseen käyttöön, perhesuunnitteluun mukaan lukien. Niiden on osana tätä sitoumustaan edistettävä kaikin keinoin sukupuolten tasavertaisuutta, keskinäiseen kunnioitukseen perustuvaa kanssakäymistä sekä järjestettävä erityisesti nuorille koulutusta ja palveluja, jotta he pystyvät suhtautumaan omaan seksuaalisuuteensa myönteisesti ja vastuullisesti.

Monet ihmiset maailmassa jäävät osattomiksi seksuaaliterveydestä, koska he eivät tiedä tarpeeksi ihmisen seksuaalisuudesta (mikä taas johtuu epäasiallisesta tai tasoltaan heikosta terveys- ja sukupuolikasvatuksesta), koska erittäin riskialtis sukupuolikäyttäytyminen on yleistä, koska on syrjiviä yhteiskunnallisia käytäntöjä sekä negatiivisia asenteita naisia ja tyttöjä kohtaan eikä monilla naisilla ja tytöillä ole valtaa itse päättää

sukupuolielämästään. Nuoret ovat erityisen haavoittuvia, koska useimmissa maissa heiltä puuttuu tietoa ja asianmukaisia palveluja. Ikääntyneillä naisilla ja miehillä on omat, erilaiset seksuaaliterveysongelmansa, joihin ei myöskään kiinnitetä riittävästi huomiota.

96. Naisten ihmisoikeuksiin kuuluu oikeus hallita omaa seksuaalisuuttaan ja päättää itse vapaasti ja vastuullisesti - ilman pakkoa, syrjintää tai väkivaltaa - siihen liittyvistä asioista, mukaan lukien terve sukupuolielämä ja suvunjatkaaminen. Naisten ja miesten tasavertaiset suhteet sukupuolielämässä ja suvunjatkamisessa - mukaan lukien täysi henkilökohtaisen koskemattomuuden suoja - edellyttävät keskinäistä kunnioitusta ja suostumusta sekä molempien vastuullisuutta sukupuolikäyttäytymisestä ja sen seurauksista.

97. Lisäksi naiset ovat alttiita aivan erityisille terveysriskeille siksi, että synnytys- ja naistentautien hoitomahdollisuuksia ei ole tarpeeksi, eivätkä nämä palvelut vastaa riittävän herkästi naisten tarpeisiin. Raskauden ja synnytyksen komplikaatiot ovat hedelmällisessä iässä olevien naisten yleisimpiä kuolinsyitä monissa kehitysmaissa. Myös siirtymätalousmaissa esiintyy jonkin verran näitä ongelmia. Ei-turvalliset abortit vaarantavat erittäin monien naisten hengen ja ovat vakava julkisen terveydenhoidon ongelma, koska suurimman riskin ottavat yleensä köyhimmät ja nuorimmat naiset. Useimmat näistä kuolemantapauksista, terveysongelmista ja vammoista voidaan ehkäistä, kun parannetaan asianmukaisen terveydenhoidon - myös turvallisten ja tehokkaiden perhesuunnittelumenetelmien ja hätäsynnytyshoidon - saatavuutta ja tunnustetaan naisten ja miesten oikeus tietoon ja turvallisiin, tehokkaisiin, kohtuuhintaisiin ja hyväksyttäviin perhesuunnittelumenetelmiin oman valintansa mukaan. Heillä on oikeus myös muihin laillisiin syntyvyydensäännöstelymenetelmiin sekä asianmukaiseen terveydenhoitoon, joka takaa naisille turvallisen raskausajan ja synnytyksen sekä pariskunnille parhaat mahdollisuudet saada terve lapsi.

Näiden ongelmien ja keinojen käsittelyn on perustuttava kansainvälisen väestö- ja kehityskonferenssin raporttiin ja etenkin konferenssin toimintaohjelman tähän asiaan liittyviin kohtiin.14 Suvunjatkamiseen liittyvien oikeuksien laiminlyöminen rajoittaa useimmissa maissa vakavasti naisten mahdollisuuksia julkisessa ja yksityiselämässä - mukaan lukien koulutusmahdollisuudet sekä poliittinen ja taloudellinen vaikutusvalta. Naisten kyky kontrolloida omaa hedelmällisyyttään on edellytys ja perusta heidän mahdollisuuksilleen nauttia muista oikeuksistaan. Seksuaali- ja suvunjatkamiskäyttäytymiseen liittyvän vastuun jakaminen miesten ja naisten kesken on välttämätöntä myös naisten terveydentilan kohentamiseksi.

98. HIV/AIDS ja muut sukupuolitaudit, jotka toisinaan tarttuvat myös seksuaalisen väkivallan seurauksena, ovat tuhoisia naisten ja etenkin teini-ikäisten tyttöjen ja nuorten naisten terveydelle. Heillä ei useinkaan ole valtaa vaatia turvallista ja vastuullista seksiä, eivätkä he saa tarpeeksi ennaltaehkäisyyn ja hoitoon liittyvää valistusta ja palveluja. Koska puolet kaikista viime aikoina HIV/AIDS- ja muiden sukupuolitautilien tartunnan saaneista on naisia, ovat naiset ponnistellensa sukupuolitautilien leviämisen estämiseksi painottaneet sitä, että sosiaalinen haavoittuvaisuus sekä naisten ja miesten eriarvoiset valtasuhteet ovat esteinä turvaseksin harjoittamiselle. HIV/AIDSin seuraukset ulottuvat naisten terveyden lisäksi heidän rooliinsa äiteinä ja hoivaajina sekä heidän taloudelliseen panokseensa perheissä. HIV/AIDSin sekä muiden sukupuolitautilien vaikutuksia yhteiskuntaan, kehitykseen ja terveyteen onkin tarkasteltava sukupuolinäkökulmasta.

99. Seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva väkivalta, ml. fyysinen ja psyykinen hyväksikäyttö, naisten ja tyttöjen kauppaaminen sekä muu hyväksikäyttö ja seksuaalinen riisto, tekevät naisista erittäin alttiita fyysisille ja psyykkisille vaurioille, sairauksille ja ei-toivotuille raskauksille. Sellaiset tilanteet estävät naisia usein käyttämästä terveydenhoito- ja muita palveluja.

100. Syrjäytymisestä, voimattomuudesta ja köyhyydestä sekä myös liiallisesta työtaakasta, stressistä, lisääntyvästä perheväkivallasta ja päihiteiden väärinkäytöstä johtuvat mielenterveyshäiriöt ovat yhä yleisempiä naisten terveysongelmia. Naiset ja erityisesti tytöt kaikkialla maailmassa ovat alkaneet tupakoida yhä enemmän, vaarantaen vakavasti niin oman kuin lastensakin terveyden. Myös työterveyshuollon merkitys kasvaa, koska kovin monet ja koko ajan yhä useammat naiset työskentelevät virallisten ja epävirallisten työmarkkinoiden pienipalkkaisissa, rasittavissa ja terveydelle vaarallisissa töissä. Rintasyöpä, kohdunkaula- ja muut sukuelinten syövät sekä hedelmättömyys koskettavat yhä useampia naisia ja ovat usein estettävissä tai parannettavissa, mikäli ne havaitaan ajoissa.

101. Iäkkäiden naisten terveyteen liittyvät kysymykset vaativat erityishuomiota, koska heidän lukumääränsä kasvaa ja elinikä odote pitenee. Naisten pitkän aikavälin terveysnäkömiin vaikuttavat vaihdevuosista johtuvat muutokset, jotka elinikäisten olosuhteiden ja muiden tekijöiden sekä heikon ravitsemuksen ja liikunnan puutteen ohella saattavat lisätä sydän- ja verisuonitautien sekä luukadon riskiä. Lisää huomiota on kiinnitettävä myös muihin ikääntymiseen liittyviin sairauksiin sekä iän ja työkyvyttömyyden keskinäiseen riippuvuuteen naisilla.

102. Varsinkin maaseudulla ja köyhissä kaupunginosissa asuvat naiset niin kuin miehetkin ovat yhä enemmän alttiina ympäristökatastrofeista ja saastumisesta johtuville terveysriskeille. Naiset ovat kuitenkin eri lailla herkkiä ympäristöriskeille, saasteille ja vieraille aineille sekä kärsivät niiden seurauksista eri tavoin.

103. Naisten terveydenhoito on usein monin tavoin heikkolaatuista, paikallisista olosuhteista riippuen. Naisia kohdellaan tavan takaa epäkunnioittavasti, heille ei taata yksityisyyttä ja luottamuksellisuutta, eivätkä he aina saa kaikkea mahdollista tietoa saatavilla olevista vaihtoehdoista ja palveluista. Lisäksi joissakin maissa naisten normaaleja elämänvaiheita pidetään usein lääketieteellisinä ongelmina, mikä johtaa tarpeettomiin toimenpiteisiin ja aiheettomaan lääkitykseen.

104. Terveystieteen liittyvää tilastotietoa ei aina kerätä systemaattisesti eikä sitä eriytetä ja analysoida sukupuolen, iän, sosioekonomisen aseman tai muiden vakiintuneiden alaryhmien (erityisesti haavoittuvaisten, syrjäytyneiden ja muiden asianmukaisten muuttujien) intressejä palvelevien ja niiden ongelmien ratkaisemiseen tähtäävien väestökriteerien mukaan. Monissa maissa ei ole saatavilla tuoretta ja luotettavaa tietoa naisten kuolevuudesta ja sairastavuudesta eikä naiseen erityisesti vaikuttavista olosuhteista ja sairauksista.

Suhteellisen vähän tiedetään myös sosioekonomisten tekijöiden vaikutuksista eri-ikäisten tyttöjen ja naisten terveyteen, terveystalouden ulottamisesta tytöille ja naisille ja siitä, kuinka he käyttävät kyseisiä palveluja, sekä sairauksien ennaltaehkäisy- ja terveysohjelmien merkityksestä naisille. Naisten terveydelle tärkeitä alueita ei ole tutkittu tarpeeksi ja niiden tutkimukselta puuttuu usein rahoitusta. Esimerkiksi sydänsairauksien ja epidemioiden lääketieteelliset tutkimukset perustuvat monissa maissa pelkästään miehiin, kun sukupuoleen ei ole kiinnitetty huomiota.

Lääkkeiden - myös ehkäisy menetelmien - kliininen testaus naispuolisilla koehenkilöillä perustuu saamiseksi annostelusta, sivuvaikutuksista ja tehokkuudesta on lähes olematonta, eikä se aina ole edes tutkimuksen ja testauksen eettisten standardien mukaista. Naisten lääkitys ja muu lääketieteellinen hoito perustuu usein miehiä koskeviin tutkimuksiin ilman minkäänlaisia sukupuolierot huomioonottavia tutkimuksia tai sovellutuksia.

105. Hallitusten ja muiden asianosaisten on, käsitellessään miesten ja naisten terveydentilan sekä terveydenhoidon ja sen saannin eriarvoisuutta, edistettävä sukupuolinäkökulman aktiivista ja näkyvää soveltamista kaikkeen politiikkaan ja kaikkiin ohjelmiin niin, että ennen jokaista päätöstä sen vaikutukset analysoidaan erikseen naisten ja miesten kannalta.

Strateginen tavoite C.1

Parantaa naisten mahdollisuuksia saada asianmukaista, kohtuuhintaista ja laadukasta terveydenhoitoa, informaatiota ja muita tarvittavia palveluja kaikissa elämänsä vaiheissa

Toimenpiteet

106. Hallitusten on yhteistyössä kansalais-, työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen kanssa ja kansainvälisten instituutioiden tuella

- a. tuettava ja toteutettava Kairon kansainvälisen väestö- ja kehityskonferenssin toimintaohjelmassa sekä Kööpenhaminan maailman sosiaalisen kehityksen huippukokouksen julistuksessa ja toimintaohjelmassa 15 tehdyt sitoumukset sekä naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen ja muiden tähän liittyvien kansainvälisten sopimusten mukaiset velvoitteet kaiken ikäisten naisten ja tyttöjen terveystarpeiden tyydyttämiseksi;
- b. vahvistettava uudelleen oikeus parhaimpaan mahdolliseen fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen; turvattava ja edistettävä sitä, että naiset ja tytöt saavat tämän oikeuden ja sisällytettävä se mm. kansalliseen lainsäädäntöön; tarkistettava tarvittaessa nykyinen lainsäädäntö - ml. terveyslainsäädäntö - ja politiikka niin, että ne vastaavat sitoutumista naisten terveyden edistämiseen ja vastaavat myös naisten muuttuvia rooleja ja velvollisuuksia riippumatta siitä, missä he elävät;
- c. suunniteltava ja toteutettava yhteistyössä naisten ja kansalaisjärjestöjen kanssa sukupuolen huomioonottavia hajautettuja terveystalouden palveluja, jotka palvelevat naisten tarpeita läpi elämän ja ottavat huomioon heidän monet roolinsa ja velvollisuutensa, heidän ajankäyttönsä vaatimukset, maalais- ja vammaisnaisten erityistarpeet sekä naisten tarpeiden moninaisuuden mm. iän, sosioekonomisen

- aseman, kulttuurin ja muiden tekijöiden mukaan; otettava naiset - varsinkin paikallis- ja alkuperäisväestöön kuuluvat - mukaan määrittelemään terveydenhoidon prioriteetteja ja suunnittelemaan ohjelmia; poistettava kaikki naisten terveystalvelujen esteet ja järjestettävä laaja valikoima terveydenhoitopalveluja;
- d. otettava naiset sosiaaliturvajärjestelmien piiriin kaikissa elämänsä vaiheissa yhdenvertaisina miesten kanssa;
  - e. järjestettävä kaikille avoimia, helpommin saatavia, kohtuuhintaisia ja laadukkaita terveydenhoitopalveluja - myös seksuaaliterveydenhoitoa, johon kuuluu perhesuunnitteluneuvonta ja -palvelut - painottaen erityisesti äitiys- ja hätäsynnytys hoitoa kansainvälisen väestö- ja kehityskonferenssin suositusten mukaisesti;
  - f. uudistettava terveystalveluja, -palveluja ja terveydenhoitohenkilökunnan koulutusta ihmishuone- ja kommunikaatiotaidoissa niin, että ne ottavat huomioon sukupuolen ja asiakkaan näkökulman sekä hänen oikeutensa yksityisyyteen ja luottamuksellisuuteen; kaiken lähtökohdaksi on oltava kokonaisvaltainen lähestymistapa;
  - g. varmistettava, että kaikki terveydenhoito ja alan henkilökunta noudattaa ihmisoikeuksia sekä eettisiä, ammatillisia ja sukupuolierot tunnistavia normeja, joiden tarkoituksena on taata vastuullisuus, asiakkaan vapaaehtoisuus ja tietoinen suostumus kaikissa tilanteissa; kannustettava kehittämään, toteuttamaan ja levittämään eettisiä normeja, joiden ohjenuorana ovat lääketieteen nykyiset kansainväliset normit ja muuta terveydenhoitohenkilökuntaa velvoittavat eettiset periaatteet;
  - h. toimittava kaikin asianmukaisin tavoin haitallisten, lääketieteellisesti tarpeettomien tai pakolla tehtyjen lääketieteellisten toimenpiteiden sekä naisten epäasianmukaisen ja liiallisen lääkityksen lopettamiseksi ja varmistettava se, että pätevästi koulutettu henkilökunta kertoo naisille mitään salaamatta kaikista vaihtoehdoista, todennäköisistä eduista ja mahdollisista sivuvaikutuksista;
  - i. vahvistettava ja uudelleensuunnattava terveystalveluja - etenkin perusterveydenhoitoa - naisten ja tyttöjen laadukkaan terveydenhoidon yleisen saannin turvaamiseksi; vähennettävä sairauksien ja äitiyskuolemien määrää sekä saavutettava sovittu äitiyskuolemien määrän lasku vähintään 50 prosentilla vuoden 1990 tasosta vuoteen 2000 mennessä sekä siitä vielä puoleen vuoteen 2015 mennessä; varmistettava välttämättömien palvelujen saatavuus kaikilla terveydenhoitojärjestelmän tasoilla ja turvattava kaikkien hedelmällisessä iässä olevien mahdollisuus saada seksuaaliterveydenhoitoa perusterveydenhoitojärjestelmän kautta mahdollisimman pian ja viimeistään vuonna 2015;
  - j. tunnustettava ei-turvallisten aborttien haitat vakavaksi kansanterveysongelmaksi ja puututtava niihin kansainvälisen väestö- ja kehityskonferenssin toimintaohjelman kohdassa 8.25 sovitulla tavalla; 14
  - k. harkittava laittomaan aborttiin turvautuneita naisia koskevien rangaistusmenettelyjen poistamista lainsäädännöstä kansainvälisen väestö- ja kehityskonferenssin toimintaohjelman kohdan 8.25 mukaisesti: "Aborttia ei missään tapauksessa pidä edistää perhesuunnittelumenetelmänä. Kaikkia hallituksia, asiaankuuluvia hallitustenvälisiä järjestöjä ja kansalaisjärjestöjä kehoitetaan entistä painokkaammin omistautumaan naisten terveyden vaalimiselle, käsittelemään ei-turvallisten aborttien terveysvaikutuksia tärkeänä kansanterveysongelmana ja vähentämään aborttien tarvetta laajennettujen ja parannettujen perhesuunnittelupalvelujen avulla. Ei-toivottujen raskauksien ehkäisy on aina annettava ehdoton etusija ja abortin tarpeen poistamiseen on pyrittävä kaikin keinoin. Niille naisille, jotka haluavat keskeyttää raskautensa, on tarjottava luotettavaa tietoa ja myötätuntoista neuvontaa. Terveydenhoitojärjestelmän puitteissa tapahtuvista aborttiin liittyvistä toimenpiteistä tai niiden muutoksista voidaan määrätä ainoastaan kansallisella tai paikallisella tasolla kansallisen lainsäädäntöprosessin mukaan. Olosuhteissa, joissa laki ei kiellä aborttia, sen on oltava turvallinen. Kaikissa tapauksissa naisille on tarjottava laadukkaita palveluja abortista aiheutuvien komplikaatioiden hoitamista varten. Abortin jälkeistä neuvontaa, koulutusta ja perhesuunnittelupalveluja on tarjottava välittömästi, jotta toistuvilta aborteilta vältytään."
  - l. edistettävä erityisesti tyttöjen tarpeita - etenkin terveellistä käyttäytymistä, liikuntaa mukaan lukien; ryhdyttävä erityistoimiin sukupuolten välisen kuulun poistamiseksi imeväis- ja lapsikuolleisuudesta, koska tytöt ovat heikommassa asemassa, samalla kun pyritään kansainvälisesti hyväksytyihin tavoitteisiin imeväis- ja lapsikuolleisuuden alentamisessa - erityisesti imeväis- ja alle 5-vuotiaiden lasten kuolleisuuden alentaminen kolmanneksella vuoden 1990 tasosta vuoteen 2000 mennessä eli 50 - 70 tapaukseen jokaista 1000 elävänä syntyneestä lasta kohden riippuen siitä, kumpi on alhaisempi; vuoteen 2015 mennessä tavoitearvot ovat 35/1000 (imeväiset) ja 45/1000 (alle 5-vuotiaat);
  - m. taattava tytöille jatkuva mahdollisuus saada varttuessaan välttämätöntä terveys- ja ravitsemustietoa ja -palveluja terveen lapsuudesta aikuisuuteen siirtymisen varmistamiseksi;
  - n. kehitettävä tiedotusta, ohjelmia ja palveluja, jotka auttavat naisia ymmärtämään ikääntymiseen liittyviä muutoksia ja sopeutumaan niihin, sekä otettava huomioon ikääntyvien naisten terveystarpeet ja hoito erityisesti niille, jotka ovat fyysisesti tai psyykkisesti muista riippuvaisia;
  - o. varmistettava tukipalvelut tytöille ja naisille, jotka ovat tavalla tai toisella vammaisia;
  - p. luotava erityispolitiikkaa, -ohjelmia ja -lainsäädäntöä lievittämään ja poistamaan ympäristö- ja työperäisiä terveysriskejä niin kodeissa, työpaikoilla kuin muuallakin - raskaana olevat ja imettävät naiset on erityisesti muistettava;

- q. integroitava mielenterveyspalvelut osaksi perusterveydenhoitojärjestelmiä tai muita asianmukaisia järjestelmiä; kehitettävä tukiohjelmia ja koulutettava perusterveydenhoidon henkilökuntaa tunnistamaan ja hoitamaan kaikenikäisiä tyttöjä ja naisia, jotka ovat joutuneet minkä tahansa mutta erityisesti perheväkivallan kohteiksi tai sukupuolisen riiston tai muun aseellisesta tai aseettomasta konfliktista johtuvan pahoinpitelyn uhriksi;
- r. edistettävä julkista tiedotusta imettämisen eduista; tutkittava miten WHO/UNICEF:n kansainvälinen äidinmaidonvastikkeiden markkinointisäännöstö voidaan toimeenpanna sekä järjestettävä äideille juridista, taloudellista, käytännöllistä ja henkistä tukea, jotta he pystyvät imettämään lapsiaan;
- s. luotava mekanismeja, joilla kansalaisjärjestöt ja varsinkin naisjärjestöt, ammatilliset ryhmät, ja muut tyttöjen ja naisten terveydentilan parantamiseksi työskentelevät elimet saadaan mukaan hallitusten päätöksentekoon, ohjelmien suunnitteluun sekä toteuttamiseen terveydenhoitosektorin ja siihen liittyvien sektorien kaikilla tasoilla;
- t. tuettava naisten terveyden parissa toimivia kansalaisjärjestöjä ja autettava luomaan verkostoja, joiden tavoite on parantaa kaikkien terveyteen vaikuttavien alojen koordinoitua ja yhteistyötä;
- u. rationalisoitava lääkkeiden hankintaa; varmistettava lääkkeiden, ehkäisyvälineiden ja muiden tarvikkeiden ja välineiden luotettava ja jatkuva saanti käyttäen ohjeena WHO:n välttämättömien lääkkeiden luetteloa sekä taattava lääkkeiden ja välineiden turvallisuus kansallisilla tarkastus- ja hyväksyntämenettelyillä;
- v. parannettava päihdeongelmaisten naisten ja heidän perheidensä mahdollisuuksia saada asianmukaista hoitoa ja kuntoutusta;
- w. edistettävä soveltuvien tavoin kotitalouksien ja yhteiskunnan elintarviketurvaa ja varmistettava se; pantava käyntiin ohjelmia, joiden tarkoituksena on parantaa kaikkien naisten ja tyttöjen ravitsemustasoa toteuttaen kansainvälisen ravitsemuskonferenssin toimintaohjelmassa 17 tehdyt sitoumukset, ml. alle 5-vuotiaiden lasten vakavan ja lievemmän aliravitsemuksen vähentäminen puoleen vuoden 1990 tasosta vuoteen 2000 mennessä, kiinnittäen erityisesti huomiota sukupuolten väliseen kuiluun ravitsemuksessa sekä tyttöjen ja naisten raudanpuuteanemian vähentämiseen kolmanneksella vuoden 1990 tasosta vuoteen 2000 mennessä;
- x. taattava että kaikkialle saadaan puhdasta juomavettä ja riittävä viemärointi sekä huolehditaan tehokkaiden julkisten jakelujärjestelmien rakentamisesta mahdollisimman pian;
- y. taattava alkuperäiskansojen naisille täydet ja tasavertaiset mahdollisuudet päästä osallisiksi terveydenhoitojärjestelmän palveluista.

Strateginen tavoite C.2

Vahvistaa naisten terveyttä edistäviä ennaltaehkäiseviä ohjelmia

Toimenpiteet

107. Hallitusten on kansalaisjärjestöjen, joukkoviestimien, yksityissektorin ja asiaan liittyvien kansainvälisten järjestöjen, YK:n elimet mukaan lukien, kanssa sopivien tavoin

- a. annettava etusija niin virallisille kuin epävirallisillekin koulutus- ja valistusohjelmille, jotka tukevat naisia ja auttavat heitä kohottamaan itsetuntoaan, hankkimaan tietoa, tekemään omaa terveyttään koskevia päätöksiä ja ottamaan siitä vastuun. Niiden tulee myös auttaa naisia ja miehiä saavuttamaan keskinäisen kunnioituksen seksuaalisuutta ja hedelmällisyyttä koskevissa asioissa sekä opettaa miehille naisten terveyden ja hyvinvoinnin tärkeyttä; erityisesti on keskityttävä niin miehille kuin naisillekin tarkoitettuihin ohjelmiin, jotka painottavat haitallisten asenteiden ja käytäntöjen, kuten naisten sukuelinten silpomisen, poikien suosimisen (joka johtaa tyttölasten surmaamiseen ja tyttösiikiöiden abortointiin), varhaisten avioliittojen (lapsiavioliitot mukaan lukien), naiseen kohdistuvan väkivallan, seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön (mikä toisinaan johtaa HIV/AIDS- ja muihin sukupuolitautilaistartuntoihin), päihteiden väärinkäytön, naisten ja tyttöjen ruoansaannissa tapahtuvan syrjinnän sekä muiden naisten elämää, terveyttä ja hyvinvointia haittaavien asenteiden ja käytäntöjen poistamista muistaen, että jotkut näistä käytännöistä loukkaavat ihmisoikeuksia ja lääkärietiikan periaatteita;
- b. harjoitettava naisten köyhyyden poistavaa sosiaali-, koulutus-, työllisyys- ja inhimillisen kehityksen politiikkaa, jotta heidän sairastumisalttiutensa vähenee ja terveydentilansa paranee;
- c. kannustettava miehiä osallistumaan tasavertaisesti lasten- ja kodinhoitoon sekä tukemaan perheitään taloudellisesti silloinkin, kun he eivät itse asu perheessä;
- d. vahvistettava lainsäädäntöä, uudistettava instituutioita ja edistettävä normeja ja käytäntöjä, jotka poistavat naisten syrjinnän sekä kannustavat niin naisia kuin miehiäkin ottamaan vastuun seksuaali- ja suvunjakamiskäyttäytymisestään; taattava yksilön koskemattomuuden täydellinen kunnioittaminen;

- turvettava naisten suvunjatkamisoikeuksien käyttämiseen vaadittavat edellytykset ja poistettava pakkokeinot lainsäädännöstä ja käytännöistä;
- e. koottava ja levitettävä helppotajuista tietoa julkisten terveyskampanjoiden, joukkoviestimien, luotettavan neuvonnan ja koulutusjärjestelmän kautta, jotta taataan naisten, miesten ja erityisesti nuorten mahdollisuus saada tietoa terveydestään ja varsinkin seksuaalisuudesta ja suvunjatkamisesta - ottaen huomioon lasten oikeus tietoon, yksityisyyteen, luottamuksellisuuteen, kunnioitukseen ja tietoiseen suostumukseen sekä vanhempien ja laillisten holhoojien velvollisuus asianmukaisesti ohjata ja opastaa lapsia heidän kykyjensä kehityksen mukaan käyttämään lapsen oikeuksien yleissopimuksessa tunnustettuja ja naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen mukaisia oikeuksiaan; varmistettava, että lasten paras on aina etusijalla kaikissa lapsia koskevissa toimissa;
  - f. järjestettävä oppilaitoksiin, työpaikoille ja yleiseen käyttöön ohjelmia, jotka tarjoavat kaikenikäisille tytöille ja naisille mahdollisuuksia osallistua urheiluun, liikuntaan ja virkistystoimintaan samoin perustein kuin pojat ja miehet sekä tuettava näitä ohjelmia;
  - g. tunnustettava murrosikäisten nuorten erityistarpeet ja toimeenpantava tarkoituksenmukaisia erityisohjelmia, mm. sellaisia jotka opettavat ja antavat tietoa esimerkiksi seksuaaliterveydestä sekä sukupuolitaudeista (myös HIV/AIDS), ottaen huomioon edellä kohdassa 107 e) mainitut lasten oikeudet sekä vanhempien velvollisuudet, oikeudet ja vastuun;
  - h. järjestettävä naisille riittävästi tukea sekä terveys- ja muita yhteiskunnallisia palveluja keventämään sitä kohtuutonta ja kasvavaa taakkaa, joka aiheutuu heidän monista rooleistaan perheessä ja yhteiskunnassa;
  - i. annettava säädöksiä, jotka takaavat, että kaikilla terveydenhoitojärjestelmän tasoilla työskentelevien naisten työolosuhteet, palkkaus ja etenemismahdollisuudet vastaavat tasa-arvon, oikeudenmukaisuuden ja ammatin vaatimuksia ja siten luovat heille mahdollisuudet työskennellä tehokkaasti;
  - j. varmistettava, että terveys- ja ravitsemusopetus sisältyy olennaisena osana kaikkiin aikuisten luku- ja kirjoitustaito-ohjelmiin sekä koulujen opetussuunnitelmiin peruskoulutasolta lähtien;
  - k. kehitettävä ja toimeenpantava mediakampanjoita, tiedotusta ja koulutusohjelmia, jotka valistavat naisia ja tyttöjä päihteiden väärinkäytön ja riippuvuuden terveys- ja muista riskeistä sekä toteutettava strategioita ja ohjelmia, jotka ehkäisevät päihteiden väärinkäyttöä ja riippuvuuksien syntymistä sekä edistävät kuntoutusta ja toipumista;
  - l. laadittava ja toteutettava laajoja ja järjestelmällisiä ohjelmia pääasiassa naisia vaivaavan luukadon ehkäisemiseksi, diagnosoimiseksi ja hoitamiseksi;
  - m. perustettava ja/tai vahvistettava ohjelmia ja palveluja - myös mediakampanjoita - rintasyövän, kohdunkaulan-, ja muiden sukuelinten syöpäsairauksien ehkäisemiseksi, varhaiseksi havaitsemiseksi ja hoitamiseksi;
  - n. vähennettävä ympäristöriskejä, jotka uhkaavat terveyttä yhä useammin varsinkin köyhillä alueilla ja köyhissä yhteisöissä; noudatettava YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssissa hyväksytyn Rion ympäristö- ja kehitysjulistuksen 18 mukaista varovaisuusperiaatetta sekä sisällytettävä Agenda 21:n 19 toimeenpanosta tehtäviin raportteihin tietoa myös naisten ympäristöperäisistä terveysriskeistä;
  - o. lisättävä naisten, terveydenhoidon ammattilaisten, päätöksentekijöiden ja yleisön tietoisuutta tupakoinnin aiheuttamista vakavista, mutta estettävissä olevista terveysriskeistä sekä tarvittavasta lainsäädännöstä ja valistuskeinoista tupakoinnin vähentämiseksi tärkeänä osana kansanterveystyötä ja sairauksien ennaltaehkäisyä;
  - p. varmistettava, että lääkärin ja muun terveydenhenkilöstön koulutukseen kuuluu sukupuolierot huomioonottavia, monipuolisia ja pakollisia naisten terveyttä käsitteleviä kurseja;
  - q. käynnistettävä erityisiä ehkäiseviä toimia, jotka suojelevat naisia, nuoria ja lapsia kaikelta hyväksikäytöltä - esimerkiksi seksuaaliselta hyväksikäytöltä, riistolta, kaupittelulta ja väkivallalta - mukaan lukien lainsäädäntö ja sen toimeenpano, oikeussuoja sekä lääkärin- ja muun avun järjestäminen.

Strateginen tavoite C.3

Ryhtyä sukupuolitautilien, HIV/AIDSin ja naisten terveydenhoidon vaatimiin sukupuolierot tunnistaviin toimiin

Toimenpiteet

108. Hallitusten, kansainvälisten elinten, myös ao. YK:n järjestöjen, multi- ja bilateraalisten avustusjärjestöjen sekä kansalaisjärjestöjen on

- a. varmistettava naisten - etenkin HIV/AIDS- tai muun sukupuolitautilartunnan saaneiden tai HIV/AIDS-pandemian vaikutusten kohteeksi joutuneiden - osallistuminen kaikkeen päätöksentekoon, joka liittyy

- näitä sairauksia koskevien toimintamallien ja ohjelmien luomiseen, toteuttamiseen, valvomiseen ja arviointiin;
- b. soveltuvin tavoin tarkistettava ja muutettava lakeja ja estettävä käytäntöjä - myös lainvoimaisilla kielloilla - jotka saattavat lisätä naisten alttiutta HIV- tai muille sukupuolitauditartunnoille sekä pantava täytäntöön lakeja, toimintamalleja ja käytäntöjä, jotka suojelevat naisia, nuoria ja tyttöjä syrjinnältä HIV/AIDSin takia;
  - c. kannustettava kaikkia yhteiskunnan lohkoja - julkinen sektori ja kansainväliset organisaatiot mukaan lukien - kehittämään myötätuntoisia, tukea-antavia ja syrjimättömiä HI-virukseen ja AIDSiin liittyviä toimintamalleja ja käytäntöjä, jotka suojelevat tartunnan saaneiden yksilöiden oikeuksia;
  - d. tunnustettava HIV/AIDS-pandemian laajuus maassaan, otettava huomioon sen vaikutus naisiin ja varmistettava, että tartunnan saaneet naiset eivät kärsi leimautumisesta tai syrjinnästä, eivät myöskään matkustaessaan;
  - e. kehitettävä sukupuolierot huomioonottavia monialaohjelmia ja -strategioita naisten ja tyttöjen sosiaalisen alistamisen lopettamiseksi sekä heidän yhteiskunnallisen ja taloudellisen vaikutusvaltansa ja tasavertaisuutensa lisäämiseksi; edistettävä ohjelmia, jotka opettavat ja auttavat miehiä ottamaan oman vastuunsa HIV/AIDSin ja muiden sukupuolitautilien ennaltaehkäisystä;
  - f. edistettävä sellaisia avohoitostrategioita, jotka suojelevat kaikenikäisiä naisia HI-virukselta ja muilta sukupuolitaudeilta; järjestettävä tartunnan saaneille tytöille, naisille ja heidän perheilleen tukea; mobilisoitava koko yhteisö painostamaan kaikkia vastuullisia viranomaisia puuttumaan HIV/AIDS-pandemiaan ajoissa, tehokkaasti, kestävästi ja ottaen sukupuolierot huomioon;
  - g. tuettava ja vahvistettava kansallista kapasiteettia luoda ja parantaa sukupuolierot huomioonottavaa HIV/AIDS- ja muuta sukupuolitautilähtöistä ja -ohjelmia sekä järjestettävä varoja ja palveluja HIV/AIDS- tai muun sukupuolitauditartunnan saaneita pääasiallisesti hoitaville naisille sekä taloudellista tukea HIV/AIDS-tartunnan saaneille, pandemian vaikutusten kohteeksi joutuneille sekä tautiin kuolleiden perheille, etenkin lapsille ja vanhuksille;
  - h. järjestettävä kaikilla yhteisön tasoilla HIV/AIDSin ja muiden sukupuolitautilien ehkäisyä sekä niiden erikäisiin naisiin ja miehiin kohdistuvia vaikutuksia käsitteleviä työpajoja, erityiskoulutusta ja valistusta vanhemmille, päätöksentekijöille ja mielipidejohtajille - myös uskonnollisille ja perinteisille johtajille;
  - i. annettava kaikille naisille ja terveydenhoitohenkilökunnalle kaikki vaadittava tieto ja koulutus sukupuolitaudeista, ml. HIV/AIDS, raskausiin liittyen sekä seurauksista lapsille, mm. imettämisen yhteydessä;
  - j. autettava naisia sekä heidän virallisia ja epävirallisia järjestöjään aloittamaan ja laajentamaan tehokkaita vertaisryhmien toteuttamia ja hakeutuvia valistusohjelmia sekä osallistumaan näiden ohjelmien suunnitteluun, toteuttamiseen ja valvontaan;
  - k. edistettävä kaikin keinoin tasavertaisia ja keskinäiseen kunnioitukseen perustuvia suhteita sukupuolten välillä sekä erityisesti järjestettävä nuorille koulutusta ja palveluja, jotta he oppivat suhtautumaan omaan seksuaalisuuteensa myönteisesti ja vastuullisesti;
  - l. suunniteltava erityisesti kaikenikäisille miehille ja nuorukaisille suunnattuja, edellä kohdassa 107 e) mainitut vanhempainroolit tunnustavia ohjelmia, joiden tavoite on täysipainoisen ja täsmällisen tiedon jakaminen turvallisesta ja vastuullisesta seksuaalikäyttäytymisestä sekä vapaaehtoisista, asianmukaisista ja tehokkaista keinoista, joilla miehet voivat ehkäistä HIV/AIDSia ja muita sukupuolitauteja muun muassa pidättämällä ja käyttämällä kondomia;
  - m. varmistettava, että pariskunnat ja yksilöt saavat kaikkialla perusterveydenhoitojärjestelmän kautta käyttöönsä asianmukaisia ja kohtuuhintaisia HIV/AIDSin ja muiden sukupuolitautilien ehkäisy- ja hoito- palveluja; laajennettava neuvontaa sekä vapaaehtoisia ja luottamuksellisia diagnosointi- ja hoitopalveluja naisille; taattava mahdollisuuksien mukaan korkealaatuisten kondomien ja sukupuolitautilien hoitoon tarkoitettujen lääkkeiden hankinta ja jakelu terveydenhoitojärjestelmän käyttöön;
  - n. tuettava ohjelmia, jotka tunnustavat, että naisten korkeampi HIV-tartuntariski on yhteydessä riskikäyttäytymiseen - esimerkiksi suonensisäisten huumeiden käyttöön sekä päihteiden käytöstä johtuvaan suojaamattomaan ja vastuuttomaan sukupuolikäyttäytymiseen - sekä huolehdittava tarvittavista ehkäisytoimista;
  - o. tuettava ja kiirehdittävä osallistavaa toimintatutkimusta sellaisista kohtuuhintaisista HIV:n ja muiden sukupuolitautilien ehkäisymenetelmistä, jotka ovat naisten omassa hallinnassa, sekä sellaisista strategioista, joilla naiset voivat itse suojaautua sukupuolitaudeilta (ml. HIV/AIDS), kuin myös naisten omista hoito- ja tukimenetelmistä;
  - p. tuettava ja käynnistettävä naisten tarpeista ja olosuhteista tutkimusta, joka käsittelee mm. naisten HIV-infektioita ja muita sukupuolitauteja, naisten hallittavissa olevia suojautumismenetelmiä kuten emättimensisäisiä mikrobisidejä sekä miesten ja naisten suhtautumista riskien ottamiseen.

Strateginen tavoite C.4

Edistää naisten terveyden tutkimusta ja levittää sitä koskevaa tietoa

Toimenpiteet

109. Hallitusten, YK-järjestelmän, terveydenhoidon ammattiryhmien, tutkimuslaitosten, kansalaisjärjestöjen, lahjoittajien, lääketeollisuuden ja joukkoviestimien on soveltuvin tavoin

- a. koulutettava tutkijoita ja luotava järjestelmiä, joiden avulla päästään käyttämään muun muassa sukupuolen, iän, muiden vakiintuneiden väestötieteellisten kriteerien ja sosioekonomisten muuttujien mukaan eriytettyjä aineistoja päätöksenteossa, suunnittelussa, seurannassa ja arvioinnissa;
- b. edistettävä sukupuolen huomioonottavaa ja naiskeskeistä terveystutkimusta, hoitoa ja teknologiaa; yhdistettävä perinteinen ja alkuperäiskansojen tietous nykyaikaiseen lääketieteeseen sekä järjestettävä saatu tieto naisten saataville, jotta he voivat tehdä tietoisia ja vastuullisia päätöksiä;
- c. lisättävä naisia terveydenhoitoalojen päätöksentekoasemiin - tutkijat ja tieteenharjoittajat mukaan lukien - jotta tasa-arvo toteutuu mahdollisimman pian;
- d. lisättävä taloudellista ja muuta tukea kaikista lähteistä naisten terveyskysymyksiensä ennaltaehkäisevälle, asianmukaiselle biolääketieteelliselle, käyttäytymistieteelliselle, epidemiologiselle ja terveyspalvelujen tutkimukselle sekä tutkimuksille, jotka käsittelevät naisten terveysongelmien sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia syitä ja niiden seurauksia, mukaan lukien sukupuolesta ja iästä johtuva eriarvoisuus varsinkin sydän- ja verisuonitautien ja syöpäsairauksien kaltaisten kroonisten ja tarttumattomien tautien yhteydessä sekä sukuelinten tulehduksiin ja vaurioihin, HIV/AIDSiin ja muihin sukupuolitauteihin, perheväkivaltaan, työterveysongelmiin, ympäristöperäisiin terveysongelmiin, trooppisiin sairauksiin ja ikääntymiseen liittyvissä terveysongelmissa;
- e. tiedotettava naisille tekijöistä, jotka lisäävät sukuelinten syöpäsairauksien ja tulehdusten riskiä, jotta he pystyvät tekemään terveyttään koskevia päätöksiä asianmukaisten tietojen pohjalta;
- f. tuettava ja rahoitettava yhteiskunnan, talouden, politiikan- ja kulttuuritutkimusta, joka valottaa sukupuoleen perustuvan eriarvoisuuden vaikutuksia naisten terveyteen, mukaan lukien etiologia, epidemiologia sekä palvelujen saannin ja käytön sekä hoitojen tuloksellisuuden tutkimus;
- g. tuettava terveydenhoitojärjestelmien ja -operaatioiden saannin ja laadun parantamiseen tähtävä tutkimusta, jolla varmistetaan naispuolisen terveydenhoitohenkilökunnan asianmukainen tukeminen sekä tutkitaan, kuinka naiset saavat ja käyttävät terveydenhoitopalveluja;
- h. järjestettävä taloudellista ja institutionaalista tukea tutkimukselle, joka käsittelee turvallisia, tehokkaita, kohtuuhintaisia ja hyväksyttäviä naisten ja miesten seksuaaliterveyteen liittyviä menetelmiä ja teknologiaa, mukaan lukien turvallisemmat, tehokkaat, edulliset ja hyväksyttävät syntyvyydensäännöstelymenetelmät - myös muun muassa molempien sukupuolten luonnonmukaiset perhesuunnittelumenetelmät - HIV/AIDSilta ja muilta sukupuolitaudeilta suojaavat menetelmät sekä kyseisten sairauksien yksinkertaiset ja edulliset diagnosointimenetelmät; käyttäjien mielipide ja sukupuolinäkökulma on otettava huomioon näiden tutkimusten kaikilla tasoilla ja tutkimukset on toteutettava täysin kansainvälisesti hyväksytyjen oikeudellisten, eettisten, lääketieteellisten ja tieteellisten biolääketieteen standardien mukaisesti;
- i. koska ei-turvalliset abortit 16 vaarantavat vakavasti naisten terveyttä ja elämää, on edistettävä tutkimusta, jonka tavoitteena on raskaudenkeskeytyksiin johtavien tekijöiden ja niiden seurausten ymmärtäminen ja tehokkaampi käsittely, mukaan lukien niiden jälkivaikutukset hedelmällisyyteen, seksuaali- ja mielenterveyteen sekä ehkäisy menetelmien käyttöön; on myös edistettävä aborttien komplikaatioita ja aborttien jälkeistä hoitoa koskevaa tutkimusta;
- j. tunnustettava hyödylliset, varsinkin alkuperäiskansojen naisten harjoittamat perinteiset terveydenhoitomenetelmät ja kannustettava niitä sitä silmällä pitäen, että niiden arvo säilyisi ja voitaisiin sisällyttää terveydenhoitopalveluihin, sekä tuettava tämän tavoitteen saavuttamiseksi tehtävää tutkimusta;
- k. luotava mekanismeja saatavilla olevan aineiston ja tutkimustulosten arvioimiseksi ja levittämiseksi mm. tutkijoille, päätöksentekijöille, terveydenhoidon ammattilaisille ja naisryhmille;
- l. seurattava ihmisen geenistön kartoitusta ja muuta geenitutkimusta naisten terveyden näkökulmasta sekä levitettävä informaatiota ja hyväksytyjen eettisten normien mukaisesti hankittuja tutkimustuloksia.

Strateginen tavoite C.5

Lisätä voimavaroja ja valvoa naisten terveyden seurantaa

Toimenpiteet

110. Hallitusten on kaikilla tasoilla ja tarpeen mukaan yhteistyössä kansalais- ja varsinkin nais- ja nuorisjärjestöjen kanssa

- a. budjetoitava lisää varoja perusterveydenhoitoon ja sosiaalipalveluihin tukien riittävästi myös pitkäaikais- ja erikoissairaanhoidon, kiinnitettävä erityisesti huomiota tyttöjen ja naisten seksuaaliterveyteen asettaen etusijalle maaseudun ja köyhien kaupunginosien terveysohjelmat;
- b. kehitettävä innovatiivisia terveyspalvelujen rahoituskeinoja edistämällä yhteisöjen osallistumista ja paikallisrahoitusta; budjetoitava tarpeen mukaan lisää varoja yleisille terveyskeskuksille ja paikallisille ohjelmille ja palveluille, jotka huolehtivat naisten terveydellisistä erityistarpeista;
- c. kehitettävä paikallisia terveyspalveluja edistäen sukupuolen huomioonottavaa kansalaisosallistumista, itsehoitoa ja erityisesti suunniteltuja ennaltaehkäiseviä terveysohjelmia;
- d. asetettava tarvittaessa aikatauluja, joiden mukaan naisten terveyden kohentamisessa edetään ja toteutetaan ohjelmien suunnittelu, toimeenpano, valvonta ja arviointi niin, että ne perustuvat sukupuolen, iän, muiden vakiintuneiden väestötieteellisten kriteerien ja sosioekonomisten muuttujien mukaan eriytetyn kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen aineiston pohjalta tehtyyn analyysiin;
- e. perustettava sekä ministeriöiden sisäisiä että niiden välisiä mekanismeja tarpeen mukaan valvomaan naisten terveyspolitiikan ja ohjelmauudistusten toimeenpanoa sekä perustettava tarvittaessa valvonnasta vastaaviin kansallisiin suunnitteluelimiin sopivia korkean tason vastuuhenkilöitä (focal points), jotka varmistavat naisten terveysnäkökulman sisällyttämisen kaikkeen näiden virastojen toimintaan ja ohjelmiin.

111. Hallitusten, YK:n ja sen erityisjärjestöjen, kansainvälisten rahoituslaitosten, bilateraalista avustustyötä harjoittavien ja yksityissektorin on tarkoitus mukaisesti

- a. kehitettävä toimintapolitiikkaa, joka suosii naisten terveyteen investoimista ja lisättävä tällaisiin investointeihin käytettäviä määrärahoja;
- b. järjestettävä nuorisojärjestöille asianmukaista aineellista, taloudellista ja logistista apua, jotta ne voivat tehostaa toimintaansa nuorison terveyteen - myös seksuaaliterveyteen - liittyvissä kysymyksissä;
- c. asetettava naisten terveys tärkeysjärjestyksessä etusijalle ja kehitettävä mekanismeja tämän toimintaohjelman ja muiden asiaan liittyvien kansainvälisten sopimusten terveyttä koskevien tavoitteiden koordinoimiseksi ja toteuttamiseksi ja siten varmistettava, että tuloksia saadaan aikaan.

D. Naisiin kohdistuva väkivalta

112. Naisiin kohdistuva väkivalta on este tasa-arvon, kehityksen ja rauhan saavuttamisen tiellä. Naisiin kohdistuva väkivalta sekä loukkaa että heikentää naisten mahdollisuuksia nauttia ihmisoikeuksistaan ja perusvapauksistaan tai jopa mitätöi ne kokonaan. Valtiot ovat pitkään epäonnistuneet näiden oikeuksien ja vapauksien turvaamisessa ja edistämässä naisiin kohdistuvan väkivallan osalta. Siksi tämä asia on kaikkien valtioiden huolenaihe ja siihen on tartuttava. Tietomme väkivallan syistä ja seurauksista sekä sen yleisyydestä ja ehkäisykeinoista on kasvanut suuresti sitten Nairobien konferenssin. Naiset ja tytöt joutuvat kaikissa yhteiskunnissa enemmän tai vähemmän yleisen fyysisen, seksuaalisen ja henkisen väkivallan uhreiksi tulotasosta, yhteiskunnallisesta asemasta ja kulttuurista riippumatta. Naisten alhainen sosiaalinen tai taloudellinen asema voi sekä aiheuttaa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa että olla sen seuraus.

113. Käsite 'naisiin kohdistuva väkivalta' tarkoittaa mitä tahansa sukupuoleen liittyvää väkivaltaa, joka aiheuttaa tai saattaa aiheuttaa naisille fyysistä, seksuaalista tai henkistä haittaa tai kärsimystä. Käsite kattaa myös tällaisella väkivallalla uhkaamisen, pakottamisen tai mielivaltaisen joko julkisen tai yksityiselämässä tapahtuvan vapauden riiston. Niinpä naisiin kohdistuva väkivalta sisältää seuraavat teot, mutta ei kuitenkaan rajoitu pelkästään niihin:

- a. perheessä tapahtuva fyysinen, seksuaalinen ja henkinen väkivalta, mukaan lukien pahoinpitely, tyttöjen kotona tapahtuva sukupuolinen riisto, myötäjäisiin liittyvä väkivalta, raiskaus avioliitossa, naisten sukuelinten silpominen ja muut naisille haitalliset perinteistä johtuvat käytännöt, muidenkin kuin puolison harjoittama väkivalta sekä riistoon liittyvä väkivalta;
- b. kodin ulkopuolella tapahtuva fyysinen, seksuaalinen ja henkinen väkivalta, mukaan lukien raiskaaminen, seksuaalinen riisto, seksuaalinen häirintä/ahdistelu ja uhkailu työpaikalla, oppilaitoksissa tai muualla, naisilla käytävä kauppa sekä prostituutioon pakottaminen;
- c. fyysinen, seksuaalinen ja henkinen väkivalta, johon valtio syyllistyy tai jonka se sallii, missä tahansa sitä esiintyykin.

114. Muita naisiin kohdistuvan väkivallan muotoja ovat esimerkiksi naisten ihmisoikeuksien loukkaukset aseellisten konfliktien yhteydessä - varsinkin murhat, systemaattiset raiskaukset, seksuaalinen orjuuttaminen ja väkisin raskaaksi tekeminen.

115. Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ovat myös sterilisaatioon, aborttiin tai ehkäisymenetelmien käyttöön pakottaminen, tyttölasten surmaaminen ja tyttösiikiöiden abortoiminen..

116. Eräät naisryhmät ovat erityisen alttiita väkivallalle: tällaisia ryhmiä ovat vähemmistöön tai alkuperäisväestöön kuuluvat naiset, pakolais-, siirtolais- ja siirtotyöläisnaiset, maaseudulla ja syrjäisissä yhteisöissä elävät köyhät naiset, hädänalaisessa asemassa olevat naiset, laitoksissa ja eristettyinä olevat naiset, tyttölapset, vammaisnaiset, iäkkäät naiset, evakkonaiset, kotiseudulleen palanneet naiset, köyhyydessä elävät naiset sekä naiset, joiden elämää koskettavat aseelliset konfliktit, vieraiden joukkojen miehitys, sodat, sisällissodat, terrorismi ja panttivangiksi joutuminen.

117. Väkivallanteot ja niillä uhkaaminen aiheuttavat naisten elämään pelkoa ja turvattomuutta, vaikeuttaen siten heidän pyrkimistään tasa-arvoon, kehitykseen ja rauhaan - tapahtuivatpa ne sitten kotona, yhteisössä tai valtion käskystä tai suostumuksella. Väkivallan ja häirinnän pelko rajoittaa pysyvästi naisten liikkuvuutta sekä heidän mahdollisuuksiaan saada voimavaroja ja osallistua perustoimintoihin. Naisiin kohdistuva väkivalta aiheuttaa suuria sosiaalisia, taloudellisia- ja terveydenhoitokustannuksia niin yksilöille kuin yhteiskunnallekin. Väkivalta naisia kohtaan on yksi niistä ankarista yhteiskunnallisista mekanismeista, joilla naiset pakotetaan alistettuun asemaan miehiin nähden.

Monesti väkivaltaa kohdistuu naisiin ja tyttöihin perheissä tai kodeissa, joissa väkivalta usein suvaitaan. Perheenjäsenten tai muiden kotitalouden jäsenten tyttöihin ja naisiin kohdistamat laiminlyönnit, fyysinen ja seksuaalinen väkivalta, raiskaukset sekä puolison tai muun henkilön harjoittama hyväksikäyttö jäävät usein ilmoittamatta ja ovat siksi vaikeita havaita. Vaikka ilmoitus tehtäisiinkin, uhreja ei usein suojella ja syyllinen välttyy tuomiolta.

118. Naisiin kohdistuva väkivalta on osoitus naisten ja miesten historiallisesti eriarvoisista valtasuhteista, jotka ovat johtaneet siihen, että miehet ovat alistaneet ja syrjineet naisia, sekä estäneet naisten tasavertaisuuden. Naisiin läpi elämän kohdistuva väkivalta juontuu oleellisesti kulttuurisista malleista, varsinkin tiettyjen perinteisten tai tavanomaisten käytäntöjen haitallisista vaikutuksista sekä kaikkiin rodullisiin, sukupuolisiin, kielellisiin tai uskonnollisiin äärimmäisyyksiin liittyvistä teoista, jotka pitävät naiset alistetussa asemassa perheissä, työpaikoilla, yhteisöissä ja yhteiskunnissa.

Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa pahentavat sosiaaliset paineet - aivan erityisesti häpeä tiettyjen naisiin kohdistuneiden tekojen ilmoittamisesta; naisten huonot mahdollisuudet saada oikeustietoa, oikeusapua tai oikeusturvaa; naisiin kohdistuvan väkivallan tehokkaasti estävän lainsäädännön puute; olemassaolevien lakien uusimisen laiminlyöminen sekä se, että viranomaiset eivät riittävän tehokkaasti tee olemassaolevia lakeja tunnetuiksi eivätkä pane niitä täytäntöön; eikä ole tarpeeksi valistus- ja muita keinoja, joilla väkivallan syihin ja seurauksiin voidaan puuttua. Median välittämät mielikuvat naisiin kohdistuvasta väkivallasta, etenkin raiskauksista ja seksuaalisesta orjuuttamisesta, sekä naisten ja tyttöjen esittäminen seksiohjelmissä - pornografia mukaan lukien - ovat tekijöitä, jotka edistävät tällaisen väkivallan jatkumista sekä vaikuttavat haitallisesti koko yhteisöön, etenkin lapsiin ja nuoriin.

119. On sekä välttämätöntä että mahdollista kehittää kokonaisvaltainen ja monitieteinen lähestymistapa selviytyä haasteesta, joka tähtää sellaisiin perheisiin, yhteisöihin ja valtioihin, joissa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ei ole. Naisten ja miesten tasa-arvon, kumppanuuden ja ihmisarvon kunnioittamisen on läpäistävä kaikki sosiaalistasintaprosessin vaiheet. Koululaitoksen on edistettävä itsekunnioitusta sekä naisten ja miesten keskinäistä kunnioitusta ja yhteistyötä.

120. Tarkoituksenmukaisen, sukupuolen mukaan eriytetyn väkivaltaa koskevan aineiston ja tilastotiedon puute vaikeuttaa ohjelmien laatimista ja muutosten valvomista. Perheväkivaltaa sekä naisiin ja tyttöihin yksityisesti tai julkisesti (myös työpaikoilla) kohdistuvaa seksuaalista häirintää/ahdistelua ja väkivaltaa koskevan dokumentoinnin ja tutkimuksen puute vaikeuttaa erityisten toimintastrategioiden suunnittelua. Useista maista saadut kokemukset kuitenkin osoittavat, että naiset ja miehet voidaan mobilisoida luopumaan väkivallasta sen kaikissa ilmenemismuodoissaan ja että väkivallan syihin ja seurauksiin voidaan julkisilla toimilla tehokkaasti puuttua. Sukupuolista väkivaltaa vastaan toimivat miesryhmät ovat tärkeitä liittolaisia muutosta tehtäessä.

121. Naiset saattavat joutua niin konflikti- kuin muissakin tilanteissa alttiiksi valta-asemassa olevien väkivallalle. Humanitaarisen oikeuden ja ihmisoikeuslainsäädännön sekä naisiin kohdistuvasta väkivallasta syyllisille säädettyjen rangaistusten tekeminen tunnetuksi kaikille viranomaisille (poliisit, vankeinhoitohenkilökunta ja turvajoukot mukaan lukien) auttaa varmistamaan, että he eivät syyllisty sellaiseen väkivaltaan ja naiset voivat luottaa heihin.

122. Naisilla ja tytöillä käytävän seksikaupan saaminen kuriin on vakava kansainvälinen huolenaihe. Henkilöillä käytävän kaupan ja toisten prostituomisesta hyötymisen kieltävän yleissopimuksen (1949)²⁰ ja muiden asiaan liittyvien asiakirjojen toimeenpanoa on tarkistettava ja tehostettava. Naisten käyttö kansainvälisissä prostituutio- ja kaupankäyntiverkoissa on noussut keskeiseen asemaan kansainvälisessä organisoidussa rikollisuudessa. YK:n ihmisoikeustoimikunnan nimittämä, naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tutkiva erityisraportoija on tutkinut näitä tekoja lisäsyinä naisten ja tyttöjen ihmisoikeuksien ja perusvapauksien loukkauksiin, ja häntä on kehoitettu oman mandaattinsa puitteissa puuttumaan kiireellisesti naisten ja tyttöjen kauppaamiseen kansainvälisessä seksikaupassa sekä prostituutioon pakottamiseen, raiskauksiin, seksuaaliseen riistoon ja seksiturismiin. Tällaisen kaupankäynnin uhreiksi joutuneilla naisilla ja tytöillä on suuri riski joutua muunkin väkivallan samoin kuin ei-toivottujen raskauksien ja sukupuolitauditartuntojen, myös HIV/AIDSin, uhreiksi.

123. Hallitusten ja muiden asianosaisten on naisiin kohdistuvaan väkivaltaan puuttuessaan edistettävä sukupuolinäkökulman aktiivista ja näkyvää soveltamista kaikkiin toimintamuotoihin ja ohjelmiin niin, että ennen jokaista päätöstä sen vaikutukset analysoidaan erikseen naisten ja miesten kannalta.

Strateginen tavoite D.1

Toimia integroidusti naisiin kohdistuvan väkivallan estämiseksi ja eliminoimiseksi

Toimenpiteet

124. Hallitusten on

- a. tuomittava naisiin kohdistuva väkivalta ja pidättäydyttävä turvautumasta mihinkään tapoihin, perinteeseen tai uskuntoon nojautuviin syihin välttääkseen velvollisuutensa eliminoida se naisiin kohdistuvan väkivallan poistamista koskevan julistuksen mukaisesti;
- b. pidättäydyttävä harjoittamasta väkivaltaa naisia kohtaan ja toimittava asianmukaisen huolellisesti naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi, tutkimiseksi ja siihen syyllystyneiden rankaisemiseksi kansallisen lainsäädännön mukaisesti, olipa väkivallan harjoittaja sitten valtio tai yksityishenkilö;
- c. säädettävä ja/tai tehostettava kussakin maassa rikos-, siviili-, työ- ja hallinto-oikeudellisia seuraamuksia naisiin ja tyttöihin kodeissa, työpaikoilla, yhteisöissä ja yhteiskunnassa minkä tahansa väkivallan muodossa kohdistuneiden väärinkäytösten rankaisemiseksi ja oikaisemiseksi;
- d. hyväksyttävä ja/tai toimeenpantava sekä säännöllisesti tarkistettava ja analysoitava lainsäädäntöä, jotta varmistetaan sen tehokkuus naisiin kohdistuvan väkivallan poistajana - painottaen väkivallan ennaltaehkäisyä ja siihen syyllystyneiden asettamista syyteeseen; taattava väkivallan kohteeksi joutuneiden naisten suojelu, heidän mahdollisuutensa oikeudenmukaisiin ja tehokkaisiin oikeuspalveluihin, mukaan lukien vahingonkorvaukset ja hoito uhreille sekä syyllysten kuntouttaminen luopumaan väkivaltaisesta käyttäytymisestäään;
- e. työskenneltävä aktiivisesti naisiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyvien kansainvälisten ihmisoikeusnormien ja -asiakirjojen ratifioimiseksi ja/tai toimeenpanemiseksi, ml. säädökset, jotka sisältävät Yleismaailmalliseen ihmisoikeuksien julistukseen,²¹ kansainväliseen kansalaisyhteisöjen ja poliittisten oikeuksien koskevaan yleissopimukseen,¹³ kansainväliseen taloudellisiin, yhteiskunnallisiin ja sivistyksellisiin oikeuksiin koskevaan yleissopimukseen¹³ sekä kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaiseen yleissopimukseen;²²
- f. toimeenpantava yleissopimus naisten syrjinnän poistamisesta ottaen huomioon naisten syrjinnän poistamista käsittelevän komitean (CEDAW) 11. istunnossaan hyväksymä yleissuositus n:o 19;²³
- g. edistettävä sukupuolinäkökulman aktiivista ja näkyvää soveltamista kaikissa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevissa toimissa ja ohjelmissa; kaikin keinoin kannustettava, tuettava ja toteutettava toimia ja ohjelmia, jotka tähtäävät naisiin kohdistuvan väkivallan syytä, seurauksia ja mekanismeja koskevan tiedon ja ymmärtämisen lisäämiseen niiden keskuudessa, jotka vastaavat ko. toimenpiteiden ja ohjelmien toteuttamisesta - kuten oikeus- ja poliisilaitosten henkilökunta, oikeusapu-, lääkintä- ja sosiaalityöntekijät sekä vähemmistö-, siirtolais- ja pakolaisasioiden parissa työskentelevät; luotava strategioita, jotka varmistavat, ettei väkivallan uhreiksi johtuneita naisia kohdella kaltoin sukupuolen unohtavien lakien tai oikeus- tai toimeenpanokäytäntöjen takia;
- h. järjestettävä väkivallan kohteeksi joutuneille naisille mahdollisuudet saada oikeusapua ja kansallisen lainsäädännön mukaan oikeudenmukainen ja tehokas hyvitys kärsimästään vahingosta sekä tiedotettava naisille heidän oikeuksistaan hakea oikeutta kyseisten mekanismien kautta;

- i. säädettävä ja toimenpantava lakeja, jotka kriminalisoivat väkivaltaiset käytännöt ja teot naisia kohtaan, kuten naisten sukuelinten silpomisen, tyttölasten surmaamisen, tyttösiikiöiden abortoimisen ja myötäjäisiin liittyvän väkivallan, sekä tuettava ponnekkaasti kansalais- ja paikallisjärjestöjen työtä sellaisten käytäntöjen eliminoimiseksi;
- j. luotava ja toteutettava kaikilla asianmukaisilla tasoilla toimintasuunnitelmia naisiin kohdistuvan väkivallan poistamiseksi;
- k. otettava varsinkin koulutuksessa käyttöön kaikki asianmukaiset toimet miesten ja naisten sosiaalisten ja kulttuuristen käyttäytymismallien muuttamiseksi sekä toisen sukupuolen alemmuuteen tai ylemmyyteen ja kaavamaisiin nais- ja miesrooleihin perustuvien ennakkoluulojen, tapojen ja muiden käytäntöjen eliminoimiseksi;
- l. luotava tai vahvistettava institutionaalisia mekanismeja, jotka auttavat naisia ja tyttöjä tekemään ilmoituksen heihin kohdistuneesta väkivallasta sekä nostamaan syytteen turvallisessa ja luottamuksellisessa ympäristössä - tarvitsematta pelätä rangaistuksia tai kosta;
- m. varmistettava vammaisnaisten mahdollisuudet saada naisiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyvää informaatiota ja palveluja;
- n. luotava, sopivin tavoin parannettava tai kehitettävä sekä rahoitettava oikeus-, terveydenhoito-, sosiaali-, koulutus-, poliisi- ja siirtolaisviranomaisten sekä muiden näillä aloilla työskentelevien koulutusohjelmia, jotta vältetään vallan väärinkäytöstä johtuva naisiin kohdistuva väkivalta ja lisätään näillä aloilla työskentelevien herkkyyttä ottaa huomioon sukupuoleen perustuvien väkivallantekojen ja uhkausten luonne, jotta naisuhrien oikeudenmukainen kohtelu turvataan;
- o. hyväksyttävä tarpeen mukaan lakeja ja täydennettävä nykyisiä lakeja, jotka määräävät rangaistuksen poliiseille, turvajoukoille tai mille tahansa muille viranomaisille, jotka syyllistyvät virkatehtävissään naisiin kohdistuvaan väkivaltaan; tarkistettava nykyinen lainsäädäntö ja ryhdyttävä tehokkaiisiin toimenpiteisiin tämänkaltaiseen väkivaltaan syyllistyneitä vastaan;
- p. kohdistettava valtion talousarvioissa riittävät varat ja mobilisoitava yhteisöjen voimavarat naisiin kohdistuvan väkivallan poistamiseen liittyviin toimiin, myös kaikkien tähän liittyvien toimintasuunnitelmien toteuttamiseen;
- q. sisällytettävä asiaankuuluvien YK:n ihmisoikeusasiakirjojen perusteella laadittuihin raportteihin informaatiota, joka koskee naisiin kohdistuvaa väkivaltaa sekä sen poistamista koskevan julistuksen toimeenpanoa;
- r. tehtävä yhteistyötä YK:n ihmisoikeustoimikunnan nimittämän, naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tutkivan erityisraportoijan kanssa, avustettava häntä mandaattinsa hoitamisessa ja toimitettava kaikki pyydetty informaatio; tehtävä yhteistyötä naisiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyvissä kysymyksissä myös muiden toimivaltaisten mekanismien kuten ihmisoikeustoimikunnan kidutuksia käsittelevän erityisraportoijan sekä pikaisesti, ilman oikeudenkäyntiä ja mielivaltaisesti toimeenpantuja teloituksia käsittelevän erityisraportoijan kanssa;
- s. suositeltava YK:n ihmisoikeustoimikunnalle naisiin kohdistuvan väkivallan erityisraportoijan mandaatin uusimista hänen kautensa päättyessä vuonna 1997 sekä sen ajanmukaistamista ja vahvistamista, mikäli siihen on aihetta.

125. Hallitusten, paikallishallinnon ja paikallisorganisaatioiden, kansalaisjärjestöjen, koululaitoksen, julkisen ja yksityissektorin - etenkin yritysten - ja joukkoviestimien on sopivin tavoin

- a. järjestettävä väkivallan uhreiksi joutuneille tytöille ja naisille riittävää rahoitusta saavia turvakoteja sekä hätäapua, lääkinnällistä, psyykkistä ja muuta neuvontaa ja terapiaa, tarvittaessa ilmaista tai kohtuuhintaista oikeusapua sekä asianmukaista apua toimeentulon saamiseksi;
- b. perustettava sukupuoleen perustuvan väkivallan uhreiksi joutuneille siirtolaisnaisille ja -tytöille - myös naissiirtotyöläisille - palveluja heidän omalla kielellään ja heidän kulttuurinsa huomioon ottaen;
- c. tunnustettava siirtolaisnaisten ja naissiirtotyöläisten alttius väkivallalle ja muulle hyväksikäytölle, koska heidän oikeusasemansa vastaanottajamaassa riippuu työnantajista, jotka saattavat käyttää heidän tilannettaan hyväkseen;
- d. tuettava kaikkialla maailmassa nais- ja kansalaisjärjestöjen aloitteita naisiin kohdistuvan väkivallan eliminoimiseksi ja sitä koskevan tietoisuuden lisäämiseksi;
- e. organisoitava, tuettava ja rahoitettava yhteisöjen omia valistus- ja koulutuskampanjoita, jotka kasvattavat tietoisuutta siitä, että naisiin kohdistuva väkivalta loukkaa heidän ihmisoikeuksiaan, sekä aktivoivat paikallisyhteisöjä käyttämään sukupuolierot huomioonottavia perinteisiä ja innovatiivisia menetelmiä konfliktien ratkaisemiseksi;
- f. tunnustettava terveyskeskusten, perhesuunnitteluneuvoloiden, kouluterveydenhoidon, neuvoloiden sekä muiden äitejä ja lapsia suojelevien palvelujen, siirtolaisperheiden palvelukeskusten sekä muiden

vastaavanlaisten välitason instituutioiden olennainen rooli hyväksikäyttöön liittyvän informaation ja koulutuksen jakajina sekä tuettava ja edistettävä niiden työtä;

- g. organisoitava ja rahoitettava tiedotuskampanjoita sekä valistus- ja koulutusohjelmia, jotka saavat niin pojat ja tytöt kuin miehet ja naisetkin tiedostamaan perheissä, yhteisöissä ja yhteiskunnassa tapahtuvan väkivallan henkilökohtaiset ja sosiaaliset haittavaikutukset; opetettava väkivallatonta kanssakäymistä sekä edistettävä uhrien ja mahdollisten uhrien opettamista puolustamaan itseään ja muita väkivallalta;
- h. levitettävä tietoutta väkivallan kohteeksi joutuneille naisille ja perheille tarjolla olevasta avusta;
- i. järjestettävä, rahoitettava ja kannustettava väkivallantekijöiden terapia-, neuvonta-, kuntoutus- ja sopeuttamisohjelmia sekä edistettävä tutkimusta näiden keinojen tehostamiseksi, jotta väkivalta ei toistuisi;
- j. korostettava tietoisuutta tiedotusvälineiden vastuusta ei-kaavamaisten nais- ja mieskuvien välittäjinä sekä niiden velvollisuudesta luopua väkivaltaa herättävästä aineistosta; kannustettava median välittämän materiaalin sisällöstä vastaavia laatimaan ammatillisia ohjesääntöjä ja toimintaohjeita; vahvistettava tietoisuutta myös median tärkeästä tehtävästä naisiin kohdistuvan väkivallan syiden ja seurausten tunnetuksi tekemisessä sekä aiheeseen liittyvän julkisen keskustelun herättäjänä.

126. Hallitusten, työnantajien, ammattiliittojen, paikallis-, nuoriso- ja kansalaisjärjestöjen on sopivin tavoin

- a. kehitettävä ohjelmia ja toimintatapoja seksuaalisen häirinnän ja naisiin kohdistuvan väkivallan muiden muotojen poistamiseksi kaikista oppilaitoksista, työpaikoilta ja muualta;
- b. kehitettävä ohjelmia ja toimintatapoja, joilla herätetään tietoisuutta ja opetetaan, että naisiin kohdistuva väkivalta on rikos ja loukkaa naisten ihmisoikeuksia;
- c. kehitettävä neuvonta-, terapia- ja tukiohjelmia tytöille, murrosikäisille ja nuorille naisille, jotka kokevat tai ovat kokeneet väkivaltaa tai riistoa - etenkin niille, jotka elävät kodeissa tai laitoksissa, joissa sitä esiintyy;
- d. ryhdyttävä erityistoimiin naisiin - erityisesti suojattomissa olosuhteissa eläviin, kuten nuoriin, pakolais-, siirtolais-, evakko-, vammaisnaisiin sekä naissiirtotyöläisiin - kohdistuvan väkivallan lopettamiseksi muun muassa vahvistaen kaikkea olemassaolevaa lainsäädäntöä ja kehittäen tarvittaessa uutta, naissiirtotyöläisiä koskevaa lainsäädäntöä niin lähtö- kuin vastaanottajamaissakin.

127. Yhdistyneiden Kansakuntien pääsihteerin on annettava YK:n ihmisoikeustoimikunnan nimittämälle, naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tutkivalle erityisraportoijalle kaikki mahdollinen apu, varsinkin henkilökunta ja varat, jotka tarvitaan kaikkien mandaattiin kuuluvien tehtävien toteuttamisessa ja seurannassa, joko erikseen tai yhdessä muiden erityisraportointien ja työryhmien kanssa, sekä avustettava asianmukaisesti määräaikauskonsultaatioissa naisten syrjinnän poistamista käsittelevän CEDAW-komitean ja kaikkien sopimuselinten kanssa.

128. Hallitusten, kansainvälisten organisaatioiden ja kansalaisjärjestöjen on kannustettava YK:n pakolaisasiain päävaltuutetun UNHCR:n antamien, pakolaisnaisten suojelua sekä pakolaisiin kohdistuvan seksuaalisen väkivallan estämistä ja siihen puuttumista koskevien ohjeiden levittämistä ja toimeenpanoa.

Strateginen tavoite D.2

Tutkia naisiin kohdistuvan väkivallan syitä ja seurauksia sekä ennaltaehkäisevien toimien tehokkuutta

Toimenpiteet

129. Hallitusten, alueellisten organisaatioiden, Yhdistyneiden Kansakuntien, muiden kansainvälisten järjestöjen, tutkimuslaitosten, nais- ja nuorisojärjestöjen sekä muiden kansalaisjärjestöjen on

- a. edistettävä tutkimusta, kerättävä tietoa ja laadittava tilastoja naisiin kohdistuvan väkivallan eri muotojen (etenkin perheväkivallan) yleisyydestä sekä kannustettava tutkimusta naisiin kohdistuvan väkivallan syistä, luonteesta, vakavuudesta ja seurauksista sekä naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi ja hyvittämisiksi käytettyjen toimien tehokkuudesta;
- b. levitettävä näitä tutkimustuloksia laajalti;
- c. tuettava tai aloitettava tutkimusta väkivallan, esimerkiksi raiskauksien, vaikutuksista naisiin ja tyttöihin sekä toimitettava tutkimustulokset yleiseen käyttöön;
- d. kannustettava joukkoviestimiä tutkimaan sukupuoleen perustuvaa väkivaltaa ja eriarvoisuutta edistävien stereotyyppisten sukupuoliroolien - myös mainoksissa esitettyjen - vaikutuksia ja sitä, kuinka ne välittyvät

eri ikäisille sekä ryhdyttävä poistamaan näitä kielteisiä mielikuvia väkivallattoman yhteiskunnan edistämiseksi.

Strateginen tavoite D.3

Poistaa naisilla käytävä kauppa sekä auttaa prostituutiosta ja ihmiskaupasta johtuvan väkivallan uhreja

Toimenpiteet

130. Lähtö-, kauttakulku- ja vastaanottajamaiden hallitusten sekä alueellisten ja kansainvälisten järjestöjen on sopivin tavoin

- a. harkittava ihmisillä käytävän kaupan ja orjuuden kieltävien kansainvälisten yleissopimusten ratifiointia ja toimeenpanemista;
- b. puututtava asiamukaisiin toimiin niihin perimmäisiin tekijöihin, myös ulkoisiin, jotka rohkaisevat naisten ja tyttöjen kauppaamista prostituutioon ja muuhun seksikauppaan, pakkoavioliittoihin ja pakkotyöhön, jotta naisilla käytävä kauppa saadaan lopetetuksi; vahvistettava myös nykyistä lainsäädäntöä niin, että se suojelee tehokkaammin naisia ja tyttöjä sekä rankaisee syyllisiä niin rikos- kuin siviilioikeudenkin keinoin;
- c. tehostettava kaikkien asiaankuuluvien lainsäädännön toimeenpanoelinten ja -instituutioiden yhteistyötä ja toimintaa kansallisten, alueellisten ja kansainvälisten ihmiskauppaverkoston purkamiseksi;
- d. kohdistettava voimavaroja kokonaisvaltaisiin ohjelmiin, jotka on suunniteltu kaupankäynnin uhrien hoitamiseksi ja kuntouttamiseksi yhteiskuntaan, mukaan lukien ammattikoulutus, oikeusapu ja luottamuksellinen terveydenhoito, sekä ryhdyttävä yhteistyöhön kansalaisjärjestöjen kanssa kaupankäynnin uhrien sosiaalisen, lääkinnällisen ja psykologisen hoidon järjestämiseksi;
- e. kehitettävä valistus- ja koulutustoimintaa sekä harkittava sellaisten lakien säätämistä, jotka tähtäävät seksiturismin ja ihmiskaupan estämiseen, painottaen erityisesti nuorten naisten ja lasten suojelua.

E. Naiset ja aseelliset konfliktit

131. Tärkeä tekijä naisten aseman edistämiseksi on ympäristö, joka ylläpitää rauhaa maailmassa sekä edistää ja suojelee ihmisoikeuksia, demokratiaa ja riitaisuusien rauhanomaista ratkaisemista sen YK:n peruskirjassa hyväksytyyn periaatteen mukaisesti, että kaikkien YK:n jäsenten on pidättäydyttävä väkivallalla uhkaamisesta tai sen käyttämisestä minkään valtion alueellista koskemattomuutta tai poliittista riippumattomuutta vastaan. Rauhaa ei voi käsitellä erillään naisten ja miesten tasa-arvosta ja kehityksestä.

Aseellisia ja muita konflikteja, terrorismia ja panttivankien ottamista esiintyy yhä edelleen monissa osissa maailmaa. Hyökkäystoimet, vieraiden joukkojen miehitykset sekä etniset ja muut konfliktit ovat jatkuvaa todellisuutta, joka koskettaa naisia ja miehiä lähes kaikilla alueilla. Törkeät ja järjestelmälliset ihmisoikeuksien loukkaukset sekä eri puolilla maailmaa edelleen vallitsevat olosuhteet estävät ihmisiä nauttimasta täydesti ihmisoikeuksistaan. Tällaisiin rikkomuksiin ja esteisiin kuuluvat kidutusten sekä raa'an, epäinhimillisen ja alentavan kohtelun ja rangaistusten lisäksi myös äkinäisesti ja mielivaltaisesti toimeenpannut teloitukset, katoamiset, mielivaltaiset pidätykset, kaikki rasismien ja rotusyrjinnän muodot, vieraiden joukkojen miehitykset ja ylivalta, muukalaisviha, köyhyys, nälkä ja muut taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien loukkaukset, uskonnollinen suvaitsemattomuus, terrorismi, naisten syrjintä sekä lain ja järjestyksen puuttuminen. Siviiliväestöön kohdistuvat hyökkäykset kieltävää kansainvälistä humanitaarista oikeutta laiminlyödään aika ajoin systemaattisesti, ja ihmisoikeuksia loukataan usein aseellisten konfliktien yhteydessä. Kaikki tämä vaikuttaa siviiliväestöön, varsinkin naisiin, lapsiin, vanhuksiin ja vammaisiin.

Naisten ihmisoikeuksien loukkaukset aseellisten konfliktien yhteydessä rikkovat kansainvälisten ihmisoikeuksien perusperiaatteita ja humanitaarista oikeutta. Laajamittaiset ihmisoikeusloukkaukset, varsinkin kansanmurhat, sotastrategiaan kuuluvat etniset puhdistukset ja niiden seuraukset, raiskaukset - mukaan lukien naisten systemaattinen raiskaaminen sotatilanteissa - ovat erittäin tuomittavia ja vastenmielisiä käytäntöjä, jotka aiheuttavat pakolaisten ja evakkojen laajamittaisia muuttovirtoja. Sellaiset käytännöt on heti lopetettava ja niihin syyllistyneitä on rangaistava. Jotkut näistä aseellisista konflikteista juontuvat vieraan valtion valloituksista tai siirtomaavallasta sekä tällaisen siirtomaavallan jatkamisesta valtion ja asevoimien sortotoimien avulla.

132. Vuoden 1949 Geneven yleissopimus siviilihenkilöiden suojelemisesta sodan aikana sekä sen vuoden 1977 lisäpöytäkirjat²⁴ edellyttävät naisten erityistä suojelua kaikilta heidän kunniaansa kohdistuvilta hyökkäyksiltä,

erityisesti nöyryyttävältä ja alentavalta kohtelulta, raiskauksilta, prostituutioon pakottamiselta sekä kaikelta väkivallalta. Maailman ihmisoikeuskonferenssin hyväksymässä Wienin julistuksessa ja toimintaohjelmassa todetaan, että "naisten ihmisoikeuksien loukkaukset aseellisten konfliktien yhteydessä ovat loukkauksia kansainvälisten ihmisoikeuksien ja humanitaarisen oikeuden peruseriaatteita vastaan".²⁵

Kaikki tällaiset rikkomukset - varsinkin murhat ja raiskaukset, myös systemaattinen raiskaaminen, seksuaalinen orjuuttaminen ja väkisin raskaaksi saattaminen - vaativat erityisen tehokkaita vastatoimia. Törkeät ja järjestelmälliset loukkaukset sekä eri puolilla maailmaa jatkuvat olosuhteet ovat esteinä sille, että ihmisoikeuksista voitaisiin nauttia täysipainoisesti. Tällaisiin loukkauksiin ja olosuhteisiin kuuluvat kidutusten sekä raa'an, epäinhimillisen ja alentavan kohtelun sekä summittaisten ja mielivaltaisesti tehtyjen pidätysten lisäksi myös kaikki rasmin ja rotusyrjinnän muodot, muukalaisviha, taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien kieltäminen sekä uskonnollinen suvaitsemattomuus.

133. Naisten ihmisoikeuksien loukkaukset aseellisten konfliktien ja sotilaallisten miehitysten yhteydessä loukkaavat kansainvälisten ihmisoikeuksien ja humanitaarisen oikeuden peruseriaatteita, jotka on ilmaistu kansainvälisissä ihmisoikeusasiakirjoissa sekä Geneven yleissopimuksessa vuodelta 1949 ja sen lisäpöytäkirjoissa. Karkeat ihmisoikeuksien loukkaukset ja etniset puhdistukset sodan repimillä ja miehityksillä alueilla jatkuvat edelleen. Ne ovat ajaneet kotiseuduiltaan valtavia määriä pakolaisia, siirtolaisia ja evakkoja, jotka tarvitsevat kansainvälistä suojelua ja joista enemmistö on naisia, nuoria tyttöjä ja lapsia. Siviiliuhreja - enimmäkseen naisia ja lapsia - on monesti enemmän kuin kaatuneita sotilaita. Lisäksi naiset joutuvat usein hoitamaan haavoittuneita sotilaita ja havaitsevat usein odottamattomasti konfliktin seurauksena olevansa myös lasten ja kotitalouden yksinhuoltajia ja hoitavansa myös ikääntyneitä sukulaisiaan.

134. Tämä jatkuvan epävakaisuuden ja väkivallan maailma kaipaa kipeästi yhteistyötä rauhan ja turvallisuuden saavuttamiseksi. Naisten tasavertainen pääsy ja täysimittainen osallistuminen valtarakenteiden toimintaan sekä kaikkiin konfliktien ehkäisemiseen ja ratkaisemiseen tähtääviin toimiin on välttämätöntä rauhan ja turvallisuuden ylläpitämiseksi ja turvaamiseksi. Vaikka naiset ovatkin alkaneet saada tärkeän roolin konfliktien ratkaisemisessa, rauhanturvaamisessa sekä puolustus- ja ulkopoliittisissa mekanismeissa, he ovat silti aliedustettuina päättävissä asemassa. Jos naisten halutaan osallistuvan tasavertaisesti rauhan vahvistamiseen ja ylläpitämiseen, heidän on saatava lisää poliittista ja taloudellista valtaa ja riittävä edustus kaikilla päätöksenteon tasoilla.

135. Vaikka yhteisöt kokonaisuudessaankin kärsivät aseellisten konfliktien ja terrorismin seurauksista, niin kaikkein ankarimmin ne vaikuttavat kuitenkin tyttöihin ja naisiin, mikä johtuu heidän yhteiskunnallisesta asemastaan ja sukupuolestaan. Konfliktien osapuolet raiskaavat usein naisia joutumatta siitä edesvastuuseen ja toisinaan ne jopa käyttävät järjestelmällistä raiskaamista osana sodan ja terrorismin taktiikkaa. Väkivallan ja väkivaltatilanteissa tapahtuvien naisten ihmisoikeuksien loukkauksien vaikutus kohdistuu kaikenikäisiin naisiin, jotka kärsivät karkoituksista, kotinsa ja omaisuutensa menetyksistä, läheisten omaisten menettämisestä ja katoamisesta, köyhyydestä sekä perheiden hajoamisesta tai joutumisesta erilleen. He joutuvat aseellisten konfliktien yhteydessä ja etenkin etnisten puhdistusten sekä muiden uusien ja lisääntyvien väkivallan muotojen seurauksena murhien, terrorismin, kidutusten, katoamisten, seksuaalisen orjuuttamisen, raiskausten, seksuaalisen hyväksikäytön ja pakkoraskauksien uhreiksi. Kaikki tämä vain lisää aseellisista konflikteista sekä vieraasta miehityksestä ja ylivallassa muutenkin koituvia elinikäisiä sosiaalisesti, taloudellisesti ja psyykkisesti traumaattisia seurauksia.

136. Naiset ja lapset muodostavat noin 80 prosenttia maailman miljoonista pakolaisista ja evakoista, maansisäiset evakot mukaan lukien. Heidä uhkaa omaisuuden, tavaroiden ja palvelujen riisto sekä kotiinpaluumahdollisuuksien epääminen, väkivalta ja turvattomuus. Aivan erityistä huomiota on kiinnitettävä juuriltaan riistettyjen naisten ja tyttöjen kokemaan seksuaaliseen väkivaltaan, jota käytetään vainon välineenä järjestelmällisissä terrorisointi- ja pelottelukampanjoissa sekä tiettyihin etnisiin, kulttuurisiin tai uskonnollisiin ryhmiin kuuluvien pelottelemiseksi pakenemaan kodeistaan. Naiset saattavat joutua pakenemaan myös siksi, että heillä on hyvä syy pelätä joutuvansa vuoden 1951 pakolaisten asemaa koskevassa yleissopimuksessa ja vuoden 1967 pöytäkirjassa mainituista syistä johtuvan vainon kohteeksi - seksuaalisena väkivaltana ilmenevä tai muu sukupuolen perusteella tapahtuva vainoaminen mukaan lukien. Heidän alttiutensa vainolle ja riistolle jatkuu myös pakomatkan aikana, turvapaikan myöntäneissä ja uusissa asuinmaissaan, palatessaan kotimaahansa tai sen jälkeen. Joissakin turvapaikan myöntäneissä maissa naisten on usein vaikea saada pakolaisasemaansa tunnustetuksi, kun heidän anomuksensa perustuu edellämainitun kaltaiseen vainoon.

137. Pakolais-, evakko- ja siirtolaisnaiset osoittavat useimmiten voimaa, sitkeyttä ja neuvokkuutta, ja heillä on paljon annettavaa uusille asuinmaille tai kotimaalleen paluunsa jälkeen. Heidän on päästävä asianmukaisesti osallistumaan itseään koskevaan päätöksentekoon.

138. Monet naisjärjestöt ovat vaatineet sotilasmenojen sekä kansainvälisen asekaupan ja aseiden leviämisen vähentämistä maailmanlaajuisesti. Konflikteista ja ylettömistä sotilasmenoista kärsivät eniten köyhyydessä elävät ihmiset, joiden asema huononee, koska peruspalveluihin ei investoida. Köyhyydessä elävät naiset - varsinkin maalaisnaiset - kärsivät myös vaikutuksiltaan erityisen vahingollisten ja umpimähkäisten aseiden käytön takia. Maailmassa on 64 maahan kylvetty yli 100 miljoonaa maamiinaa. Ylettömät sotilasmenot, asekauppa sekä investoinnit asetuotantoon ja asehankintoihin vievät varoja kehitykseltä ja siksi niihin on puututtava. Samanaikaisesti myös kansallisen turvallisuuden ylläpitäminen ja rauha on tärkeää talouskasvulle ja kehitykselle sekä naisten aseman edistämiseksi.

139. Naisten rooli on ratkaiseva aseellisten konfliktien aikana ja yhteisöjen romahtaessa. He tekevät työtä yhteiskunnallisen järjestyksen säilyttämiseksi myös aseellisten ja muiden konfliktien keskellä. Naisten panos rauhankasvatustajina niin perheissään kuin yhteiskunnassakin on merkittävä, mutta monesti se jää ilman tunnustusta.

140. Pysyvän rauhan saavuttamiseksi tarvitaan kasvatusta rauhankulttuuriin, joka edistää kaikkien valtioiden ja kansojen oikeudenmukaista kohtelua ja suvaitsevaisuutta. Se tulee aloittaa jo varhaisella iällä ja se ohjaa sovitteluun ja ratkaisemaan ristiriitoja, hälventää ennakkoluuloja ja edistää monimuotoisuutta.

141. Aseellisiin ja muihin konflikteihin puututtaessa on edistettävä sukupuolinäkökulman aktiivista ja näkyvää soveltamista kaikkeen näitä asioita koskevaan politiikkaan ja ohjelmiin niin, että ennen jokaista päätöstä sen vaikutukset analysoidaan erikseen naisten ja miesten kannalta.

Strateginen tavoite E.1

Lisätä naisten osallistumista ristiriitojen ratkaisemiseen päätöksentekotasolla ja suojella aseellisten ja muiden konfliktien vaikutuspiirissä tai vieraan miehityksen alaisuudessa eläviä naisia

Toimenpiteet

142. Hallitusten sekä kansainvälisten ja alueellisten hallitustenvälisten instituutioiden on

- a. ryhdyttävä edistämään naisten tasavertaista osallistumista ja heidän tasavertaisia mahdollisuuksiaan osallistua kaikilla foorumeilla ja rauhantoiminnan kaikilla tasoilla, etenkin päätöksentekotasolla, YK:n sihteeristö mukaan lukien, ottaen asianmukaisesti huomioon tasavertaisen maantieteellisen jakauman YK:n peruskirjan 101. artiklan mukaisesti;
- b. sisällytettävä sukupuolinäkökulma aseellisten ja muiden konfliktien sekä vieraiden joukkojen miehitystilanteiden ratkaisemiseen sekä tavoiteltava tasapainoista sukupuolijakaumaa nimitettäessä tai tuettaessa ehdokkaita oikeudellisiin ja muihin virkoihin kaikissa kysymyksiin tulevaisuudessa kansainvälisissä elimissä, kuten YK:n entistä Jugoslaviaa ja Ruandaa käsittelevissä kansainvälisissä sotarikostuomioistuimissa sekä YK:n pysyvässä Kansainvälisessä tuomioistuimissa ja muissa erimielisyyksien rauhanomaiseen ratkaisuun tarkoitetuissa elimissä;
- c. varmistettava näiden elinten riittävä kyky käsitellä sukupuoleen liittyviä kysymyksiä järjestämällä syyttäjille, tuomareille ja muille viranomaisille asianmukaista koulutusta sellaisten juttujen käsittelemisessä, joihin liittyy raiskauksia, aseellisten konfliktien - myös terrorismin - yhteydessä aiheutettuja pakkoraskauksia, naisten pahoinpitelyä ja muuta naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, sekä sisällytettävä sukupuolinäkökulma heidän työhönsä.

Strateginen tavoite E.2

Vähentää kohtuuttomia sotilasmenoja ja valvoa aseiden saatavuutta

Toimenpiteet

143. Hallitusten on

1. asianmukaisesti ja kansalliset turvallisuusnäkökohdat huomioonottaen lisättävä ja kiirehdittävä toimia sotilaallisten resurssien sekä niihin liittyvän teollisuuden muuttamiseksi palvelemaan kehitystä ja rauhanomaisia tarkoituksia;
2. tutkittava uusia tapoja hankkia lisää julkisia ja yksityisiä varoja muun muassa vähentämällä asianmukaisesti runsaita sotilasmenoja, maailmanlaajuiset sotilasmenot mukaan lukien, asekauppaa ja asetuohtantoon investoimista - kansalliset turvallisuusvaatimukset huomioonottaen - jotta voitaisiin kohdistaa lisää varoja sosiaaliseen ja taloudelliseen kehitykseen sekä etenkin naisten aseman edistämiseen;
3. ryhdyttävä toimiin kaikkien niiden, poliisivoimien, turvallisuus- ja asevoimien jäsenten sekä muiden mahdollisten syyllisten, tutkimiseksi ja rankaisemiseksi, jotka ovat aseellisten konfliktien yhteydessä syyllistyneet naiseen kohdistettuun väkivaltaan sekä kansainvälisen humanitaarisen oikeuden ja naisten ihmisoikeuksien loukkauksiin;
4. vaikka hyväksytäänkin oikeutetut kansalliset puolustustarpeet, tunnustettava aseellisten konfliktien vaarat yhteiskunnalle sekä kohtuuttomien sotilasmenojen, asekaupan - varsinkin erityisen vahingollisten ja vaikutuksiltaan umpimähkäisten aseiden kaupan - sekä ylenmääräisen asetuohtantoon ja -hankintoihin investoimisen haittavaikutukset ja puuttettava niihin; samoin on tunnustettava tarve taistella laitonta asekauppaa, väkivaltaisuuksia, rikollisuutta, laittomien huumeiden käyttöä ja kauppaa sekä naisilla ja lapsilla käytävää kauppaa vastaan;
5. tunnustaen, että naiset ja lapset kärsivät erityisen usein maamiinon umpimähkäisestä käytöstä
  - i. valmistauduttava aktiivisesti ratifioimaan vuoden 1981 yleissopimus (CCW-sopimus) tiettyjen erityisen vakavia vaurioita aiheuttavien ja vaikutuksiltaan umpimähkäisten tavanomaisten aseiden käytön kiellosta tai rajoittamisesta, erityisesti pöytäkirja miinon, ansojen ja muiden taistelulaitteiden käyttöä koskevista kielloista tai rajoituksista (II pöytäkirja),²⁶ elleivät jo ole niin tehneet, tähdäten siihen, että kaikki ratifioivat ne vuoteen 2000 mennessä;
  - ii. sitouduttava harkitsemaan vakavasti yleissopimuksen vahvistamista, jotta voitaisiin tehokkaammin vähentää maamiinon umpimähkäisen käytön siviiliväestölle aiheuttamaa kuolemaa ja kärsimystä;
  - iii. sitouduttava antamaan apua miinanraivaustyöhön; aivan erityisesti avustettava tiedonvaihtoa, teknologiansiirtoa ja tutkimusta miinanraivauksessa tarvittavien keinojen ja välineiden kehittämiseksi;
  - iv. sitouduttava tukemaan YK:ssa pyrkimyksiä koordinoida yhteinen avustusohjelma miinon raivaamiseksi ilman turhaa diskriminointia;
  - v. hyväksyttävä mahdollisimman pian (jos eivät vielä ole sitä tehneet) maamiinon vientikielto, joka kattaa viennin niin hallituksille kuin muillekin ryhmittymille; todettakoon samalla tyytyväisinä, että monet valtiot ovat jo julistaneet tällaiset miinat vienti-, kauttakuljetus- ja myyntikieltoon;
  - vi. kannustettava edelleen kansainvälisiä ponnisteluja maamiinon aiheuttamien ongelmien ratkaisemiseksi, lopullisena päämääränä niiden kieltäminen, tunnustaen että valtioilla on erinomaiset mahdollisuudet edetä kohti tätä päämäärää, koska toteuttamiskelpoisia ja humaaneja vaihtoehtoja on kehitetty;
6. f) tunnustaen sen johtavan aseman, joka naisilla on ollut rauhanliikkeessä
  - i. työskenneltävä kaikin keinoin kohti yleistä ja täydellistä aseidenriisuntaa tiukan ja tehokkaan ansainvälisen valvonnan alla;
  - ii. tuettava maailmanlaajuisista, multilateraalisesti ja tehokkaasti valvottavissa/verifioitavissa olevaa kattavaa ydinkoekieltosopimusta koskevien neuvottelujen saattamista päätökseen viipymättä, sillä se edistää ydinaseriisuntaa ja ehkäisee ydinaseiden leviämistä kaikissa muodoissaan;
  - iii. noudatettava äärimmäistä pidättyvyyttä ydinkokeiden suhteen siihen asti, kunnes kattava ydinkoekieltosopimus tulee voimaan.

Strateginen tavoite E.3

Edistää väkivallatonta ristiriitojen ratkaisemista ja vähentää ihmisoikeuksien loukkauksia konfliktitilanteissa

Toimenpiteet

144. Hallitusten on

- a. harkittava naisten ja lasten suojelua aseellisissa konfliktitilanteissa käsittelevien kansainvälisten asiakirjojen ratifioimista tai niihin liittymistä, mukaan lukien vuoden 1949 Geneven yleissopimus

siviilihenkilöiden suojelemisesta sodan aikana sekä sen lisäpöytäkirjat kansainvälisten aseellisten konfliktien uhrien suojelemisesta (I lisäpöytäkirja) ja muiden kuin kansainvälisten aseellisten konfliktien uhrien suojelemisesta (II lisäpöytäkirja);²⁴

- b. kunnioitettava täysin kansainvälisen humanitaarisen oikeuden normeja aseellisissa konflikteissa sekä ryhdyttävä kaikkiin vaadittaviin toimiin naisten ja lasten suojelemiseksi varsinkin raiskauksilta, prostituutioon pakottamiselta ja kaikenlaiselta muulta pahoinpitelyltä;
- c. vahvistettava naisten roolia ja taattava naisten tasavertainen osallistuminen päätöksentekoon kaikilla tasoilla kansallisissa ja kansainvälisissä instituutioissa, jotka päättävät tai saattavat vaikuttaa päätöksiin rauhanturvaamisesta, ehkäisevästä diplomatiasta ja niihin verrattavista muista toimista, sekä rauhansovittelun ja rauhanneuvottelujen kaikissa vaiheissa, ottaen huomioon erityissuositukset YK:n pääsihteerin strategisessa toimintasuunnitelmassa naisten aseman parantamiseksi YK:n sihteeristössä (1995-2000) (A/49/587, kohta IV):

145. Hallitusten sekä kansainvälisten ja alueellisten järjestöjen on

- a. vahvistettava uudelleen kaikkien ja varsinkin siirtomaavallan tai muun vieraan määräysvallan tai miehityksen alla elävien kansojen itsemääräämisoikeus sekä tämän oikeuden tehokkaan toteutumisen merkitys, niin kuin se on ilmaistu muun muassa Ihmisoikeuksien maailmankonferenssin hyväksymässä Wienin julistuksessa ja toimintaohjelmassa²⁵;
- b. kannustettava diplomatiaa, neuvotteluja ja riitaisuuksien rauhanomaista ratkaisemista YK:n peruskirjan ja etenkin sen 2. artiklan 3. ja 4. kohdan mukaisesti;
- c. kiireesti identifioitava ja tuomittava systemaattinen raiskaaminen sekä muu naisten epäinhimillinen ja alentava kohtelu harkittuna sodankäynnin ja etnisten puhdistusten välineenä sekä taattava tällaisten väärinkäytösten uhrien fyysisen ja psyykkisen kuntoutuksen täysimittainen avustaminen;
- d. vahvistettava uudelleen, että raiskaus aseellisen konfliktin menettelytapana on sotarikos ja tietyissä olosuhteissa rikos ihmisyyttä vastaan sekä kansanmurhaa merkitsevä teko, niin kuin se on määritelty yleissopimuksessa joukkotuhona pidettävän rikoksen estämiseksi ja rankaisemiseksi²⁷; suojeltava naisia ja lapsia kaikin tarvittavin keinoin tällaisilta teoilta sekä vahvistettava mekanismeja kaikkien niihin syyllistyneiden tutkimiseksi ja saattamiseksi oikeuteen;
- e. ylläpidettävä ja vahvistettava kansainvälisessä humanitaarisessa oikeudessa ja kansainvälisissä ihmisoikeusasiakirjoissa määriteltyjä normeja kaiken naiseen aseellisissa ja muissa konflikteissa kohdistuvan väkivallan estämiseksi; tutkittava perusteellisesti kaikki naiseen sodan aikana kohdistuneet väkivallanteot, mukaan lukien raiskaukset, etenkin järjestelmällinen raiskaaminen, prostituutioon pakottaminen sekä muut naiseen kohdistuvat pahoinpitelyt ja seksuaalinen orjuuttaminen; asetettava naiseen kohdistuviin sotarikoksiin syyllistyneet syytteeseen ja järjestettävä naisuhreille täysimääräinen hyvitys;
- f. vedottava kansainväliseen yhteisöön terrorismin ja sen kaikkien ilmenemismuotojen tuomitsemiseksi ja lopettamiseksi;
- g. otettava sukupuolinäkökulma huomioon kehitettäessä kaikelle asiaanliittyvälle henkilökunnalle järjestettävää koulutusta kansainvälisen humanitaarisen oikeuden ja ihmisoikeuksien tiedostamiseksi sekä suositeltava myös YK:n rauhanturvatoiminnassa ja humanitaarisessa avustustyössä mukana oleville tällaista koulutusta, jotta varsinkin naiseen kohdistuva väkivalta saadaan ehkäistyä;
- h. ehkäistävä ryhtymisen sellaisiin yksipuolisiin ja kansainvälisen oikeuden ja YK:n peruskirjan vastaisiin toimiin, jotka estävät niiden kohteena olevaa väestöä - etenkin naisia ja lapsia - pääsemästä osallisiksi täydellä taloudellisesta ja sosiaalisesta kehityksestä, haittaavat heidän hyvinvointiaan ja estävät heitä nauttimasta täysin ihmisoikeuksistaan, mukaan lukien jokaisen oikeus terveyden ja hyvinvoinnin edellyttämään elintason sekä oikeus saada ruokaa, lääkärinhoitoa ja tarpeellisia sosiaalipalveluja. Tämä konferenssi vahvistaa uudelleen sen, ettei ruokaa ja lääkkeitä saa käyttää poliittisena painostuskeinona;
- i. ryhdyttävä kansainvälisen oikeuden edellyttämiin toimiin talouspakotteiden naiseen ja lapsiin kohdistuvien haittavaikutusten lievittämiseksi.

Strateginen tavoite E.4

Lisätä naisten panosta rauhankulttuurin edistämiseksi

Toimenpiteet

146. Hallitusten, kansainvälisten ja alueellisten hallitustenvälisten järjestöjen sekä kansalaisyhteisöjen on

- a. edistettävä rauhanomaista ristiriitojen ratkaisemista sekä rauhaa, sovittelua ja suvaitsevaisuutta järjestämällä valistusta, koulutusta, yhteisöllistä toimintaa ja nuorisovaihto-ohjelmia etenkin nuorille naisille;
- b. kannustettava kehittämään edelleen rauhantutkimusta, johon myös naiset osallistuvat ja joka käsittelee aseellisten konfliktien vaikutuksia naisiin ja lapsiin sekä naisten kansallisiin, alueellisiin ja kansainvälisiin rauhanliikkeisiin osallistumisen luonnetta ja laajuutta; ryhdyttävä tutkimaan ja identifioimaan väkivallan hillitsemiseksi ja konfliktien ratkaisemiseksi sellaisia innovatiivisia mekanismeja, jotka soveltuvat levitettäväksi yleisölle ja naisten ja miesten käyttöön;
- c. kehitettävä ja levitettävä tutkimusta aseellisten konfliktien vaikutuksista naisiin ja varsinkin nuoriin naisiin ja tyttöihin, jotta voidaan kehittää toimintatapoja ja -ohjelmia konfliktien seurauksiin puuttumiseksi;
- d. harkittava väkivallattomaan konfliktinratkaisemiseen ja suvaitsevuuden edistämiseen keskittyvien tyttöjen ja poikien koulutus- ja valistusohjelmien laatimista rauhankulttuurin edistämiseksi.

Strateginen tavoite E.5

Järjestää suojelua, avustusta ja koulutusta pakolaisnaisille, muille kansainvälistä suojelua tarvitseville siirtolaisnaisille sekä omassa maassaan evakuoituiksi joutuneille naisille

Toimenpiteet

147. Hallitusten, hallitustenvälisten järjestöjen, kansalaisjärjestöjen sekä muiden avustusta ja koulutusta pakolaisnaisille, muille kansainvälistä suojelua tarvitseville siirtolais- ja evakkonaisille järjestävien organisaatioiden, myös YK:n pakolaisasiain päävaltuutetun ja Maailman elintarvikeohjelman on

- a. varmistettava naisten täysi osallistuminen kaikkien niiden lyhyt- ja pitkäaikaisten hankkeiden ja ohjelmien suunnitteluun, muotoiluun, toimeenpanoon, valvontaan ja seurantaan, jotka järjestävät avustusta pakolaisnaisille sekä muille kansainvälistä suojelua tarvitseville siirtolais- ja evakkonaisille, pakolaisleirien ja pakolaisille tarkoitettujen voimavarojen hallinta mukaan lukien; taattava että pakolais- ja evakkonaiset voivat esteittä käyttää järjestettyjä palveluja;
- b. tarjottava asianmukaista suojelua ja avustusta maansa sisällä siirtymään joutuneille naisille ja lapsille sekä löydettyä ratkaisuja heidän tilanteensa perimmäisiin syihin, jotta ne voidaan poistaa, sekä tarpeen mukaan järjestettävä heidän kotiuttamisensa tai uudelleenasuttamisensa;
- c. ryhdyttävä toimiin, jotka turvaavat pakolaisnaisten, muiden kansainvälistä suojelua tarvitsevien siirtolais- ja evakkonaisten turvallisuuden ja fyysisen koskemattomuuden, kun he ovat poissa kotiseudultaan ja heidän kotiuduttuaan (sopeuttamisohjelmat mukaan lukien); ryhdyttävä tehokkaisiin toimiin pakolais- ja evakkonaisten suojelemiseksi väkivallalta; tutkittava kaikki väärinkäytökset puolueettomasti ja perinpohjaisesti sekä saatettava niihin syyllistyneet edesvastuuseen;
- d. pakolaisten palauttamisperiaatetta (non-refoulement-periaate, ts. että ketään ei saa pakkokeinoin palauttaa alueelle, jossa hänen henkensä tai vapautensa on vaarassa rodun, uskonnon, kansallisuuden, yhteiskuntaryhmän jäsenyyden tai poliittisen mielipiteen vuoksi) tiukasti noudattaen turvattava kaikin keinoin pakolaisten oikeus turvalliseen ja ihmisarvoa kunnioittavaan vapaaehtoiseen kotiuttamiseen sekä suojeluun kotiuttamisen jälkeen;
- e. etsittävä YK:n peruskirjan mukaisesti kansallisella tasolla sekä tarvittaessa kansainvälistä yhteistyötä tehden pysyviä ratkaisuja omassa maassaan siirtymään joutuneiden naisten ongelmiin, mukaan lukien heidän oikeutensa vapaaehtoiseen ja turvalliseen paluuseen alkuperäiselle kotiseudulleen;
- f. varmistettava, että kansainvälinen yhteisö ja sen kansainväliset järjestöt järjestävät taloudellista ja muuta hätäapua sekä muuta pitkäaikaisavustusta, joissa otetaan huomioon pakolaisnaisten, muiden kansainvälistä suojelua tarvitsevien siirtolaisnaisten ja evakkonaisten erityistarpeet; suojelua ja avustusta järjestettäessä on estettävä kaikin asianmukaisin keinoin naisten ja tyttöjen syrjintä, jotta heille taataan tasavertaiset mahdollisuudet saada riittävästi sopivaa ruokaa, vettä, majoitusta, koulutusta sekä sosiaali- ja terveydenhoitopalveluja, myös äitiys- ja seksuaaliterveydenhoitoa sekä hoitoa trooppisia sairauksia vastaan;
- g. järjestettävä - myös hätätilanteissa - saataville opetusmateriaalia tarvittavilla kielillä, jotta pakolais- ja evakkolapsien koulunkäynnin katkokset jäisivät mahdollisimman lyhyiksi;
- h. sovellettava kansainvälisiä normeja, jotta varmistetaan naisten ja miesten tasavertaiset mahdollisuudet ja kohtelu pakolaisaseman määrittelyssä ja turvapaikan myöntämisessä, mukaan lukien palauttamisperiaatteen kunnioittaminen ja ehdoton noudattaminen, muun muassa muuttamalla kansalliset maahantulosäännökset asiaan liittyvien kansainvälisten asiakirjojen mukaisiksi; harkittava

pakolaisaseman myöntämistä naisille, joiden anomuksen peruste on perusteltu vainon pelko vuoden 1951 pakolaisasemaa koskevassa yleissopimuksessa²⁸ ja vuoden 1967 pöytäkirjassa²⁹ määritellyn mukaisesti, seksuaalinen väkivalta ja muu sukupuoleen liittyvä vaino mukaan lukien, sekä järjestettävä tähän tehtävään koulutetuille virkailijoille, myös naisvirkailijoille mahdollisuudet päästä haastattelemaan naisia arkaluontoisista ja tuskallisista kokemuksista, kuten seksuaaliväkivallasta;

- i. tuettava ja edistettävä valtioiden ponnisteluja sellaisten kriteerien ja suuntaviivojen kehittämiseksi, jotka liittyvät erityisesti naisiin kohdistetun vainon vastatoimiin sekä jaettava tietoa niitä koskevista aloitteista ja valvottava niiden oikeudenmukaista ja johdonmukaista soveltamista;
- j. edistettävä pakolaisnaisten sekä muiden kansainvälistä suojelua tarvitsevien siirtolais- ja evakkonaisten omaehtoista toimintakykyä sekä järjestettävä naisille - varsinkin nuorille - johtajuutta ja päätöksentekoa koskevaa koulutusta pakolais- ja paluumuuttajayhteisöissä;
- k. taattava pakolais- ja evakkonaisten ihmisoikeuksien turvaaminen sekä varmistettava, että he ovat tietoisia näistä oikeuksistaan; varmistettava myös, että perheiden yhteensaattamisen ratkaiseva merkitys tunnustetaan;
- l. sopivin tavoin järjestettävä pakolaisaseman saaneille naisille mahdollisuus osallistua ammatilliseen, akateemiseen ja kielikoulutukseen sekä pienyrittäjäkoulutukseen ja -neuvontaan sekä saada naisiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyvää neuvontaa ja terapiaa, mukaan lukien myös kidutusta ja traumoja kokeneiden kuntoutusohjelmat; hallitusten ja muiden lahjoittajien on panostettava riittävästi pakolaisnaisten, muiden kansainvälistä suojelua tarvitsevien siirtolaisnaisten ja evakkonaisten avustusohjelmiin, ottaen huomioon suuren pakolaisväestön kasvavien tarpeiden vaikutukset vastaanottajamaihin sekä tarpeen laajentaa lahjoittajapohjaa ja jakaa taakkaa;
- m. lisättävä yleisön tietoisuutta pakolaisnaisten panoksesta uusille asuinmailleen; edistettävä tietoa heidän ihmisoikeuksistaan, tarpeistaan ja kyvyistään sekä kannustettava molemminpuolista ymmärtämystä ja suvaitsevaisuutta kulttuurien- ja rotujenvälistä sopusointua edistävien valistusohjelmien avulla;
- n. järjestettävä perus- ja tukipalveluja naisille, jotka ovat paenneet kotiseudultaan terrorismin, väkivallan, huumekaupan tai muiden väkivaltaan liittyvien syiden takia;
- o. lisättävä tietoisuutta naisten ihmisoikeuksista ja järjestettävä sopivin tavoin ihmisoikeusvalistusta ja -koulutusta sotilas- ja poliisihenkilöstölle, joka työskentelee aseellisten konfliktien alueilla tai seuduilla, joissa on pakolaisia.

148. Hallitusten on

- a. levitettävä ja toimeenpantava YK:n pakolaisasiain päävaltuutetun UNHCR:n ohjeet pakolaisnaisten suojelemisesta sekä ohjeet traumojen ja väkivallan arvioimisesta ja uhrien hoitamisesta tai järjestettävä vastaavanlaista ohjausta tiiviissä yhteistyössä pakolaisnaisten kanssa ja kaikilla pakolaisohjelmien lohkoilla;
- b. suojeltava perheensä mukana muuttavia naisia ja lapsia heidän takaajiensa harjoittamilta väärinkäytöksiltä tai heidän ihmisoikeuksiensa kieltämiseltä sekä harkittava kansallisen lainsäädännön puitteissa heidän oleskelulupiansa jatkamista, mikäli perhesuhteet katkeavat.

Strateginen tavoite E.6

Järjestää apua siirtomaissa ja ilman itsemääräämisoikeutta olevilla alueilla eläville naisille

Toimenpiteet

149. Hallitusten, hallitustenvälisten järjestöjen ja kansalaisjärjestöjen on

- a. tuettava ja edistettävä kaikkien kansojen itsemääräämisoikeuden toteuttamista mm. Wienin julistuksen ja toimintaohjelman mukaisesti järjestämällä erityistä johtamistaito- ja päättäjäkoulutusta;
- b. lisättävä sopivin tavoin yleisön tietoisuutta joukkoviestimien, kaikkien tasojen koulutuksen ja erityisohjelmien avulla, jotta siirtomaissa ja ilman itsemääräämisoikeutta olevilla alueilla elävien naisten tilannetta opitaan ymmärtämään paremmin.

F. Naiset ja talous

150. Naisilla ja miehillä on huomattavan erilaiset mahdollisuudet käyttää valtaa yhteiskuntiensa talousrakenteissa. Suurimmassa osassa maailmaa talouselämän päätöksenteossa, kuten finanssi-, raha-, kaupp- ja muussa talouspolitiikassa sekä verotuksesta ja palkkapolitiikan säännöistä päättämässä naisia ei ole mukana käytännöllisesti katsoen ollenkaan tai heitä on hyvin vähän. Juuri näillä aloilla harjoitettu politiikka vaikuttaa yksittäisten miesten ja naisten päätöksiin esimerkiksi siitä, kuinka he jakavat aikansa palkallisen ja palkattoman työn välillä. Siksi myös näiden alojen kehitys ja sitä koskevat päätökset vaikuttavat suoraan naisten ja miesten mahdollisuuksiin saada käyttöönsä taloudellisia voimavaroja, heidän taloudellisiin vaikutusmahdollisuuksiinsa ja siten siihen, miten tasa-arvo toteutuu niin yksilö- ja perhetasolla kuin yhteiskunnassa kokonaisuutenakin.

151. Naisten osallistuminen palkkatyöhön virallisilla ja epävirallisilla työmarkkinoilla on lisääntynyt monilla alueilla merkittävästi, ja osallistumisen luonne on muuttunut kuluneen vuosikymmenen aikana. Vaikka naiset työskentelevät yhä maa- ja kalataloudessa, heitä on yhä enemmän myös sekä mikro- että pien- ja keskiuurissa yrityksissä ja he ovat toisin paikoin alkaneet tulla merkittävämmiksi myös laajenevalla epävirallisella sektorilla. Muun muassa vaikea taloudellinen tilanne ja sukupuolten eriarvoisuudesta johtuva neuvotteluaseman heikkous ovat kuitenkin pakottaneet monet naiset tyytymään pieniin palkkoihin ja huonoihin työolosuhteisiin, mikä on johtanut siihen, että heistä on tullut haluttuja työntekijöitä.

Toisaalta naiset ovat yhä useammin tulleet työmarkkinoille omasta halustaan, kun he ovat tulleet tietoisiksi oikeuksistaan ja alkaneet vaatia niitä. Jotkut heistä ovat onnistuneet pääsemään töihin ja etenemään työssään sekä pystyneet parantamaan palkkaansa ja työolosuhteitaan. Naiset ovat kuitenkin kärsineet erityisen paljon taloudellisesta tilanteesta ja rakennemuutosprosesseista, jotka ovat muuttaneet työllisyystilannetta ja joissakin tapauksissa johtaneet siihen, että jopa korkeasti koulutetut ja ammattitaitoiset naiset ovat menettäneet työpaikkansa. Lisäksi monet naiset ovat muiden työmahdollisuuksien puuttuessa siirtyneet epäviralliselle sektorille. Naiset eivät vielä yleensä osallistu päätösten tekoon multilateraalisissa instituutioissa eikä sukupuolinäkökulmaa oteta niissä huomioon, vaikka niin tulisi tehdä. Ne kuitenkin määräävät rakennesopimusohjelmien, lainojen ja avustusten ehdot sekä yhdessä hallitusten kanssa asettavat niiden tavoitteet.

152. Syrjintä koulutuksessa, työhönotossa, palkkauksessa ja ylennyksissä sekä urakehitystä haittaavat käytännöt, joustamattomat työolosuhteet, mahdottomuus saada tuotantoon tarvittavia voimavaroja tuotantoresurssien saannin mahdottomuus sekä se, että perhevillisuuksia ei tarpeeksi tasata eikä päivähoito- ja muita palveluita ole, rajoittavat yhä naisten työmahdollisuuksia ja liikkuvuutta sekä heidän muita taloudellisia ja ammatillisia mahdollisuuksiaan. Kaikki tämä tekee heidän työelämäänsä osallistumisensa kohtuuttoman rasittavaksi. Lisäksi asenteet rajoittavat naisten osallistumista talouspolitiikan kehittämiseen ja joillakin alueilla rajoittavat myös tyttöjen ja naisten pääsyä liikealan koulutukseen.

153. Naisten osuus työvoimasta kasvaa koko ajan, ja naiset työskentelevät lähes kaikkialla yhä enemmän myös kotitalouksien ulkopuolella, vaikka heidän vastuunsa kotitalouksissa ja lähiyhteisöissä tehtävästä palkattomasta työstä ei ole vastaavasti vähentynyt. Naisten tulot ovat yhä välttämättömpiä kaikenlaisille kotitalouksille. Joillakin alueilla naisten toiminta yrittäjinä ja muu omaehtoinen toiminta on lisääntynyt, etenkin epävirallisella sektorilla. Monissa maissa enemmistö epätyypillistä työtä, esimerkiksi tilapäistä, satunnaista, rinnakkaista osa-aikatyötä, urakatyötä sekä etä- ja muuta kotona tehtävää työtä tekevistä on naisia.

154. Naissiirtotyöläiset, kotiapulaiset mukaan lukien, antavat panoksensa sekä lähtömaansa talouteen lähettämällä rahaa että myös vastaanottajamaan talouteen osana sen työvoimaa. Naissiirtotyöläisten työttömyysluvut ovat kuitenkin monissa vastaanottajamaissa korkeampia kuin miessiirtotyöläisten tai kyseisten maiden kansalaisten.

155. Kun sukupuoleen ei kiinnitetä tarpeeksi huomiota, naisten panos ja ongelmat jäävät liian usein huomiotta taloudellisissa rakenteissa, kuten esimerkiksi rahamarkkinoilla ja -instituutioissa, työmarkkinoilla, taloustieteessä akateemisena oppiaineena, taloudellisissa ja yhteiskunnallisissa perusrakenteissa, verotuksessa ja sosiaaliturvajärjestelmissä sekä myös perheissä ja kotitalouksissa. Siksi monet talouspoliittiset toimet ja ohjelmat saattavat yhä lisätä naisten ja miesten eriarvoisuutta. Missä sukupuolinäkökulman huomioonottamisessa on edistytty, ovat myös toimet tehostuneet.

156. Vaikka monet naiset ovat edenneet talouselämässä, esteet ovat jatkuvasti vaikeuttaneet naisten enemmistön - ja etenkin niiden, jotka kohtaavat erityisiä esteitä - mahdollisuuksia saavuttaa taloudellinen itsenäisyys ja taata kestävä toimeentulo niin itselleen kuin huollettavilleenkin. Naiset toimivat monilla talouden aloilla palkkatyöstä sekä kotitarveviljelystä ja kalastuksesta aina epäviralliselle sektorille asti myös niitä usein yhdistellen. Tästä huolimatta oikeudelliset ja perinteiset esteet, jotka rajoittavat naisten mahdollisuuksia joko

omistaa tai saada käyttöönsä maata, luonnonvaroja, pääomia, luottoja, teknologiaa ja muita tuotantovälineitä samoin kuin palkkaerot vaikeuttavat naisten taloudellisen aseman paranemista.

Palkkatyön lisäksi naiset osallistuvat kehitykseen myös tekemällä paljon palkatonta työtä. Naiset osallistuvat tavaroiden ja palvelujen tuotantoon sekä markkinoille että kotitalouksien kulutukseen maataloudessa, elintarviketuotannossa tai perheyriyksissä. Vaikka tavaroiden tuottamiseksi tehty palkaton työ sisältyykin YK:n kansantalouden tilinpitojärjestelmään (SNA) ja siten kansainvälisiin työtilastoihin, se usein aliarvioidaan tai alikirjataan, etenkin naisten maataloudessa tekemä työ. Naiset tekevät yhä myös suurimman osan kotien ja yhteisöjen palkattomasta työstä, he hoitavat lapset ja vanhukset, valmistavat ruoan perheille, huolehtivat ympäristöstä sekä auttavat vapaaehtoisesti heikkoja ja vähäosaisempia naapureita ja ryhmiä. Tämän työn määrää ei juuri mitata eikä se näy kansantalouksien tilinpidossa. Naisten panos kehitykseen on vakavasti aliarvioitu, ja siksi se saa vain vähän yhteiskunnallista tunnustusta. Kun tämän palkattoman työn laatu, laajuus ja jakautuminen saadaan kokonaan näkyviin, on helpompi saada myös vastuut jaetuiksi tasapuolisemmin.

157. Vaikka talouden globalisoituminen onkin luonut naisille joitakin uusia työmahdollisuuksia, siihen liittyy myös trendejä, jotka ovat pahentaneet naisten ja miesten eriarvoisuutta. Samalla globalisoituminen ja taloudellinen integroituminen saattaa aiheuttaa naisten työllisyystilanteessa paineita mukautua uusiin olosuhteisiin ja löytää uusia työmahdollisuuksia kaupan rakenteiden muuttuessa. Globalisoitumisen vaikutuksista naisten taloudelliseen asemaan tarvitaan lisää tutkimusta.

158. Näiden kehityssuuntien luonteenomaisia piirteitä ovat olleet pienet palkat, vähäinen tai olematon turva työelämän normeista, heikot työolosuhteet, varsinkin heikko työterveydenhoito ja työturvallisuus, alhainen osaaminen sekä työsuhde- ja sosiaaliturvan puute niin virallisella kuin epävirallisellakin sektorilla. Naisten työttömyys on vakava ja kasvava ongelma monissa maissa ja useilla aloilla. Työ- ja siirtolaislainsäädäntö suojelee kaikkein heikoimmin epävirallisen ja maataloussektorin nuoria työntekijöitä sekä naissiirtotyöläisiä. Naisten - varsinkin yksinhuoltajien, joilla on pieniä lapsia - työnsaantimahdollisuuksia rajoittavat muun muassa työsuhteiden joustamattomuus ja se, että miehet ja yhteiskunta eivät osallistu riittävästi perhevelvollisuuksien hoitamiseen.

159. Perusteellisia poliittisia, taloudellisia ja sosiaalisia muutoksia läpikäyvissä maissa naisten taidot olisivat huomattava lisäpanos talouteen, jos niitä hyödynnettäisiin paremmin. Naisten osallistumista olisi edelleen kehitettävä ja tuettava sekä heidän kykyjään hyödynnettävä tehokkaammin.

160. Työpaikkojen puute yksityissektorilla sekä julkisten palvelujen ja julkisten alojen työpaikkojen leikkaukset ovat vaikuttaneet suhteettoman ankarasti naisiin. Joissakin maissa naiset korvaavat kotitalouden tulonmenetyksiä tekemällä enemmän palkatonta työtä hoitaen lapsia, sairaita ja vanhuksia kotona, varsinkin kun julkisia palveluja ei ole käytettävissä. Työllistämisstrategiat eivät aina ole kiinnittäneet tarpeeksi huomiota naisvaltaisiin ammatteihin ja aloihin. Ne eivät myöskään ole riittävästi edistäneet naisten mahdollisuuksia päästä ammatteihin ja aloille, joita pidetään perinteisesti miehisinä.

161. Monet palkkatyötä tekevät naiset kohtaavat esteitä, joiden takia heidän uransa ei etene heidän kykyjään vastaavasti. Vaikka heitä onkin yhä enemmän alemmilla johtotasoilla, asenteisiin perustuva syrjintä estää heitä usein ylenemästä korkeammalle. Seksuaalinen häirintä loukkaa työntekijän arvoa ja estää naisia antamasta kykyjensä mukaista panosta. Perheystävällisen työympäristön - myös tarkoituksenmukaisen ja kohtuuhintaisen lastenhoidon - puute sekä joustamattomat työajat estävät osaltaan naisia hyödyntämästä täysin kykyjään.

162. Yksityissektorilla, niin ylikansallisissa kuin kansallisissakin yrityksissä, naiset puuttuvat laajalti johtaja- ja päätöksentekotasolta, mikä kertoo syrjinnästä työhönotto- ja urakehityspolitiikassa sekä ylennyksissä. Epäsuotuisa työympäristö ja työmahdollisuuksien rajallisuus ovat saaneet monet naiset etsimään vaihtoehtoja. He ovat yhä yleisemmin työllistäneet itsensä itsenäisinä ammatinharjoittajina sekä mikro-, pien- ja keskisuurten yritysten omistajina ja johtajina. Monissa maissa epävirallisen sektorin laajentuminen ja yksityisten ihmisten organisoimien itsenäisten yritysten lisääntyminen on naisten ansiota. Heidän yhteistyöhön, omatoimisuuteen sekä perinteisiin perustuvat toimintatapansa ja aloitteensa tuotannossa ja kaupankäynnissä ovat elinvoimaisia voimavaroja talouselämässä. Kun naiset saavat käyttöönsä ja pääsevät valvomaan pääomia, luottoja ja muita taloudellisia voimavaroja sekä teknologiaa ja koulutusta, he pystyvät lisäämään tuotantoa, markkinointia ja tuloja kestäväen kehityksen edistämiseksi.

163. Koska jatkuvaa eriarvoisuutta ja merkittävää edistystä esiintyy rinta rinnan, työllisyyspolitiikka on välttämättä arvioitava uudelleen, jotta siihen sisällytetään sukupuolinäkökulma, huomataan mahdollisuuksien laajuus ja voidaan puuttua nykyisten työelämän mallien kielteisiin sukupuolivaikutuksiin. Jotta naisten ja miesten tasa-arvo

toteutuisi täysin heidän osuudessaan talouselämään, vaaditaan aktiivisia ponnisteluja, jotta tasavertaisesti tunnustettaisiin niin naisten kuin miestenkin työn, kokemusten, tietojen ja arvojen merkitys yhteiskunnassa.

164. Hallitusten ja muiden asianosaisten on naisten taloudellisia mahdollisuuksia ja itsenäisyyttä parantaessaan sovellettava sukupuolinäkökulmaa aktiivisesti ja näkyvästi kaikkeen työmarkkina- ja talouspolitiikkaan niin, että ennen jokaista päätöstä sen vaikutukset analysoidaan erikseen naisten ja miesten kannalta.

Strateginen tavoite F.1

Edistää naisten taloudellisia oikeuksia ja riippumattomuutta, mikä merkitsee oikeutta ansiotyöhön ja asianmukaisiin työoloihin sekä oikeutta taloudellisten voimavarojen hallintaan

Toimenpiteet

165. Hallitusten on

- a. säädettävä ja toimeenpantava lait, joilla taataan naisten ja miesten oikeudet samaan palkkaan samasta tai samanarvoisesta työstä;
- b. hyväksyttävä ja toimeenpantava lait, jotka kieltävät sukupuoleen perustuvan syrjinnän työmarkkinoilla, työhönotossa ja urakehityksessä, työttömyys- ja sosiaaliturvan laajentamisessa sekä työoloissa - ottaen huomioon erityisesti iäkkäät naistyöntekijät;
- c. poistettava työnantajien syrjivät käytännöt ja ryhdyttävä toimiin, jotka koskevat naisten suvunjakamiseen liittyvien seikkojen asianmukaista huomioonottamista eli kieltävät raskaudesta ja imettämisestä johtuvat erottamiset, syrjinnän työhönotossa sekä vaatimukset ehkäisymenetelmien käytön todistamisesta, sekä tehokkaisiin toimiin, joilla taataan ettei raskaana tai äitiyslomalla olevia ja synnytyksen jälkeen työelämään palaavia naisia syrjitä;
- d. luotava mekanismeja ja ryhdyttävä suosimaan naisia myös määrällisesti, jotta naiset pääsevät tasavertaisina mukaan päättämään sellaisissa elimissä kuten kauppa- ja teollisuusministeriöissä, kansallisten talouskomissioissa, taloustutkimuslaitoksissa ja muissa avainasemassa olevissa elimissä toiminta- ja rakennepolitiikasta sekä osallistumaan asianomaisten kansainvälisten elinten toimintaan;
- e. uudistettava lainsäädäntöä ja hallintoa, jotta naiset saavat miesten kanssa tasavertaiset oikeudet taloudellisiin voimavaroihin, joihin kuuluu oikeus omistaa ja hallita maata ja muuta kiinteää omaisuutta, saada lainoja ja perintöjä sekä saada käyttää luonnonvaroja ja tarkoituksenmukaista uutta teknologiaa;
- f. tarkistettava kansalliset tulovero- ja perintövero- sekä sosiaaliturvajärjestelmät kaiken naisia syrjivän puolueellisuuden poistamiseksi;
- g. pyrittävä kehittämään kokonaisvaltaisempaa tietoa työstä ja työllisyydestä muun muassa pyrkimällä mittaamaan ja ymmärtämään paremmin sellaisen palkattoman työn muotoja, laajuutta ja jakautumista, jota tehdään etenkin huollettavien hoivaamiseksi perheissä sekä palkatta myös perhetiloilla ja -yrityksissä; kannustettava tämän alan tutkimustulosten ja kokemusten julkistamista ja levittämistä - mukaan lukien palkatta tehdyn työn määrän ja arvon arviointimenetelmien kehittäminen -, jotta tämän työn arvo voitaisiin sisällyttää tilinpitoon, joka laaditaan erikseen mutta yhdenmukaisena kansantalouden perustilinpidon kanssa.
- h. tarkistettava ja korjattava rahoituslaitosten toimintaa määrääviä lakeja, jotta varmistetaan, että ne tarjoavat palveluja tasavertaisesti sekä naisille että miehille;
- i. helpotettava eri tasoilla avoimempia ja läpinäkyvämpiä budjetointimenetelmiä;
- j. tarkistettava ja toteutettava kansallista politiikkaa, joka tukee naisten perinteisiä säästämis-, luotonanto- ja lainojen järjestelmiä;
- k. varmistettava, ettei kansainvälisistä ja alueellisista kauppasopimuksista johtuvalla kansallisella politiikalla ole haitallisia vaikutuksia naisten uudelle ja perinteiselle taloudelliselle toiminnalle;
- l. varmistettava että kaikki yhtiöt, myös ylikansalliset yhtiöt, noudattavat kansallisia lakeja ja säännöksiä, sosiaaliturvamääräyksiä, sovellettavia kansainvälisiä sopimuksia, pöytäkirjoja ja yleissopimuksia, mukaan lukien ympäristösopimukset, sekä muita asianomaisia lakeja;
- m. sopeutettava työllisyyspolitiikkaa niin, että se suosii työnteon rakenteiden uudistamista perhevelvollisuuksien jakamista edistäviksi;
- n. perustettava mekanismeja ja elimiä, joissa naisryhtäjät ja naistyöntekijät pääsevät vaikuttamaan taloudesta päättävien ministeriöiden ja rahoituslaitosten toimintapolitiikkaan ja ohjelmien suunnitteluun;
- o. säädettävä ja toimeenpantava tasa-arvolakeja ja positiivisia erityistoimia sekä varmistettava eri keinoin, että sekä julkinen että yksityissektori noudattaa niitä;

- p. tehtävä sukupuolivaikutusanalyysinä, kun kehitetään makro- ja mikrotalouspolitiikkaa sekä sosiaalipolitiikkaa, jotta voitaisiin valvoa niiden vaikutuksia sekä muuttaa politiikkaa silloin kun haitallisia seurauksia havaitaan;
- q. edistettävä sukupuolierot huomioonottavaa politiikkaa ja toimia, jotka auttavat naisia saavuttamaan tasavertaisen aseman miesten rinnalla tekniikassa, liikkeenjohdossa ja yritysmaailmassa;
- r. uudistettava lakeja tai toteutettava kansallisia toimia sellaisten työlakien säätämiseksi, jotka takaavat kaikkien naistyöntekijöiden suojelun, mukaan lukien turvalliset työkäytännöt, järjestäytymisvapauden ja oikeussuojan.

Strateginen tavoite F.2

Helpottaa naisten tasavertaisia mahdollisuuksia saada taloudellisia voimavaroja ja työpaikkoja sekä harjoittaa kauppaa

Toimenpiteet

166. Hallitusten on

- a. edistettävä ja tuettava naisten itsenäistä ammatinharjoittamista ja pienyritysten kehittämistä sekä tuettava naisten mahdollisuuksia saada lainoja ja pääomaa asianmukaisin, miesten kanssa yhdenvertaisin ehdoin, nostamalla naisten yrittäjyyden edistämistä tukevien instituutioiden määrää, ml. uudentyypiset ja keskinäiset luottojärjestelyt sekä innovatiiviset yhteydet rahoituslaitosten kanssa;
- b. vahvistettava valtion kannustavaa roolia työnantajana naisten ja miesten tasa-arvopolitiikan kehittämiseksi;
- c. edistettävä kansallisella ja paikallisella tasolla maaseudun naisten tulonhankkimista varmistamalla heille tasavertaiset mahdollisuudet saada käyttöönsä tuotantoresursseja, maata, lainoja, pääomaa, omistusoikeuksia ja päästä mukaan kehitysohjelmiin ja osuuskuntiin, sekä myös valvomaan niitä;
- d. edistettävä ja vahvistettava mikrotason yrityksiä, uusia pienyrityksiä, osuustoimintayrityksiä, laajempia markkinoita ja muita työtilaisuuksia sekä tarpeen mukaan helpotettava siirtymistä epäviralliselta viralliselle sektorille, varsinkin maaseudulla;
- e. luotava ja muokattava ohjelmia ja menettelytapoja, jotka tunnustavat naisten keskeisen aseman ruokahuollon turvaajina ja järjestävät sekä palkatuille että palkattomille naistuottajille - etenkin maataloudessa, kalastuksessa, vesiviljelyssä sekä kaupunkiyrityksissä - tasavertaiset mahdollisuudet päästä käyttämään tarkoituksenmukaista teknologiaa, kuljetuksia, neuvontaa, markkinointia ja lainoja niin paikallis- kuin yhteisötasollakin;
- f. luotava sopivia menetelmiä ja kannustettava sektorienvälisiä instituutioita, jotka auttavat naisten osuuskuntia hyödyntämään mahdollisuudet saada tarvitsemiaan palveluja;
- g. lisättävä naisten osuutta neuvontatyöntekijöiden ja muun valtion palkkaaman teknisen avun henkilöstössä, myös talousohjelmien hallintoelimissä;
- h. tarkistettava ja tarpeen mukaan uudistettava toimintaperiaatteita, myös yritys-, kauppa- ja sopimusoikeutta sekä virallisia asetuksia sen varmistamiseksi, etteivät ne syrji naisten omistamia mikro-, pien- tai keskisuuria yrityksiä maaseudulla ja kaupungeissa;
- i. analysoitava, koordinoitava ja toimittava niin, että palkkatyötä tekevien, itsenäisesti ammattia harjoittavien ja yrittäjinä toimivien naisten tarpeet ja edut otetaan huomioon sektorien- ja ministeriöidenvälisessä politiikassa, ohjelmissa ja budjeteissa;
- j. varmistettava naisille tasavertaiset mahdollisuudet laadukkaaseen ammattikoulutukseen, uudelleen koulutukseen sekä ohjaus- ja työllistämispalveluihin, jotka eivät rajoitu vain naisten perinteisille aloille;
- k. poistettava yksityistä ja yksilöllistä aloitteellisuutta lamaannuttavat menettelytapa- ja säädösetteet, joita naiset kohtaavat sosiaali- ja kehitysohjelmissa;
- l. turvattava ja edistettävä työntekijöiden perusoikeuksien kunnioittamista, ml. pakkotyön ja lapsityövoiman käytön kieltäminen, yhdistymisvapaus sekä oikeus järjestäytyä ja neuvotella kollektiivisesti työehtosopimuksista, naisten ja miesten oikeus samaan palkkaan samanarvoisesta työstä sekä syrjinnän kieltäminen työmarkkinoilla, toteuttaen täysin ILO:n yleissopimukset, mikäli kyseessä on niiden sopimusvaltio ja muissa tapauksissa noudatettava näiden sopimusten periaatteita, jotta päästäisiin todelliseen jatkuvuuteen talouskasvussa ja kestävään kehitykseen.

167. Hallitusten, keskuspankkien, kansallisten kehityspankkien ja yksityisten pankkien on sopivin tavoin:

- a. lisättävä naisten, myös naisyrityksien, osallistumista neuvoo-antavien ja muiden elinten toimintaan, jotta kaikkien alojen naisyritykset ja heidän järjestönsä pääsevät mukaan laatimaan ja arvioimaan talousministeriöiden ja pankkien menettelytapoja ja ohjelmia;
- b. saatava pankkiala lisäämään sellaista lainanantoa ja jälleerahoitusta sekä välitason luottolaitosten kehittämistä, joka palvelee niin maaseudun kuin kaupunkienkin naisyrityksiä ja naistuottajia ja otettava naisia mukaan johtotehtäviin sekä suunnitteluun ja päätöksentekoon;
- c. rakennettava palvelut ulottumaan maaseudun ja kaupunkien mikro-, pien- ja keskiuurissa yrityksissä toimiviin naisiin - erityisesti on kiinnitettävä huomiota nuoriin, pienituloisiin sekä etnisiin tai rodullisiin vähemmistöihin ja alkuperäisväestöön kuuluviin naisiin, joilta puuttuu pääomaa ja omaisuutta; laajennettava naisten mahdollisuuksia päästä rahamarkkinoille etsimällä ja kannustamalla sellaisia rahoituksen valvonta- ja sääntelyuudistuksia, jotka tukevat rahoituslaitosten suoraa tai välillisiä pyrkimyksiä tyydyttää naisten mikro-, pien- ja keskiuurten yritysten laina- ja muut rahoitustarpeet entistä paremmin;
- d. varmistettava, että naisten ensisijaiset tarpeet sisältyvät julkisiin investointiohjelmiin, jotka koskevat talouden infrastruktuuria, kuten vesihuoltoa ja viemärointiä, sähköistämistä, energiansäästöä, kuljetusta ja tienrakennusta; edistettävä naispuolisten edunsaajien laajempaa osallistumista hankkeiden suunnittelu- ja toteutusvaiheissa, jotta varmistetaan heidän mahdollisuutensa saada työtä ja sopimuksia;

168. Hallitusten ja kansalaisjärjestöjen on

- a. kiinnitettävä erityisesti huomiota naisten tarpeisiin levittäessään informaatiota taloudellisista markkinoista, kaupasta ja saatavilla olevista voimavaroista sekä järjestettävä asianmukaista koulutusta näillä aloilla;
- b. kannustettava yhteisöjen talouskehitysstrategioita, jotka rakentuvat valtioidenväliselle kumppanuudelle ja kannustettava kansalaisyhteiskunnan jäseniä luomaan työpaikkoja sekä parantamaan yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen sosiaalisia olosuhteita;

169. Multilateraalisten rahoittajien ja alueellisten kehitys pankkien sekä bilateraalisten ja yksityisten rahoittajien on kansainvälisellä, alueellisella ja osa-alueilla

- a. tarkistettava ja tarpeen mukaan uudistettava ja toteutettava toimintaperiaatteita, ohjelmia ja hankkeita sen varmistamiseksi, että suurempi osuus voimavaroista kanavoituu maaseudun ja syrjäseutujen naisille;
- b. kehitettävä joustavia rahoitusjärjestelyjä sellaisille välitason luottolaitoksille, jotka rahoittavat naisten taloudellista toimintaa sekä edistävät omavaraisuutta ja naisten yritysten tuotantokapasiteetin ja tuottavuuden parantamista;
- c. kehitettävä strategioita vakauttaakseen ja vahvistaakseen tukeaan mikro-, pien- ja keskiuurille yrityksille, jotta näin parannetaan naisten mahdollisuuksia osallistua toimintaan ilman rajoituksia ja tasavertaisina sekä tehdä yhteistyötä alan tehokkuuden lisäämiseksi ja saada asiantuntija-apua ja rahoitusta omilta järjestöiltään sekä bilateraalilta elimiltä, hallituksilta ja kansalaisjärjestöiltä.

170. Kansainvälisten multi- ja bilateraalista kehitysyhteistyöstä vastaavien viranomaisten ja järjestöjen on

tuettava järjestämällä pääomaa ja/tai voimavaroja sellaisia rahoituslaitoksia, jotka palvelevat pienituloisia sekä mikro- ja pienyrityksiä tai -tuottajina toimivia naisia niin virallisella kuin epävirallisellakin sektorilla.

171. Hallitusten ja/tai multilateraalisten rahoituslaitosten on

tarkistettava sellaiset virallisten kansallisten ja kansainvälisten rahoituslaitosten säännöt ja toiminta, jotka estävät lainojen myöntämistä naisille ja käytettävä tässä esimerkkinä naisille lainoja myöntävää Grameen pankkia.

172. Kansainvälisten järjestöjen on

tuettava riittävästi ohjelmia ja hankkeita, jotka on suunniteltu edistämään naisten - erityisesti heikossa asemassa olevien naisten - toimintaa kestävästi ja tuottavasti yrittäjinä.

Strateginen tavoite F.3

Tarjota etenkin pienituloisille naisille liiketoimintaan liittyviä palveluja, koulutusta, tietoja, teknologiaa ja mahdollisuuksia päästä markkinoille

Toimenpiteet

173. Hallitusten on yhteistyössä kansalaisjärjestöjen ja yksityissektorin kanssa

- a. luotava julkinen infrastruktuuri, joka varmistaa nais- ja miesyrittäjien tasavertaisen pääsyn markkinoille;
- b. kehitettävä ohjelmia, jotka tarjoavat koulutusta ja uudelleen koulutusta - etenkin uuden teknologian käytössä - sekä kohtuuhintaisia palveluja naisille, jotka toimivat liike-elämän johto-, tuotekehitys-, rahoitus-, tuotanto-, tuotekehittely-, markkinointi- ja lakiasiantuntijatehtävissä.
- c. järjestettävä "etsiviä" ohjelmia, jotka tiedottavat varsinkin köyhien alueiden sekä maaseudun pienituloisille ja köyhille naisille mahdollisuuksista saada markkinointiapua ja teknologiaa sekä auttavat heitä käyttämään hyväkseen näitä mahdollisuuksia;
- d. luotava tukipalveluja, jotka eivät syrji naisia, sekä myös naisten liiketoimintaa tukevia investointirahastoja, ja tarjottava myynninedistämishojoelmia etenkin pienituloisille naisille;
- e. tiedotettava niin perinteisillä kuin uusillakin talouden aloilla menestyneistä naisyrittäjistä ja menestymisen edellyttämistä taidoista sekä helpotettava verkostoitumista ja tiedonvaihtoa;
- f. turvattava naisten tasavertaiset mahdollisuudet osallistua jatkuvaan työpaikalla tapahtuvaan koulutukseen, ottaen huomioon myös työttömät ja yksinhuoltajanaiset, pitkän perhevelvollisuudesta tai muista syistä johtuneen keskeytyksen jälkeen työelämään palaavat sekä työnsä tuotannon muutosten tai supistusten takia menettäneet naiset, sekä kannustettava yrityksiä lisäämään ei-perinteisillä aloilla naisille koulutusta antavien ammatti- ja muiden koulutuskeskusten määrää;
- g. järjestettävä työtätekevien sekä naisten että miesten tarpeet huomioonottavia kohtuuhintaisia tukipalveluja, kuten laadukas, joustava ja kohtuuhintainen lastenhoito.

174. Paikallisten, kansallisten, alueellisten ja kansainvälisten liikealan järjestöjen sekä naisten kanssa toimivien kansalaisjärjestöjen on

vaadittava kaikilla tasoilla, myös epävirallisella sektorilla, tukea naisyrittäjille ja heidän yrityksilleen sekä takeita siitä, että naiset saavat tasavertaisesti tuotannollisia voimavaroja käyttöönsä.

Strateginen tavoite F.4

Vahvistaa naisten taloudellista toimintakykyä ja kaupallisia verkostoja

Toimenpiteet

175. Hallitusten on

- a. harjoitettava politiikkaa, joka tukee liike-elämän järjestöjä, kansalaisjärjestöjä, osuuskuntia, varoja kierrättäviä lainarahastoja, luottoyhdistyksiä, ruohonjuuritason järjestöjä, naisten oma-apuryhmiä ja muita ryhmiä, jotka järjestävät palveluja naisyrittäjille maalla ja kaupungeissa;
- b. otettava sukupuolinäkökulma mukaan talouden rakennemuutoksiin ja rakennesopeutusohjelmiin sekä suunniteltava erityisohjelmia naisille - myös epävirallisella sektorilla työskenteleville - joiden elämään talouden rakennemuutokset (myös rakennesopeutusohjelmat) vaikuttavat;
- c. harjoitettava politiikkaa, joka luo uusien tukimuotojen kautta suotuisan ympäristön naisten oma-apuryhmille, työntekijäjärjestöille ja osuuskunnille sekä tunnustaa yhdistymis- ja järjestäytymisvapauden;
- d. tuettava ohjelmia, jotka lisäävät sellaisten naisten erityisryhmien taloudellista omaehtoisuutta kuten nuoret, vammaiset, iäkkäät sekä etnisiin ja rodullisiin vähemmistöihin kuuluvat naiset;
- e. edistettävä sukupuolten tasavertaisuutta tukemalla naistutkimusta ja käyttäen sen tutkimustuloksia hyväksi kaikilla aloilla - muun muassa taloudessa, tieteessä ja teknologiassa;
- f. tuettava alkuperäisväestöön kuuluvien naisten taloudellista toimintaa, ottaen huomioon heidän perinteisen tietämyksensä, jotta heidän asemansa paranisi ja he pääsisivät kehityksessään eteenpäin;
- g. laajennettava tai ylläpidettävä työlakien antamaa turvaa ja sosiaaliturvaa naisille, jotka tekevät palkkatyötä kotonaan;
- h. tunnustettava naistutkijoiden panos tieteellisessä ja teknologisessa tutkimuksessa ja kannustettava heitä;
- i. varmistettava, ettei poliittisissa päätöksissä ja määräyksissä syrjitä naisten johtamia mikro-, pien- ja keskisuuria yrityksiä.

176. Välitason luottolaitosten, kansallisten koulutuslaitosten, luottoyhdistysten, kansalais-, nais- ja ammattijärjestöjen sekä yksityissektorin on sopivin tavoin

- a. järjestettävä kansallisella, alueellisella ja kansainvälisellä tasolla monipuolista liike-elämän, talousjohtamisen ja teknisten taitojen koulutusta, jotta naiset ja varsinkin nuoret naiset kykenevät osallistumaan näillä eri tasoilla tapahtuvaan taloudelliseen päätöksentekoon;
- b. järjestettävä naisten liikeyrityksille liiketoimintapalveluja, koskien mm. markkinointia ja kaupankäyntiä koskevaa tietoa, tuotesuunnittelua ja -kehittelyä, teknologiansiirtoa ja -laatua, myös talouden vientisektorilla;
- c. edistettävä teknisten ja kaupallisten yhteyksien luomista sekä naisyritysten yhteisyritysten perustamista kansallisella, alueellisella ja kansainvälisellä tasolla yhteisötasolta lähtevän aloitteellisuuden tukemiseksi;
- d. vahvistettava naisten, myös syrjäytyneiden naisten, osallistumista tuotanto- ja markkinointiosuuskuntien toimintaan varsinkin maaseudulla ja syrjäseuduilla järjestämällä markkinointi- ja rahoitustukea;
- e. edistettävä ja vahvistettava naisten mikroyrityksiä, uusia pienyrityksiä, osuustoimintayrityksiä, laajentuvia markkinoita ja muita työtilaisuuksia sekä tarvittaessa helpotettava siirtymistä epäviralliselta viralliselle sektorille niin maaseudulla kuin kaupungeissakin;
- f. sijoitettava pääomaa ja kehitettävä investointipaketteja naisten liikeyritysten rahoittamiseksi;
- g. järjestettävä naisille riittävästi teknistä apua, neuvontaa, koulutusta ja uudelleen koulutusta markkinatalouteen siirtymisen yhteydessä;
- h. tuettava luottoverkostoja ja innovatiivisia hankkeita sekä myös perinteisiä säästämiskeinoja;
- i. järjestettävä naisyritysten verkostoitumista ja tilaisuuksia, joissa naiset voivat saada ohjausta ja ohjausta kokeneemmilta (mentoring);
- j. kannustettava kansalaisjärjestöjä ja viranomaisia perustamaan naisyrityksille lainarenkaita, jotka noudattavat menestyneiden pienosuuskuntien mallia.

177. Yksityissektorin, myös ylikansallisten ja kansallisten yhtiöiden on

- a. omaksuttava sellaiset toimintaperiaatteet ja perustettava sellaisia mekanismeja, jotka takaavat, että sopimukset turvaavat tasavertaisuuden;
- b. rekrytoitava naisia päätöksenteko- ja johtopaikoille sekä järjestettävä heille koulutusohjelmia yhdenvertaisesti miesten kanssa;
- c. noudatettava kansallista työ-, ympäristö-, kuluttaja-, terveys- ja turvallisuuslainsäädäntöä - varsinkin niiden naisiin vaikuttavilta osiltaan.

Strateginen tavoite F.5

Poistaa ammatillinen eriytyminen ja kaikenlainen syrjintä työelämässä

Toimenpiteet

178. Hallitusten, työnantajien, työntekijöiden, ammattiliittojen ja naisjärjestöjen on

- a. toimeenpantava ja noudatettava lakeja ja säännöksiä sekä kannustettava luomaan vapaaehtoisia menettelytapaohjeita, jotka varmistavat, että kansainväliset työelämän normit - sellaiset kuin ILO:n yleissopimus n:o 100 - pätevät tasavertaisesti sekä naisiin että miehiin;
- b. säädettävä ja toimeenpantava lakeja sekä luotava toimeenpanokeinoja (mm. korvauksen haku ja mahdollisuus nostaa oikeusprosessi mikäli niitä ei noudateta), jotka estävät työntekijöiden suoran (esim. aviosäädyn tai perheaseman perusteella) sukupuoleen perustuvan syrjinnän työhönotossa ja työehdoissa - mukaan lukien koulutus, eteneminen, terveys ja turvallisuus - sekä työsuhteen päättämisessä ja sosiaaliturvassa, sekä myös lakisääteinen seksuaaliselta ja rotuun perustuvalta häirinnältä suojeleminen;
- c. säädettävä ja toimeenpantava lakeja sekä kehitettävä työpaikoilla sukupuolisyrjintää poistavia toimintaohjeita työhönotossa, ylennyksissä, työsuhte-etuja ja sosiaaliturvaa laajennettaessa sekä syrjivien työolojen ja seksuaalisen häirinnän yhteydessä, ottaen erityisesti huomioon iäkkäät naistyöntekijät; näiden lakien säännöllistä seurantaa ja tarkistamista varten on luotava asianmukaiset mekanismit;

- d. lopetettava työnantajien naisia syrjivät käytännöt naisten suvunjakamiseen liittyvien roolien ja tehtävien perusteella, mukaan lukien naisten hylkääminen työhönotossa tai heidän irtisanomisensa raskauden tai imettämisen perusteella;
- e. kehitettävä ja edistettävä työllistämishojelmia ja -palveluja työmarkkinoille tuleville ja/tai palaaville naisille, etenkin köyhille kaupunkilais- ja maalaisnaisille sekä nuorille naisille, itsenäisille ammatinharjoittajille sekä rakennesopeutuksesta kärsineille naisille;
- f. toteutettava ja valvottava naisia tukevia julkisen ja yksityissektorin työllisyyttä, tasa-arvoa ja positiivista erityiskohtelua koskevia ohjelmia, joilla päästään käsiksi työvoimaan kuuluvien naisten - varsinkin vammaisten ja muihin huono-osaisiin ryhmiin kuuluvien naisten - systemaattiseen syrjintään työhönotossa, työsuhteen jatkuvuudessa ja etenemisessä sekä naisten ammattikoulutuksessa kaikilla aloilla;
- g. poistettava ammatillinen eriytyminen varsinkin edistämällä naisten tasavertaista osallistumista korkeaa ammattitaitoa vaativiin tehtäviin ja ylimpään johtoon sekä muilla keinoin, kuten neuvonnan ja työhönsijoituksen avulla, jotka antavat vauhtia heidän urakehitykselleen ja ylenemiselleen työmarkkinoilla, sekä antamalla virikkeitä sekä naisten että miesten ammatinvalinnan vaihtoehtojen monipuolistamiselle; kannustettava naisia hakeutumaan ei-perinteisiin ammatteihin varsinkin luonnontieteiden ja teknologian aloilla ja miehiä hakeutumaan sosiaalialan tehtäviin;
- h. tunnustettava kollektiivinen neuvottelemine työehtosopimuksista oikeudeksi ja tärkeäksi välineeksi poistettaessa naisten ja miesten palkkaeroja sekä parannettaessa työoloja;
- i. edistettävä naisten valintaa ammattiyhdistysten toimihenkilöiksi ja luottamusnaisiksi sekä varmistettava naisia edustamaan valittujen ammattiyhdistysvirkaillijoiden työsuhteturva ja fyysinen suojele, kun he hoitavat tehtäviään;
- j. kehitettävä erityisohjelmia vammaisille naisille, jotta he pääsisivät töihin ja myös säilyttäisivät työpaikkansa; varmistettava vammaisten mahdollisuuksien yhdenvertaistamista koskevien perussääntöjen mukainen pääsy koulutukseen kaikilla asiaankuuluvilla tasoilla; muutettava työolosuhteita niin paljon kuin mahdollista, jotta ne vastaavat vammaisnaisten tarpeita; vammaisnaisille olisi taattava lainsuoja perusteettomia vammaisuudesta johtuvia irtisanomisia vastaan;
- k. lisättävä ponnistuksia naisten ja miesten palkkakuilun poistamiseksi, toteutettava sama palkka samasta tai samanarvoisesta työstä -periaate lainsäädäntöä vahvistamalla ja kansainvälistä työlainsäädäntöä ja normeja noudattaen sekä kannustettava sukupuolineutraaleihin kriteereihin perustuvia työnarviointimenetelmiä;
- l. perustettava ja/tai vahvistettava mekanismeja, joilla voidaan tuomita palkkasyrjinnästä;
- m. asetettava tarkat määräajat, joihin mennessä kaikki hyväksytyjen kansainvälisten normien vastainen lapsityövoiman käyttö on lopetettava; varmistettava kaikkien jo olemassaolevien, tätä koskevien lakien täysimääräinen toimeenpano ja säädettävä lapsen oikeuksien julistuksen ja ILO:n standardien toimeenpanemiseksi tarvittavat lait, sikäli kuin niitä ei vielä ole, sekä taattava työtätekevien lasten - erityisesti katulasten - suojeleminen järjestämällä tarvittavat terveys-, koulutus- ja sosiaalipalvelut;
- n. varmistettava, että lapsityövoiman käytön lopettamista vaativat strategiat ulottuvat myös niihin tyttöihin, joilta vaaditaan kohtuuttomasti palkatonta työtä omassa tai vieraisissa kotitalouksissa siellä, missä tätä tapahtuu;
- o. tarkistettava, analysoitava ja tarpeen mukaan muokattava uudelleen naisvaltaisten ammattien, kuten opettajien sekä sairaan- ja lastenhoitajien, palkkarakenne niiden alhaisen arvostuksen ja pienten palkkojen nostamiseksi;
- p. helpotettava laillisten naissiirtolaisten (ml. vuoden 1951 pakolaisasemaa koskevan yleissopimuksen mukaisesti pakolaisiksi määritellyt) tuottavaa työskentelyä tunnustamalla ulkomailla hankittu koulutus ja todistukset nykyistä paremmin sekä omaksumalla työmarkkinakoulutukseen integroitu lähestymistapa, johon sisältyy myös kielikoulutus.

Strateginen tavoite F.6

Edistää naisten ja miesten työ- ja perhevelvollisuuksien yhteensovittamista

Toimenpiteet

179. Hallitusten on

- a. toteutettava politiikkaa, joka varmistaa, että työlainsäädännön ja sosiaaliturvaetuksien suoja kattaa riittävän hyvin myös osa-aikais-, väliaikais- ja kausityöntekijät sekä kotona työskentelevät; edistettävä urakehitystä, jonka perustana on työ- ja perhevelvollisuuksien yhteensovittamisen sallivat työolosuhteet;
- b. varmistettava, että naiset ja miehet voivat tasavertaisesti valita joko kokopäivä- tai osa-aikatyön sekä harkittava epätyypillistä työtä tekevien työnsaannin, työolojen ja sosiaaliturvan asianmukaista turvaamista;
- c. taattava lainsäädännöllisin keinoin kannustimia ja/tai yllykkeitä naisille ja miehille sekä mahdollisuudet jäädä työpaikkaansa vaarantamatta vanhempainlomalle ja saada vanhempainetuuksia; edistettävä naisten ja miesten perhevelvollisuuksien tasavertaista jakamista muun muassa tarkoituksenmukaisella lainsäädännöllä, kannustimilla ja/tai yllykkeillä sekä järjestettävä myös työssäkäyville äideille imettämismahdollisuus;
- d. kehitettävä mm. koulutuspolitiikkaa sukupuolenmukaista työnjakoa ylläpitävien asenteiden muuttamiseksi niin, että voidaan edistää ajatusta perhevastuun jakamisesta kotitöissä, varsinkin lasten- ja vanhustenhoidossa;
- e. parannettava sellaisen teknologian kehittämistä ja saantia, joka helpottaa sekä ammatti- että kotityötä, kannustaa omatoimisuutta, tuottaa tuloja, muuttaa tuotantoprosessin sukupuolenmukaisia rooleja ja auttaa naisia siirtymään pois pienipalkkaisista töistä;
- f. tutkittava laajalti toimintatapoja ja ohjelmia - myös sosiaaliturvalainsäädäntöä ja verotusjärjestelmiä - kansallisten prioriteettien ja menettelytapojen pohjalta sen määrittelemiseksi, kuinka voidaan edistää sukupuolten tasa-arvoa ja joustavuutta siinä, miten ihmiset jakavat aikansa opiskelun, työnteon, perhevelvollisuuksien, vapaaehtoistoiminnan ja muiden yhteiskunnallisesti hyödyllisten työn, levon ja vapaa-ajan vieton muotojen välillä ja miten he hyötyvät niistä.

180. Hallitusten, yksityissektorin, kansalaisjärjestöjen, ammattiliittojen ja Yhdistyneiden Kansakuntien on kunkin tavallaan

- a. ryhdyttävä riittäviin toimiin - joihin myös ao. valtiolliset elimet sekä työntekijöiden ja työnantajien järjestöt osallistuvat - jotta naiset ja miehet voivat ottaa tilapäisesti vapaata työstään, siirtää työsuhte- ja eläke-etuuksiaan sekä järjestellä työaikaansa vaarantamatta työsuhteensa ja uransa kehitys- ja etenemismahdollisuuksia;
- b. suunniteltava ja järjestettävä innovatiivisia tiedotuskampanjoita sekä koulujen ja yhteisöjen valistusohjelmia, jotka lisäävät tietoisuutta sukupuolten yhdenvertaisuudesta sekä naisten ja miesten ei-stereotyyppisistä rooleista perheissä; järjestettävä tukipalveluja ja apua, kuten lastentarhoja työpaikkojen yhteyteen ja joustavia työjärjestelyjä;
- c. säädettävä ja toimeenpantava lakeja seksuaalista ja muunlaista häirintää vastaan kaikilla työpaikoilla.

G. Naiset vallankäytössä ja päätöksenteossa

181. Yleismaailmallisessa ihmisoikeuksien julistuksessa todetaan, että jokaisella on oikeus osallistua maansa hallitsemiseen. Naisten vaikutusvallan lisääminen, autonomia sekä heidän sosiaalisen, taloudellisen ja poliittisen asemansa parantaminen on välttämätöntä, jotta päästään läpinäkyvään ja vastuulliseen hallitsemiseen ja hallintoon sekä kestäväan kehitykseen kaikilla elämänalueilla. Monilla yhteiskunnan tasoilla, kaikkien henkilökohtaisimmilta alkaen mitä julkisimmille asti, vallitsee valtasuhteita, jotka estävät naisia elämästä täyttää elämää. Vasta naisten ja miesten tasavertainen osallistuminen päätöksentekoon - sitten kun tavoite saavutetaan - tarjoaa tasapainon, joka totuudenmukaisemmin heijastaa yhteiskunnan koostumusta ja jota tarvitaan demokratian vahvistamiseksi sekä edistämään sen asianmukaista toimintaa.

Ilman tasa-arvoa poliittisessa päätöksenteossa tasa-arvo tuskin voi läpäisevästi toteutua kaikessa hallitustason politiikassa. Tästä syystä naisten tasavertainen osallistuminen poliittiseen elämään on avaintekijä naisten aseman edistämiseksi yleensä. Naisten tasavertainen osallistuminen päätöksentekoon ei perustu pelkästään vaatimukseen oikeudenmukaisuudesta ja demokraattisuudesta sinänsä, vaan se voidaan nähdä välttämättömänä edellytyksenä sille, että naisten intressit yleensä otettaisiin huomioon. Tasa-arvoa, kehitystä ja rauhaa ei voida saavuttaa ilman naisten aktiivista osallistumista ja naisnäkökulman soveltamista kaikilla päätöksenteon tasoilla.

182. Siitä huolimatta, että useimmissa maissa on tapahtunut laajaa demokratisoitumista, naiset ovat yhä voimakkaasti aliedustettuja lähes kaikilla hallinnon tasoilla, varsinkin ministeriöissä ja muissa toimeenpanoelimissä. He ovat edistyneet heikosti myös pyrkimyksissään lisätä poliittista valtaansa lainsäädäntöelimissä ja saavuttaa YK:n talous- ja sosiaalineuvostossa hyväksytty tavoite 30 prosenttia naisedustuksesta päätöksentekotasolla vuoteen 1995 mennessä. Maailmanlaajuisesti vain 10 prosenttia lainsäädäntöelinten jäsenistä ja vieläkin pienempi osuus ministerin asemassa olevista on naisia. Joissakin

maissa - muun muassa perinpohjaisia poliittisia, taloudellisia ja sosiaalisia muutoksia läpikäyvissä maissa - on jopa käynyt niin, että naisten osuus lainsäädäntöelimissä on vähentynyt merkittävästi.

Vaikka lähes kaikissa maissa vähintään puolet äänioikeutetuista on naisia ja he ovat saaneet oikeuden äänestää ja tulla valituiksi julkisiin virkoihin lähes kaikissa YK:n jäsenmaissa, heitä on yhä huolestuttavan vähän ehdokkaina näihin virkoihin. Monien poliittisten puolueiden ja hallintorakenteiden perinteiset työskentelytavat estävät yhä naisten julkista osallistumista. Syrjivät asenteet ja käytännöt, perhe- ja lastenhoitovelvollisuudet sekä julkiseen virkaan pyrkimisen ja sen hoitamisen kalleus saattavat lannistaa poliittista uraa harkitsevia naisia. Poliitikassa sekä hallitusten ja lainsäädäntöelinten toiminnassa mukana olevat naiset asettavat osaltaan asioita uuteen tärkeysjärjestykseen, ottavat esin uusia asioita, jotka heijastavat naisten arvoja ja kokemuksia ja vaativat käsittelyä, sekä tuovat uusia näkökulmia politiikan valtavirran kysymyksiin.

183. Naiset ovat osoittaneet merkittäviä johtamistaitoja niin yhteisöllisissä ja epävirallisissa organisaatioissa kuin julkisissa viroissakin. Sosialisatio sekä naisiin ja miehiin liittyvät kielteiset stereotyyppit - myös joukkoviestimien välittämät - vahvistavat suuntausta poliittisen päätöksenteon säilyttämiseksi miesten valtakuntana. Samoin naisten aliedustus päätöksentekoaikoina myös taiteen, kulttuurin, urheilun, median, koulutuksen ja uskonnon aloilla sekä oikeuslaitoksen viroissa on estänyt naisia vaikuttamasta merkittävästi moniin keskeisiin instituutioihin.

184. Koska naisten mahdollisuudet päästä valtaan ja päätöksentekoon perinteisiä kanavia pitkin puolueiden, työnantajajärjestöjen ja ammattiyhdistysten kautta ovat heikot, he ovat saavuttaneet valtaa vaihtoehtoisten kanavien kautta, etenkin kansalaisjärjestöillä. Kansalais- ja ruohonjuuritason järjestöjen kautta naiset ovat kyenneet tuomaan julki intressejään ja huolenaiheitaan sekä nostaneet naisten asiat kansallisen, alueellisen ja kansainvälisen keskustelun aiheeksi.

185. Eriarvoisuus julkisilla areenoilla juontuu usein syrjivistä asenteista ja käytännöistä sekä naisten ja miesten eriarvoisista valtasuhteista perheissä, kuten edellä kohdassa 29 määriteltiin. Eriarvoisiin valtasuhteisiin perustuva kotitalouden töiden ja velvollisuuksien epäsuhtainen jakautuminen rajoittaa myös naisten mahdollisuuksia löytää aikaa ja kehittää taitoja, joita vaaditaan päätöksentekoon osallistumiseen julkisilla foorumeilla. Näiden velvollisuuksien tasavertaisempi jakaminen naisten ja miesten kesken ei pelkää kohenna naisten ja heidän tyttäriensä elämänlaatua vaan se parantaa myös heidän mahdollisuuksiaan vaikuttaa julkiseen toimintaan, käytäntöihin ja kustannuksiin niin, että heidän intressinsä tunnustetaan ja otetaan huomioon. Näin epäviralliset, vallitsevaa miehistä eetosta heijastavat päätöksenteon verkostot ja mallit paikallisella tasolla rajoittavat naisten mahdollisuuksia osallistua tasavertaisesti poliittiseen, taloudelliseen ja sosiaaliseen elämään.

186. Naisten alhainen osuus talouden ja politiikan päätöksentekijöistä kansallisella, alueellisella ja kansainvälisellä tasolla on osoitus sellaisista rakenteellisista ja asenteellisista esteistä, joihin on puuttuttava positiivisin erityistoimin. Hallitukset, ylikansalliset ja kansalliset yhtiöt, joukkoviestimet, pankit, akateemiset ja tieteelliset laitokset sekä alueelliset ja kansainväliset organisaatiot - YK-järjestelmä mukaan lukien - eivät käytä täysin hyödyksi naisten lahjoja huipputason johtajina, päättäjinä, diplomaatteina ja neuvottelijoina.

187. Vallan ja päätöksenteon tasapuolinen jakaminen kaikilla tasoilla riippuu siitä, tekevätkö hallitukset ja muut asianomaiset sukupuolen huomioonottavia tilastollisia analyyskejä ja sisällyttävätkö ne sukupuolinäkökulman poliittisen päätöksenteon ja ohjelmien toimeenpanon valtavirtaan. Tasa-arvo päätöksenteossa on välttämätöntä naisten vaikutusvallan lisäämiseksi. Joissakin maissa positiivinen erityiskohtelu on johtanut 33,3 prosentin tai sitä suurempaan edustukseen paikallis- ja valtionhallinnossa.

188. Kansallisilla, alueellisilla ja kansainvälisillä tilastolaitoksilla ei vielä ole tarpeeksi tietoa siitä, miten pitäisi tilastoida naisten ja miesten tasavertaiseen kohteluun liittyvät taloudelliset ja sosiaaliset kysymykset, eikä edes olemassaolevia tietokantoja ja menetelmiä käytetä riittävästi päätöksenteon tärkeällä alueella.

189. Hallitusten ja muiden asianosaisten on puuttuessaan naisten ja miesten eriarvoisuuteen vallanjaossa ja päätöksenteossa edistettävä sukupuolinäkökulman aktiivista ja näkyvää soveltamista kaikkeen politiikkaan ja toimintaan niin, että ennen jokaista päätöstä sen vaikutukset analysoidaan erikseen naisten ja miesten kannalta.

Strateginen tavoite G.1

Taata naisten tasavertaiset mahdollisuudet päästä mukaan sekä osallistua täysimittaisesti valtarakenteiden toimintaan ja päätöksentekoon

Toimenpiteet

190. Hallitusten on

- a. sitouduttava ottamaan tavoitteekseen tasapaino sukupuolten kesken hallituksen nimittämissä elimissä ja komiteoissa sekä julkishallinnossa ja oikeuslaitoksessa, mukaan lukien tavoitteiden asettaminen ja toimet naisten määrän lisäämiseksi merkittävästi - tarvittaessa positiivisia erityistoimia käyttäen - niin, että päästään naisten ja miesten tasavertaiseen edustukseen kaikissa hallituksen ja julkisen hallinnon asemissa;
- b. ryhdyttävä tarvittaessa myös vaalijärjestelmää koskeviin toimiin, jotka kannustavat poliittisia puolueita ottamaan naisia mukaan vaaleilla valittaviin tehtäviin sekä nimitettyihin julkisiin asemiin samassa suhteessa ja samoilla tasoilla kuin miehiä;
- c. turvattava naisten ja miesten tasavertaiset oikeudet poliittiseen toimintaan ja yhdistystoimintaan, puolueiden ja ammattiyhdistysten jäsenyys mukaan lukien, ja edistettävä niitä;
- d. tarkistettava vaalijärjestelmien vaikutus naisten poliittiseen edustukseen vaaleilla valituissa elimissä ja harkittava tarpeen mukaan näiden järjestelmien tarkistamista tai uudistamista;
- e. valvottava ja arvioitava naisten edustuksen kehitystä kokoamalla, analysoimalla ja levittämällä säännöllisesti kvantitatiivista ja kvalitatiivista tietoa naisista ja miehistä eri päätöksentekotasemissa kaikilla tasoilla julkisella ja yksityisellä sektorilla sekä julkaistava vuosittain tiedot eri tasoilla hallinnossa työskentelevien naisten ja miesten määrästä; taattava naisten ja miesten tasavertaiset, koko virkaskaalan kattavat mahdollisuudet tulla nimitetyksi julkisiin virkoihin ja perustettava hallintoon tätä kehitystä valvovia elimiä;
- f. tuettava kansalaisjärjestöjä ja tutkimusinstituutteja, jotka tutkivat naisten osallistumista ja vaikutusta päätöksentekoon ja päätöksentekoilmapiiriin;
- g. kannustettava alkuperäisväestöön kuuluvia naisia osallistumaan laajemmin päätöksentekoon kaikilla tasoilla;
- h. kannustettava ja tarvittaessa varmistettava, että valtionapua saavat järjestöt ja organisaatiot eivät toiminnassaan syrji naisia, vaan lisäävät heidän määräänsä ja huolehtivat heidän etenemisestään;
- i. tunnustettava, että työn ja vanhempainvelvollisuuksien jakaminen naisten ja miesten kesken lisää naisten osallistumista julkiseen elämään sekä ryhdyttävä asianmukaisiin toimiin tämän saavuttamiseksi, mukaan lukien toimet perhe- ja työelämän yhteensovittamiseksi;
- j. pyrittävä sukupuolten tasapainoon nimitettäessä kansallisia ehdokkaita valittaviksi tai nimitettäväksi YK:n, erityisjärjestöjen ja muiden YK-järjestelmän autonomisten elinten tehtäviin ja virkoihin, erityisesti niiden johtaviin asemiin;

191. Poliittisten puolueiden on

- a. harkittava puoluerakenteiden ja menettelytapojen tarkistamista, jotta poistetaan kaikki naisten osallistumista suoraan tai välillisesti estävä syrjintä;
- b. harkittava sellaisten aloitteiden kehittämistä, jotka antavat naisille mahdollisuudet osallistua täysin kaikkeen puolueiden sisäiseen päätöksentekoon ja nimitysprosesseihin, joissa asetetaan ehdokkaita niin vaaleihin kuin virkanimityksiinkin;
- c. harkittava sukupuolten tasa-arvon sisällyttämistä poliittiseen ohjelmaansa ja sen varmistamista, että naiset voivat osallistua puolueiden johtoon tasavertaisesti miesten kanssa.

192. Hallitusten, kansallisten elinten, yksityissektorin, poliittisten puolueiden, ammattiliittojen, työnantajajärjestöjen, tutkimus- ja akateemisten instituutioiden, osa-alueellisten ja alueellisten elinten sekä kansalaisjärjestöjen ja kansainvälisten järjestöjen on

- a. ryhdyttävä positiivisiin erityis toimiin, jotta saadaan käänteentekevä määrä naisia johtajiksi ja päälliköiksi strategisesti tärkeisiin päätöksentekotasemiin;
- b. luotava tai vahvistettava tarpeen mukaan mekanismeja, jotka valvovat naisten pääsyä päätöksenteon ylimmille tasoille;
- c. tarkistettava rekrytointi- ja nimityskriteerit neuvoo-antaviin ja päätöksiä tekeviin elimiin sekä ylennysten perusteet sen varmistamiseksi, että ne ovat asiallisia eivätkä syrji naisia;
- d. kannustettava kansalaisjärjestöjä, ammattiyhdistyksiä ja yksityissektoria ponnistelemaan naisten ja miesten tasa-arvon saavuttamiseksi riveissään, ml. tasavertainen osallistuminen päätöksentekoiinten toimintaan ja neuvotteluihin kaikilla alueilla ja kaikilla tasoilla;

- e. kehitettävä viestintästrategioita, jotka edistävät julkista keskustelua naisten ja miesten uusista rooleista yhteiskunnassa ja perheissä niin kuin ne on määritelty edellä kohdassa 29;
- f. rakennettava rekrytointi- ja urakehitysohjelmat uudelleen sen varmistamiseksi, että kaikilla naisilla ja etenkin nuorilla naisilla on tasavertaiset mahdollisuudet liikkeenjohto- ja yrittäjäkoulutukseen sekä tekniseen ja johtamiskoulutukseen, myös työpaikalla tapahtuvaan;
- g. kehitettävä kaikenikäisille naisille urakehitysohjelmiä, joihin kuuluu urasuunnittelua, seurantaa, ohjausta, valmennusta, koulutusta ja uudelleenkoulutusta;
- h. kannustettava ja tuettava naisjärjestöjen osallistumista YK:n konferensseihin ja niiden valmisteluprosesseihin;
- i. tähdättävä sukupuolten tasapainoiseen edustukseen koottaessa valtuuskuntia YK:hon ja muille kansainvälisille foorumeille ja tuettava sitä;

193. Yhdistyneiden Kansakuntien on

- a. toimeenpantava nykyisiä ja hyväksyttävä uusia menettelytapoja ja toimenpiteitä työhönotossa, jotta yleensä saavutettaisiin sukupuolten tasa-arvo varsinkin toimihenkilötasolla ja siitä ylöspäin vuoteen 2000 mennessä, ottaen asianmukaisesti huomioon YK:n peruskirjan 101. artiklan 3. kappaleen määräykset rekrytoida henkilökuntaa mahdollisimman laajalta maantieteelliseltä pohjalta;
- b. kehitettävä mekanismeja ehdokkaiden saamiseksi, jotta voidaan nimittää naisia YK:n, erityisjärjestöjen ja muiden YK-järjestelmän organisaatioiden ja elinten johtaviin virkoihin;
- c. koottava edelleen ja julkaistava määrällistä ja laadullista tietoa naisista ja miehistä päätöksenteossa, analysoitava eriytetysti heidän vaikutustaan päätöksentekoon sekä valvottava kehitystä kohti pääsihteerin asettamaa tavoitetta saada 50 prosenttia naisia johtaja- ja päätöksentekotason paikoille vuoteen 2 000 mennessä.

194. Nais- ja kansalaisjärjestöjen, ammattiliittojen, työmarkkinaosapuolten, tuottajien sekä ammatillisten ja teollisuuden organisaatioiden on

- a. rakennettava ja vahvistettava naisten keskinäistä solidaarisuutta tiedottamalla, valistamalla ja tietoisuutta lisäämällä;
- b. puollettava kaikilla tasoilla naisten mahdollisuuksia vaikuttaa poliittisiin, taloudellisiin ja sosiaalisiin päätöksiin, prosesseihin ja järjestelmiin sekä pyrittävä siihen, että vaaleilla valitut edustajat joutuvat tekemään tiliä sitoutumisestaan naisten ja miesten tasa-arvon edistämiseen;
- c. perustettava - tietosuojavaatimukset huomioonottaen - naisia ja heidän pätevyyttään esitteleviä tietokantoja käytettäväksi nimitettäessä naisia johtaviin päätöksenteko- ja neuvonantajatehtäviin sekä hallitusten, alueellisten ja kansainvälisten järjestöjen sekä yksityisyriyten, poliittisten puolueiden ja muiden keskeisten elinten käyttöön.

Strateginen tavoite G.2

Parantaa naisten valmiutta osallistua päätöksentekoon ja johtamiseen

Toimenpiteet

195. Hallitusten, kansallisten elinten, yksityissektorin, poliittisten puolueiden, ammattiliittojen, työnantajajärjestöjen, osa-alueellisten ja alueellisten elinten, kansalaisjärjestöjen, kansainvälisten organisaatioiden ja koulutuslaitosten on

- a. järjestettävä johtamis- ja itseluottamuskoulutusta, joka auttaa naisia ja tyttöjä - varsinkin niitä, joilla on erityistarpeita, vammaisnaisia sekä rodulliseen tai etniseen vähemmistöön kuuluvia naisia - vahvistamaan itsetuntoaan ja saamaan rohkeutta hakeutua päätöksentekoasemiin;
- b. käytettävä läpinäkyviä valintakriteerejä päätöksentekoasemiin ja varmistettava, että valintaelimissä on tasapuolisesti naisia ja miehiä;
- c. järjestettävä koulutusta ja opastusta naisille, joilla ei vielä ole julkisen elämän kokemusta, ja tarjottava koulutusta erityisesti johtamistaidossa, päätöksenteossa, julkisessa esiintymisessä ja itsensä esille tuomisessa sekä poliittisessa kampanjoinnissa;
- d. järjestettävä naisille ja miehille sukupuolierot huomioonottavaa koulutusta, joka edistää tasa-arvoisia työsuhteita ja erilaisuuden kunnioittamista työskentely- ja johtotyyleissä;

- e. kehitettävä mekanismeja ja koulutusta, jotka kannustavat naisia osallistumaan vaaleihin, poliittiseen toimintaan ja muihin johtamistehtäviin.

H. Institutionaaliset järjestelyt naisten aseman edistämiseksi

196. Lähes kaikkiin jäsenvaltioihin on perustettu kansallisia toimielimiä naisten aseman edistämiseksi. Ne suunnittelevat, toteuttavat, valvovat, arvioivat ja tukevat toimintaa ja politiikkaa naisten aseman edistämiseksi ja puhuvat asian puolesta sekä hallinnossa että julkisuudessa. Nämä kansalliset elimet ovat muodoiltaan ja tehokkuudeltaan hyvin erilaisia, ja joissakin tapauksissa ne ovat heikentyneet. Koska nämä elimet ovat usein hyvin marginaalisessa asemassa kansallisessa hallinnossa, niiden toimintaa häiritsee monesti epäselvä toimivalta sekä henkilökunnan, koulutuksen, tarvittavien tietojen ja riittävien varojen puute ja ne saavat aivan liian vähän tukea poliittiselta johdolta.

197. Toimiessaan naisten aseman edistämiseksi poliittisen, taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kehityksen valtavirrassa nämä toimielimet ja instituutiot kohtaavat myös alueellisella ja kansainvälisellä tasolla samanlaisia ongelmia, joiden taustalla on poliittisen tahdon puute kaikkein korkeimmilla tasoilla.

198. Perättäiset kansainväliset konferenssit ovat korostaneet tarvetta ottaa sukupuoleen liittyvät tekijät huomioon politiikassa ja ohjelmien suunnittelussa. Näin ei kuitenkaan läheskään aina tapahdu.

199. Alueellisia naisten aseman edistämiseksi työskenteleviä elimiä on vahvistettu siinä missä kansainvälisiä elimiäkin, kuten Naisten asemaa käsittelevää toimikuntaa ja Naisten syrjinnän poistamista käsittelevää CEDAW-komiteaa. Niiden käytettävissä olevien varojen niukkuus on kuitenkin jatkuvasti esteenä sille, että ne voisivat täysin toteuttaa mandaattiansa edellyttämät tehtävät.

200. Monissa organisaatioissa on kehitetty menetelmiä, jotka auttavat analysoimaan toimintaa ja ohjelmia sukupuolinäkökulmasta sekä käsittelemään eriytetysti toiminnan vaikutuksia naisiin ja miehiin. Nämä menetelmät ovat käytettävissä ja sovellettavissa, mutta usein niitä ei käytetä ollenkaan tai niitä ei käytetä johdonmukaisesti.

201. Kansallinen naisten aseman edistämisestä vastaava toimielin on keskeinen tasa-arvopolitiikkaa hallinnon sisällä koordinoiva yksikkö. Sen tärkein tehtävä on tukea tasa-arvonäkökulman sisällyttämistä politiikkaan ja toimintaan hallinnon kaikille alueille. Kansallisten tasa-arvon edistämisestä vastaavien elinten tehokkaan toiminnan edellytyksiä ovat muun muassa

- a. sijainti hallinnossa korkeimmalla mahdollisella tasolla ja asiasta vastuullisen ministerin alaisuudessa;
- b. hallinnolliset rakenteet tai toimintatavat, jotka helpottavat tarvittaessa hajautettua suunnittelua, toimeenpanoa ja valvontaa, jotta kansalaisjärjestöt saadaan mukaan ruohonjuuritasolta asti;
- c. riittävästi budjettivaroja ja pätevää henkilökuntaa;
- d. tilaisuus ja mahdollisuus vaikuttaa kaikkeen hallituksen politiikan kehittämiseen.

202. Käsitellessään asioita, jotka liittyvät naisten aseman edistämisestä vastaavien elinten toimintaan, hallitusten ja muiden asianosaisten on edistettävä sukupuolinäkökulman aktiivista ja näkyvää soveltamista kaikkeen toimintaan ja ohjelmiin niin, että ennen jokaista päätöstä sen vaikutukset analysoidaan erikseen naisten ja miesten kannalta.

Strateginen tavoite H.1

Luoda tai vahvistaa kansallisia toimielimiä ja muita naisten aseman edistämisestä vastaavia hallintoelimiä

Toimenpiteet

203. Hallitusten on

- a. varmistettava, että vastuu naisten aseman edistämisestä uskotaan korkeimmalle mahdolliselle poliittiselle tasolle; monissa tapauksissa tämä voisi olla ministeritaso;
- b. voimakkaan poliittisen sitoutumisen pohjalta luotava kansallinen toimielin, mikäli sellaista ei vielä ole, ja vahvistettava sopivin tavoin olemassaolevia kansallisia elimiä naisten aseman edistämiseksi

- korkeimmalla mahdollisella tasolla hallinnossa; tällä elimellä olisi oltava selvästi määritelty toimeksianto ja toimivalta; riittävät voimavarat sekä kyky ja valta vaikuttaa politiikkaan sekä laatia ja tarkistaa lakiesityksiä; lisäksi sen olisi analysoitava toimintoja sekä toimittava puolestapuhujana, tiedottajana, koordinaattorina ja toimeenpanon valvojana;
- c. järjestettävä virkamiehille koulutusta sukupuolinäkökulman soveltamiseksi tietoaaineistojen kokoamiseen ja analysointiin;
  - d. luotava menettelytapoja, joiden avulla kansallinen toimielin voi koota tietoa koko hallinnon toimintatavoista jo varhaisessa vaiheessa sekä jatkuvasti soveltaa niitä toiminnan kehittämiseen ja hallinnonsisäisen prosessin tarkistamiseen;
  - e. raportoitava säännöllisesti ja sopivin tavoin lainsäädäntöelimille tasa-arvotyön edistymisestä, jotta sukupuolinäkökulma alkaisi läpäistä niiden toimintaa niin kuin tämän toimintaohjelman toimeenpano edellyttää;
  - f. kannustettava ja edistettävä laajaa ja monimuotoista, niin julkisen ja yksityisen sektorin kuin vapaaehtoistenkin toimijoiden aktiivista osallistumista työhön naisten ja miesten tasa-arvon edistämiseksi.

Strateginen tavoite H.2

Sisällyttää naisnäkökulma lainsäädäntöön sekä julkishallinnon toimintaan, ohjelmiin ja hankkeisiin

Toimenpiteet

204. Hallitusten on

- a. pyrittävä takaamaan, että ennen jokaista päätöstä sen vaikutukset analysoidaan erikseen naisten ja miesten kannalta;
- b. tarkistettava säännöllisesti kansallista politiikkaa, ohjelmia ja hankkeita sekä niiden toimeenpanoa ja arvioitava työllisyys- ja tulopolitiikan vaikutuksia sen varmistamiseksi, että naiset pääsevät suoraan osallisiksi kehityksen tuloksista ja että heidän palkallinen ja palkaton panoksensa kehitykseen otetaan täysimääräisenä huomioon talouspolitiikassa ja sen suunnittelussa;
- c. luotava kansallisia strategioita ja asetettava tavoitteita naisten ja miesten tasa-arvon saavuttamiseksi, jotta voidaan poistaa naisten oikeuksien toteutumisen esteet ja kaikenlainen naisten syrjintä;
- d. työskenneltävä sopivin tavoin yhdessä lainsäätäjien kanssa sukupuolinäkökulman sisällyttämiseksi kaikkeen lainsäädäntöön ja politiikkaan;
- e. annettava kaikille ministeriöille tehtäväksi tarkistaa toimintapolitiikkansa ja ohjelmansa sukupuolinäkökulmasta ja tämän toimintaohjelman valossa; uskottava vastuu tämän tehtävän hoidosta korkeimmalle mahdolliselle tasolle; perustettava ja/tai vahvistettava ministeriöidenvälistä koordinoitua tämän tehtävän hoitamiseksi, kehityksen valvomiseksi ja verkostojen muodostamiseksi asiaan liittyvien toimielimien kesken.

205. Kansallisten toimielinten on

- a. osallistuttava hallituksen naisten ja miesten tasa-arvoa koskevan politiikan laatimiseen ja toimeenpanoon, kehitettävä asianmukaisia toimintaohjelmia ja menetelmiä sekä edistettävä keskushallinnon sisäistä koordinoitua ja yhteistyötä, jotta varmistetaan sukupuolinäkökulman sisällyttäminen kaikkeen poliittiseen päätöksentekoon;
- b. edistettävä ja luotava yhteistyötä asianomaisten hallinnonalojen, naistutkimuskeskusten, akateemisten ja muiden oppilaitosten, yksityissektorin, tiedotusvälineiden, kansalais- ja varsinkin naisjärjestöjen sekä kaikkien muiden kansalaisyhteiskunnan osallistujien kanssa;
- c. ryhdyttävä kehittämään mm. perhettä, työoloja, sosiaaliturvaa, tuloveroja, tasa-arvoa koulutuksessa, naisten positiivista erityiskohtelua sekä tasa-arvomyönteisiä asenteita ja kulttuuria koskevaa lainsäädäntöä sekä kehitettävä lainvalmistelua ottamaan sukupuolinäkökulma huomioon lainsäädäntöä uudistettaessa;
- d. laajennettava naisten osallistumista yhteiskunnalliseen kehitysprosessiin sen aktiivisina osapuolina, jotka antavat oman panoksensa ja saavat asianmukaisen osuutensa sen tuloksista, minkä ansiosta kaikkien elämänlaatu paranee;

- e. luotava suoria yhteyksiä kansallisiin, alueellisiin ja kansainvälisiin naisten aseman edistämiseksi toimiviin elimiin, instituutioihin ja järjestöihin;
- f. järjestettävä viranomaisille koulutusta ja neuvontaa sukupuolinäkökulman sisällyttämiseksi niiden toimintaan ja ohjelmiin.

Strateginen tavoite H.3

Tuottaa ja levittää sukupuolen mukaan eriteltyä tietoa suunnittelun ja arvioinnin tarpeisiin

Toimenpiteet

206. Kansallisten, alueellisten ja kansainvälisten tilastopalvelujen, hallitusten ao. elinten ja YK:n järjestöjen on kunkin omalla vastuualueellaan ja yhteistyössä tutkimus- ja dokumentointilaitosten kanssa

- a. varmistettava, että henkilötilastot kootaan, laaditaan, analysoidaan ja esitetään iän- ja sukupuolen mukaan eriteltyinä ja että ne heijastavat naisten ja miesten asemaan liittyviä ongelmia ja intressejä;
- b. kerättävä, laadittava, analysoitava ja esitettävä säännöllisesti tietoa iän, sukupuolen sekä sosioekonomisten ja muiden oleellisten indikaattorien - huollettavien määrä mukaan lukien - mukaan eriteltyinä käytettäväksi politiikan ja ohjelmien suunnittelussa ja toteuttamisessa;
- c. otettava naistutkimuskeskukset ja muut tutkimusorganisaatiot mukaan tarkoituksenmukaisten indikaattorien ja tutkimusmetodien kehittämiseen ja testaamiseen sukupuolten mukaan eriytetyn analysoinnin tehostamiseksi sekä tämän toimintaohjelman tavoitteiden toteutumisen seurantaan ja arviointiin;
- d. osoitettava riittävät henkilöresurssit sukupuolen mukaan eriytettyä tilastotuotantoa ja sen koordinoitua ja seurantaa varten;
- e. parannettava tiedon keruuta naisten ja miesten kokonaistyöpanoksesta kansantaloudessa, mukaan lukien heidän osallistumisensa epävirallisilla sektoreilla;
- f. kehitettävä kokonaisvaltaisempaa tietoa työn ja työllisyyden kaikista eri muodoista
  - i. parantamalla tiedon saantia siitä osasta palkatonta työtä, joka jo lasketaan mukaan YK:n kansantalouden tilinpitoon (SNA), kuten maataloudessa, varsinkin kotitarveviljelyssä, ja muussa markkinoiden ulkopuolisessa tuotannossa tehty työ;
  - ii. parantamalla mittareita, jotka nykyisin aliarvioivat naisten työttömyyttä ja alityöllisyyttä työmarkkinoilla;
  - iii. kehittämällä yhdessä asiaankuuluvien instituutioiden kanssa menetelmiä, joilla arvioidaan määrällisesti kansantalouden tilinpidon ulkopuolelle jäävää palkatonta työtä, kuten hoivatyötä ja ruoanvalmistusta, jotta sitä voitaisiin kuvata ns. satelliittitileinä tai muina virallisina laskelmina, jotka laaditaan erillään kansantalouden perustilinpidosta mutta yhdenmukaisina sen kanssa sitä silmällä pitäen, että naisten taloudellinen panos tunnustetaan kokonaisuudessaan ja että palkkatyön ja palkattoman työn epäsuhtainen jakautuminen naisten ja miesten kesken voidaan tehdä näkyväksi;
- g. kehitettävä ajankäyttötilastoille kansainvälinen toimintoluokitus, joka tunnistaa naisten ja miesten väliset erot palkkatyössä ja palkattomassa työssä, sekä kerättävä sukupuolen mukaan eriteltyä tietoa. Kansallisella tasolla on kunkin maan mahdollisuuksiensa mukaan
  - i. tehtävä säännöllisesti ajankäyttötutkimuksia palkattoman työn määrän mittaamiseksi, kirjaten samalla myös toiminnot, jotka suoritetaan samanaikaisesti palkkatyön tai muiden palkattomien työtehtävien kanssa;
  - ii. mitattava kansantalouden tilinpidon ulkopuolelle jäävän palkattoman työn määrä ja työskenneltävä sellaisten menetelmien parantamiseksi, joilla sen arvo voidaan asettaa ja ilmaista täsmällisesti satelliitti- tai muina laskelmina, jotka laaditaan erillään mutta yhdenmukaisesti kansantalouden perustilinpidon laskelmien kanssa;
- h. parannettava tiedonkeruussa käytettäviä käsitteitä ja menetelmiä naisten ja miesten keskuudessa vallitsevan köyhyyden mittaamiseksi, mukaan lukien heidän mahdollisuutensa saada käyttöönsä taloudellisia ja muita voimavaroja;
- i. kehitettävä väestötilastointia ja sisällytettävä sukupuolen mukainen analyysi alan julkaisuihin ja tutkimukseen; asetettava sukupuolten väliset erot etusijalle tutkimusten suunnittelussa, tiedonkeruussa ja analysoinnissa sairastavuustietojen parantamiseksi; parannettava terveyspalvelujen saantia koskevan tiedon keräämistä, ml. mahdollisuudet saada kaikkea tarvittavaa seksuaaliterveydenhoitoa, äitiyshuoltoa ja perhesuunnitteluneuvontaa, ajatellen erityisesti alaikäisiä äitejä ja vanhustenhoitoa;

- j. parannettava sukupuolen ja iän mukaan eriytettyä tiedonsaantia kaikenlaisen naisiin kohdistuvan väkivallan uhreista ja tekijöistä - mukaan lukien perheväkivalta, seksuaalinen ahdistelu, raiskaukset, insesti, seksuaalinen riisto, naisten ja tyttöjen kauppaaminen - kuin myös valtiovallan edustajien taholta tulevasta väkivallasta;
- k. parannettava tiedonkeruun käsitteitä ja menetelmiä, jotka koskevat vammaisten naisten ja miesten osallistumista ja heidän mahdollisuuksiaan saada voimavaroja.

207. Hallitusten on

- a. varmistettava sellaisen naisten ja miesten asemaa käsittelevän tilastojulkaisun säännöllinen julkaiseminen, jossa esitetään ja tulkitaan ajankohtaista naisia ja miehiä koskevaa aineistoa sellaisessa muodossa, että se soveltuu laajaan käyttöön muillekin kuin alan asiantuntijoille;
- b. varmistettava, että tilastojen laatijat ja käyttäjät tarkistavat kussakin maassa säännöllisesti virallisen tilastotuotannon ja sen eri sukupuolten tilannetta kuvaavan kattavuuden sekä tarvittaessa kehittävät ja parantavat sitä;
- c. kehitettävä ja kannustettava tutkimusorganisaatioita, ammattiliittoja, työnantajia, yksityissektoria ja kansalaisjärjestöjä kehittämään määrällistä ja laadullista tutkimusta vallan ja vaikuttamisen jakautumisesta yhteiskunnassa, ml. naisten ja miesten lukumäärä niin julkisen kuin yksityissektorinkin korkeimmissa päätöksentekoaikavaiheissa;
- d. käytettävä enemmän sukupuolen huomioonottavaa tietoa suunnitellessaan politiikkaa ja toteuttaessaan ohjelmia ja hankkeita.

208. Yhdistyneiden Kansakuntien on

- a. kehitettävä parempia menetelmiä kerätä, vertailla ja analysoida naisten ihmisoikeuksiin liittyvää tietoa, naisiin kohdistuva väkivalta mukaan lukien, kaikkien asianomaisten YK:n elinten käyttöön;
- b. edistettävä tilastointimenetelmien kehittämistä edelleen, jotta saadaan entistä parempaa tietoa naisten asemasta taloudellisessa, sosiaalisessa, kulttuurisessa ja poliittisessa kehityksessä;
- c. toimitettava uusi laitos *The World's Women* -julkaisusta säännöllisesti viiden vuoden välein ja levitettävä sitä laajalti;
- d. pyydyttäessä avustettava valtioita tasa-arvopolitiikan ja -ohjelmien kehittämisessä;
- e. varmistettava, että YK:n naisten asemaa käsittelevälle toimikunnalle toimitetaan säännöllisesti ja koordinoituna muodossa kaikki sekä YK:n sihteeristön tilasto-osaston (the Statistical Division of the United Nations Secretariat) ja YK:n kansainvälisen naistutkimusinstituutin (the International Research and Training Institute for the Advancement of Women) raportit, tiedot ja julkaisut, jotka koskevat edistystä kansallisilla ja kansainvälisillä tasoilla.

209. Multilateraalisten kehitysinstituutioiden ja bilateraalisten avunantajien on

kannustettava ja tuettava kansallisen tilastointikapasiteetin parantamista kehitysmaissa ja siirtymätalousmaissa myöntämällä varoja ja teknistä apua, jotta maat voivat mitata kaiken naisten ja miesten tekemän työn - sekä palkallinen että palkaton työ mukaan lukien - sekä kirjata palkattoman työn satelliitti- tai muuhun viralliseen tilinpitoon sen mukaan, mikä katsotaan tarkoituksenmukaiseksi.

I. Naisten ihmisoikeudet

210. Ihmisoikeudet ja perusvapaudet ovat kaikkien ihmisten synnynnäinen oikeus ja hallitusten tärkein velvollisuus on suojella ja edistää niitä.

211. Ihmisoikeuksien maailmankonferenssi vahvisti uudelleen kaikkien valtioiden juhlallisen sitoutumisen täyttää velvollisuutensa edistää kaikkien ja kaikille kuuluvien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien maailmanlaajuisia kunnioittamista, noudattamista ja suojelua YK:n peruskirjan, muiden ihmisoikeusasiakirjojen ja kansainvälisen oikeuden mukaisesti. Näiden oikeuksien ja vapauksien yleismaailmallinen luonne on täysin kiistaton.

212. Kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien edistämistä ja suojelua on pidettävä YK:n ensisijaisena päämääränä sen tarkoituksien ja periaatteiden ja etenkin kansainvälisen yhteistyön tarkoituksen mukaisesti. Kaikkien ihmisoikeuksien edistämistä ja suojelusta huolehtiminen kuuluu näiden tarkoituksien ja periaatteiden puitteissa oikeutetusti kansainväliselle yhteisölle. Sen on käsiteltävä ihmisoikeuskysymyksiä maailmanlaajuisesti, oikeudenmukaisesti ja yhtäläisesti sekä samoin periaattein ja painotuksin kaikkialla. Tämä

toimintaohjelma vahvistaa uudelleen ihmisoikeuskysymysten käsittelyn yleismaailmallisuuden, puolueettomuuden ja valikoimattomuuden takaamisen tärkeyden.

213. Tämä toimintaohjelma vahvistaa uudelleen myös sen, että kaikki ihmisoikeudet, niin kansalaisoikeudet, sivistykselliset, taloudelliset, poliittiset kuin sosiaalisetkin oikeudet, mukaan lukien oikeus kehitykseen, ovat yleismaailmallisia, jakamattomia, toisistaan riippuvia ja toisiinsa liittyviä, niin kuin ihmisoikeuksien maailmankonferenssin hyväksymässä Wienin julistuksessa ja toimintaohjelmassa on ilmaistu. Konferenssissa vahvistettiin uudelleen, että naisten ja tyttöjen ihmisoikeudet ovat erottamaton, olennainen ja jakamaton osa yleismaailmallisia ihmisoikeuksia. Naisten ja tyttöjen mahdollisuus nauttia täysin ja tasavertaisesti kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista on hallitusten ja YK:n prioriteetti ja välttämätöntä naisten aseman edistämiseksi.

214. Miesten ja naisten yhtäläiset oikeudet on nimenomaisesti mainittu YK:n peruskirjan johdannossa. Kaikki tärkeimmät kansainväliset ihmisoikeusasiakirjat mainitsevat sukupuolen yhtenä niistä tekijöistä, joiden perusteella valtiot eivät saa syrjiä.

215. Hallitusten ei pidä pelkästään pidättyä loukkaamasta kaikkien naisten ihmisoikeuksia - niiden on myös kaikin keinoin edistettävä ja suojeltava näitä oikeuksia. Naisten ihmisoikeuksien merkityksen tunnustamisen laajuutta kuvaa se, että kolme neljännestä YK:n jäsenvaltioista on liittynyt kaikenlaisen naisten syrjinnän poistamista koskevaan yleissopimukseen.

216. Ihmisoikeuksien maailmankonferenssi vahvisti selkeästi uudelleen sen, että naisten ihmisoikeudet läpi koko elämän ovat erottamaton, olennainen ja jakamaton osa yleismaailmallisia ihmisoikeuksia. Kansainvälinen väestö- ja kehityskonferenssi vahvisti uudelleen naisten suvunjatkamisoikeudet ja oikeuden kehitykseen. Sekä YK:n lapsen oikeuksien julistus³¹ että yleissopimus lapsen oikeuksista¹¹ takaavat lasten oikeudet ja vahvistavat sukupuoleen perustuvan syrjinnän kieltämisen periaatteen.

217. Kuilu oikeuksien olemassaolon ja niiden tehokkaan nauttimisen välillä johtuu siitä, että hallitukset eivät ole tarpeeksi sitoutuneita edistämään ja turvaamaan niitä eivätkä ne ole tarpeeksi tiedottaneet niistä yhtä lailla naisille kuin miehillekin. Ongelmaan liittyy myös tarkoituksenmukaisten kansallisten ja kansainvälisten turvamekanismien puute ja riittämättömät resurssit kummallakin tasolla. Useimmissa maissa on ryhdytty toimiin naisten syrjinnän poistamista koskevassa yleissopimuksessa taattujen oikeuksien sisällyttämiseksi kansalliseen lainsäädäntöön. Monet maat ovat myös perustaneet erityisiä toimielimiä parantamaan naisten mahdollisuuksia käyttää oikeuksiaan.

218. Naisten ihmisoikeuksien turvaamiseksi on tärkeää välttää niin paljon kuin mahdollista turvautumista varaumiin ja varmistaa, ettei yksikään varauksia ole ristiriidassa naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen tarkoituksen ja tavoitteiden kanssa tai muuten ristiriidassa kansainvälisen valtiosopimus-oikeuden kanssa. Ellei naisten kansainvälisissä ihmisoikeusasiakirjoissa määriteltyjä ihmisoikeuksia tunnusteta täysin sekä turvata, sovelleta, täytäntöönpanna ja pidetä voimassa tehokkaasti kansallisessa lainsäädännössä ja käytännössä perhe-, siviili-, rikos-, työ- ja kauppaoikeuden alalla sekä hallinnollisissa määräyksissä ja ohjeissa, ne ovat olemassa vain nimellisesti.

219. Naisten lakiin perustuva (de jure) tasa-arvo ei vielä ole turvattu niissä maissa, jotka eivät ole liittyneet kaikenlaisen naisten syrjinnän poistamista koskevaan yleissopimukseen ja muihin kansainvälisiin ihmisoikeusasiakirjoihin tai jotka ovat tehneet yleissopimuksen tarkoituksen ja tavoitteiden kanssa ristiriitaisia varauksia tai joiden kansallista lainsäädäntöä ei ole vielä tarkistettu kansainvälisten normien ja standardien mukaiseksi. Naisten mahdollisuuksia nauttia täysin tasavertaisista oikeuksistaan kaventaa se, että kansallinen lainsäädäntö on joiltain osiltaan ristiriidassa kansainvälisen oikeuden ja kansainvälisten ihmisoikeusasiakirjojen kanssa.

Ylen monimutkaiset hallintomenettelyt, tietoisuuden puute oikeudenkäyntiprosesseissa ja kaikkien naisten ihmisoikeuksien loukkausten riittämätön seuranta yhdistettyinä naisten aliedustukseen oikeuslaitoksessa, riittämättömään informaatioon olemassaolevista oikeuksista sekä sitkeisiin asenteisiin ja käytäntöihin ylläpitävät kaikki naisten tosiasiallista (de facto) eriarvoisuutta. Tosiasiallista eriarvoisuutta pitää yllä myös se, että mm. perhe-, siviili-, rikos-, työ- ja kauppaoikeuden säännöksiä ei käytännössä noudateta eikä myöskään hallinnollisia ohjeita ja määräyksiä, jotka on tarkoitettu takaamaan naisille mahdollisuudet nauttia täysin ihmisoikeuksista ja perusvapauksista.

220. Jokaisella ihmisellä tulisi olla oikeus osallistua kulttuurin, talouden sekä poliittisen ja sosiaalisen elämän kehitykseen, antaa siihen panoksensa ja nauttia siitä. Monissa tapauksissa naisia ja tyttöjä kuitenkin syrjitään

jaettaessa taloudellisia ja sosiaalisia resursseja. Tämä loukkaa suoraan heidän taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksiaan.

221. Kaikkien naisten ja tyttöjen ihmisoikeuksien on oltava olennainen osa YK:n ihmisoikeustoimintaa. Tarvitaan kuitenkin tehostettuja toimia, jotta kaikkien naisten ja tyttöjen tasavertainen asema ja ihmisoikeudet tulisivat mukaan koko YK-järjestelmän toiminnan valtavirtaan ja jotta näitä kysymyksiä käsiteltäisiin järjestelmällisesti ja säännöllisesti kaikissa asianomaisissa elimissä ja mekanismeissa. Tämä edellyttää mm. parempaa yhteistyötä ja koordinoitua, johon osallistuvat naisten asemaa käsittelevä toimikunta, YK:n ihmisoikeusvaltuutettu, ihmisoikeustoimikunta mukaan lukien sen erityis- ja teemaraportoitajat, riippumattomat asiantuntijat, työryhmät sekä sen syrjinnän ehkäisemistä ja vähemmistöjen suojelua käsittelevä alatoimikunta, kestävän kehityksen toimikunta, sosiaalisen kehityksen toimikunta, rikollisuuden ehkäisemisen ja rikosoikeutta käsittelevä toimikunta, naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitea (CEDAW), muut ihmisoikeussopimuksiin liittyvät elimet sekä kaikki ao. yksiköt YK-järjestelmässä, mukaan lukien erityisjärjestöt. Yhteistyötä tarvitaan myös vahvistamaan, rationalisoimaan, modernisoimaan ja tehostamaan YK:n ihmisoikeusjärjestelmää, ottaen huomioon tarve välttää toimeksiantojen ja tehtävien turhaa päällekkäisyyttä.

222. Jotta päästäisiin siihen tavoitteeseen, että ihmisoikeudet toteutuvat täydellisesti kaikkien kohdalla, kansainvälisiä ihmisoikeusasiakirjoja sovellettaessa on otettava entistä selvemmin huomioon naisten syrjinnän järjestelmällinen ja systeeminen luonne, minkä sukupuolenmukainen analysointi on selvästi osoittanut.

223. Pitäen mielessä Kairon kansainvälisen väestö- ja kehityskonferenssin¹⁴ toimintaohjelman sekä ihmisoikeuksien maailmankonferenssin² hyväksymän Wienin julistuksen ja toimintaohjelman, neljäs naisten asemaa käsittelevä maailmankonferenssi vahvistaa uudelleen suvunjakamisoikeuksien - sellaisina kuin ne sisältyvät kyseisten konferenssien raportteihin - pohjautumisen siihen, että tunnustetaan kaikkien pariskuntien ja yksilöiden perusoikeus päättää vapaasti ja vastuullisesti lastensa lukumäärästä sekä siitä, milloin ja millaisin välein he ne hankkivat, oikeus saada tietoa ja keinoja päätöksensä toteuttamiseksi sekä oikeus parhaaseen mahdolliseen seksuaaliterveyteen. Se sisältää myös heidän oikeutensa päättää itse lasten hankkimisesta joutumatta syrjinnän, pakottamisen tai väkivallan kohteiksi, niin kuin ihmisoikeusasiakirjoissa on määrätty.

224. Naisiin kohdistuva väkivalta sekä loukkaa että heikentää naisten mahdollisuuksia nauttia ihmisoikeuksistaan ja perusvapauksistaan tai jopa mitätöi ne kokonaan. Naisiin kohdistuvan väkivallan poistamista koskevan julistuksen ja erityisraportoitajien työn perusteella kaikki sukupuoleen perustuva väkivalta - kuten pahoinpitely ja muu perheväkivalta, seksuaalinen hyväksikäyttö, seksuaalinen orjuuttaminen ja riisto, kansainvälinen naisten ja lasten kauppa, prostituutioon pakottaminen ja seksuaalinen häirintä samoin kuin kulttuurisista ennakkoluuloista, rasismista, rotusyrjinnästä, muukalaisvihasta, pornografiasta, etnisistä puhdistuksista, aseellisista konflikteista, vieraasta miehityksestä, uskonnollisesta tai uskonnonvastaisista ääriilikkeistä ja terrorismista johtuva naisiin kohdistuva väkivalta - loukkaa karkeasti ihmisarvoa ja sitä vastaan on taisteltava ja se on poistettava. Hallitusten on ensi tilassa ryhdyttävä toimiin kaikenlaisen naisiin kohdistuvan väkivallan poistamiseksi yksityiselämästä ja julkisesta elämästä, syyllistyvätpä siihen tai sallivatpa sen sitten valtiovalta tai yksityishenkilöt.

225. Monien naisten osalta ihmisoikeuksista nauttimista rajoittavat muutkin esteet, jotka johtuvat esimerkiksi heidän rodustaan, kielestään, etnisestä ryhmästään, kulttuuristaan, uskonnostaan, vammaisuudesta, sosioekonomisesta asemastaan tai siitä, että he kuuluvat alkuperäiskansaansa tai ovat siirtolaisia, siirtotyöläisiä, evakkoja tai pakolaisia. He saattavat myös olla huono-osaisia tai syrjäytyneitä siksi, että heidän ihmisoikeuksistaan ei yleisesti tiedetä tai niitä ei tunnusteta, tai heidän tiellään on esteitä, jotka rajoittavat heidän mahdollisuuksiaan saada tietoa ja turvamekanismien suojaa silloin kun heidän oikeuksiaan loukataan.

226. Tekijät, jotka saavat pakolaisnaiset, muut kansainvälistä suojelua tarvitsevat evakot ja maansa sisällä evakkoon joutuneet naiset pakenemaan, saattavat poiketa niistä tekijöistä, jotka koskettavat miehiä. Ihmisoikeuksien loukkaukset uhkaavat näitä naisia vielä heidän pakomatallaan ja sen jälkeenkin.

227. Vaikka naiset käyttävät yhä yleisemmin oikeuslaitosta hyväkseen oikeuksiensa toteuttamiseksi, monissa maissa naiset kuitenkin tietävät aivan liian vähän näiden oikeuksien olemassaolosta, ja tämä estää heitä nauttimasta täysin ihmisoikeuksistaan ja saavuttamasta tasa-arvoa. Kokemukset ovat monissa maissa osoittaneet, että naisten vaikutusvaltaa voidaan lisätä ja heidät voidaan motivoida vaatimaan oikeuksiaan huolimatta siitä, mikä heidän koulutustasonsa tai sosioekonominen asemansa on. Oikeudellisen lukutaidon parantamiseen tähtäävät ohjelmat ja mediastrategiat ovat tehokkaasti auttaneet naisia ymmärtämään yhteyden oikeuksiensa ja elämänsä muiden ulottuvuuksien välillä ja osoittaneet, että on mahdollista tehdä kannattavia aloitteita, jotka auttavat naisia saamaan itselleen nämä oikeudet. Ihmisoikeuskasvatuksen järjestäminen on välttämätöntä, jotta ymmärrettäisiin, mitä naisten ihmisoikeudet merkitsevät - mukaan lukien tieto turvamekanismeista, joita on luotu ihmisoikeusrikkomusten varalta. Kaikkien ihmisten ja varsinkin haavoittuvissa

olosuhteissa elävien naisten on välttämätöntä tietää täysin oikeutensa ja mahdollisuutensa hakea niiden rikkomuksiin hyvitystä oikeusteitse.

228. Ihmisoikeuksia puolustavia naisia on suojeltava. Hallitusten velvollisuus on taata, että naiset, jotka joko yksilöinä tai järjestöjen edustajina toimivat rauhanomaisesti ihmisoikeuksien edistämiseksi ja suojelemiseksi, voivat täysin nauttia kaikista yleismaailmallisessa ihmisoikeuksien julistuksessa sekä kansainvälisissä ja poliittisissa oikeuksissa sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevissa kansainvälisissä yleissopimuksissa mainituista oikeuksista. Kansalais- ja naisjärjestöt sekä feministiryhmät ovat vauhdittaneet naisten ihmisoikeuksien edistämistä ruohonjuuritason toiminnallaan, verkostontumalla sekä ajamalla tätä asiaa, ja ne tarvitsevat hallituksilta kannustusta, tukea ja haluamia tietoja, jotta ne voivat tehdä tätä työtä.

229. Hallitusten ja muiden asianosaisten on edistäessään ihmisoikeuksien toteutumista sovellettava sukupuolinäkökulmaa aktiivisesti ja näkyvästi kaikkiin käytännön toimiin ja ohjelmiin niin, että ennen jokaista päätöstä sen vaikutukset analysoidaan erikseen naisten ja miesten kannalta.

Strateginen tavoite I.1

Turvata naisten ihmisoikeudet täytäntöönpanemalla täysimittaisesti kaikki ihmisoikeusasiakirjat ja erityisesti kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus sekä edistää niitä

Toimenpiteet

230. Hallitusten on

- a. työskenneltävä aktiivisesti kansainvälisten ja alueellisten ihmisoikeussopimusten ratifioimiseksi tai niihin liittymiseksi sekä niiden täytäntöönpanemiseksi;
- b. ratifioitava kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus tai liityttävä siihen ja taattava sen täytäntöönpano niin, että se saadaan maailmanlaajuisesti ratifioiduksi vuoteen 2000 mennessä;
- c. rajattava kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevaan yleissopimukseen tehdyt varaukset mahdollisimman vähäisiksi; muotoiltava mahdolliset varaukset niin täsmällisiksi ja suppeiksi kuin mahdollista; varmistettava, että mitkään varaukset eivät ole ristiriidassa yleissopimuksen tarkoituksen ja tavoitteiden kanssa tai muuten ristiriidassa kansainvälisen valtiosopimusoikeuden kanssa, säännöllisesti arvioitava ne uudelleen, jotta ne voitaisiin poistaa, sekä poistettava varaukset, jotka ovat yleissopimuksen tarkoituksen ja tavoitteiden vastaisia tai muuten ristiriidassa kansainvälisen valtiosopimusoikeuden kanssa;
- d. harkittava sellaisten kansallisten toimintasuunnitelmien laatimista, joissa määritellään toimet ihmisoikeuksien - myös naisten ihmisoikeuksien - edistämiseksi ja suojelemiseksi ihmisoikeuksien maailmankonferenssin suosituksen mukaisesti;
- e. luotava tai vahvistettava itsenäisiä kansallisia instituutioita, jotka edistävät ja suojelevat näitä oikeuksia - naisten ihmisoikeudet mukaan lukien - ihmisoikeuksien maailmankonferenssin suosituksen mukaisesti;
- f. kehitettävä kokonaisvaltainen ihmisoikeuskasvatusohjelma, jolla lisätään naisten tietoisuutta omista ihmisoikeuksistaan ja muiden tietoisuutta naisten ihmisoikeuksista;
- g. jos ne ovat sopimusvaltioita, täytäntöönpanettava yleissopimus tarkistamalla kaikki kansalliset lait, toimintamallit, käytännöt ja menettelytavat sen varmistamiseksi, että ne vastaavat yleissopimuksen velvoitteita; kaikkien valtioiden tulee tarkistaa kaikki kansalliset lait, toimintamallit, käytännöt ja menettelytavat sen varmistamiseksi, että ne ovat tässä suhteessa kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisia;
- h. sisällytettävä sukupuoleen liittyvät kysymykset kaikkeen ihmisoikeussopimuksien ja -asiakirjojen (ml. ILO:n sopimukset) edellyttämään raportointiin sen varmistamiseksi, että analysoinnissa ja arvioinnissa otetaan huomioon myös naisten ihmisoikeudet;
- i. raportoitava aikataulua noudattaen yleissopimuksen täytäntöönpanosta naisten syrjinnän poistamista käsittelevälle CEDAW-komitealle, noudattaen täysin komitean asettamia suuntaviivoja ja ottaen tarpeen mukaan kansalaisjärjestöt mukaan raportin valmisteluun tai ottaen huomioon myös niiden antama panos raportin valmistelussa;
- j. järjestettävä CEDAW-komitealle edellytykset toteuttaa täysin mandaattiaan myöntämällä sille riittävästi kokousaikaa - ratifioiden laajasti sopimusvaltioiden 22. päivänä toukokuuta 1995 yleissopimuksen 20 artiklan 1 kappaleeseen hyväksymä muutos³² - sekä tehostamalla komitean työskentelytapoja;

- k. tuettava naisten asemaa käsittelevän toimikunnan CSW:n aloitetta siitä, että laadittaisiin luonnos valitusoikeuden sisältäväksi valinnaiseksi lisäpöytäkirjaksi kaikkinaisen naisten syrjinnän kieltävään yleissopimukseen. Pöytäkirja olisi saatava voimaan mahdollisimman pian. Luonnoksen laatimisessa oli otettava huomioon YK:n pääsihteerin raportti valinnaisesta lisäpöytäkirjasta sekä siihen sisältyvät näkemykset sen toteuttamismahdollisuuksista;
- l. ryhdyttävä kiireellisesti toimiin lapsen oikeuksien yleissopimuksen maailmanlaajuisen ratifioinnin tai siihen liittymisen saavuttamiseksi ennen vuoden 1995 loppua sekä sen täytäntöönpanon varmistamiseksi kaikkialla, jotta taataan tasavertaiset oikeudet tytöille ja pojille; yleissopimuksen ulkopuolella olevia hallituksia kiirehditään liittymään siihen, jotta lapsen oikeuksien yleissopimus pantaisiin täytäntöön kaikkialla maailmassa vuoteen 2000 mennessä;
- m. puututtava lasten akuutteihin ongelmiin mm. tukemalla YK-järjestelmän ponnisteluja, joiden tarkoituksena on saada aikaan tehokkaita kansainvälisiä toimia, jotka ehkäisevät ja lopettavat tyttölasten surmaamisen, haitallisen lasten käyttämisen työvoimana, lasten ja heidän elintensä kaupan, lapsiprostitiution, lapsipornografian ja muut seksuaalisen hyväksikäytön muodot sekä harkittava osallistumista lasten oikeuksien yleissopimukseen liitettävän valinnaisen lisäpöytäkirjan valmisteluun;
- n. vahvistettava kaikkien asiaankuuluvien ihmisoikeusasiakirjojen täytäntöönpanoa, jotta pystyttäisiin mm. kansainvälisen yhteistyön avulla lopettamaan organisoitu ja kaikki muukin naisten ja lasten kauppa - ml. kauppaaminen seksuaalisen riiston, pornografian, prostitiution ja seksiturismin käyttöön - sekä järjestämään uhreille oikeus- ja sosiaalipalveluja; tämän tulisi sisältää myös määräyksiä kansainvälisestä yhteistyöstä naisten ja lasten järjestäytyneestä riistosta vastuussa olevien asettamiseksi syytteeseen ja rankaisemiseksi;
- o. ottaen huomioon tarve taata alkuperäiskansoihin kuuluvien naisten ihmisoikeuksien täydellinen kunnioittaminen, harkittava alkuperäiskansojen oikeuksien julistuksen laatimista yleiskokouksen hyväksyttäväksi kansainvälisen alkuperäiskansojen vuosikymmenen aikana sekä kannustettava alkuperäiskansojen naisia osallistumaan julistusta luonnostelevan työryhmän työhön alkuperäiskansojen järjestöjen osallistumista koskevien sääntöjen mukaisesti.

231. YK-järjestelmän asiaan kuuluvien elinten ja järjestöjen, kaikkien YK:n ihmisoikeuselinten, YK:n ihmisoikeusvaltuutetun ja pakolaisasian päävaltuutetun on parantaessaan tehokkuuttaan eri elinten, mekanismien ja menettelytapojen paremmalla koordinaatiolla sekä välttämällä toimeksiantojensa ja tehtäviensä turhaa päällekkäisyyttä

- a. kiinnitettävä täysimääräisesti, tasavertaisesti ja jatkuvasti huomiota naisten ihmisoikeuksiin edistäessään kukin oman toimeksiantonsa puitteissa kaikkien ihmisoikeuksien - kansalaisyhteiskunnan, sivistyksellisten, taloudellisten, poliittisten ja sosiaalisten oikeuksien, ml. oikeus kehitykseen - yleismaailmallista kunnioittamista ja turvaamista;
- b. taattava, että ihmisoikeuksien maailmankonferenssin suositukset naisten ihmisoikeuksien täydellisestä integroimisesta ja sisällyttämisestä kaikkeen toimintaan pannaan täytäntöön;
- c. kehitettävä kokonaisvaltainen toimintaohjelma naisten ihmisoikeuksien sisällyttämiseksi läpäisyperiaatteella koko YK-järjestelmän toimintaan, mukaan lukien neuvoo-antava toiminta, tekninen apu, raportointimenetelmät, sukupuolivaikutusanalyysit, koordinointi, tiedotus ja ihmisoikeuskasvatus, sekä toimittava aktiivisesti tämän ohjelman toteuttamiseksi;
- d. varmistettava naisten täysipainoinen osallistuminen kehitysprosessiin antavina ja saavina osapuolina sekä toistettava tavoitteet, jotka Rion ympäristö- ja kehitysjulistus asetti naisten maailmanlaajuiselle toiminnalle kestävän ja oikeudenmukaisen kehityksen saavuttamiseksi;
- e. sisällytettävä kaikkiin toimiinsa informaatiota sukupuolen perusteella tapahtuvista ihmisoikeuksien loukkauksista sekä integroitava tulokset kaikkiin ohjelmiinsa ja toimiinsa;
- f. varmistettava kaikkien ihmisoikeuselinten ja mekanismien koordinoitu yhteistyö, jotta naisten ihmisoikeuksien kunnioittaminen varmistuu;
- g. vahvistettava koordinaatiota ja yhteistyötä seuraavien YK:n elinten ja järjestöjen välillä, kun ne toimivat kukin omalla alallaan naisten ihmisoikeuksien edistämiseksi: naisten asemaa käsittelevä toimikunta, ihmisoikeustoimikunta, sosiaalisen kehityksen toimikunta, kestävän kehityksen toimikunta, rikollisuuden ehkäisemistä ja rikosoikeutta käsittelevä toimikunta, YK:n ihmisoikeussopimuksien toteutumista valvovat elimet, mukaan lukien naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitea CEDAW, UNIFEM (YK:n naisten kehitysrahasto), INSTRAW (YK:n kansainvälinen tutkimus- ja koulutusinstituutti naisten aseman parantamiseksi), YK:n kehitysohjelma UNDP, YK:n lastenrahasto UNICEF ja muut YK-järjestelmän järjestöt, sekä tehostettava naisten aseman edistämistä käsittelevän jaoston (DAW) ja YK:n ihmisoikeuskeskuksen yhteistyötä;
- h. luotava tehokasta yhteistyötä YK:n ihmisoikeusvaltuutetun ja YK:n pakolaisasiain päävaltuutetun ja muiden asiaan kuuluvien elinten kesken niiden toimeksiantojen puitteissa, ottaen huomioon läheinen

yhteys laajamittaisten ihmisoikeusloukkauksien - varsinkin sellaisten kuin joukkotuhonta, etniset puhdistukset, naisten järjestelmällinen raiskaaminen sotien yhteydessä sekä pakolaisvirrat ja muut väestönsiirrot - ja sen välillä, että pakolais-, evakko- ja paluumuuttajanaiset saattavat joutua tiettyjen, aivan erityisten ihmisoikeusloukkausten uhreiksi;

- i. kannustettava ihmisoikeuksia koskevien neuvontaohjelmien puitteissa sukupuolinäkökulman integroimista kansallisiin toimintaohjelmiin sekä ihmisoikeus- ja kansallisiin instituutioihin;
- j. järjestettävä koulutusta naisten ihmisoikeuksista YK:n koko henkilöstölle, etenkin ihmisoikeus- ja humanitaarisessa avustustoiminnassa työskenteleville, ja edistettävä heidän tietouttaan naisten ihmisoikeuksista, jotta he kykenevät tunnistamaan ja käsittelemään naisten ihmisoikeuksien loukkauksia ja osaavat ottaa täysin huomioon työnsä sukupuoliluottuvuuden;
- k. otettava neljännen naisten asemaa käsittelevän maailmankonferenssin tulokset huomioon arvioidessaan YK:n ihmisoikeuskasvatuksen vuosikymmenen (1995-2004) toimintaohjelman toimeenpanoa.

Strateginen tavoite I.2

Varmistettava tasa-arvo ja syrjimättömyys sekä laissa että käytännössä

Toimenpiteet

232. Hallitusten on

- a. ennen kaikkea muuta edistettävä naisten ja miesten täysiä ja tasavertaisia mahdollisuuksia nauttia kaikesta ihmisoikeuksista ja perusvapauksista ilman minkäänlaista rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan liittyvää erottelua ja turvattava tämä;
- b. taattava perustuslaissa ja/tai säädettävä muussa asianmukaisessa lainsäädännössä kaikkien naisten ja tyttöjen sukupuoleen perustuvaa syrjintää koskeva kieltä sekä taattava kaikenikäisille naisille tasavertaiset oikeudet ja täysi mahdollisuus nauttia niistä;
- c. sisällytettävä naisten ja miesten tasa-arvon periaate lainsäädäntöön sekä taattava lainsäädännöllisin ja muin toimin, että tämä periaate toteutuu käytännössä;
- d. tarkistettava kansalliset lait, mukaan lukien tapaoikeus ja käytännöt perhe-, siviili-, rikos-, työ- ja kauppaoikeuden alueella, jotta taataan kaikkien asiaankuuluvien kansainvälisten ihmisoikeusasiakirjojen periaatteiden ja menettelytapojen toteutuminen kansallisen lainsäädännön keinoin sekä kumottava kaikki jäljellä olevat, sukupuolen perusteella syrjivät lait sekä poistettava sukupuoleen liittyvä puolueellisuus oikeushallinnosta;
- e. vahvistettava ja kannustettava kehittämään ohjelmia, jotka turvaavat naisten ihmisoikeudet kansallisissa, ohjelmia toimeenpaneuvissa ihmisoikeusinstituutioissa (esim. ihmisoikeuskomissiot ja -valtuutetut), antamalla niille asianmukainen asema, riittävät varat sekä hallinnollinen yhteys hallitukseen yksilöiden - varsinkin naisten - avustamiseksi sekä varmistettava, että nämä instituutiot kiinnittävät tarpeeksi huomiota ongelmiin, joihin saattaa liittyä naisten ihmisoikeuksien loukkauksia;
- f. taattava naisten ihmisoikeuksien - myös edellä kohdissa 94 ja 95 määriteltyjen - täysi kunnioittaminen ja turvaaminen;
- g. ryhdyttävä kiireellisiin toimiin sellaisen naiseen kohdistuvan väkivallan lopettamiseksi, joka johtuu haitallisista perinteisistä tai tavanomaisista käytännöistä, kulttuurisista ennakkoluuloista ja äärimmäisyyksistä, sillä se loukkaa naisten ihmisoikeuksia;
- h. kiellettävä naisten sukuelinten silpominen kaikkialla, missä sitä esiintyy; annettava voimakasta tukea kansalaisjärjestöjen sekä uskonnollisten instituutioiden pyrkimyksille lopettaa nämä käytännöt;
- i. järjestettävä sukupuolierot huomioonottavaa ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta viranomaisille, mm. poliisi-, sotilas-, vankeinhoito- ja terveydenhoitohenkilöstölle sekä sosiaalityöntekijöille, mukaan lukien siirtolais- ja pakolaisasioiden parissa työskentelevät, sekä opettajille koulutusjärjestelmän kaikilla tasoilla, sekä järjestettävä tällaista kasvatusta ja koulutusta myös oikeuslaitoksen ja kansanedustajien saataville, jotta he kykenevät paremmin huolehtimaan julkisista velvollisuuksistaan;
- j. edistettävä naisten tasavertaista oikeutta liittyä ammattiyhdistysten sekä muiden ammatillisten ja yhteiskunnallisten järjestöjen jäseniksi;
- k. luotava tehokkaita mekanismeja sellaisten naisten ihmisoikeuksien loukkauksien tutkimiseksi, joiden tekijä on viranomainen sekä rangaistava niistä kansallisen lainsäädännön mukaisesti;
- l. tarkistettava ja muutettava rikoslainsäädäntöä ja menettelytapoja tarpeen mukaan kaiken naiseen kohdistuvan syrjinnän lopettamiseksi ja sen varmistamiseksi, että rikoslaki ja menettelytavat takaavat naisille tehokkaan suojelun heihin kohdistuvia tai heihin suhteettoman paljon vaikuttavia rikoksia vastaan

sekä että niistä rangaistaan riippumatta siitä, mikä on tekijän ja uhrin välinen suhde; taattava ettei naissyytettyjä ja -uhreja ja/tai todistajia uudelleen syyllistetä tai syrjitä rikosten tutkinta- ja syyttämismenettelyssä;

- m. taattava naisille miesten kanssa sama oikeus toimia tuomareina, asianajajina ja muina tuomioistuinten viranhaltijoina sekä esimerkiksi poliisi- ja vankeinhoitolaitoksen viroissa;
- n. vahvistettava nykyisiä tai perustettava helposti saatavilla olevia ja ilmaisia tai kohtuuhintaisia vaihtoehtoisia hallinnollisia mekanismeja ja oikeusapua auttamaan heikossa asemassa olevia naisia, jotka hakevat hyvitystä oikeuksiensa loukkauksien johdosta;
- o. varmistettava, että kaikki ihmisoikeuksien - niin kansalaisoikeuksien, sivistyksellisten, taloudellisten, poliittisten ja sosiaalisten oikeuksien kuin oikeuden kehitykseen - edistämiseksi ja turvaamiseksi toimivat naiset, kansalaisjärjestöt ja niiden jäsenet nauttivat täysin kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen ja kaikkien muiden ihmisoikeusasiakirjojen mukaisesti ja että kansallinen lainsäädäntö suojelee heitä;
- p. vahvistettava ja kannustettava vammaisten henkilöiden mahdollisuuksien yhdenvertaistamista koskeviin yleisohjeisiin³⁰ sisältyvien suositusten toteuttamista varmistaen erityisesti, että vammaisia naisia ja tyttöjä ei syrjitä vaan he voivat nauttia tasavertaisesti kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksistaan, mukaan lukien naisiin kohdistuvaa väkivaltaa koskeva informaatio ja palvelujen saanti, sekä osallistua aktiivisesti ja antaa taloudellisen panoksensa kaikkeen yhteiskunnalliseen toimintaan;
- q. kannustettava sukupuolen huomioonottavien ihmisoikeusohjelmien kehittämistä.

Strateginen tavoite I.3

Oikeudellisen lukutaidon saavuttaminen

Toimenpiteet

233. Hallitusten, kansalaisjärjestöjen, YK:n ja muiden kansainvälisten järjestöjen on asianmukaisesti

- a. käännettävä aina kun mahdollista paikallisille ja alkuperäiskansojen kielille tai esitettävä jossakin muussa, vammaisille ja heikosti lukutaitoisille sopivassa muodossa, julkaistava sekä levitettävä kaikki naisten tasavertaiseen asemaan ja ihmisoikeuksiin liittyvät lait ja informaatio, ml. ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus, kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva yleissopimus³³, lasten oikeuksien yleissopimus, kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus, julistus oikeudesta kehitykseen³⁴, julistus naisiin kohdistuvan väkivallan poistamisesta sekä muut näihin asioihin liittyvien YK:n konferenssien ja huippukokousten tulokset sekä naisten syrjinnän poistamista käsittelevälle komitealle (CEDAW) toimitetut kansalliset raportit;
- b. julkaistava ja levitettävä kaikki tämä informaatio helposti ymmärrettävässä muodossa sekä muussa, vammaisille ja heikosti lukutaitoisille sopivassa muodossa;
- c. levitettävä tietoa kansallisesta lainsäädännöstä ja sen vaikutuksista naisiin sekä järjestettävä saataville ohjeita siitä, miten itse kukin voi käyttää oikeuslaitosta oikeuksiensa turvaamiseksi;
- d. sisällytettävä julkiseen tiedotukseen, ihmisoikeuskasvatukseen sekä aikuiskoulutukseen - etenkin sotilashenkilöstölle, poliiseille ja muille lain täytäntöönpanijoille, tuomarikunnalle sekä muulle oikeus- ja terveydenhoitojärjestelmän henkilöstölle järjestettyyn koulutukseen - informaatiota kansainvälisistä ja alueellisista asiakirjoista ja standardeista, jotta ihmisoikeuksien tehokas turvaaminen varmistetaan;
- e. järjestettävä laajalti saataville ja julkaistava kaikille tietoa siitä, millaisten kansallisten, alueellisten ja kansainvälisten mekanismien kautta voidaan hakea hyvitystä, kun naisten ihmisoikeuksia on loukattu;
- f. kannustettava paikallisia ja alueellisia naisryhmiä, kansalaisjärjestöjä, kouluttajia ja joukkoviestimiä antamaan ihmisoikeuskasvatusta, koordinoitava niiden toimintaa ja tehtävä yhteistyötä niiden kanssa, jotta naisten tietoisuus omista ihmisoikeuksistaan laajenee;
- g. edistettävä naisten laillisia oikeuksia ja ihmisoikeuksia koskevaa kasvatusta opetussuunnitelmissa kaikilla tasoilla, järjestettävä kaikilla kunkin maan yleisimmillä kielillä julkisia kampanjoita naisten ja miesten tasavertaisuudesta niin julkisessa kuin yksityiselämässäänkin, mukaan lukien heidän oikeutensa perheessä, sekä keskeisistä kansallisen ja kansainvälisen oikeuden ihmisoikeusasiakirjoista;
- h. edistettävä kaikissa maissa säännöllisesti ja jatkuvasti koulutusta ihmisoikeuksista ja humanitaarisesta oikeudesta kansallisten turvajoukkojen ja asevoimien jäsenille, myös YK:n rauhanturvaoperaatioissa palveleville, muistuttaen heitä ja tehden heidät tietoisiksi siitä, että heidän on kunnioitettava naisten

oikeuksia kaikissa tilanteissa, niin palvelus- kuin vapaa-aikanaankin, ja kiinnittäen erityisesti huomiota naisten ja lasten suojeluun sekä ihmisoikeuksien suojeluun aseellisten konfliktien yhteydessä;

- i. ryhdyttävä asianmukaisiin toimiin sen varmistamiseksi, että pakolais-, evakko-, siirtolais- ja siirtotyöläisnaiset tulevat tietoisiksi ihmisoikeuksistaan sekä käytettävissään olevista turvamekanismeista.

J. Naiset ja tiedotusvälineet

234. Kuluneen vuosikymmenen aikana tietotekniikassa tapahtunut kehitys on tehnyt mahdolliseksi kansalliset rajat ylittävän maailmanlaajuisen viestintäverkon syntymisen. Se vaikuttaa viralliseen politiikkaan sekä yksityisten ihmisten, varsinkin lasten ja nuorten aikuisten asenteisiin ja käyttäytymiseen. Joukkoviestimillä on kaikkialla mahdollisuus antaa paljon entistä painavampi panoksensa naisten aseman edistämiseen.

235. Naiset työskentelevät entistä yleisemmin viestinnässä, mutta vain harvat ovat päässeet päätöksentekotasolle, hallintoneuvostoihin tai muihin viestintäpolitiikkaan vaikuttaviin elimiin. Sukupuolinäkökulmaa ei tiedotusvälineissä osata ottaa huomioon, vaan stereotyyppiset sukupuoliroolit ja -kuvat ovat yhä edelleen yleisiä niin julkisissa kuin yksityisissäkin paikallisissa, kansallisissa ja kansainvälisissä tiedotusvälineissä.

236. Jatkuva kielteisten ja alentavien naiskuvien esittäminen niin sähköisessä, painetussa kuin audiovisuaalisessakin joukkoviestinnässä on lopetettava. Painettu ja sähköinen viestintä ei useimmissa maissa välitä tasapainoista kuvaa naisten monimuotoisesta elämästä ja heidän yhteiskunnallisesta panoksestaan muuttuvassa maailmassa. Lisäksi väkivaltaiset, alentavat ja pornografiset viestintätuotteet vaikuttavat kielteisesti naisiin ja heidän yhteiskunnalliseen osallistumiseensa. Myös naisten perinteisiä rooleja korostavat ohjelmat voivat olla yhtä haitallisia. Maailmanlaajuinen pyrkimys kulutuksen jatkuvaan lisäämiseen on luonut ilmapiirin, jossa mainokset ja kaupalliset viestit usein esittävät naiset ensisijaisesti vain kuluttajina ja tekevät työstä ja kaikenikäisistä naisista epäasiallisen viestinnän kohteita.

237. Naisten vaikutusvaltaa olisi lisättävä parantamalla heidän taitojaan, tietojään ja mahdollisuuksiaan käyttää informaatiotekniikkaa. Tämä auttaa heitä kamppailemaan kansainvälisesti kielteisiä naiskuvia vastaan ja haastamaan ne, jotka käyttävät valtaa väärin tällä jatkuvasti yhä tärkeämmäksi tulevalla alalla. Median itsesäätelymekanismeja täytyy kehittää ja vahvistaa, ja on löydettävä uusia keinoja sukupuolten välisen epäsuhtaisuuden poistamiseksi ohjelmista. Useimmat naiset, varsinkin kehitysmaissa, eivät pääse tehokkaasti käyttämään laajenevia elektronisia tiedon valtateitä. Näin he eivät voi luoda verkostoja, joiden kautta he voisivat käyttää hyväkseen vaihtoehtoisia tietolähteitä. Siksi on tärkeitä, että naiset voivat osallistua uuden teknologian kehittämistä koskevaan päätöksentekoon sekä vaikuttaa sen kasvuun ja käyttöön.

238. Käsitellessään tiedotusvälineiden mobilisoimista hallitusten ja muiden asianosaisten on edistettävä sukupuolinäkökulman aktiivista ja näkyvää sisällyttämistä kaikkiin toimintasuunnitelmiin ja ohjelmiin.

Strateginen tavoite J.1

Lisätä naisten osallistumista viestimissä ja uuden viestintäteknologian kehityksessä sekä niissä ja niiden kautta tapahtuvaan ilmaisuun ja päätöksentekoon

Toimenpiteet

239. Hallitusten on

- a. tuettava naisten koulutusta ja työnsaantia, jotta voidaan varmistaa naisten tasavertainen pääsy ja tasavertaiset mahdollisuudet toimia viestinnän kaikilla tasoilla ja aloilla;
- b. tuettava kaikkien naisia ja viestimiä koskevien aiheiden tutkimista niin, että voidaan määrittellä alueet, jotka vaativat huomiota ja toimia sekä arvioitava uudelleen nykyinen viestintäpolitiikka sukupuolinäkökulman integroimiseksi siihen;
- c. edistettävä naisten esteetöntä ja tasavertaista osallistumista viestintään - myös johtamiseen, ohjelmiston suunnitteluun, koulutukseen ja tutkimukseen;

- d. pyrittävä sukupuolten tasapainoiseen edustukseen nimitettäessä naisia ja miehiä kaikkiin neuvoo-antaviin, hallinto-, säätely- ja valvontaelimiin - niin yksityisissä kuin valtiollisissa ja muissa julkisissa viestimissäkin;
- e. ilmaisunvapautta kunnioittaen kannustettava näitä elimiä lisäämään naisten tekemiä ja naisille kohdistettuja ohjelmia, jotta naisten tarpeet ja huolenaiheet tulevat asianmukaisesti esiin;
- f. kannustettava naisten mediaverkostoja - myös elektronisia verkostoja ja muuta uutta viestintäteknologiaa - ja tunnustettava ne välineiksi, joiden avulla levitetään tietoa ja vaihdetaan näkemyksiä myös kansainvälisesti, sekä tuettava tässä mielessä kaikkia mediatyössä ja viestintäjärjestelmissä toimivia naisryhmiä;
- g. kannustettava sekä osoitettava kansallisen lainsäädännön puitteissa varoja ja tukea, jotta kansalliset tiedotusvälineet käyttäisivät ohjelmia luovasti välittämään tietoa alkuperäisväestön eri kulttuureista sekä sosiaalisten ja koulutuskesymysten kehityksestä tässä suhteessa;
- h. taattava kansallisella lainsäädännöllä viestimien vapaus ja tämän vapauden suojelu sekä kannustettava ilmaisunvapautta kunnioittaen viestimien myönteistä osallistumista kehitys- ja sosiaalikesymysten käsittelyyn.

240. Kansallisten ja kansainvälisten viestintäjärjestelmien on

kehitettävä ilmaisunvapautta kunnioittaen säätelymekanismeja (ml. vapaaehtoinen säätely), jotka edistävät naisten kuvaamista tasapainoisesti ja monipuolisesti tiedotusvälineissä ja kansainvälisissä viestintäjärjestelmissä sekä edistävät naisten ja miesten laajempaa osallistumista ohjelmatuotantoon ja päätöksentekoon.

241. Hallitusten (sopivin tavoin) tai kansallisen naisten aseman edistämiseksi toimivan elimen on

- a. kannustettava kehittämään koulutusohjelmia naisille tiedon tuottamiseksi joukkoviestinten käyttöön, mukaan lukien kokeilujen rahoittaminen, sekä rohkaistava uuteen viestintään, kybernetiikka-avaruuteen ja satelliittiyhteyksiin liittyvän teknologian käyttöä sekä julkisesti että yksityisesti;
- b. kannustettava viestintäjärjestelmien, mukaan lukien uusi teknologia, käyttöä keinona naisten demokraattisen osallistumisen lisäämiseksi;
- c. avustettava naispuolisten media-asiantuntijoiden rekisterin kokoamista;
- d. kannustettava naisten osallistumista kehittämään ammatillisia ohjesääntöjä ja toimintaohjeita tai muita tarkoituksenmukaisia itsesäätelymekanismeja, jotka edistävät viestimien välittämän naiskuvan muodostumista tasapainoiseksi ja vapaaksi stereotyypeistä.

242. Kansalaisjärjestöjen ja viestinnän ammattilaisten järjestöjen on

- a. kannustettava perustamaan mediatarakkailuryhmiä, jotka valvovat viestimiä ja pitävät niihin yhteyttä, jotta varmistetaan että naisten tarpeet ja huolenaiheet kuvastuvat asianmukaisesti tiedotusvälineissä;
- b. koulutettava naisia hyödyntämään viestintään liittyvää informaatioteknologiaa ja viestimiä entistä paremmin ja myös kansainvälisesti;
- c. luotava kansalaisjärjestöjen, naisjärjestöjen ja viestinnän ammattilaisten järjestöjen kesken verkostoja ja kehitettävä tiedotusohjelmia niitä varten naisten erityistarpeiden tunnistamiseksi viestinnässä sekä helpotettava naisten osallistumista viestintään laajemmin etenkin kansainvälisesti etelä-etelä- ja pohjoisen-etelä-dialogin vahvistamiseksi näiden organisaatioiden välillä mm. naisten ihmisoikeuksien sekä naisten ja miesten tasavertaisuuden edistämiseksi;
- d. kannustettava viestintäteollisuutta sekä oppilaitoksia ja mediakoulutusta antavia instituutioita kehittämään tarvittavilla kielillä perinteisiä, alkuperäisväestön käyttämiä ja muita etnisen viestinnän muotoja, kuten tarinankertomista, teatteria, runoutta ja lauluja, jotka kuvastavat heidän kulttuuriaan, sekä käytettävä hyväksi näitä viestintämuotoja myös kehitystä ja yhteiskunnallisia kysymyksiä koskevan informaation levittämiseen.

Strateginen tavoite J.2

Edistää tasapainoista ja stereotyyppitöntä kuvaa naisista tiedotusvälineissä

Toimenpiteet

243. Hallitusten ja kansainvälisten järjestöjen on ilmaisunvapauden mukaisessa laajuudessa

- a. edistettävä tutkimusta ja sellaisen informaatio-, koulutus- ja viestintästrategian toteuttamista, joka tähtää naisten ja tyttöjen sekä heidän moninaisten rooliensa tasapainoiseen kuvaamiseen;
- b. kannustettava tiedotusvälineitä ja mainostoimistoja kehittämään erityisohjelmia, jotka lisäävät tietoisuutta tästä toimintaohjelmasta;
- c. kannustettava sukupuolierot huomioonottavaa koulutusta viestinnän ammattilaisille, myös tiedotusvälineiden omistajille ja johtajille, jotta he loisivat ja esittäisivät stereotyyppittömiä, tasapainoisia ja monimuotoisia kuvia naisista;
- d. rohkaistava tiedotusvälineitä esittämään naiset luovina ihmisinä sekä kehitysprosessin tärkeinä toteuttajina ja edunsaajina ja pidättymään esittämästä heitä alempiarvoisina olentoina sekä käyttämästä heitä seksiobjekteina ja kauppatavarana;
- e. edistettävä käsitystä, että seksististen stereotyyppien esittäminen mediassa on sukupuolista syrjintää, joka alentaa ja loukkaa naisia;
- f. toteutettava tehokkaita toimia tai ryhdyttävä sellaisiin toimiin, mukaan lukien asianmukainen lainsäädäntö, viestimissä esiintyvää pornografiasia sekä naisiin ja lapsiin kohdistuvan väkivallan esittämistä vastaan.

244. Joukkoviestimien ja mainosalan organisaatioiden on

- a. kehitettävä ilmaisunvapauden puitteissa ammatillisia toimintaohjeita, menettelytapasääntöjä ja muita sisäisen säätelyn keinoja, joilla edistetään naisten stereotyyppitöntä kuvaamista;
- b. luotava ilmaisunvapauden puitteissa ammatillisia toimintaohjeita ja menettelytapasääntöjä, jotka puuttuvat naisia koskevaan väkivaltaiseen, alentavaan tai pornografiseen aineistoon viestinnässä ja mainonnassa;
- c. muistettava sukupuolinäkökulma kaikissa yhteisöjä, kuluttajia ja kansalaisyhteiskuntaa koskevissa asioissa;
- d. lisättävä naisten osallistumista päätöksentekoon kaikilla tasoilla tiedotusvälineissä.

245. Tiedotusvälineiden, kansalaisjärjestöjen ja yksityissektorin on yhteistyössä kansallisen naisten aseman edistämiselimen kanssa

- a. edistettävä perhevelvollisuuksien tasavertaista jakamista sellaisten mediakampanjoiden avulla, jotka painottavat sukupuolten tasa-arvoa sekä naisten ja miesten ei-stereotyyppisiä sukupuolirooleja perheissä sekä välittävät tietoa, joka tähtää puolison ja lasten hyväksikäytön ja kaikenlaisen naisiin kohdistuvan väkivallan (myös perheväkivallan) poistamiseen;
- b. tuotettava ja/tai välitettävä tiedotusaineistoa naisista mm. johtajina, jotka tuovat johtajuuteensa monenlaisia elämäkokemuksia, mukaan lukien myös kokemukset työ- ja perhevelvollisuuksien tasapainottamisesta ja äitiydestä sekä toiminnasta ammatissa, johtajina ja yrittäjinä, roolimallien antamiseksi etenkin nuorille naisille;
- c. edistettävä laajoja kampanjoita - käyttäen hyväksi julkisia ja yksityisiä koulutus- ja kasvatusohjelmia - tiedon levittämiseksi ja tietoisuuden lisäämiseksi naisten ihmisoikeuksista;
- d. tuettava ja sopivin tavoin rahoitettava vaihtoehtoisten viestimien kehittämistä sekä kaikkien viestinnän keinojen käyttämistä tiedon levittämiseksi sekä naisille että naisista ja heidän intresseistään;
- e. kehitettävä lähestymistapoja ja koulutettava asiantuntijoita tekemään sukupuolitettua analyysia mediaohjelmista.

K. Naiset ja ympäristö

246. Ihminen ovat kestävän kehityksen avaintekijä. Ihmisillä on oikeus terveeseen ja tuottavaan elämään sopusoinnussa luonnon kanssa. YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssissa sekä kansainvälisessä väestö- ja kehityskonferenssissa tunnustettiin, että naisilla on keskeinen rooli, kun kehitetään ekologisesti kestäviä ja järkeviä kulutus-, tuotanto- ja lähestymistapoja luonnonvarojen hallintaan. Tämä heijastuu läpi koko (ympäristö- ja kehityskonferenssin hyväksymän toimintaohjelman) Agenda 21:n.

Tietoisuus luonnonvarojen ryöstökäytöstä, luonnonjärjestelmien turmeltumisesta ja saasteiden vaaroista on lisääntynyt huomattavasti kuluneen vuosikymmenen aikana. Nämä huononevat olosuhteet tuhoavat herkkiä ekosysteemejä ja ajavat yhteisöjä - erityisesti naisia - pois tuottavasta toiminnasta sekä uhkaavat yhä vakavammin terveellistä ja turvallista ympäristöä. Vaikka köyhyyskin osaltaan rasittaa ympäristöä, maailman ympäristön jatkuvan turmeltumisen pääsyy on kulutus- ja tuotantomallien kestävättömyys. Tämä erityisesti teollisuusmaissa yleinen ilmiö on erittäin huolestuttava ja se pahentaa köyhyyttä ja tasapainottomuutta.

Maapallon ilmaston lämpenemisestä johtuva merenpinnan nousu uhkaa vakavasti ja välittömästi saarivaltioissa ja rannikoilla asuvia ihmisiä. Kloorifluorihilivedyn, halonin ja metyylibromidin (joista valmistetaan muoveja ja vaahtoja) kaltaisten otsonikerrosta tuhoavien aineiden käyttö vahingoittaa ilmakehää ja siten päästää liikaa haitallisia ultraviolettisäteitä maanpinnalle. Tällä on vakavia vaikutuksia ihmisten terveyteen, sillä se lisää esimerkiksi ihosyöpää ja silmävaurioita sekä heikentää immuunijärjestelmää. Se aiheuttaa vakavia haittoja myös ympäristölle muun muassa pienentämällä satoja ja tuhoamalla valtamerten elämää.

247. Köyhyyden poistaminen on välttämätön tehtävä, joka vaatii kaikkien valtioiden ja ihmisten yhteistyötä. Se on myös kestävä kehityksen välttämätön edellytys, jotta elintasokuilu kapenee ja maailman ihmisten enemmistön tarpeet tyydytetään paremmin. Ympäristöä saattavat turmella myös pyörremyrskyt, hirmumyrskyt ja muut luonnonkatastrofit sekä lisäksi myös luonnonvarojen tuhoutuminen, väkivalta, muuttoliike ja muut vaikutukset, jotka johtuvat sodista sekä aseellisista ja muista konflikteista. Ydinaseiden käyttö ja kokeilu sekä vieraiden joukkojen miehitykset lisäävät niin ikään ympäristön tuhoutumista. Luonnonvarojen turmeltuminen pakottaa yhteisöjä - etenkin naisia - siirtymään pois tuloja tuottavasta työstä ja lisää samalla suuresti palkattoman työn määrää.

Ympäristön turmeltuminen heikentää niin maaseudulla kuin kaupungeissakin koko väestön ja varsinkin tyttöjen ja kaikenikäisten naisten terveyttä, hyvinvointia ja elämänlaatua. Erityistä huomiota ja tunnustusta on annettava sille roolille ja erityisasemalle, joka on maaseudulla asuvilla ja maataloudessa työskentelevillä naisilla. Siellä mahdollisuudet saada koulutusta, maata, luonnonvaroja, tuotantoresursseja, lainoja sekä päästä osalliseksi kehitysohjelmista ja osuuskuntarakenteista auttavat heitä lisäämään osallistumistaan kestäväan kehitykseen. Kotien ja työpaikkojen ympäristöriskit saattavat vaikuttaa suhteettomasti naisten terveyteen, koska he ovat eri tavalla alttiita erilaisten kemikaalien myrkyllisille vaikutuksille. Nämä naisten terveyteen kohdistuvat riskit ovat erityisen suuria kaupungeissa ja pienituloisilla alueilla, joihin on keskittynyt paljon saastuttavaa teollisuutta.

248. Hoitamalla ja käyttämällä luonnonvaroja naiset elättävät perheitään ja yhteisöjään. Naisilla on kuluttajina, tuottajina, perheidensä hoitajina ja kasvattajina keskeinen rooli kestävässä kehityksessä, koska he huolehtivat sekä nykyisten että tulevien sukupolvien elämän laadusta ja kestävydestä. Hallitukset ovat ilmaisseet sitoumuksensa luoda uusi kehitysmalli, joka yhdistää ympäristön kestävyden sukupuolten tasa-arvoon sekä sukupolvien sisäiseen ja väliseen oikeudenmukaisuuteen Agenda 21:n 24. luvun mukaisesti.¹⁹

249. Naiset puuttuvat yhä suurelta osin luonnonvarojen ja ympäristön hallintaan, luonnonsuojeluun ja ympäristön tilan kohentamiseen liittyvästä politiikan- ja päätöksenteosta kaikilla tasoilla. Naisten kokemus ja taidot asianmukaisen luonnonvarojen hallinnan puolestapuhujina ja valvojina jäävät liian usein marginaaliasemaan politiikan- ja päätöksentekolimissä sekä oppilaitoksien ja ympäristökysymyksiä käsittelevien instituutioiden johdossa. Vain harvoilla naisilla on luonnonvarojen hallinnan päätöksentekotehtäviin vaadittava ammatillinen koulutus esimerkiksi maankäytön suunnittelun, maa- ja metsätalouden, merentutkimuksen tai ympäristöoikeuden alalla. Vaikka heillä olisikin näiden alojen koulutus, he ovat silti aliedustettuja virallisissa, päätösvaltaisissa instituutioissa kansallisella, alueellisella ja kansainvälisellä tasolla. Naiset eivät myöskään yleensä ole päässeet tasavertaisiksi kumppaneiksi niiden rahoituslaitosten ja yhtiöiden johdossa, joiden tekemät päätökset vaikuttavat kaikkein merkittävimmin ympäristön tilaan. Lisäksi toiminnan koordinoimisessa naisjärjestöjen ja kansallisten, ympäristökysymyksiä käsittelevien instituutioiden välillä on järjestelmällisiä puutteita siitä huolimatta, että näiden kysymysten parissa toimivien naisjärjestöjen määrä on viime aikoina kasvanut voimakkaasti ja ne ovat tulleet näkyvämmiksi.

250. Naiset ovat usein olleet johtoroolissa tai näyttäneet esimerkkiä edistämällä ympäristöetiikkaa sekä säästämällä, uudelleenkäyttämällä ja kierrättämällä luonnonvaroja jätteiden määrän ja ylenmääräisen kulutuksen vähentämiseksi. Naisilla on erityisen painava sanansa sanottavana, kun tehdään kestäviä kulutuspäätöksiä. Erityisen painokasta naisten osallistuminen voi olla kestäviin kulutuspäätöksiin vaikuttajina. Lisäksi naiset ovat osallistuneet esimerkiksi ruohonjuuritason ja nuorten ympäristönsuojelukampanjoiden kautta ympäristönhallintaan paikallistasolla, jossa hajautettu toiminta ympäristökysymyksissä on kaikkein tarpeellisinta ja ratkaisevinta.

Naisilla ja etenkin alkuperäiskansojen naisilla on tarkkaa tietoa ekologisista kytkennöistä ja herkkien ekosysteemien hoidosta. Monissa yhteisöissä naiset muodostavat suurimman osan työvoimasta kotitarvetuotannossa ja myös merestä saatavan ravinnon hankinnassa; siksi heillä on avainasema elintarvikehuollossa ja ravitsemuksessa sekä vahvistamassa kotitarvetuotantoa ja epävirallista sektoria ja ympäristönsuojelijoina. Naiset ovat yleisesti yhteisön paikallaan pysyvimpiä jäseniä, koska miehet lähtevät usein muualle työhön ja jättävät naiset suojelemaan luonnonympäristöä sekä pitämään huolta siitä, että resurssit jaetaan riittävällä ja kestäväällä tavalla kotitalouksissa ja yhteisöissä.

251. Ympäristökysymysten hallinnoimiseksi terveellä tavalla tarvitaan kokonaisvaltaisia, monitieteellisiä ja sektorienvälisiä strategioita. Tämä lähestymistapa edellyttää joka suhteessa naisten osallistumista ja johtajuutta. YK:n viime aikoina järjestämät maailman kehityskonferenssit sekä neljännen naisten asemaa koskevan maailmankonferenssin alueelliset valmistelukonferenssit ovat kaikki todenneet, että kestävä kehityksen politiikka ei ajan pitkään onnistu, elleivät naiset ole siinä yhtä lailla miesten kanssa mukana. Ne ovat vaatineet naisten tehokasta osallistumista tiedontuottamiseen ja ympäristökasvatukseen päätöksenteon ja johtamisen kaikilla tasoilla. Siksi naisten kokemuksella ja panoksella ekologisesti terveen ympäristön hyväksi on oltava keskeinen asema 21. vuosisadan työsuunnitelmissa. Kestävä kehitys on vaikeasti saavutettava tavoite, ellei naisten osallistumista ympäristöhallintaan tunnusteta ja tueta.

252. Puuttuessaan sen tunnustuksen ja tuen riittämättömyyteen, jota naiset ovat saaneet luonnonvarojen hoitoon ja suojeluun sekä ympäristönsuojeluun antamastaan panoksesta, hallitusten ja muiden asianosaisten on aktiivisesti ja näkyvästi edistettävä sukupuolinäkökulman sisällyttämistä politiikan ja toimintaohjelmien valtavirtaan ja tarvittaessa niin, että aina ennen päätösten tekemistä niiden vaikutukset analysoidaan erikseen naisten ja miesten kannalta.

Strateginen tavoite K.1

Saada naiset aktiivisesti mukaan ympäristöä koskevaan päätöksentekoon kaikilla tasoilla

Toimenpiteet

253. Hallitusten ja viranomaisten on kaikilla tasoilla, myös kunnallishallinnossa, asianmukaisesti

- a. taattava naisille (myös alkuperäisväestöön kuuluville) mahdollisuudet osallistua ympäristöä koskevaan päätöksentekoon kaikilla tasoilla, myös johtajina, suunnittelijoina ja ympäristöhankkeiden toimeenpanijoina ja arvioijina;
- b. helpotettava ja lisättävä naisten mahdollisuuksia saada tietoa ja koulutusta mm. luonnontieteiden, teknologian ja taloustieteen aloilla, jotta heidän tietonsa ja taitonsa lisääntyvät ja heidän mahdollisuutensa osallistua ympäristöä koskevaan päätöksentekoon paranevat;
- c. kannustettava kansallisen lainsäädännön puitteissa ja biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen³³ mukaisesti suojelemaan ja hyödyntämään tehokkaasti alkuperäis- ja paikallisyhteisöjen naisten tietoutta, keksintöjä ja käytäntöjä - myös perinteisiin lääkkeisiin, biologiseen monimuotoisuuteen ja alkuperäisväestön tekniikkaan liittyviä - sekä pyrittävä varmistamaan, että niitä kunnioitetaan, ylläpidetään, edistetään ja säilytetään ekologisesti kestävällä tavalla; edistettävä myös niiden laajempaa soveltamista tavalla, jonka tämän tietouden haltijat hyväksyvät ja johon he osallistuvat; lisäksi turvattava näiden naisten oikeudet sivistysomaisuuteensa tavalla, joka on turvattu kansallisella ja kansainvälisellä lainsäädännöllä; tarpeen mukaan etsittävä aktiivisesti myös uusia tapoja ja keinoja, joilla tällaista tietoutta, keksintöjä ja käytäntöjä voidaan tehokkaasti suojella ja hyödyntää kansallisen lainsäädännön, biologista monimuotoisuutta koskevan sopimuksen ja ao. kansainvälisen oikeuden mukaisesti; kannustettava jakamaan tällaisesta tietoudesta, keksinnöistä ja käytännöistä saatu hyöty oikeudenmukaisesti ja tasavertaisesti;
- d. ryhdyttävä asianmukaisiin toimiin, jotka vähentävät naisten riskiä altistua tiedossa oleville ympäristöhaitoille kodeissa, työpaikoilla ja muussa ympäristössä, mukaan lukien puhtaan teknologian asianmukainen käyttö, ottaen huomioon ympäristöä ja kehitystä koskevassa Rion julistuksessa hyväksytty varovaisuusperiaate;¹⁸
- e. ryhdyttävä toimiin sukupuolinäkökulman sisällyttämiseksi mm. ympäristöystävällisten ja kestävien resurssien hallintamekanismien, tuotantotekniikan suunnitteluun ja toteuttamiseen sekä infrastruktuurin kehittämiseen kaupungeissa ja maaseudulla;
- f. ryhdyttävä toimiin, jotka lisäävät naisten valtaa tuottajina ja kuluttajina, jotta he voivat toimia - miesten ohella - tehokkaasti ympäristön hyväksi kodeissaan, yhteisöissään ja työpaikoillaan;
- g. edistettävä paikallisyhteisöjen ja varsinkin naisten mahdollisuuksia osallistua julkisten palvelujen tarpeen määrittämiseen, maankäytön suunnitteluun sekä kaupunkien infrastruktuurin järjestämiseen ja suunnitteluun.

254. Hallitusten, kansainvälisten järjestöjen ja yksityisen sektorin instituutioiden on asianmukaisesti

- a. otettava sukupuolivaikutukset huomioon kestävä kehityksen toimikunnan ja muiden tähän liittyvien YK:n elinten työskentelyssä sekä kansainvälisten rahoituslaitosten toiminnassa;

- b. edistettävä naisten osallistumista ja sukupuolinäkökulman sisällyttämistä Maailman ympäristörahaston ja muiden tähän liittyvien YK-järjestöjen rahoittamien hankkeiden suunnitteluun, hyväksymiseen ja toteuttamiseen;
- c. kannustettava suunnittelemaan Maailman ympäristörahaston toimialoilla hankkeita, joista on hyötyä naisille ja heidän hallitsemilleen hankkeille;
- d. luotava strategioita ja mekanismeja, jotka varsinkin ruohonjuuritasolla lisäävät naisten osallistumista päättäjinä, suunnittelijoina, johtajina, tutkijoina, teknisinä neuvonantajina ja edunsaajina luonnonvarojen hallintaa ja ympäristönsuojelua koskevan toiminnan ja ohjelmien suunnitteluun, kehittämiseen ja toimeenpanoon;
- e. kannustettava sosiaalisia, taloudellisia, poliittisia ja tieteellisiä instituutioita puuttumaan ympäristön turmeltumiseen ja sen naiseen kohdistuviin vaikutuksiin.

255. Kansalaisjärjestöjen ja yksityissektorin on

- a. omaksuttava naisten kannalta tärkeissä ympäristökysymyksissä tiedottajan ja puolestapuhujan rooli sekä jaettava tietoa, joka auttaa ympäristönsuojelussa tarvittavien voimavarojen hankkimisessa;
- b. autettava naisviljelijöitä, -kalastajia ja -karjankasvattajia saamaan tietoa, taitoja, markkinointipalveluja ja ympäristöystävällistä teknologiaa, jotka tukevat ja vahvistavat heidän keskeistä rooliaan ja asiantuntemustaan luonnonvarojen hallinnassa ja biologisen monimuotoisuuden suojelussa.

Strateginen tavoite K.2.

Sisällyttää sukupuolinäkökulma kestävän kehityksen politiikkaan ja ohjelmiin

Toimenpiteet

256. Hallitusten on

- a. integroitava naiset (myös alkuperäiskansoihin kuuluvat), heidän näkökulmansa ja tietoutensa tasavertaisesti miesten kanssa kestävää luonnonvarojen hallintaa koskevaan päätöksentekoon sekä kestävän kehityksen politiikan ja ohjelmien kehittämiseen, mukaan lukien varsinkin maaperän turmeltumista estämään tarkoitetut toimet ja ohjelmat;
- b. arvioitava politiikkaa ja ohjelmia siltä kannalta, miten ne vaikuttavat ympäristöön sekä naisten mahdollisuuksiin saada ja käyttää luonnonvaroja;
- c. varmistettava riittävästi tutkimusta siitä, miten ja missä määrin ympäristön turmeltuminen ja ympäristöriskit altistavat naisia ja kohdistuvat heihin, ja tarvittaessa tehtävä tutkimusta ja kerättävä tietoa aivan erityisistä naisryhmistä, kuten pienituloiset ja alkuperäiskansoihin tai vähemmistöihin kuuluvat naiset;
- d. integroitava maaseudun naisten kestävään luonnonvarojen käyttöön ja hallintaan liittyvä perimätieto ja käytännöt ympäristönhallinta- ja ympäristöneuvontaohjelmien kehittämiseen;
- e. sisällytettävä sukupuoliherkkien tutkimusten tulokset valtavirran politiikkaan, jotta voitaisiin kehittää kestäviä asuinyhdyskuntia;
- f. edistettävä tietoa naisten, varsinkin maaseudun ja alkuperäiskansojen naisten, osuudesta ruoan hankinnassa ja tuotannossa, maaperän suojelussa, kastelussa, vesistöjen hallinnassa, viemäröinnissä, rannikkoalueiden ja meristä saatavien luonnonvarojen hallinnassa, integroidussa tuholaiistorjunnassa, maankäytön suunnittelussa, metsien suojelussa ja yhteismetsien hoidossa, kalataloudessa, luonnonkatastrofien ehkäisyssä sekä uusien ja uusiutuvien energiamuotojen käytössä sekä tuettava tutkimusta kaikilla näillä aloilla; erityisesti keskittyen alkuperäiskansojen naisten tietouteen ja kokemukseen;
- g. kehitettävä muutosstrategia, jolla poistetaan kaikki esteet naisten täyden ja tasavertaisen kestävään kehitykseen osallistumisen sekä luonnonvarojen saannin ja hallinnan tieltä;
- h. edistettävä tyttöjen ja kaikenikäisten naisten tieteellistä, teknistä, taloudellista ja muiden luontoon ja ympäristöön liittyvien alojen koulutusta, jotta he kykenevät tekemään valistuneita valintoja ja antamaan tietoon perustuvan panoksensa, kun määritellään paikallisia taloudellisia, tieteellisiä ja ympäristöprioriteetteja luonnonvarojen ja paikallisten voimavarojen sekä ekosysteemien hallinnasta ja järkevästä käytöstä;
- i. kehitettävä ohjelmia, jotka tuovat naisasiantuntijat ja -tutkijat sekä tekniikan, hallinnon ja talouden parissa työskentelevät naiset mukaan ympäristönhallintaan; kehitettävä tytöille ja naisille näiden alojen koulutusohjelmia; lisättävä naisten työnsaanti- ja ylenemismahdollisuuksia näillä aloilla sekä toteutettava erityistoimia, joilla lisätään naisten asiantuntemusta ja osallistumista näillä aloilla;

- j. identifioitava ja edistettävä ympäristöystävällistä teknologiaa, jota on suunniteltu, kehitetty ja parannettu yhteistyössä naisten kanssa ja joka soveltuu sekä naisten että miesten käyttöön;
- k. kehitettävä naisten tasavertaisia mahdollisuuksia päästä vaikuttamaan asumisen infrastruktuuriin, saada puhdasta vettä sekä kestäväää ja kohtuuhintaista energiaa, kuten tuuli-, aurinko-, biomass- ja muuta energiaa uusiutuvista energianlähteistä ja joka perustuu yhdessä naisten kanssa tehtyyn tarvearviointiin, energiasuunnitteluun ja päätöksentekoon niin paikallisella kuin kansallisellakin tasolla;
- l. taattava, että puhdasta vettä on kaikkien saatavilla vuoteen 2000 mennessä ja että ympäristönsuojelu suunnitellaan ja toteutetaan siten, että saastuneet vedet saadaan puhdistettua ja vaurioituneet vesistöt pelastettua.

257. Kansainvälisten järjestöjen, kansalaisjärjestöjen ja yksityissektorin instituutioiden on

- a. aktivoitava viestinnässä työskentelevät naiset lisäämään tietoisuutta ympäristökysymyksistä, etenkin tuotteiden, teknologian ja teollisuusprosessien ympäristö- ja terveysvaikutuksista;
- b. kannustettava kuluttajia käyttämään ostovoimaansa tavalla, joka edistää ympäristöystävällisten tuotteiden valmistusta sekä kannustaa investoimaan ympäristöystävälliseen ja tuottavaan maatalouteen, kalastukseen, kauppaan, teollisuuteen ja teknologiaan;
- c. tuettava naisten kuluttaja-aloitteita edistämällä luonnonmukaisesti tuotetun ravinnon ja kierrätysjärjestelyjen markkinointia, tuoteinformaatiota ja pakkausmerkintöjä, mukaan lukien myrkyllisten kemikaalien ja torjunta-aineiden pakkausmerkinnät, joiden tekstin ja merkien on oltava kaikkien kuluttajien ymmärrettävissä, riippumatta heidän iästään tai lukutaitonsa tasosta.

Strateginen tavoite K.3

Vahvistaa tai luoda kansalliselle, alueelliselle ja kansainväliselle tasolle tarvittavia mekanismeja arvioimaan kehitys- ja ympäristöpolitiikan vaikutuksia naisiin

Toimenpiteet

258. Hallitusten, alueellisten ja kansainvälisten järjestöjen sekä kansalaisjärjestöjen on tarkoituksenmukaisesti

- a. annettava naisille varsinkin kehitysmaissa teknistä apua maataloudessa, kalataloudessa, pienyrityksyydessä, kaupassa ja teollisuudessa, jotta taataan inhimillisten voimavarojen, ympäristöystävällisen teknologian ja naisten yrittäjyyden jatkuva kehittäminen;
- b. kehitettävä sukupuolen huomioonottavia tietokantoja, informaatio- ja valvontajärjestelmiä sekä osallistavaa toimintatutkimusta, menetelmiä ja toiminnan arviointimenetelmiä yhteistyössä akateemisten instituutioiden ja paikallisten naistutkijoiden kanssa seuraavilla aloilla:
  - i. naisten luonnonvarojen hallintaa ja suojelua koskeva kokemus ja tietämys sisällytettäväksi kestävään kehityksen tietokantoihin ja informaatiojärjestelmiin;
  - ii. mm. kestävämmistä tuotanto- ja kulutustavoista, kuivuudesta, huonolaatuisesta vedestä, ilmaston lämpenemisestä, aavikoitumisesta, merenpinnan kohoamisesta, myrkyllisistä jätteistä, luonnonkatastrofeista, myrkyllisistä kemikaaleista ja torjunta-ainejäämistä, radioaktiivisista jätteistä, sekä aseellisista konflikteista ja niiden seurauksista johtuvan ympäristön ja luonnonvarojen turmeltumisen vaikutukset naisiin;
  - iii. analyysi rakenteellisista yhteyksistä sukupuolten välisten suhteiden, ympäristön ja kehityksen välillä, kiinnittäen huomiota erityisesti tiettyihin aloihin, kuten maatalous, teollisuus, kalatalous, metsätalous, ympäristön terveysvaikutukset, biologinen monimuotoisuus, ilmasto, vesivarat ja viemärointi;
  - iv. keinot, joilla kehitetään ympäristö-, talous-, kulttuuri-, sosiaali- ja sukupuolenmukaisia analyysejä sekä sisällytetään ne olennaiseksi osaksi ohjelmien ja toimintapolitiikan kehittämistä ja valvontaa;
  - v. ohjelmat, joilla perustetaan maaseudulle ja kaupunkeihin koulutus- ja tutkimuskeskuksia, jotka tarjoavat naisille ympäristöystävällistä teknologiaa;
- c. taattava asianomaisten kansainvälisten sitoumusten täysi noudattaminen, mukaan lukien Baselin yleissopimus ja muut vaarallisten jätteiden (mm. myrkylliset jätteet) maan rajan ylittäviä siirtoja koskevat sopimukset sekä Kansainvälisen atomienergiajärjestön perussääntö, joka koskee radioaktiivisten jätteiden siirtoja; säädettävä ja toimeenpantava säädöksiä, jotka koskevat turvallista varastointia ja kuljetuksia; harkittava ryhtymistä toimiin vaarallisten ja epäluotettavien kuljetusten kieltämiseksi; taattava vaarallisten ja radioaktiivisten jätteiden tiukka valvonta ja hallinta tähän liittyvien kansainvälisten ja alueellisten sitoumusten mukaisesti sekä estettävä tällaisten jätteiden vienti maihin, jotka ovat yksin tai kansainvälisten sopimusten kautta kieltäneet niiden tuonnin;

- d. edistettävä instituutioiden sisäistä ja välistä koordinoitua tämän toimintaohjelman ja Agenda 21:n 24. luvun toimeenpanemiseksi mm. kehottamalla YK:n kestävän kehityksen toimikuntaa pyytämään naisten asemaa käsittelevältä toimikunnalta lausuntoa arvioidessaan Agenda 21:n toimeenpanoa naisiin ja ympäristöön liittyvissä kysymyksissä.

L. Tytöt

259. Lapsen oikeuksien sopimuksessa vahvistetaan, että "sopimusvaltiot kunnioittavat ja takaavat tässä yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet kaikille niiden lainkäyttövallan alaisille lapsille ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua" (2. artikla, 1. kohta).

Tästä huolimatta monista maista saatavilla olevat tiedot osoittavat, että tyttöjä syrjitään jo ennen heidän syntymäänsä, läpi koko lapsuuden ja se jatkuu, kun he tulevat aikuisiksi. Maailmassa on alueita, joissa jokaista sataa miestä kohden on vain 95 naista. Tämä vääristymä johtuu muun muassa haitallisista asenteista ja käytännöistä, kuten tyttöjen sukuelinten silpomisesta, poikien suosimisesta - joka johtaa tyttövauvojen surmaamiseen ja tyttösiikiöiden abortointiin - sekä varhaisista avioliitoista, mukaan lukien lapsiavioliitot, tyttöihin ja naisiin kohdistuvasta väkivallasta, seksuaalisesta riistosta ja hyväksikäytöstä, tyttöjen syrjimisestä ruokaa jaettaessa sekä muista terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavista tavoista. Kaikesta tästä seuraa, että tyttöjä selviytyy aikuisiksi asti vähemmän kuin poikia.

260. Tyttöjä kohdellaan usein alempiarvoisina ja heidät sosiaalistetaan asettamaan itsensä muiden jälkeen, mikä heikentää heidän itsetuntoaan. Lapsuudenaikainen syrjintä ja laiminlyönti voi panna alkuun elinikäisen syöksykierteen, joka johtaa riistoon ja syrjäytymiseen yhteiskunnan valtavirrasta. Siksi tyttöjä on valmennettava osallistumaan aktiivisesti, tehokkaasti ja tasavertaisesti poikien kanssa sosiaaliseen, taloudelliseen, poliittiseen ja kulttuuriseen johtamiseen.

261. Jos kouluissa opettajien asenteet ovat sellaiset ja vuorovaikutus käytännön opetustilanteissa tapahtuu niin, että sukupuolten erilaista asemaa yhteiskunnassa ei oteta huomioon - mukaan lukien opetussuunnitelmat ja oppimateriaalit - vahvistetaan olemassaolevaa sukupuolten eriarvoisuutta.

262. Tytöt ja nuoret saattavat saada monenlaisia sukupuolirooliensa kannalta ristiriitaisia ja hämmentäviä viestejä vanhemmiltaan, opettajiltaan, muilta lapsilta ja nuorilta sekä tiedotusvälineistä. Naisten ja miesten on työskenneltävä yhdessä lasten ja nuorten kanssa, jotta sitkeät sukupuolia koskevat stereotypiat voidaan murtaa. Tällöin on otettava huomioon lasten oikeudet sekä vanhempien vastuu, oikeudet ja velvollisuudet niin kuin ne on määritelty jäljempänä kappaleessa 267.

263. Vaikka kouluikäisten lasten määrä on joissakin maissa lisääntynyt kuluneiden 20 vuoden aikana, poikien tilanne on suhteellisesti paljon parempi kuin tyttöjen. Vuonna 1990 oli 130 miljoonaa lasta, jotka eivät päässeet perusopetukseen - heistä 81 miljoonaa oli tyttöjä. Tämän voidaan katsoa johtuvan totunnaisista asenteista, lapsityövoiman käytöstä, varhaisista avioliitoista, varojen ja tarkoituksenmukaisten opetustilojen puutteesta, teini-iän raskauksista sekä sukupuolten eriarvoisuudesta niin koko yhteiskunnassa kuin perheessäkkin (niin kuin se määriteltiin edellä kohdassa 29). Joissakin maissa pula naisopettajista saattaa olla syynä siihen, että tyttöjä ei lähetetä kouluun. Monissa tapauksissa tytöt alkavat hyvin nuorina tehdä raskaita kotitöitä ja heidän odotetaan selviytyvän sekä opiskelusta että velvollisuuksistaan kotona. Tämä johtaa usein huonoon koulumenestykseen ja koulunkäynnin keskeyttämiseen.

264. Keskiasteella opiskelevien tyttöjen määrä on yhä huomattavan alhainen useissa maissa. Tyttöjä ei usein kannusteta hankkimaan luonnontieteellistä tai teknistä koulutusta tai heille ei anneta siihen mahdollisuutta. Tämä rajoittaa sitä tietoutta, jota he tarvitsevat jokapäiväisessä elämässään ja saadakseen työtä.

265. Tyttöjä kannustetaan poikia vähemmän opiskelemaan yhteiskunnan sosiaalista, taloudellista ja poliittista toimintaa sekä osallistumaan siihen, joten heille ei tarjoudu samoja mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon kuin pojille.

266. Tyttöjen syrjiminen ruoan jaossa sekä fyysisen ja psyykkisen terveydenhoidon palveluissa vaarantaa heidän nykyistä ja tulevaa terveyttään. Kehitysmaissa on arviolta 450 miljoonaa aikuista naista, jotka ovat fyysisesti heikkoja, koska he ovat lapsuudessaan kärsineet sekä valkuaisen että energian puutteesta ravinnossaan.

267. Kansainvälinen väestö- ja kehityskonferenssi tunnusti toimintaohjelmansa kohdassa 7.3,¹⁴ että "on kaikin keinoin edistettävä sukupuolten välistä tasa-arvoa ja keskinäiseen kunnioitukseen perustuvaa kanssakäymistä ja erityisesti koulutuksen ja palvelujen tarjoamista nuorille, jotta he pystyisivät suhtautumaan omaan seksuaalisuuteensa myönteisesti ja vastuullisesti". Samalla on otettava huomioon myös lasten oikeus tiedonsaantiin, yksityisyyteen, luottamuksellisuuteen, kunnioitukseen ja tietoiseen suostumukseen sekä vanhempien ja laillisten huoltajien vastuu, oikeudet ja velvollisuudet ohjata ja opastaa lapsia näiden valmiuksien kehittyessä käyttämään lapsen oikeuksien yleissopimuksessa tunnustettuja ja naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen mukaisia oikeuksiaan. Tärkeimpänä tavoitteena on aina oltava lapsen paras kaikissa lapsia koskevissa toimissa. On myös tuettava nuorten integroitua seksuaalikasvatusta, joka tapahtuu vanhempien tuella ja opastuksella sekä painottaa poikien ja miesten vastuuta omasta seksuaalisuudestaan ja hedelmällisyydestään sekä auttaa heitä täyttämään velvollisuutensa.

268. Joka vuosi yli 15 miljoonaa 15-19 -vuotiasta tyttöä saa lapsen. Äitiys kovin nuorena tuo mukanaan raskauden ja synnytyksen komplikaatioita sekä paljon keskimääräistä suuremman äitiyskuoleman riskin. Nuorten äitien lasten sairastavuus ja kuolleisuus on tavallista korkeampaa. Varhainen lapsensaanti haittaa yhä naisten koulutuksellisen, taloudellisen ja sosiaalisen aseman parantamista kaikkialla maailmassa. Kaiken kaikkiaan varhainen avioliitto ja äitiys voi rajoittaa suuresti tyttöjen ja naisten koulutus- ja työnsaantimahdollisuuksia, joten ne saattavat heikentää heidän ja heidän lastensa elämänlaatua pitkään.

269. Seksuaalisella väkivallalla ja sukupuolitaudeilla, HIV/AIDS mukaan lukien, on tuhoiset vaikutukset lasten terveyteen, ja tytöt ovat poikia alttiimpia suojaamattomien ja ennen aikaisten sukupuolisuhteiden haittavaikutuksille. Tyttöjä usein myös painostetaan aloittamaan sukupuolielämä. Nuori ikä, sosiaaliset paineet ja suojelevien lakien puute ovat tekijöitä, joiden takia tytöt ovat alttiimpia kaikenlaiselle väkivallalle ja varsinkin sukupuoliselle väkivallalle, kuten raiskauksille, seksuaaliselle hyväksikäytölle ja riistolle, he tai heidän elimensä ja kudoksensa saattavat joutua kaupittelun kohteiksi tai he joutuvat pakkotyöhön.

270. Vammaiset tytöt kohtaavat vielä ylimääräisiä esteitä, joten on varmistettava, että heitä ei syrjitä vaan heillä on tasavertaiset mahdollisuudet nauttia kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista vammaisten henkilöiden mahdollisuuksien yhdenvertaistamista koskevien yleisohjeiden mukaisesti;³⁰

271. Jotkut lapset ovat erityisen haavoittuvia - erityisesti hylätyt, kodittomat ja kotiseudultaan paenneet, katulapset, konfliktialueilla elävät lapset sekä lapset, joita syrjitään, koska he kuuluvat etniseen tai rodulliseen vähemmistöön.

272. Kaiken tämän takia on poistettava kaikki esteet sen tieltä, että tytöillä on mahdollisuus ilman minkäänlaisia poikkeuksia kehittää kaikkia lahjojaan ja taitojaan järjestämällä heille tasavertaiset mahdollisuudet saada koulutusta, ruokaa, fyysistä ja psyykkistä terveydenhoitoa sekä tietoa näistä asioista.

273. Käsitellessään lapsia ja nuoria koskevia kysymyksiä hallitusten on edistettävä sukupuolinäkökulman aktiivista ja näkyvää soveltamista kaikissa toimissaan ja ohjelmissaan niin, että ennen jokaista päätöstä sen vaikutukset analysoidaan erikseen tyttöjen ja poikien kannalta.

Strateginen tavoite L.1

Poistaa kaikki tyttöihin kohdistuva syrjintä

Toimenpiteet

274. Hallitusten on

- a. mikäli kyseinen valtio ei ole vielä liittynyt Lapsen oikeuksien yleissopimukseen ja ratifioinut sitä, ryhdyttävä pikaisiin toimiin siihen liittymiseksi ja sen ratifioimiseksi ottaen huomioon ihmisoikeuksien maailmankonferenssissa ilmaistu voimakas kehoitus liittyä siihen ennen vuoden 1995 loppua ja, mikäli valtio on liittynyt kyseiseen sopimukseen ja ratifioinut sen, taattava sen täysi toimeenpano ryhtymällä tarvittaviin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin sekä edistämällä suotuisaa ympäristöä, joka kannustaa lasten oikeuksien täyttä kunnioittamista;
- b. ryhdyttävä Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 7. artiklan mukaisesti toimiin, jotka takaavat sen, että lapsi rekisteröidään heti syntymänsä jälkeen ja että hänellä on syntymästään lähtien oikeus nimeen ja kansallisuuteen sekä, mikäli mahdollista, oikeus tuntea vanhempansa ja olla heidän hoidossaan;

- c. ryhdyttävä toimiin, jotka takaavat lapsille riittävän taloudellisen tuen vanhemmilta mm. saattamalla voimaan lait lasten elatusvelvollisuudesta;
- d. poistettava ne epäoikeudenmukaisuudet ja esteet, joita tytöt kohtaavat perinnönjaossa, jotta kaikki lapset voivat nauttia oikeuksistaan ilman syrjintää. Tarvittaessa on säädettävä tai saatettava voimaan lait, jotka takaavat tasavertaisen perimisjärjestyksen ja oikeuden perintöön lapsen sukupuolesta tai iästä riippumatta;
- e. säädettävä ja tiukasti pantava täytäntöön lait, jotka takaavat, että avioliitto solmitaan ainoastaan tulevien aviopuolisoiden vapaasta ja täydestä suostumuksesta; lisäksi säädettävä ja tiukasti pantava täytäntöön lait, jotka koskevat täysi-ikäisyyttä ja alinta laillista avioliittoa sekä tarvittaessa korotettava laillista avioliittoa;
- f. kehitettävä ja toimeenpantava kokonaisvaltaisia toimintasuunnitelmia ja ohjelmia tyttöjen elossapysymisen, suojelun, kehityksen ja aseman edistämiseksi sekä sen turvaamiseksi, että he voivat nauttia täysin ihmisoikeuksistaan ja heille taataan tasavertaiset mahdollisuudet; näiden suunnitelmien olisi oltava oleellinen osa koko kehitysprosessia;
- g. taattava kaiken lasten terveyttä, koulutusta ja muita aloja koskevan tiedon sukupuolenmukainen eriyttäminen, jotta sukupuolinäkökulma voidaan ottaa huomioon kaikkien ao. ohjelmien suunnittelussa, toteuttamisessa ja valvonnassa.

275. Hallitusten, kansainvälisten järjestöjen ja kansalaisjärjestöjen on

- a. eriyttävä lapsia koskeva tieto ja aineisto sukupuolen ja iän mukaan; tutkittava tyttöjen tilannetta ja sisällytettävä tulokset tarkoituksenmukaisesti poliittisiin ohjelmiin ja päätöksentekoon tyttöjen aseman parantamiseksi;
- b. luotava suopeata ilmapiiriä alinta laillista avioliittoa koskevien lakien toimeenpanolle tarjoamalla erityisesti tytöille koulutusmahdollisuuksia.

Strateginen tavoite L.2

Poistaa tyttöihin kohdistuvat kielteiset asenteet ja käytännöt

Toimenpiteet

276. Hallitusten on

- a. kannustettava ja tuettava kansalais- ja paikallisjärjestöjä, jotka ponnistelevat tyttöihin kohdistuvien kielteisten asenteiden ja käytäntöjen muuttamiseksi;
- b. tuotettava koulutusohjelmia ja kehitettävä oppimateriaalia ja oppikirjoja, jotka saavat aikuiset tietoisiksi ja valistavat heitä tiettyjen perinteisten tai tavanomaisten käytäntöjen haitoista tytöille;
- c. kehitettävä ja otettava käyttöön opetussuunnitelmia, oppimateriaalia ja oppikirjoja, jotka parantavat tyttöjen kuvaa itsestään sekä heidän elämänsä ja työmahdollisuuksiaan etenkin aloilla, joilla naiset ovat perinteisesti olleet aliedustettuja, esim. matematiikassa, luonnontieteissä ja teknologiassa;
- d. varmistettava, että perinteitä, uskontoja ja niiden eri ilmentymiä ei käytetä tyttöjen syrjimisen perusteena.

277. Hallitusten sekä tarpeen mukaan kansainvälisten järjestöjen ja kansalaisjärjestöjen on

- a. edistettävä sellaisia koulutusoloja, jotka eivät estä naimisissa ja/tai raskaana olevien tyttöjen ja nuorten äitien koulunkäyntiä sekä järjestettävä edullisia ja sopivasti sijoitettuja lastenhoitotiloja sekä sellaista valmennusta vanhemmuuteen, joka kannustaa omista lapsistaan tai sisaruksistaan huolehtivia kouluikäisiä palaamaan kouluun, jatkamaan koulunkäyntiä ja saattamaan sen päätökseen;
- b. kannustettava oppilaitoksia ja viestimiä omaksumaan ja välttämään tasapainoisen ja ei-stereotyyppisen kuvan työistä ja pojista; työskenneltävä lapsipornon sekä tyttöjä alentavan ja väkivaltaa suosivan aineiston poistamiseksi;
- c. poistettava kaikki tyttöihin kohdistuva syrjintä ja poikien suosimisen perimmäiset syyt, jotka johtavat haitallisiin ja epäeettisiin käytäntöihin, kuten tyttösikiöiden abortoimiseen ja tyttövauvojen surmaamiseen; samalla lisääntyy sellaisen teknologian käyttö, jolla sikiön sukupuoli voidaan määrittellä ennen syntymää ja sitten tyttösikiöt abortoida;
- d. kehitettävä toimintaa ja ohjelmia, ennen kaikkea sellaisia virallisia ja vapaamuotoisia koulutus- ja kasvatustarjontaa, jotka tukevat tyttöjä ja antavat heille tilaisuuden hankkia tietoa, kehittää itsetuntoaan

ja ottaa vastuun omasta elämästään; keskityttävä erityisesti sellaisiin ohjelmiin, jotka valistavat naisia ja miehiä, etenkin lasten vanhempia, tyttöjen fyysisen ja psyykkisen terveyden ja hyvinvoinnin merkityksestä sekä siitä, miten tärkeätä on saada loppumaan tyttöjen syrjintä ruokapöydässä, varhaiset avioliitot, tyttöihin kohdistuva väkivalta, tyttöjen sukuelinten silpominen, lapsiprostituutio, sukupuolinen riisto, raiskaukset ja insesti.

Strateginen tavoite L.3

Edistää tyttöjen oikeuksia ja turvata ne sekä lisätä tietoisuutta heidän tarpeistaan ja valmiuksistaan

Toimenpiteet

278. Hallitusten, kansainvälisten järjestöjen ja kansalaisjärjestöjen on

- a. lisättävä kaikkien tasojen päättäjien, suunnittelijoiden, hallinto- ja toimeenpanoviranomaisten sekä kotitalouksien ja yhteisöjen tietoisuutta tyttöjen syrjintä ja epäedullisesta asemasta;
- b. tehtävä tytöt ja varsinkin vaikeissa olosuhteissa elävät tytöt tietoisiksi omista potentiaalisista lahjoistaan; kerrottava tytöille heidän kaikissa kansainvälisissä ihmisoikeusasiakirjoissa taatuista ihmisoikeuksistaan, mukaan lukien Lapsen oikeuksien yleissopimus, heidän edukseen säädetyistä laeista sekä niistä lukuisista toimista, joihin heidän asemansa parantamiseksi työskentelevät viranomaiset ja kansalaisjärjestöt ovat ryhtyneet;
- c. kasvatettava naisia, miehiä, tyttöjä ja poikia edistämään tyttöjen asemaa sekä kannustettava heitä työskentelemään tyttöjen ja poikien keskinäisen kunnioituksen ja tasavertaisen kumppanuuden saavuttamiseksi;
- d. autettava järjestämään vammaisille tytöille tasavertaisesti kaikki tarpeelliset palvelut ja välineet sekä järjestettävä heidän perheilleen tarvittavat tukipalvelut.

Strateginen tavoite L.4

Poistaa tyttöjen syrjintä koulutuksesta sekä taitojen kehittämisestä ja harjoittamisesta

Toimenpiteet

279. Hallitusten on

- a. taattava kaikkien lasten yleinen ja tasavertainen mahdollisuus päästä perusopetukseen ja käydä se loppuun sekä poistettava olemassa oleva tyttöjen ja poikien välinen kuilu Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 28. artiklan mukaisesti;¹¹ samoin taattava tasavertainen pääsy keskiasteen koulutukseen vuoteen 2005 mennessä ja tasavertainen pääsy korkeakoulutukseen, ml. ammatillinen ja tekninen koulutus, kaikille tytöille ja pojille, niin lahjakkaille kuin vähemmän lahjakkaillekin;
- b. ryhdyttävä sisällyttämään käytännön luku-, kirjoitus- ja laskutaito-ohjelmia kehitysohjelmiin, erityisesti koulun ulkopuolelle jääneitä tyttöjä ajatellen;
- c. edistettävä koulutusohjelmien ihmisoikeuskasvatusta ja korostettava opetuksessa, että naisten ja tyttöjen ihmisoikeudet ovat yleismaailmallisten ihmisoikeuksien luovuttamaton, kiinteä ja erottamaton osa;
- d. lisättävä tyttöjen kirjoittautumista kouluun ja varmistettava heidän koulunkäyntinsä jatkuminen varaamalla riittävästi budjettivaroja sekä hankkimalla yhteisön ja vanhempien tuki tälle asialle kampanjoilla, joustavilla lukujärjestyksillä, erityisillä kannustimilla, apurahoilla, aloittamista helpottavilla ohjelmilla koulun ulkopuolelle jääneille tytöille ja muilla keinoilla;
- e. kehitettävä opettajille ja kasvattajille tarkoitukseenmukaisia koulutusohjelmia ja opetusmateriaaleja sekä vahvistettava heidän tietoisuuttaan omasta vastuustaan kasvatustilanteissa, jotta heillä olisi hallussaan tehokkaita strategioita sukupuolieroista tietoisuuden antamiseksi;
- f. ryhdyttävä toimiin sen varmistamiseksi, että naisopettajilla ja -professoreilla on samat mahdollisuudet ja asema kuin miesopettajilla ja -professoreilla.

280. Hallitusten, kansainvälisten järjestöjen ja kansalaisjärjestöjen on

- a. järjestettävä teoreettista ja käytännön koulutusta, joka parantaa tyttöjen mahdollisuuksia saada työtä ja osallistua päätöksentekoprosesseihin;
- b. järjestettävä koulutusta, joka parantaa tyttöjen tietoja ja taitoja taloudellisten ja poliittisten järjestelmien toiminnasta;
- c. taattava vammaisille tytöille pääsy tarkoituksenmukaiseen teoreettiseen ja käytännön koulutukseen, jotta he voivat osallistua täydesti elämään;
- d. edistettävä tyttöjen täyttä ja tasavertaista osallistumista kerho- ja virkistystoimintaan, esimerkiksi urheiluun, näytelmäkerhoihin ja muuhun kulttuuriin.

Strateginen tavoite L.5

Poistaa tyttöjen terveyteen ja ravitsemukseen liittyvä syrjintä

Toimenpiteet

281. Hallitusten, kansainvälisten järjestöjen ja kansalaisjärjestöjen on

- a. järjestettävä tiedotusta tyttöjen syrjinnän lopettamiseksi ruoansaanissa, ravitsemuksessa ja terveyspalveluissa;
- b. tehtävä tytöt, vanhemmat, opettajat ja yhteiskunta tietoisiksi hyvän yleisterveyden ja ravitsemuksen merkityksestä sekä lisättävä tietoisuutta varhaisiin raskauksiin liittyvistä terveysriskeistä ja muista ongelmista;
- c. vahvistettava ja orientoitava uudelleen terveyskasvatusta ja terveyspalveluja, varsinkin perusterveydenhoito-ohjelmia, ml. seksuaaliterveysohjelmat; suunniteltava laadukkaita terveysohjelmia, jotka vastaavat tyttöjen fyysisiä ja psyykkisiä tarpeita sekä huolehtivat nuorten, odottavien ja imettävien äitien tarpeista;
- d. luotava vertaisryhmien toteuttamia ja hakeutuvia ohjelmia, joiden tavoite on vahvistaa yksilöllistä ja kollektiivista toimintaa vähentämään tyttöjen alttiutta HIV/AIDSille ja muille sukupuolitaudeille niin kuin on sovittu YK:n kansainvälisen väestö- ja kehityskonferenssin toimintaohjelmassa ja vahvistettu kyseisen konferenssin raportissa, ottaen huomioon vanhempien roolit siten, kun niihin viitataan tämän toimintaohjelman kappaleessa 267;
- e. taattava tytöille, etenkin murrosikäisille, kasvatusta ja tietoa, joka koskee suunnitelmien ja vahvistettu kyseisen konferenssin raportissa sekä vastuullista perhesuunnittelua, perhe-elämää, seksuaaliterveyttä, sukupuolitauteja, HIV-tartuntoja ja AIDSin ehkäisemistä, ottaen huomioon vanhempien roolit niin kuin niihin viitataan edellä kappaleessa 267;
- f. sisällytettävä terveys- ja ravitsemuskasvatus olennaiseksi osaksi luku- ja kirjoitustaito-ohjelmia ja koulujen opetussuunnitelmia alimmilta luokilta alkaen, jotta tytöt saavat niistä hyödyn;
- g. korostettava murrosikäisten roolia ja vastuuta seksuaaliterveydestä ja -käyttäytymisestä tarjoten heille tarkoituksenmukaisia palveluja ja neuvontaa kappaleen 267 mukaisesti;
- h. kehitettävä tyttöjen erityisiä terveystarpeita koskevia tiedotus- ja koulutusohjelmia terveydenhoidon suunnittelijoille ja toteuttajille;
- i. ryhdyttävä kaikkiin tarvittaviin toimiin lasten terveydelle vaarallisten perinteisten käytäntöjen lopettamiseksi, kuten Lapsen oikeuksien sopimuksen 24. artiklassa on säädetty.¹¹

Strateginen tavoite L.6

Eliminoida lapsityövoiman taloudellinen hyväksikäyttö ja suojella nuoria tyttöjä työpaikoilla

Toimenpiteet

282. Hallitusten on

- a. Lapsen oikeuksien sopimuksen¹¹ 32. artiklan mukaisesti suojeltava lapsia taloudelliselta hyväksikäytöltä ja sellaisilta työtehtäviltä, jotka saattavat vaarantaa tai haitata heidän koulutustaan tai ovat vahingollisia heidän terveydelleen tai fyysiselle, henkiselle, hengelliselle, moraalille tai sosiaaliselle kehitykselleen;

- b. määriteltävä kansallisessa lainsäädännössä lasten työhönoton vähimmäisikäraja olemassaolevien kansainvälisten työelämän normien ja Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti, kattaen kaikilla aloilla työskentelevät tytöt;
- c. suojeltava nuoria tyttöjä työpaikoilla mm.
  - i. määrittelemällä työhönoton alaikäraja/rajat;
  - ii. valvomalla tarkasti työolosuhteita (työaikalain noudattaminen, kansallisen lainsäädännön vastaisen lapsityövoiman käytön estäminen sekä hygienia- ja työterveysolosuhteiden valvominen);
  - iii. järjestämällä kattava sosiaaliturva;
  - iv. järjestämällä jatkuvaa kasvatusta ja koulutusta;
- d. vahvistamalla tarpeen mukaan nuoria työntekijöitä koskevaa lainsäädäntöä sekä säädettävä asianmukaiset rangaistukset, jotka takaavat lainsäädännön tehokkaan toimeenpanon;
- e. käytettävä olemassaolevia kansainvälisiä työelämän normeja, mukaan lukien Kansainvälisen työjärjestön työssäkäyvien lasten suojelua koskevat normit ohjeina kansallisen työlainsäädännön laadinnassa ja työelämää koskevassa politiikassa.

Strateginen tavoite L.7

Poistaa tyttöihin kohdistuva väkivalta

Toimenpiteet

283. Hallitusten ja tarvittaessa kansainvälisten järjestöjen ja kansalaisjärjestöjen on

- a. ryhdyttävä tehokkaiisiin toimiin sellaisten lakien säätämiseksi ja toimeenpanemiseksi, mukaan lukien koulutus- ja tukiohjelmat, jotka suojelevat tyttöjä kaikelta heihin työpaikoilla kohdistuvalta väkivallalta sekä ryhdyttävä toimiin oppilaitoksissa ja muissa instituutioissa tapahtuvan tyttöjen seksuaalisen ahdistelun eliminoimiseksi;
- b. ryhdyttävä asianmukaisiin lainsäädäntö-, hallinto- ja sosiaalitoimiin sekä kasvatukseen ja koulutukseen, joka suojelee tyttöjä kotitalouksissa ja yhteiskunnassa kaikelta fyysiseltä ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta tai hyväksikäytöltä, laiminlyömiseltä ja välinpitämättömältä kohtelulta, pahoinpitelyltä tai riistolta, mukaan lukien seksuaalinen riisto;
- c. ryhdyttävä antamaan sukupuolittietoisuutta edistävää koulutusta väkivallan uhreiksi joutuneiden tyttöjen hoito-, kuntoutus- ja muissa avustushjelmissä työskenteleville sekä edistettävä näille tytöille tarkoitettuja tiedotus-, tuki- ja koulutusohjelmia;
- d. säädettävä ja toimeenpantava lakeja, jotka suojelevat tyttöjä kaikenlaiselta väkivallalta, mukaan lukien tyttövauvojen surmaaminen ja tyttösikiöiden abortoiminen, sukuelinten silpominen, insesti, sukupuolinen hyväksikäyttö, lapsiprostituutio ja lapsipornografia, sekä kehitettävä eri-ikäisille lapsille sovellettuja turvallisia ja luottamuksellisia ohjelmia sekä lääkinällisiä, sosiaalisia ja psykologisia tukipalveluja väkivallan uhreiksi joutuneiden tyttöjen auttamiseksi.

Strateginen tavoite L.8

Edistää tyttöjen tietoisuutta yhteiskunnallisesta, taloudellisesta ja poliittisesta elämästä sekä heidän osallistumistaan julkiseen elämään

Toimenpiteet

284. Hallitusten, kansainvälisten järjestöjen ja kansalaisjärjestöjen on

- a. järjestettävä tytöille mahdollisuudet osallistua yhteiskunnallisia, taloudellisia ja poliittisia kysymyksiä koskevaan koulutukseen, tiedonvälitykseen ja viestintään sekä tarjottava heille mahdollisuus tuoda omat näkökantansa esiin;
- b. tuettava kansalaisjärjestöjä, etenkin nuorisjärjestöjä, kun ne toimivat tyttöjen yhteiskunnallisen tasavertaisuuden ja osallistumisen edistämiseksi.

Strateginen tavoite L.9

Vahvistaa perheen* osuutta tyttöjen aseman parantamisessa

Toimenpiteet

285. Hallitusten on yhteistyössä kansalaisjärjestöjen kanssa

- a. laadittava menettelytapoja ja ohjelmia, jotka auttavat perhettä (niin kuin se on määritelty kappaleessa 29) sen tehtävässä tukea, kasvattaa ja hoivata tyttöjä, kiinnittäen erityistä huomiota perheen sisällä tapahtuvan tyttöjen syrjinnän eliminoimiseen;
- b. luotava yhteiskunnallinen ilmapiiri, joka tukee perhettä luomaan itselleen menetelmiä ja keinoja suojella, kunnioittaa ja edistää tyttöjen kykyjen kehittymistä;
- c. koulutettava ja kannustettava vanhempia ja hoivaajia kohtelemaan tyttöjä ja poikia tasavertaisesti ja varmistamaan, että velvollisuudet perheessä jaetaan oikeudenmukaisesti tyttöjen ja poikien kesken.

---

*Ks. määritelmä edellä kappaleessa 29.

5. Institutionaaliset järjestelyt

286. Tämä toimintaohjelma on lähtökohtana toiminnalle, jonka on saatava aikaan perusteellisia muutoksia. Jotta tavoitteet voidaan saavuttaa vuoteen 2000 mennessä, on lähdettävä liikkeelle heti ja hyväksyttävä velvollisuus tehdä tiliä siitä, miten on toimittu. Toimintasuunnitelman toimeenpano on ensi sijassa hallitusten vastuulla, mutta se riippuu myös laajasta joukosta julkisia ja yksityisiä instituutioita sekä kansalaisjärjestöjä niin paikallisesti kuin kansallisella, osa-alueellisella/alueellisella ja kansainvälisellä tasollakin.

287. YK:n naisten vuosikymmenen (1976-1985) aikana perustettiin lukuisia nimenomaan naisten aseman edistämiseen omistautuneita instituutioita niin kansallisella ja alueellisella kuin kansainväliselläkin tasolla. Kansainvälisellä tasolla perustettiin YK:n kansainvälinen tutkimus- ja koulutusinstituutti naisten aseman edistämiseksi (INSTRAW), YK:n naisten kehitysrahasto (UNIFEM) ja naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen toteuttamista valvova komitea (CEDAW). Näistä yksiköistä yhdessä YK:n naisten asemaa käsittelevän toimikunnan (CSW) ja sen sihteeristön, naisten aseman edistämisaoston (the Division for Advancement of Women) kanssa on tullut YK:n tärkeimpiä elimiä naisten aseman edistämiseksi koko maailmassa. Kansallisella tasolla useat maat perustivat tai vahvistivat kansallisia toimielimiä suunnittelemaan, vauhdittamaan ja valvomaan naisten aseman edistämiseksi tapahtuvaa toimintaa.

288. Tämän toimintaohjelman toimeenpanoa helpottaisi, jos kaikki siihen osallistuvat yksityiset ja julkiset kansalliset, osa-alueelliset/alueelliset ja kansainväliset instituutiot olisivat avoimia, verkostojen ja organisaatioiden keskinäiset yhteydet parempia ja tieto kulkisi katkoitta kaikkien osapuolten välillä. Tarvitaan myös selkeitä tavoitteita ja mekanismeja, joiden kautta instituutiot tekevät tiliä toimistaan. Lisäksi tarvitaan yhteydet muihin kansallisen, osa-alueellisen/alueellisen ja kansainvälisen tason instituutioihin sekä naisten aseman edistämislle omistautuneisiin verkostoihin ja järjestöihin.

289. Kansalais- ja ruohonjuuritason järjestöillä on erityisen tärkeä tehtävä, kun luodaan naisten ja miesten tasavertaisuuteen perustuvaa sosiaalista, taloudellista, poliittista ja henkistä ilmapiiriä. Naisten tulee osallistua aktiivisesti tämän toimintaohjelman toimeenpanoon ja valvomiseen.

290. Toimintaohjelman tehokas toimeenpano vaatii myös instituutioiden ja organisaatioiden sisäisen dynamiikan muuttamista - naisten aseman edistämislle vihamieliset arvot, käyttäytyminen, säännöt ja käytännöt on saatava muuttumaan. Seksuaalinen häirintä/ahdistelu on lopetettava.

291. Kansallisilla, osa-alueellisilla/alueellisilla ja kansainvälisillä instituutioilla on oltava vahva ja selkeä mandaatti sekä tämän toimintaohjelman toimeenpanossa tarvittavat valtuudet, voimavarat ja tilintekomekanismit. Niiden toimintamenetelmien olisi varmistettava tämän toimintaohjelman tehokas toteuttaminen. Kaiken toiminnan perustana on oltava selkeä sitoutuminen naisten ja miesten välisen tasa-arvon kansainvälisiin normeihin ja standardeihin.

292. Jotta tämän toimintaohjelman tehokas toimeenpano varmistettaisiin ja jotta kansallisen, osa-alueellisen/alueellisen ja kansainvälisen tason työ naisten aseman edistämiseksi tehostuisi, hallitusten, YK-järjestelmän ja kaikkien muiden tähän liittyvien organisaatioiden on edistettävä sukupuolinäkökulman aktiivista ja näkyvää sisällyttämistä mm. kaikkeen politiikan ja toiminnan valvontaan ja arviointiin.

A. Kansallinen taso

293. Hallituksilla on päävastuu tämän toimintaohjelman toimeenpanosta. Toimeenpano vaatii välttämättä kaikkein korkeimman poliittisen tason sitoutumista, ja hallitusten on otettava johtava rooli naisten aseman edistämisen koordinoinnissa, valvonnassa ja arvioinnissa. Neljäs naisten asemaa käsittelevä maailmankonferenssi on kansallisen ja kansainvälisen sitoutumisen ja toiminnan konferenssi. Se vaatii sitoutumista myös hallituksilta ja kansainväliseltä yhteisöltä. Tämä toimintaohjelma on osa jatkuvaa prosessia, jota se vauhdittaa antamalla panoksensa ohjelmiin ja käytännön tuloksiin tyttöjen ja naisten hyväksi. Valtiot ja kansainvälinen yhteisö kutsutaan vastaamaan tähän haasteeseen toimintaan sitoutumisensa kautta. Useat valtiot ovatkin tämän prosessin aikana ilmaisseet sitoutumisensa tässä konferenssissa esittämässään puheenvuorossa.

294. Kansallisten ja kansainvälisten naisten aseman edistämiseksi toimivien instituutioiden olisi osallistuttava politiikasta päättämiseen sekä kannustettava toimeenpanemaan tämä toimintaohjelma eri elinten ja instituutioiden kautta, yksityissektori mukaan lukien. Tarvittaessa niiden tulisi toimia katalysaattoreina uusien ohjelmien kehittämiseksi vuoteen 2000 mennessä aloille, joita nyt olemassa olevat instituutiot eivät kata.

295. Muiden instituutioiden laajaa ja monipuolista joukkoa tulisi kannustaa aktiivisiksi osallistujiksi ja tukijoiksi, mukaan lukien lainsäädäntöelimet, akateemiset instituutiot ja tutkimuslaitokset, ammattiliitot, osuuskunnat, paikallisyhteisöissä toimivat ryhmät, kansalaisjärjestöt, ml. naisjärjestöt ja feministiryhmät, tiedotusvälineet, uskonnolliset ryhmät, nuorisojärjestöt, kulttuurijärjestöt sekä talouselämän organisaatiot ja vapaaehtoiset avustusjärjestöt.

296. Tämän toimintaohjelman toimeenpano vaatii, että hallitukset perustavat korkeimmalle mahdolliselle poliittiselle tasolle naisten asemaa edistäviä toimielimiä tai tehostavat jo olemassaolevien elinten toimintaa. Lisäksi niiden on luotava asianmukaisia ministeriöiden sisäisiä ja välisiä käytäntöjä ja palkattava henkilöstöä sekä perustettava muita instituutioita, joilla on valtuudet ja kapasiteettia laventaa naisten osallistumista sekä sisällyttää sukupuolenmukainen analysointi politiikantekoon ja ohjelmiin. Ensimmäisenä askeleena tässä prosessissa on kaikkien instituutioiden tarkistettava tavoitteensa, ohjelmansa ja menettelytapansa siltä kannalta, miten ne soveltuvat tässä toimintaohjelmassa vaadittujen toimenpiteiden toteuttamisen. Keskeisenä tehtävänä on saada suuri yleisö tietoiseksi tämän toimintaohjelman tavoitteista sekä tukemaan niitä.

297. Hallitusten tulee mahdollisimman pian, mieluummin vuoden 1995 loppuun mennessä, laatia yhdessä keskeisten instituutioiden ja kansalaisjärjestöjen kanssa tämän toimintaohjelman toimeenpanosuunnitelma sekä saada suunnitelmansa tai strategiansa valmiiksi vuoden 1996 loppuun mennessä. Tähän suunnitteluprosessiin on saatava mukaan henkilöitä hallitusvallan korkeimmilta portailta sekä kansalaisyhteiskunnan ao. vaikuttajia. Toimeenpanosuunnitelman tulee olla kokonaisvaltainen ja kattava, sen tavoitteilla tulee olla määrääjat ja kiintopisteet seurantaa varten ja sen tulee sisältää ehdotukset uusista määrärahoista tai entisten uudelleensuuntaamisesta toimeenpanoa varten. Tarvittaessa olisi kartoitettava myös mahdollisuudet saada rahoitusta ja muuta tukea kansainvälisistä lähteistä.

298. Kansalaisjärjestöjä on kannustettava osallistumaan näiden strategioiden tai kansallisten toimintaohjelmien suunnitteluun ja toimeenpanoon. Niitä on kannustettava kehittämään myös omia ohjelmia täydentämään hallituksen hankkeita. Naisjärjestöjä ja feministiryhmiä tulee kannustaa perustamaan yhdessä muiden kansalaisjärjestöjen kanssa verkostoja, jotka tukevat hallitusten sekä alueellisten ja kansainvälisten elinten työtä tämän toimintaohjelman toteuttamiseksi ja puhuvat sen puolesta.

299. Hallitusten on sitouduttava sukupuolten välisen tasapainon toteuttamiseen mm. perustamalla erityisiä elimiä sitä varten, huolehtimalla naisten ja miesten tasapuolisesta edustuksesta kaikissa hallitusten nimittämässä komiteoissa, valiokunnissa ja lautakunnissa ja muissa virallisissa elimissä sekä kaikissa kansainvälisissä elimissä, instituutioissa ja järjestöissä - eritoten asettamalla ehdolle lisää naisehdokkaita ja tukemalla heitä.

300. Alueellisten ja kansainvälisten järjestöjen, varsinkin kehitys yhteistyöinstituutioiden ja erityisesti INSTRAW:n ja UNIFEMin sekä bilateraalisen kehitysavun rahoittajien on järjestettävä rahoitusta ja asiantuntija-apua kansallisille toimielimille, jotta ne voisivat tehokkaammin kerätä tietoa, luoda verkostoja ja täyttää toimeksiantonsa mukaiset tehtävät. Lisäksi niiden olisi vahvistettava kansainvälisiä naisten aseman edistämiseksi toimivia elimiä kunkin oman mandaattinsa mukaisesti ja yhteistyössä hallitusten kanssa.

B. Osa-alueellinen/alueellinen taso

301. YK:n alueellisten toimikuntien ja muiden osa-alueellisten/alueellisten rakenteiden tulee tukea asianomaisia kansallisia instituutioita, kun ne valvovat ja toimeenpanevat tätä maailmanlaajuisia toimintaohjelmaa omilla mandaateillaan. Tämä tulee tehdä koordinoitusti yhdessä kunkin alueellisen toimintaohjelman toimeenpanon kanssa ja tiiviissä yhteistyössä YK:n naisten asemaa käsittelevän toimikunnan kanssa. Toimintaohjelman toimeenpanon seuranta on koordinoitava myös muiden YK:n talous-, sosiaali- ja ihmisoikeusasioihin liittyvien konferenssien seurannan kanssa.

302. Alueellisen toimeenpanon, seurannan ja arvioinnin helpottamiseksi YK:n talous- ja sosiaalineuvoston ECOSOC:n tulee harkita YK:n alueellisten toimikuntien - niiden naisyksiköt, "focal pointit" mukaan lukien - institutionaalisen toimintakyvyn arviointia siltä kannalta, pystyvätkö ne toimeksiantojensa puitteissa käsittelemään naisia ja miehiä koskevia asioita, niin kuin tässä ja alueellisissa toimintaohjelmissa edellytetään. Mikäli se havaitaan aiheelliseksi, on harkittava kapasiteetin vahvistamista tältä osin.

303. Alueellisten toimikuntien tulee mandaattiansa ja toimintansa puitteissa sisällyttää naisten asiat ja sukupuolinäkökulma kaikkeen toimintaansa, ja niiden on myös harkittava sellaisten mekanismien ja prosessien luomista, jotka varmistavat sekä tämän toimintaohjelman että alueellisten toimintaohjelmien ja -suunnitelmien toimeenpanon ja valvonnan. Alueellisten toimikuntien tulee näissä asioissa mandaattiansa puitteissa tehdä yhteistyötä muiden aluetason hallitustenvälisten järjestöjen, kansalaisjärjestöjen, rahoitus- ja tutkimuslaitosten sekä yksityissektorin kanssa.

304. YK:n erityisjärjestöjen aluetoimistojen on kehitettävä ja julkaistava tarkoituksenmukaisella tavalla toimintasuunnitelma tämän toimintaohjelman toimeenpanemiseksi ja asetettava siinä myös määräajat ja osoitettava resurssit. Teknisen avun ja YK:n kehitystoimintojen toimeenpanossa on asetettava alueellisesti selvästi määritellyt tavoitteet naisten aseman edistämiseksi. Näiden saavuttamiseksi YK:n elinten ja järjestöjen on koordinoitava toimintaansa säännöllisesti.

305. Alueella toimivia kansalaisjärjestöjä on tuettava niiden pyrkiessä luomaan verkostoja, jotka koordinoivat toimintaa tämän toimintaohjelman ja vastaavien alueellisten toimintaohjelmien tunnetuksi tekemiseksi ja toteuttamiseksi.

C. Kansainvälinen taso

1. Yhdistyneet Kansakunnat

306. Tämä toimintaohjelma on toimeenpantava kaikkien YK-järjestelmän elinten ja organisaatioiden työnä kaudella 1995-2000 erityisenä ohjelmana ja samalla kiinteänä osana laajempaa ohjelmointia. Kaudella 1995-2000 on kehitettävä vahvistetut puitteet kansainväliselle yhteistyölle naisten ja miesten huomioonottamiseksi eriytetysti, jotta varmistetaan tämän toimintaohjelman integroitu ja kokonaisvaltainen toimeenpano, seuranta ja arviointi. YK:n muiden maailmanlaajuisien huippukokousten ja konferenssien tulokset on myös otettava tässä huomioon. Koska hallitukset ovat kaikissa näissä huippukokouksissa ja konferensseissa sitoutuneet naisten vaikutusvallan lisäämiseen eri aloilla, koordinointi on ratkaisevan tärkeää tämän toimintaohjelman seurannalle. Kehitystä ja rauhaa koskevien toimintaohjelmien (Agenda for Development and Agenda for Peace) tulee ottaa huomioon neljännen naisten asemaa käsittelevän maailmankonferenssin toimintaohjelma.

307. YK-järjestelmän institutionaalista ja taloudellista toimintakykyä on vahvistettava, jotta se kykenee suorittamaan ja koordinoimaan tämän toimintaohjelman toimeenpanemiseen liittyvät velvollisuutensa. Samoin on parannettava sen asiantuntemusta ja työskentelymenetelmiä toiminnassa naisten aseman edistämiseksi.

308. Vastuu tämän toimintaohjelman toimeenpanon varmistamisesta sekä sukupuolinäkökulman sisällyttämisestä kaikkeen YK-järjestelmän toimintaan ja ohjelmiin kuuluu kaikkein korkeimmalle tasolle.

309. YK-järjestelmän useita osia on uudistettava, parannettava ja vireytettävä, jotta sen tuki tasa-arvolle ja naisten vaikutusvallan lisäämiselle tehostuu kansallisella tasolla ja jotta järjestelmän edellytykset saavuttaa tämän toimintaohjelman tavoitteet paranevat. Tämä tarkoittaa myös YK:n naisten aseman edistämiseksi toimivien mekanismien strategioiden ja työskentelymenetelmien rationalisoimista ja tarvittaessa niiden neuvoo-antavien, katalysaattori- ja valvontatehtävien vahvistamista suhteessa valtavirran elimiin ja järjestöihin. Naisyksiköt (women/gender units) ovat tärkeitä sukupuolinäkökulman sisällyttämiseksi tehokkaasti kaikkeen toimintaan,

mutta strategioita on kehitettävä edelleen, jottei tämän näkökulman kokonaisvaltaisen soveltamisen sijaan tapahtuisikin sen tahaton marginalisoituminen järjestelmän toiminnassa.

310. Kaikilla YK-järjestelmän naisten aseman edistämiseen keskittyvillä yksiköillä tulee olla tarvittavat resurssit ja tuki, jotta ne voivat huolehtia neljännen naisten asemaa käsitelleen maailmankonferenssin seurannasta. Järjestöjen sisäiset sukupuolikysymyksiä käsittelevät yhteisyksiköt (gender focal points) on integroitava hyvin yleiseen politiikkaan, suunnitteluun, ohjelmointiin ja budjetointiin.

311. YK:n ja muiden kansainvälisten järjestöjen on ryhdyttävä toimiin tämän toimintaohjelman mukaisesti niiden naisten aseman edistämisen tiellä olevien esteiden poistamiseksi, joita löytyy järjestöjen sisältä.

Yleiskokous

312. Yleiskokous on YK:n korkeimpana hallitustenvälisenä elimenä tärkein päätöksiä tekevä ja arvioiva elin tämän konferenssin seurantaan liittyvissä asioissa, ja sellaisena sen on integroitava sukupuolikysymykset kaikkeen työskentelyynsä. Sen on arvioitava tämän toimintaohjelman tehokkaan toimeenpanon edistymistä, ottaen huomioon, että nämä kysymykset sisältyvät niin sosiaaliseen, poliittiseen kuin taloudelliseenkin toimintaan. Yleiskokouksella on 50. istuntokaudellaan vuonna 1995 käsiteltävänä tämän konferenssin raportti. Päätöslauselman 49/161 mukaisesti se käsittelee myös pääsihteerin raportin tämän konferenssin seurannasta ja ottaa konferenssin suositukset huomioon. Yleiskokouksen tulee sisällyttää konferenssin seuranta osaksi sen jatkuvaa työskentelyä naisten aseman edistämiseksi. Sen tulee arvioida tämän toimintaohjelman toimeenpanoa vuosina 1996, 1998 ja 2000.

Talous- ja sosiaalineuvosto (ECOSOC)

313. Talous- ja sosiaalineuvoston tulee YK:n peruskirjassa määritellyn roolinsa sekä yleiskokouksen päätöslauselmien 45/264, 46/235 ja 48/162 mukaisesti valvoa tämän toimintaohjelman koko järjestelmän kattavan toimeenpanon koordinoitua ja antaa tätä koskevia suosituksia. Neuvostoa pyydetään - naisten asemaa käsittelevän toimikunnan raportit asianmukaisesti huomioonottaen - arvioimaan toimintaohjelman toimeenpanoa. Koordinoivana elimenä neuvostoa pyydetään arvioimaan uudelleen naisten asemaa käsittelevän toimikunnan CSW:n mandaatti siltä pohjalta, että toimikunnan on koordinoitava tehokkaasti yhteen muiden ao. toimikuntien työ sekä tämän konferenssin seuranta. Neuvoston tulee sisällyttää tasa-arvokysymykset kaikkiin sen piirissä käytyihin YK:n toimintaa koskeviin keskusteluihin, ottaen aina naistenasematoimikunnan valmistelemat suositukset asianmukaisesti huomioon. Sen tulee harkita ainakin yhden korkean tason (ministeritaso) istuntojakson omistamista ennen vuotta 2000 naisten aseman edistämiseen ja tämän toimintaohjelman toimeenpanoon, mihin myös mm. erityisjärjestöjen sekä Maailmanpankin ja Kansainvälisen valuuttarahaston tulisi aktiivisesti osallistua.

314. Tarkistetun koko järjestelmän kattavan keskipitkän aikavälin toimintasuunnitelman (the system-wide medium-term plan for the advancement of women, SWMTPAW) perusteella neuvoston tulee harkita myös ainakin yhden, koordinaatiolle varatun istuntojakson omistamista ennen vuotta 2000 naisten aseman edistämisen koordinoimiseen.

315. Samalla perusteella neuvoston tulee harkita ainakin yhden, YK:n kehitystoimintoja käsittelevän istuntojakson omistamista ennen vuotta 2000 sukupuolierot huomioonottavien kehitysyhteistyötoimien koordinoimiseen koko järjestelmän kattavan keskipitkän aikavälin toimintasuunnitelman pohjalta. Tämän istuntojakson tulisi laatia suuntaviivat ja menettelytavat YK-järjestelmän rahastoille ja ohjelmille tämän toimintaohjelman toimeenpanoa varten.

316. Hallinnollisen koordinaatiokomitean (ACC) olisi tutkittava, kuinka sen toimintaan osallistuvat järjestelmän osat (mm. kaikki erityisjärjestöt) voivat parhaiten koordinoida toimintaansa muun muassa järjestöjen välisellä tasolla olemassa olevien käytäntöjen kautta, jotta taataan tämän toimintaohjelman koko järjestelmän kattava koordinointi ja autetaan valvomaan sen tavoitteiden toteutumista.

Naisten asemaa käsittelevä toimikunta (CSW)

317. Yleiskokousta ja talous- ja sosiaalineuvostoa kehoitetaan omien mandaattiansa mukaisesti tarkistamaan ja vahvistamaan naisten asemaa käsittelevän toimikunnan mandaatti tämän toimintaohjelman mukaisesti ja ottaen huomioon muiden ao. toimikuntien ja tämän konferenssin seurannan välisen synergian tarve sekä tarve noudattaa koko järjestelmän kattavaa lähestymistapaa toimintaohjelman toimeenpanossa.

318. Talous- ja sosiaalineuvostoa avustavana asiantuntijatoimikuntana YK:n naisten asemaa käsittelevällä toimikunnalla tulee olla keskeinen osuus tämän toimintaohjelman valvonnassa YK-järjestelmän sisällä sekä talous- ja sosiaalineuvoston neuvonantajana. Sillä on oltava selkeä toimeksianto sekä riittävästi henkilöstöä ja tehtävän suorittamiseen tarvittavat varat, jotka voidaan osoittaa kohdentamalla varoja uudelleen YK:n varsinaisessa budjetissa.

319. Naisten asemaa käsittelevän toimikunnan tulee avustaa talous- ja sosiaalineuvostoa, kun se koordinoi tämän toimintaohjelman toimeenpanoa koskevaa raportointia muiden YK-järjestelmän järjestöjen kanssa. Toimikunnan tulee hankkia tietoja toimeenpanosta muilta YK-järjestöiltä sekä tarvittaessa myös muista lähteistä.

320. Toimikunnan tulee suunnitellessaan työjärjestystään vuosille 1996-2000 tarkastella uudelleen tämän toimintaohjelman määrittelemiä keskeisiä ongelma-alueita sekä selvittää, miten se sisällyttää maailmankonferenssin seurannan työjärjestykseensä. Tässä yhteydessä toimikunta voisi harkita, kuinka se voisi kehittää edelleen katalysaattorin rooliaan sukupuolinäkökulman sisällyttämiseksi läpäisyperiaatteella YK:n toiminnan valtavirtaan.

Muut asiantuntijatoimikunnat

321. Myös talous- ja sosiaalineuvoston muiden asiantuntijatoimikuntien olisi mandaattinsa puitteissa otettava tämä toimintaohjelma asianmukaisesti huomioon ja varmistettava sukupuolinäkökulman sisällyttäminen työskentelyynsä.

Naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitea (CEDAW) ja muut sopimuselimet

322. Naisten syrjinnän poistamista käsittelevän komitean tulee hoitaessaan tehtävänsä naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen mukaisesti ottaa mandaattinsa puitteissa huomioon tämä toimintaohjelma sopimusvaltioiden antamien raporttien tutkinnan yhteydessä.

323. Naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen sopimusvaltioita kehoitetaan sisällyttämään yleissopimuksen 18. artiklan mukaiseen raportointinsa toimet, joihin ne ovat ryhtyneet tämän toimintaohjelman toimeenpanemiseksi, jotta CEDAW-komitea voi tehokkaasti valvoa naisten mahdollisuuksia käyttää yleissopimuksessa taattuja oikeuksiaan.

324. CEDAW-komitean kykyä valvoa yleissopimuksen toimeenpanoa tulee vahvistaa järjestämällä sille henkilöstöä ja varoja YK:n varsinaisessa budjetissa, mukaan lukien oikeusasiantuntijoiden apu sekä yleiskokouksen päätöslauselman 49/164 ja yleissopimuksen sopimusvaltioiden kokouksessaan toukokuussa 1995 tekemän päätöksen mukaisesti riittävästi kokousaikaa. Komitean tulee lisätä koordinointiaan muiden ihmisoikeussopimuselinten kanssa, ottaen huomioon Wienin julistuksen ja toimintaohjelman suositukset.

325. Myös muiden sopimuselinten olisi mandaattinsa puitteissa otettava tämän toimintaohjelman toimeenpano asianmukaisesti huomioon ja varmistettava, että ne integroivat naisten tasavertaisen aseman ja ihmisoikeudet työskentelyynsä.

YK:N SIHTEERISTÖ

Pääsihteerin toimisto

326. Pääsihteeriiä pyydetään ottamaan vastuu YK:n sisäisen toiminnan ja toimintalinjojen koordinoinnista tämän toimintaohjelman toimeenpanemiseksi ja sukupuolinäkökulman sisällyttämiseksi koko järjestelmän laajuisesti YK:n kaikkeen toimintaan, ottaen huomioon kunkin elimen mandaatti. Pääsihteerin tulee harkita erityistoimia, joilla varmistetaan näiden tavoitteiden toimeenpanon tehokas koordinointi. Tässä tarkoituksessa pääsihteeriiä kehoitetaan perustamaan sihteeristöön, olemassaolevaa henkilöstöä ja varoja käyttäen, korkean tason virka, jonka haltijan tehtävänä on toimia pääsihteerin neuvonantajana tasa-arvokysymyksissä ja auttaa läheisessä yhteistyössä naisten aseman edistämisaoston (DAW) kanssa varmistamaan tämän toimintaohjelman toimeenpano koko järjestelmässä.

Naisten aseman edistämisaosto (DAW)

327. Toiminnan koordinoitua ja kestävästä kehitystä hoitavaan osastoon (the Department for Policy Coordination and Sustainable Development) kuuluvan naisten aseman edistämisaoston (the Division for the Advancement of Women) päätehtävä on toimia vakinaisena asiantuntijasihteeristönä naisten asemaa käsittelevälle toimikunnalle ja muille hallitustenvälisille elimille naisten asemaa koskevissa kysymyksissä sekä myös CEDAW-toimikunnalle. Sen tehtävänä on toimia myös Nairobissa naisten aseman edistämisstrategioiden toimeenpanon keskuksena. Naisten asemaa käsittelevän toimikunnan mandaatin uudistamisen (kappaleessa 313 tehdyn esityksen mukaisesti) yhteydessä on tarpeen arvioida uudelleen myös naisten aseman edistämisaoston tehtävät. Pääsihteerinä pyydetään varmistamaan jaoston tehokkaampi toiminta muun muassa järjestämällä sille riittävä henkilöstö ja varat YK:n sääntömääräisessä budjetissa.

328. Jaoston tulee tutkia naisten aseman edistämisen tiellä olevia esteitä analysoimalla toiminnan vaikutuksia erikseen kummankin sukupuolen kannalta selvityksissään naisten asemaa käsittelevälle toimikunnalle ja tukemalla muita ECOSOC:n alaisia elimiä. Neljännen naisten asemaa käsittelevän maailmankonferenssin jälkeen sen tulisi toimia koordinoijana, kun tarkistetaan koko järjestelmän kattava keskipitkän ajanjakson suunnitelmaa naisten aseman edistämiseksi (SWMTPAW) kaudelle 1996-2001. Sen tulee myös toimia edelleen järjestöjenvälisen koordinoinnin sihteeristönä naisten aseman edistämistä koskevissa asioissa. Sen olisi myös edelleen välitettävä tietoa kansallisten toimikuntien, kansallisten naisten aseman edistämiseksi toimivien instituutioiden ja kansalaisjärjestöjen välillä tämän toimintaohjelman toimeenpanoa koskevissa kysymyksissä.

Muut YK:n sihteeristön yksiköt

329. YK:n sihteeristön eri yksikköjen olisi tutkittava ohjelmiaan ja määriteltävä, kuinka ne voivat parhaiten osallistua tämän toimintaohjelman koordinoituun toimeenpanoon. Toimeenpanoehdotukset tulee ottaa huomioon tarkistettaessa koko järjestelmän kattavaa keskipitkän ajanjakson suunnitelmaa naisten aseman edistämiseksi (SWMTPAW) kaudelle 1996-2001 sekä ehdotetussa YK:n keskipitkän ajanjakson suunnitelmassa kaudelle 1998-2002. Toimien sisältö riippuu kunkin elimen mandaatista.

330. Kautta koko sihteeristön tulee kehittää olemassaolevia ja uusia yhteyksiä, jotta varmistetaan sukupuolinäkökulman omaksuminen keskeiseksi ulottuvuudeksi kaikkeen sihteeristön toimintaan.

331. YK:n henkilöstötoimiston (the Office of Human Resources Management) tulee yhteistyössä eri puolilla maailmaa toimivien ohjelmajohtajien kanssa ja naisten aseman parantamista sihteeristössä koskevan toimintasuunnitelman (1995-2000) mukaisesti edelleen antaa naisille etusija nimityksissä ja ylennyksissä viroissa, jotka jaetaan tasapuolisesti eri maantieteellisten alueiden kesken, varsinkin ylemmällä päätöksentekotasolla, niiden tavoitteiden saavuttamiseksi, jotka on määritelty yleiskokouksen päätöslauselmissa 45/125 ja 45/239C ja vahvistettu uudelleen päätöslauselmissa 46/100, 47/93, 48/106 ja 49/167. Koulutuspalvelun tulee suunnitella ja järjestää säännöllistä koulutusta siitä, miten sukupuolinäkökulma otetaan huomioon (gender-sensitivity training) tai sisällytettävä tällainen koulutus kaikkeen toimintaansa.

332. Tiedotusosaston tulee pyrkiä integroimaan sukupuolinäkökulma kaikkeen yleiseen tiedotukseensa ja olemassaolevien resurssien puitteissa tehostettava ja parannettava naisia ja tyttöjä koskevia ohjelmiaan. Tämän saavuttamiseksi osaston tulee kehittää uutta teknologiaa tehokkaasti hyödyntävä multimediaviestintästrategia tukemaan tämän toimintaohjelman toimeenpanoa. Osaston tavanomaisen tuotannon olisi myös edistettävä tämän toimintaohjelman tavoitteita, varsinkin kehitysmaissa.

333. Talous- ja sosiaalipoliittikan informaatio- ja analyysiosaston tilastojaostolla tulee olla tärkeä asema kansainvälisen tilastoinnin koordinoijana sen mukaisesti, mitä on määrätty edellä 4. luvun kohdassa H.3.

Kansainvälinen tutkimus- ja koulutusinstituutti naisten aseman parantamiseksi (INSTRAW)

334. INSTRAW:n mandaattiin kuuluu naisten asemaa ja kehitystä koskevan tutkimuksen ja koulutuksen edistäminen. Tämän toimintaohjelman valossa INSTRAW:n tulee tarkistaa työohjelmansa ja kehittää sitä tämän toimintaohjelman niiden kohtien toimeenpanemiseksi, jotka kuuluvat sen toimialaan. Sen tulee identifioida, minkä tyyppinen tutkimus asetetaan etusijalle, vahvistaa kansallisia edellytyksiä harjoittaa naistutkimusta ja muuta sukupuolierot tunnistavaa tutkimusta, mukaan lukien tyttöjen asemaa koskeva tutkimus, sekä kehittää tutkimuslaitosten verkostoja, jotka voidaan mobilisoida tähän tarkoitukseen. Lisäksi sen tulee identifioida sellaiset kasvatuksen ja koulutuksen lajit, joita se voi tehokkaasti tukea ja edistää.

YK:n naisten kehitysrahasto (UNIFEM)

335. UNIFEMin mandaattiin kuuluu toimimia naisten taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen vaihtoehtojen ja mahdollisuuksien lisäämiseksi kehitysmaissa järjestämällä teknistä ja rahoitusapua, jotta naisten oma näkökulma sisällytetään kehitykseen kaikilla tasoilla. Siksi UNIFEMin tulee tarkistaa ja tarkoituksenmukaisesti vahvistaa työskentelyohjelmaansa tämän toimintaohjelman valossa, keskittyen naisten poliittisen ja taloudellisen vaikutusvallan lisäämiseen. Puolestapuhujan roolissaan sen tulee keskittyä edistämään monenkeskistä toimintapoliittista keskustelua naisten vaikutusvallan lisäämisestä. Rahastolle on järjestettävä riittävästi varoja käytettäväksi sen tehtävien hoitamiseen.

Erityisjärjestöt ja muut YK-järjestelmän järjestöt

336. Tehostaakseen tukeaan kansallisen tason toimenpiteille ja vahvistaakseen panostaan YK:n koordinoituun seurantaan antama panos lisääntyisi, kunkin YK-järjestön tulee tarkoin määritellä ne erityistoimet, joihin se ryhtyy, mukaan lukien päämäärien ja tavoitteiden tarkistaminen ja resurssien kohdistaminen uudelleen niin, että ne ovat tässä toimintaohjelmassa asetettujen koko maailmaa koskevien prioriteettien mukaisia. Vastuualueet ja tilintekotavat tulee hahmotella selkeästi. Näiden ehdotusten tulee vuorostaan heijastua selkeästi koko järjestelmän kattavaan keskipitkän ajanjakson suunnitelmaan naisten aseman edistämiseksi kaudelle 1996-2001 (SWMTPAW).

337. Jokaisen järjestön tulee ilmaista sitoutumisensa kaikkein korkeimmalla tasolla sekä toteuttaessaan tarkoitustaan vahvistaa ja tukea naisnäkökulman edistämisestä vastaavan yksikkönsä (focal point) roolia ja vastuualuetta.

338. Lisäksi niiden erityisjärjestöjen, joiden mandaattiin kuuluu teknisen avun toimeenpano kehitysmaissa, varsinkin Afrikassa ja vähiten kehittyneissä maissa, tulee tehdä enemmän yhteistyötä naisten aseman jatkuvan edistämisen varmistamiseksi.

339. YK-järjestelmän tulee harkita tarkoituksenmukaisen teknisen avun ja muun avun antamista siirtymätalouksille helpottaakseen näiden maiden naisten aseman edistämiseen liittyvien erityisongelmien ratkaisemista.

340. Kunkin järjestön tulee antaa voimakkaammin etusija naisille toimihenkilöitä nimitettäessä ja ylennettäessä, jotta saavutetaan sukupuolten tasapaino varsinkin päätöksentekotasolla. Tärkein kriteeri henkilökuntaa valittaessa ja virkaehtoja määrättäessä tulee olla se, että varmistetaan paras mahdollinen tehokkuus, pätevyys ja lahjomattomuus. Asianmukaista huomiota on kiinnitettävä myös siihen, että henkilökunta edustaa mahdollisimman laajaa maatiieteellistä jakaumaa. Järjestöjen on raportoitava hallintoelimiilleen säännöllisesti edistymisestään tämän tavoitteen saavuttamisessa.

341. Maakohtaisten koordinaattorien (Resident Coordinators) avulla on parannettava eri maissa YK:n johdolla tapahtuvan kehitystoiminnan koordinoitua YK:n yleiskokouksen asiaa koskevien päätöslauselmien ja erityisesti päätöslauselman 47/199 pohjalta niin, että tämä toimintaohjelma otetaan kaikessa huomioon.

2. Muut kansainväliset instituutiot ja organisaatiot

342. Kansainvälisiä rahoituslaitoksia kehoitetaan tätä toimintaohjelmaa toimeenpannessaan tarkistamaan ja uudistamaan politiikkaansa, menettelytapojaan ja henkilöstöpolitiikkaansa niin, että investoinnit ja ohjelmat koituvat naisten eduksi ja siten edistävät kestävästä kehityksestä. Niitä kannustetaan myös lisäämään korkeissa asemissa olevien naisten määrää, lisäämään henkilöstönsä koulutusta sukupuolen huomioonottavassa analysoinnissa sekä kehittämään menettelytapoja ja suuntaviivoja, jotka varmistavat sen, että lainitusohjelmien ja muiden toimien naiseen ja miehiin eri lailla kohdistuvat vaikutukset otetaan täysin huomioon. Tässä yhteydessä Bretton Woods -instituutioiden, YK:n sekä sen rahastojen, ohjelmien ja erityisjärjestöjen tulee aloittaa säännöllinen ja jatkuva vuoropuhelu kenttätasoa myöten avustustoimintansa koordinoimiseksi tehokkaammin niin, että naiset ja heidän perheensä saavat enemmän hyötyä heille tarkoitetuista kehitysohjelmista.

343. Yleiskokouksen tulee harkita Maailman kauppajärjestön, WTO:n kutsumista tutkimaan, kuinka se voisi yhteistyössä YK-järjestelmän kanssa osallistua tämän toimintaohjelman toimeenpanoon.

344. Kansainvälisillä kansalaisjärjestöillä on merkittävä osuus tämän toimintaohjelman toimeenpanossa. Tuleekin harkita kansalaisjärjestöjen kanssa tehtävää yhteistyötä tukevan mekanismin perustamista edistämään tämän toimintaohjelman toimeenpanoa eri tasoilla.

6. TALOUDELLISET JÄRJESTELYT

345. Naisten aseman edistämiseen ei yleensä koskaan ole ollut tarpeeksi varoja eikä työntekijöitä. Tämä on osaltaan syynä siihen, että naisten aseman edistämiseen tähtäävien Nairobien strategioiden toimeenpano on edistynyt hitaasti. Tämän toimintaohjelman täysimääräinen ja tehokas toimeenpano yhdessä YK:n aikaisemmissa huippukokouksissa ja konferensseissa tehtyjen sitoumusten kanssa vaatiikin hallituksilta todellista poliittista tahtoa osoittaa tähän tarkoitukseen tarpeeksi varoja ja ihmisiä tekemään työtä naisten vaikutusvallan lisäämiseksi.

Tämä edellyttää myös, että sukupuolinäkökulma on mukana kaikissa toimintapolitiikkaa ja -ohjelmia koskevissa budjettipäätöksissä samoin kuin myönnettäessä varoja erityisohjelmiin, joiden tarkoituksena on varmistaa tasa-arvon toteutuminen naisten ja miesten kesken. Jotta tämä toimintaohjelma voidaan toteuttaa, rahoitustarpeet on määriteltävä mahdollisimman tarkkaan ja varoja hankittava kaikista lähteistä ja kaikilta sektoreilta. Voi olla tarpeen ajatella politiikka uusiksi ja siirtää määrärahoja momenttien sisällä ja välillä, mutta kaikki muutokset eivät välttämättä vaadi lisää rahaa. Lisävaroja on kuitenkin saatava liikkeelle sekä julkisesti että yksityisesti, käyttäen kekseliäästi myös uusia lähteitä.

A. Kansallinen taso

346. Hallituksilla on päävastuu tämän toimintaohjelman strategisten tavoitteiden toimeenpanosta. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi hallitusten tulee arvioida järjestelmällisesti, missä määrin naiset hyötyvät julkisista varoista ja säädettyä budjettejaan niin, että varmistetaan julkisten varojen - niin tuotantokapasiteetin vahvistamiseen kuin sosiaalisten tarpeiden tyydyttämiseenkin osoitettujen varojen - jakaantuminen tasapuolisesti naisille ja miehille. Lisäksi on täytettävä muissa YK:n huippukokouksissa ja konferensseissa tehtyt sukupuolten väliseen tasavertaisuuteen liittyvät lupaukset. Jotta saadaan menestyksekkäitä strategioita tämän toimintaohjelman toteuttamiseksi, hallitusten on osoitettava riittävästi varoja sekä toimeenpanoon että sukupuolivaikutusanalyysien tekemiseen. Hallitusten tulee myös kannustaa kansalaisjärjestöjä ja yksityissektoria sekä muita instituutioita hankkimaan lisävaroja.

347. Riittävästi varoja on osoitettava myös kansallisille naisten aseman edistämiseksi toimiville elimille sekä muille instituutioille, jotka voivat antaa panoksensa tämän toimintaohjelman toimeenpanoon ja valvontaan.

348. Missä kansallista naisten aseman edistämiseksi toimivaa elintä ei vielä ole tai missä se ei ole saavuttanut pysyvää asemaa, hallitusten tulee ponnistella riittävän ja jatkuvan rahoituksen järjestämiseksi sellaiselle toimielimelle.

349. Tämän toimintaohjelman toimeenpanon edistämiseksi hallitusten tulee tarkoituksenmukaisesti ja kansalliset turvallisuuspoliittiset tarpeet huomioonottaen vähentää ylettömiä sotilasmenojaan sekä asetuotantoon ja asehankintoihin tehtäviä investointeja.

350. Kansalaisjärjestöjä, yksityissektoria ja muita kansalaisyhteiskunnan instituutioita tulee kannustaa varamaan ja osoittamaan varoja tämän toimintaohjelman toimeenpanoon. Hallitusten tulee luoda ilmapiiri, joka tukee kansalaisjärjestöjen, varsinkin naisjärjestöjen ja feministiryhmien, yksityissektorin ja muiden kansalaisyhteiskunnan instituutioiden varainhankintaa, jotta ne kykenevät huolehtimaan omasta osuudestaan. Kansalaisjärjestöjen toimintakapasiteettia olisi tältä osin voimistettava ja lisättävä.

B. Alueellinen taso

351. Alueellisia kehityspankkeja, liike-elämän järjestöjä ja muita alueellisia instituutioita tulee kehottaa osallistumaan lainoitus- ja muun toimintansa kautta tämän toimintaohjelman toimeenpanoon sekä panemaan liikkeelle varoja tähän tarkoitukseen. Niitä tulee myös kannustaa ottamaan tämä toimintaohjelma huomioon toiminnassaan ja rahoituspolitiikassaan.

352. Osa-alueellisten ja alueellisten organisaatioiden sekä YK:n alueellisten toimikuntien tulee tarpeen mukaan ja olemassaolevien mandaattiansa puitteissa avustaa varojen saantia tämän toimintaohjelman toteuttamiseen.

C. Kansainvälinen taso

353. Kansainvälisellä tasolla tulee osoittaa riittävästi varoja tämän toimintaohjelman toimeenpanoon kehitysmaissa, varsinkin Afrikassa ja vähiten kehittyneissä maissa. Tämän toimintaohjelman toimeenpanoon

kehitysmaissa vaadittava kansallisen kapasiteetin vahvistaminen edellyttää, että teollisuusmaat pyrkivät todella saavuttamaan sovitun virallisen kehitysavun tavoitteen, 0,7 % bruttokansantuotteesta mahdollisimman pian. On myös kasvatettava niiden määrärahojen osuutta, jotka on varta vasten varattu tämän toimintaohjelman toteuttamiseen. Niiden maiden, jotka ovat kehitysyhteistyössä mukana, olisi analysoitava avustushjelmat kriittisesti, jotta pystyttäisiin parantamaan avun laatua ja tehokkuutta integroimalla mukaan sukupuolen huomioonottava lähestymistapa.

354. Kansainvälisiä rahoituslaitoksia, mukaan lukien Maailmanpankki, Kansainvälinen valuuttarahasto, Kansainvälinen maatalouden kehittämissrahasto IFAD sekä alueelliset kehityspankit, tulee kehottaa tutkimaan avustuksiaan ja lainoitustaan sekä suuntaamaan lainoja ja avustuksia ohjelmiin, joiden tarkoituksena on tämän toimintaohjelman toimeenpano, varsinkin Afrikassa ja vähiten kehittyneissä maissa.

355. YK-järjestelmän tulee järjestää teknistä yhteistyötä ja muuta avustusta kehitysmaille, varsinkin Afrikassa ja vähiten kehittyneissä maissa, tämän toimintaohjelman toimeenpanemiseksi.

356. Tämän toimintaohjelman toimeenpano siirtymätalousmaissa edellyttää jatkuvaa kansainvälistä yhteistyötä ja avustusta. YK-järjestelmän järjestöjen ja elinten, mukaan lukien erityisjärjestöt ja teknisen avun elimet, tulee tukea näiden maiden pyrkimyksiä suunnitella ja toteuttaa politiikkaa ja ohjelmia naisten aseman edistämiseksi. Kansainvälistä valuuttarahastoa ja Maailmanpankkia tulee kehottaa avustamaan näitä pyrkimyksiä.

357. Maailman sosiaalisen kehityksen huippukokouksen ja YK:n muiden huippukokousten ja maailmankonferenssien velanhoitoa ja velkojen alennuksia koskevat suositukset olisi pantava toimeen, jotta tämän toimintaohjelman tavoitteet toteutuisivat.

358. Tämän toimintaohjelman toteuttamisen helpottamiseksi tulee keskenään kehitysyhteistyötä harjoittavien kehittyneiden ja kehittyvien maiden, jotka ovat yhteisesti sopineet kohdentavansa keskimäärin 20 prosenttia virallisesta kehitysavustaan ja 20 prosenttia kansallisesta budjetistaan sosiaaliseen kehitykseen, ottaa sukupuolinäkökulma huomioon.

359. YK-järjestelmän kehitysrahastojen ja -ohjelmien olisi pikimmiten analysoitava, kuinka laajalti niiden ohjelmat ja hankkeet kohdistuvat tämän toimintaohjelman toimeenpanoon. Niiden tulee seuraavalla ohjelmointikierröksellään varmistaa, että teknisessä avussa ja lainoituksessa suunnataan riittävästi varoja naisten ja miesten eriarvoisuuden poistamiseen.

360. YK:n rahastoilla, ohjelmilla ja erityisjärjestöillä sekä varsinkin INSTRAW:lla ja UNIFEMillä on tunnustetusti merkittävä tehtävä naisten vaikutusvallan lisäämisessä ja siten tämän toimintaohjelman toteuttamisessa. Ne edistävät omien mandaattiansa puitteissa sukupuolinäkökulman sisällyttämistä kehityspyrkimyksiin mm. tutkimuksen, koulutuksen, tiedotuksen sekä teknisen ja taloudellisen avustustyön kautta. Siksi kansainvälisen yhteisön on osoitettava niille riittävästi varoja ja huolehdittava, että rahoitus pysyy tarpeeksi korkealla tasolla.

361. YK-järjestelmän suorituskykyä ja tehokkuutta toimissaan naisten aseman edistämiseksi ja tämän toimintaohjelman tavoitteiden saavuttamiseksi on parannettava. Siksi on tarpeen uudistaa, korjata ja vireyttää useita YK-järjestelmän osia, varsinkin YK:n sihteeristön naisten aseman edistämisjaostoa (DAW) sekä muita yksiköjä ja alaelimiä, joiden tehtävänä on naisten aseman edistäminen.

Tässä mielessä myös YK-järjestelmän asianomaisia hallintoelimiä on rohkaistava kiinnittämään erityistä huomiota tämän toimintaohjelman tehokkaaseen toteuttamiseen ja arvioimaan uudelleen toimintalinjojaan, ohjelmiaan ja budjettejaan, jotta varat pystyttäisiin käyttämään mahdollisimman tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti. On välttämätöntä osoittaa lisää varoja tähän tarkoitukseen myös YK:n sääntömääräisessä budjetissa.

Viitteet

1. *Report of the World Conference to Review and Appraise the Achievements of the United Nations Decade for Women: Equality, Development and Peace, Nairobi, 15-26 July 1985* (YK:n julkaisu, no. E.85.IV.10), luku I, osa A.
2. *Report of the World Conference on Human Rights, Vienna, 14-25 June 1993* (A/CONF.157/24 (Osa I)), luku III.
3. Yleiskokouksen päätöslauselma 34/180, liite.
4. Yleiskokouksen päätöslauselma 45/164.
5. Yleiskokouksen päätöslauselma 44/82.
6. Yleiskokouksen päätöslauselma 48/126.
7. A/47/308-E/1992/97, liite.
8. Yleiskokouksen päätöslauselma 48/104.
9. Wienin julistus ja toimintaohjelma, *Report of the World Conference on Human Rights ...*, luku III, kpl. 5.
10. Ks. *The Results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations: The Legal Texts* (Geneva, GATT Secretariat, 1994)
11. Yleiskokouksen päätöslauselma 44/25, liite.
12. *Final Report of the World Conference on Education for All: Meeting Basic Learning Needs, Jomtien, Thailand, 5-9 March 1990*, Inter-Agency Commission (UNDP, UNESCO, UNICEF, World Bank) for the World Conference on Education for All, New York, 1990, liite 1.
13. Yleiskokouksen päätöslauselma 2200 A (XXI), liite.
14. *Report of the International Conference on Population and Development, Cairo, 5-13 September 1994* (YK:n julkaisu, no. E.95.XIII.18), luku I, päätöslauselma 1, liite)
15. *Report of the World Summit for Social Development, Copenhagen, 6-12 March 1995* (A/CONF.166/9), luku I, päätöslauselma 1, liitteet I ja II.
16. Ei-turvallinen abortti (unsafe abortion) tarkoittaa ei-toivotun raskauden keskeyttämistä olosuhteissa, jotka eivät täytä lääketieteellisiä minimivaatimuksia tai joissa toimenpiteen suorittajalla ei ole tarvittavaa ammattitaitoa tai joissa molemmat edellytykset puuttuvat. (WHO: *The Prevention and Management of Unsafe Abortion*, Report of a Technical Working Group, Geneva, April 1992 (WHO/MSM/92.5))
17. *Final Report of the International Conference on Nutrition, Rome, 5-11 December 1992* (Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations, 1993), osa II.
18. *Report of the United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 3- 14 June 1992*, vol. I, *Resolutions Adopted by the Conference* (YK:n julkaisu, no. E.93.I.8 korjauksineen), päätöslauselma 1, liite I.
19. Ibid., päätöslauselma 1, liite I.
20. Yleiskokouksen päätöslauselma 317 (IV), liite.
21. Yleiskokouksen päätöslauselma 217 A (III)
22. Yleiskokouksen päätöslauselma 39/46, liite.
23. *Official Records of the General Assembly, Forty-seventh Session*, Supplement No. 38 (A/47/38), luku I.
24. United Nations, *Treaty Series*, vol. 75, No. 973, s. 287.
25. *Report of the Conference on Human Rights ...*, luku III, osa II, kpl 38.
26. Ks. *The United Nations Disarmament Yearbook*, vol. 5:1980 (YK:n julkaisu, no. E.81.IX.4), liite VII.
27. Yleiskokouksen päätöslauselma 260 A (III), liite.
28. United Nations, *Treaty Series*, vol. 189, No. 2545.
29. Ibid., vol. 606, No. 8791.
30. Yleiskokouksen päätöslauselma 48/96, liite.
31. Yleiskokouksen päätöslauselma 1386 (XIV).
32. Ks. CEDAW/SP/1995/2.
33. Yleiskokouksen päätöslauselma 2106 A (XX), liite.
34. Yleiskokouksen päätöslauselma 41/128, liite.
35. United Nations Environment Programme, *Convention on Biological Diversity* (Environmental Law and Institutions Programme Activity Centre), June 1992.